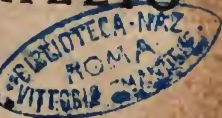
HISTORIARVM NOSTRI TEMPORIS

Authore

ADOLPHO BRACHELIO

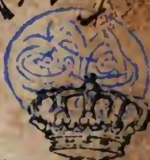
Editio Secunda

In duas partes divisa.

Priore emendatior, & continuata in annum 1652. diversis variorum Principum, & virorum Illustrium figuris exornata.

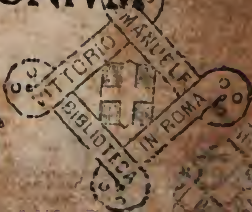

COLONIÆ

Apud IOANNEM ANTONIVM KINCKIVM

ANNO 1652.

Cum Privilegio S. C. M. Generali.

Approbatio Ordinarij.

HIſtoria rerum noſtri temporis tum bello tum pace geſtarum; compendioſe conſcripta à D. Adolpho Brachelio, nihil continet fidei Catholicæ, aut bonis moribus contrarium, ideo luce & typis dignam cenſemus. Signatum Coloniæ, die 28. Menſis Auguſti, Anno 1650.

Georgius Paulus Stravius,
Epiſcopus Ioppenſis, & Suffraganeus Colonienſis.

ODE
IN HISTORIAM NOSTRI TEMPORIS
R. D.
ADOLPHI BRACHELL

HVc acta nostri noscere temporis
Quicunque gestis sedulus aduola,
Hic terdecennem mole paruus
Historiam liber edocebit.
Stratos videbis Magnanimos Duces,
Claros triumphos, horrida prælia,
Et dimicantes cum cruentis
Vandalicos Aquilis Leones.
Labore magno non opus; unica
Nux est; Homeri quam replet Ilias.
Evolue. Res multas pusillo
In speculo licet intueri.

Posuit

CHRISTIANVS von der Horst
Dominus zum Hauß & Milsen/
Ecclesiarum Metropolitanæ Trevirensis, & Cathedralis Spirensis
Canonicus Domicellaris. Rhetor
Coloniæ Tricoronatus. 1652.

PRÆ-

PRÆFATIO
Ad benevolum Lectorem.

ANte biennium, Benevole Lector, brevem narrationem belli Germanici ab eius initio ad finem usque per triginta annos deduxi. Nunc distractis omnibus exemplaribus, cum editio altera urgeretur, correctæ priori editioni, adieci adhuc quatuor annos ad hunc usque currentem. In ijs, quemadmodum & prioribus extantes hodie authores & publicas ac confirmatas relationes secutus sum, ex ijsque quæ digna memoratu videbantur in compendium, servato ordine temporis, digessi. Miraberis fortasse festinationem meam, & etiam reprehendes. Age ut libet. Nihil tibi in hoc succenseo. Nam me quoque tum hæ, tum aliæ cogitationes ab incepto retrahebant. Verum aliter visum est ijs qui tarditatem meam incusabant, utque progrederer hortabantur. Horum igitur impulsu ad institutum meum redij. Tum etiam quod existimabam adhuc diu, & fortasse multos per annos non futurum, ut dignus ac par tanto operi author in lucem prodiret. Non quod desint hoc doctissimo sæculo præclara ingenia, sed quoniam pauci sunt qui perfectissimam omnium rerum cognitionem, cum animo atque ocio conjunctam ad scribendum habeant. Qui si sint multum tamen temporis, ut intercedat, necesse est ad efformandum hunc partum limandumque. Ac si tandem perfectus sit, adhuc premunt, occultantque, ne conscientias v[i]ventium [i]ndatæ veritatis aculeo p[e]rfodiant. Veriti illud Horatij ad Asinium Pollionem, Histo-

riarum sui temporis, ac belli civilis Scriptorem clarissimum lib.2.ode.1.

Periculosæ plenum opus aleæ
Tractas, & incedis per ignes
Suppositos cineri doloso.

Hoc igitur properatum à me amplissima materia breve compendium, Candide *Lector, benevolo animo ut excipias rogo. Et si potes ulterius progressuro materiam & occasionem subministra. Si erratum quid, aut præteritum fuerit, tua ut spero, prudentia erit, ut moneas, humanitatis ut ignoscias. Meminerisque illud eiusdem Poeta, ut* nemo *hominum* vitijs sine nascitur, *ita nec vllus liber qui ab eorum labore proficiscitur.* Optimus ille est qui minimis vrgetur. *Porro obtrectationes & calumnias malevolorum nihil moror. Vale.* Coloniæ. *Anno* 1652, *Cal. Sept.*

SVM-

SUMMARIUM

Partis Prioris.

Liber I. Anno 1618.

Rigo turbarum Germaniæ, Vnio, & Liga Principum. Matthias Cæsar resignat Regna Bohemiæ & Hungariæ, in Ferdinandum Archiducem. Bohemi tumultuantur ob Religionem, ministros Regios ex arce dejiciunt, mutant statum Regni, proscribunt P.P. Societatis, declarantur rebelles à Cæsare, eius copiæ sub Tampierio, & Buquojo, itẽ Bohemorum sub Turriano & Mansfeldio, hic expugnat Pilsam, proscribitur à Cæsare, qui committit causam Bohemorum Saxoni & Bavaro. Conspiratio Veneta. Pluretum obrutum, cometa, *Anno* 1619. Turrianus invadit Moraviam, Austriam inferiorem. obsidet Viennã. Buquojus cædit Mansfeldium, eius progressus in Bohemiâ. Rex Ferdinandus repudiatur à Bohemis: idem Francofurti eligitur in Cæsarem, & Fridericus Elector Palatinus Pragæ in Regem Bohemiæ, quem dehortantur à Corona Principes. Malum omen egredientis Heidelbergâ, Motus Hungariæ, Clades Hungarorum duce Humanaio. Bethlenius constituit se Principem Hungariæ, Motus Arminioanrum in Belgio. Synodus Dordrechtana, ubi Arminiani condemnati. *Anno* 1620. Induciæ Hungaricæ, Electores decernunt subsidia Cæsari Mulhusii Bavarus paciscitur cum Vnione Protestantium. Spinola invadit Palatinatum. Bavarus Austriam Superiorem, Saxo Lusatiam, Bavarus & Buquojus castra conferunt, pugna ad Raconitium, dein ad Pragam in monte Albo, fuga Palatini deditio Pragæ, & reliquarum provinciarum. Bethlenius constituit se Regẽ Vngariæ, mittitur contra illum Tampierius tentat Posonium, interficitur. Res Rheticæ Gallicæ que. matrimonium Regis Sueciæ, Discrimen Regis Poloniæ, prodigia. *Anno* 1621. Mansfeldii gesta in Bohemiâ & Iegerndorfii

dorfii in Silesiâ, Palatinus & Socii proscribuntur. Vnio dissolvitur. Pragæ afficiuntur supplicio rebelles. Res Buquoii in Hungariâ & ejus mors, atque elogium. Reges Angliæ & Daniæ intercedunt pro Palatino. Mansfeldii gesta in Palatinatu & Alsatiâ, ei properat in auxilium Christianus Dux Brunsuicensis, cui opponitur comes ab Anholt. Societas Indica constituta apud Batavos. Iuliacum obsessum ab Hispanis, Res Galliæ, Poloniæ, Livoniæ, Mors Pauli V. Philippi III. Regis Hisp. Alberti Archiducis. Bellarmini, &c Supplicium Calderonii.

LIBER II. ANNO 1622.

PAX Vngarica. Matrimonium Cæsaris cum Eleonorâ Mantuanâ. Palatinus revertitur in patriam. Mansfeldius cædit Tillium. Hic Durlacensem, & mox Brunsuicensẽ, ejus gesta per VVestphaliam. Palatinus dimissis belli consiliis redit in Hollandiam, pugna ad Floreacum inter Mansfeldium, Brunsuicensem & Cordubam. Tillius capit Heidelbergam & Manhemiũ, Reformatio Bohemiæ. Seditio Constantinopolitana, in quam Osmannus Imperator à suis interficitur. *Anno* 1623. Comitia Ratisponensia, in quib. definitur causa Palatini à Cæsare, & Electoratus ipsius confertur Duci Bavariæ. Itẽ deciditur causa Hassiæ, & Badensis. motus Hungarici, Tillius in inferiori Saxoniâ cædit Brũsuicensem prope Statloum. Tractatus matrimonii inter Principem VValliæ, & Hispaniæ Regis sororem. Mors Gregorii Pap. XV. & electio Vrbani VIII. aliorumque Motus Rhetici. Res Turcicæ & Hollandicæ. *Anno* 1624. Comitia Polonica celebrata Varsaviæ. Conjecpolsius cædit Tartaros. Vladislaus Princeps Poloniæ visitat nationes exteras. Res Germaniæ & privatæ Cæsaris. Angliæ Rex decernit bellum in Hispanos & Cæsarem, matrimoniumque filii transfert in Galliam. Spinola obsidet Bredam, Orangius arcem Antuerpianam frustra per insidias tentat. Cæsar ex suis provinciis ejicit prædicantes. M. Antonius de dominis revertitur Romam, & moritur in carcere. Carolus Cæsaris frater moritur in Hispaniâ. Res Rheticæ. Anno 1625. Mors Iacobi

Regis Angliæ, & Matrimonium filii ejus Caroli Mors Mauritii Principis Orangij, & deditio Bredæ. Hispani in Brasiliâ recuperant portum omnium Sanctorum, Angli cum clade rejiciuntur à finibus Lusitaniæ. Belli Danici origo, causæque, novus Cæsaris exercitus Duce VVallensteinio. Comitia Vngarica in quibus Ferdinand. III. Cæsaris filius fit Rex Vngariæ. Sueci invadunt Livoniam. De Cosaccis qui qualesque sint. Mors Cardinalis Hohenzollerani aliorumque.

LIBER III. ANNO 1626.

Reformationes Religionis in Bohemiâ, Austriâ. Palatinatu. Pacificationes frustraneæ, & præparationes belli Danici Clades & deinde mors Mansfeldij, Vinariensis & Brunsuicensis. Tillius varias urbes recuperat, cædit Regem Daniæ ad Lutheram. Bellum Rusticum in Austriâ, cōpescit Pappenheimius. Rex Sueciæ Gustavus Adolphus invaditBorussiam Polono subjectā. Ejus brevis descriptio, Clades Tartarorū & Turcarū. Mors Ioannis Suickardi Electoris Moguntini, & Ludovici Landgravij Hassiæ. Leopoldus Cæsaris Frater ducit Claudiā Florentinā. Pax Rhætica, & descriptio Vallis Telinæ. Regū Galliæ & Angliæ simultates. Spinola Rheni cursū avertere in Mosā nititur. Reliquiæ S. Norberti trāsferuntur Magdeburgo Pragā. *Anno* 1627. Continuatio belli Danici. Nova tractatio Colmariæ cū Palatino. Conventus Electorū Mulhusij super gravaminibus Imperij. Leopoldus Cæsaris filius fit Episcopus Halberstadiensis. Coronatio Imperatricis & Ferdināndi III. in Regē Bohemiæ. Gesta Polonorū & Suecorū in Borussiā. Comitia Polonica, mors Principis Lichtēsteinij, Comitis Furstenb. Ducis Mātuani. Obsidio Rupellæ in Galliā. Hollandi capiunt Grollā. *Anno* 1628. Hollādi classē Americanā Hispanis eripiunt. Gesta Tillij & Wallensteinij in Holsatia & Iutlādia. Pacificatio Lubecensis inter Cæsarē & Regē Daniæ, ad quā Regis Sueciæ Legati nō admittuntur, Belli Borussici cōtinvatio. Principiū belli Mātuani. Obsidio Rupellæ in Galliâ, & ejus deditio. Cædes Bucquingamii in Angliâ. Cæsaris consiliū de repetitione bonorū Ecclesiasticorū in Imperio, fundatū in Pace Religionis facta Passavii superiori sæculo.

Ejus transactionis capita breviter recensentur. Quæ bona Catholici repetierint, Controversia inter filium Cæsaris & Saxonis de Archiepiscopatu Magdenburgensi. *Anno* 1629. Pax Danica Belli Suedici in Prussiâ, finis & pax. Belli Mantuani continuatio Cæsar promulgat edictum restitutionis bonorum Ecclesiasticorum, eius executio cœpta. Gravamina militiæ Cæsareæ. Prima obsidio Magdeburgi à VVallensteinio, Mors Bethlenii, Sylvaducis obsessa. Initia & causæ belli Suedici in Germania Prodigia id bellum præeuntia.

LIBER IV. ANNO 1630.

BElli Mantuani continuatio. Mors Spinolæ, Mantuæ expugnatio. Pax Italica. Comitia Ratisponensia, in quibus exauthorato VVallensteinio Tillius sufficitur in præfectura militari, postulata Palatini & cæterorũ Protestantiũ Coronatio Imperatricis, belli Suedici principia. Rex Sueciæ scribit ad Electores, occupat Rugiam & Vsedomiam, eius classis copiæ & successus, per Pomeraniam, ac Megapolim. Turbæ novæ Magdeburgenses Cæsaris præparatio ad novũ bellum. Hollãdi occupant Fernambucũ, Matrimoniũ Regis Hungariæ cũ Hispanâ. Seditiones militares in Polonia. *Anno* 1631. Rex Sueciæ varia loca in Marchiâ Brandenburggensi & Pomeraniâ occupat, inter cætera Francofurtum ad Oderam. Tillij conatus adversus Regem. Conventus & Confæderatio nova Protestantium Lipsiæ inita, contra Edictum restitutionis. Obsidio & excidium Magdeburgi Ostenta eius exscidii. Regis Sueciæ acta & societas cum Electore Brandeburgico & Saxone, alijsque Protestantibus. Tillius invadit Saxoniam, sed mox inde magnâ clade apud Lipsiam repellitur, Regis post victoriam Lipsiensem progressus in Franconiam & ad Rhenum usque, quem apud Oppenhemium transit, Conventus Francofurtensis. Saxo invadit Bohemiam, & Pragâ potitur Res Polonicæ, Gallicæ, & Belgicæ, incendium montis Vesuvij *Anno* 1632. VVallensteinio redditur Imperium militare, is recuperat Bohemiam Regis Sueciæ gesta & Legationes Clades Gustavi Horn apud Bambergam

Rex persequitur Tillium, funditque apud Lycum, transit in Bavariam. Tillij mors. Rex varias in Bavariâ urbes occupat. Ingolstadium cum periculo tentat Regreditur inde ad Norimbergam contra VVallensteinium, eius castra oppugnat cum clade. Trevirensis dat se in Protectionem Gallicam Res Gallicæ, & Belgicæ. Mors Sigismundi Regis Poloniæ, cui filius eius Vladislaus sufficitur. Cæsariani Saxoniam invadunt, prælium ad Lutzam in quo cadit Rex Sueciæ, & Pappenheimius. Mors Friderici Comitis Palatini. Reliquorum Suedicorum ducum gesta, ad Rhenum & in Bavaria. Tuitium à Baudisio infestatum. *Anno* 1633. polonorum cum Moschis bellum. Status militiæ in Germania post mortem Regis Sueciæ. Conventus Protestantium Heilbronnæ in quo fædus Suedicum confirmatur. Gesta VVallensteinii in Silesia, Res superioris Germaniæ. Ratisbona capta à Vinariensi Hamelia obsessa, clades Cæsareorum ibidem, res Gallicæ & Belgicæ.

LIBER V. ANNO 1634.

Conspiratio VVallensteinii, ejusque & Sociorum tragicus exitus, ei in Præfectura militari sufficitur Ferdinandus III. Vngar. & Boh. Rex. Is capit Ratisponam. Res gestæ Suecorum per Germaniam superiorem & Bavariam, Mors Aldringerii. Gesta per VVestphaliam, Hassiam & Saxoniam, bellum Mosco-Polonicum, & pax. Suecorum clades apud Nordlingam. Ferdinandus Cardinalis, Princeps Hispaniarum, Belgii gubernationem orditur. Varia. *Anno* 1635. Cæsariani varias urbes recuperant, Pax Pragæ inter Cæsarē & Saxonem concluditur, ejus articuli, & effectus, variæ urbes Imperiales huic Paci accedunt. Induciæ Suecorum cum Polonis confirmatæ ad annos 26. belli Gallici initium contra Austriacos. Treviris capitur cum Electore. Matrimonium Electoris Bavariæ, Prodigium Medicum. Geldrienses Præsidiarii intercipiunt munimentum Scenckianum *Anno* 1636. Bannerius invadit Saxoniam Hassi VVestphaliam, Galli Burgundiam, Mosellam, & loca Rheno vicina. Comitia eligendo Romanorum Regi celebrantur Ratisponæ, eligitur Ferdinandus III, filius

filius Cæsaris, turbæ Leodienses, res Transylvanicæ, Propheta Regiomontanus. *Anno* 1637. Ferdinandus II. Cæsar moritur, ejus breve encomium. Sueci ex Saxonia rejiciuntur in Pomeraniam, Erenbreithstenium capitur longa obsidione à Ioanne de VVert, cædes Ruellii Consulis Leodiensis, Hollandi recipiunt Bredam. Matrimonium Regis Poloniæ, & seditio Cosaccorum cõpressa per Conjecpolsium. bellum Tartaricum, Mors Boguslai Ducis Pomeraniæ, Guilielmi Landgravii Hassiæ, Caroli Ducis Mantuani; Victoris Ducis Sabaudiæ Petri Pasman Cardinalis, & Archiepiscopi Strigoniensis. *Anno* 1638. Sueci Cæsareanos iterum ex Pomerania ejiciunt. Carolus Ludovicus, & Rupertus Fratres Palatini novo exercitu instructi sedem belli Meppenæ in VVestphalia figere moliuntur. Cæduntur ab Hatzfeldio. Bernardus Dux Vinariensis trajicit Rhenum, ejus cum Cæsareis ducibus felices conflictus; & obsidio Brisaci, quo tandem sub anni finem potitur. Hollandorum cædes apud Calloum. Res Hispanicæ contra Gallos. Res Poloniæ variæ, Ludovicus IV. Galliæ Delphinus nascitur aliique.

LIBER VI. ANNO 1639.

MOrs Bernardi Ducis Vinariensis, ejus exercitus dicit sacramentum Regi Galliæ. Res Anglicanæ ejusque belli civilis origo. Seditio Catalonica. Sueci iterum invadunt Saxoniam, Misniam, & Bohemiam. Archidux Leopoldus fit Generalissimus. *Anno* 1640. expellit Suecos ex Bohemia. Comitia Ratisponensia indicta à Cæsare. Res Hispaniæ, Sabaudicæ, Belgicæ, Mors Electoris Brand. Amurathis Imp. Turcarum. Terræ motus in Germania. *Anno* 1641 Sueci irrumpunt in Germaniam superiorem. Bannerius ductor eorum moritur. Obsidio variarum vrbium. Comitiorum Ratisponensium finis, & summa ejus recessus. Res Anglicanæ, Belgicæ, Gallicæ, Mors Ferdinandi Cardinalis, Gubernatoris Belgarum. *Anno* 1642. Cædes Lamboij in agro Coloniensi. Coadjutor Coloniensis eligitur. Clades Cæsareorum apud Sueiniciam, & iterum apud Lipsiã. Regis Galliarum mater moritur. Item Richelius Cardinalis,

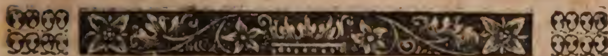
dinalis,& Rex Galliæ Ludovicus, Matrimonium Principis Neoburgici. Res Gallicæ & Hiſpanicæ. *Anno* 1643. Clades Vinarenſium ad Dutlingam. Res Suecorum in Imperio & Gallorum in Belgio. Bellum Parmenſe in Italia. *Anno* 1644. Mors Vrbani VIII. bellum Sueco-Danicum, Item Tranſylvanicum, mors Reginarum Poloniæ & Hiſpaniæ, Bavaricorum & Gallorum geſta. Rex Angliæ amittit Eboracum, & cæditur à Parlamentariis. *Anno* 1645. Res Imperii & Suecorum, clades Cæſareanorum in Bohemiâ Bavarici cædunt Gallos, & rurſum cæduntur. Res Gallorum contra Hiſpanos. Mors ducis Moſcoviæ, bellum Venetum cum Turcis. *Anno* 1646. Regis Poloniæ ſecundæ nuptiæ. Belli ſtatus in Germania. Ferdinandus IV. fit Rex Bohemiæ, Res Gallo Belgicæ, Anglicæ, Haſſicæ &c. *Anno* 1647. Suecorum geſta in Helvetiâ, Bohemiaque, Armiſtitium Bavaricum, Seditio Vinarienſium, & Neapolitana. &c.

LIBER VII. ANNO 1648. & 1649.

VRangelius erumpit in Bavariam Arcem Pragenſem Koningsmarckius intercipit. Res Gallicæ, Haſſicæque per agrum Colonienſem. Pax Monaſterij & Oſnabrugæ concluſa. Leodium vi ad officium ab Archiepiſcopo Colonienſe compellitur. Supplicium Regis Angliæ, eiuſque Regni ex Monarchia in Democratiam commutatio. Mors Vladislai Regis Poloniæ, & creatio novi Regis Ioannis Caſimiri, eiuſque felices expeditiones contra Coſaccos ac Tartaros. Coronatio Reginæ Seciæ, & Electio Caroli Guſtaui Palatini in Principem Hæreditarium eius regni. Compoſitio Trevirenſis inter Electorem & Capitulares, & Electio novi Coadjutoris.

INDEX
IMAGINVM ET FIGVRARVM
Partis Prioris.

31. Chri-

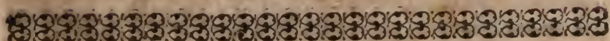
HISTORIARVM NOSTRI TEMPORIS

Authore

ADOLPHO BRACHELIO,

LIBER PRIMVS.

Complectens gesta annorum 1618. 1619. 1620. 1621.

SUMMARIUM LIBRI. I.

1618. *ORigo turbarum Germaniæ, Vnio, & Liga Principum. Matthias Cæsar resignat Regna Bohemiæ & Hungariæ; in Ferdinandum Archiducem. Bohemi tumultuantur ob Religionem, ministros Regios ex arce deijciunt, mutant statum Regni, proscribunt PP. Societatis, declarantur rebelles à Cæsare, eius copiæ sub Tampierio, & Buquojo, item Bohemorum sub Turriano & Mansfeldio, hic expugnat Pilsam, proscribitur à Cæsare, qui committit causam Bohemorum Saxoni & Bavaro. Conspiratio Veneta. Pluretum obrutum, cometa, 1619. Turrianus invadit Moraviam, Austriam inferiorem, obsidet Viennam. Buquojus cadit Mansfeldium, eius progressus in Bohemiâ. Rex Ferdinandus Repudiatur à Bohemis: idem Francofurti eligitur in Cæsarem, & Fridericus Elector Palatinus Pragæ in Regem Bohemiæ, quem dehortantur à Corona Principes. Malum omen egredientis Heidelbergâ, Motus Hungariæ, Clades Hungarorum duce Humanaio. Bethlenius constituit se Principem Hungariæ. Motus Arminianorum in Belgio. Synodus Dortrechtana, ubi Arminiani con-*

condemnati. 1620. *Induciæ Hungaricæ, Electores decernunt subsidia Cæsari Mulhusii Bavarus paciscitur cum Vnione Protestantium. Spinola invadit Palatinatum Bavarus Austriam Superiorem, Saxo Lusatiam, Bavarus & Buquojus castra conferunt. pugna ad Raconitium, dein ad Pragam in monte Albo, fuga Palatini, deditio Pragæ, & reliquarum prouinciarum. Bethlenius constituit se Regem Vngariæ, mittitur contra illum Tampierius, tentat Posonium, interficitur. Res Rheticæ gallicæque, matrimonium Regis Sueciæ, Discrimen Regis Poloniæ, prodigia.* 1621. *Mansfeldii gesta in Bohemiâ & Iegerndorfii in Silesiâ, Palatinus & Socii proscribuntur. Vnio dissolvitur. Pragæ afficiuntur supplicio rebelles. Res Buquoii in Hungariâ & ejus mors, atque elogium. Reges Angliæ & Daniæ intercedunt pro Palatino. Mansfeldij gesta in Palatinatu & Alsatiâ, ei properat in auxilium Christianus Dux Brunsuicensis, cui opponitur comes ab Anholt. Societas Indica constituta apud Batavos. Iuliacũ obsessum ab Hispanis. Res Galliæ, Poloniæ, Livoniæ, Mors Pauli V. Philippi III. Regis Hisp. Alberti Archiducis. Bellarmini, &c. Supplicium Calderonij.*

BEllum atrox & multiplex, quod triginta per annos, vario eventu externis ſimul atq; internis viribus in Imperio Germanico ætate noſtrâ geſtum eſt, compendio traditurus, operæ precium fecero, ſi cauſas ipſius, originemq; paulo altius repetam: Ut quæ deinceps dicentur, & ad quos tanti mali principium referendum ſit, æquus lector ſepoſito partium ſtudio facilius intelligat. Verùm authores turbarum Principesque citius, quam cauſas eorum reperias: Nam illos ipſa lux, literæque & facinora produnt; has in abdito pectoris alias atque alias non æquè agnoveris, cum ſæpius premantur pudore, metuque infamiæ, aut quia ſic expedit. Nec una omnes cauſa impellit. Sed nihil magis noſtrorum temporum moribus receptum, quam falſas atque in ſpeciem æquas vulgi oculis obtrudere, quæ uti expertos non fallunt, ita apud ignaros rerum pro odio aut amore partium in diverſum trahuntur. Verùm me ad rerum geſtarum narrationem feſtinantem pa-

rum morabuntur, quæ iam pridem evulgatis in lucem 1618.
commentarijs super deplorato imperij statu prodita
sunt, & secuti paulo post belli non vana auguria fuere, *Act. pub.*
quæ omnia præmittere, & à promissa brevitate alienum *tom.* I.
foret, & fortasse studio partium obnoxium, à quo quam *pag.* 93.
longissime absum, homo priuatus neque vlli eorum quos 70.81.93.
memoraturus sum, beneficio aut iujuriâ cognitus. Cæ- 107.117.
terum dum in Germania sum, externorum non oblivis-
car; Quorum pleraque ita historiæ nostræ innexa sunt, ut
separari non debeant, reliqua ab intestinis malis spacium
respirandi lectoribus dabunt.

Igitur postquam superiore sæculo authoribus Mar-
tino Luthero, & Ioanne Calvino Religio Germanica *An.* 1517.
in partes veluti scissa est, mox concordia Ordinum cæ- *Origo*
pit corruere, atque ita fieri necesse erat, ut ruptâ cum *turbarũ.*
Deo & Divis pace, pax quoque inter homines va-
nesceret. Malum initio modicum, ut fere omnia,
confestim ad iusti belli molem evaluit. Neque Carolo
Cæsari, tot ditionum Domino, ocium erat uni Imperio
intendere. Igitur pax armis quæsita, & postquam belli
pertæsum, Passavii constituta, & triennio post Augustæ
legibus firmata est. Exclusi tamen qui Calvini doctrinam *An.* 1555.
sequebantur & ne quid deinceps Ecclesiæ bonis admere-
tur cautum. Inter hæc exciti Calviniani paulatim irrepe-
re, ampla ad se sacerdotia, & opulentissimos proventus
trahere, ejectisque Catholicis suam ubique religionem
firmare. Nihil reliquum erat pulsis Catholicis nisi jus &
leges, sed vanum præsidium, nam Dicasterium Spirense
& aulam Imperatoriam quæ duo summa sunt Imperio
judicia, variis primum appellationibus, revisionibusque
frustrabantur adversarij, demum dedignati, novum in
Imperio Judicium fieri postulant, quod controversias
religionis finiret. Sed neque hujus rei facilis exitus, mul-
to minus comitia, aut amica colloquia novo malo mede- *Origo V-*
bantur. Igitur projectâ spe longioris pacis res iterum ad *nionis &*
arma spectare videbantur. Inde initium novorum fœderũ. *Ligæ.*
Quæ Protestantes *Vnionem Evangelicam*, Catholici *Ligam* 1609.
Catholicam appellabant. In hanc Moguntinus, Coloniensis, *Lot. l.* I.

 Trevi- *c.*1.§. 6.

1618. Trevirensis Archiepiscopi Electores, tum Bambergensis Herbipolensis, Salzburgensis, Aichstetanus Duces atque Episcopi, In illam Dux Wurtenbergicus, Mauritius Landgravius Hassiæ, Ernestus Onolsbacensis, & Fridericus Durlacensis Marchiones, Christianus Princeps Anhaltinus, alijq; & pleræq; Imperii urbes nomina dederant. Designatus etiam vtrobique Dux hic Maximilianus Dux Bavariæ, ibi Fridericus Elector Palatinus. Sollicitati interea magno studio externi. Ab Unione Angliæ, Galliæ, Daniæ Reges, Veneti, Batavi, Ungari, Bohemi, Transylvanique, à Catholicis Pontifex Romanus, Hispaniæ & Poloniæ Reges, Dux Hetruriæ, Princeps Belgij Albertus, Conscripti mox milites per Germaniam, Belgium, Italiam, constituta pecunia, designati Quæstores, omnia denique ad bellum summo studio apparata.

Matthias Cæsar, suadet solui unionem. Merc. to. 5. l. 2. ad annum 1617. 1609.

In hoc Germaniæ statu, Matthias Cæsar rerum potitus, nihil prius habuit; quam vt Ordines ad concordiam revocaret, admonitis utrisque vt periculosa & contraria fœdera dissòlverent, quibus nihil nisi vastitas provinciarum, & pernicies Imperij quæratur. Se quidem effecturum apud Cathòlicos, vt extemplo arma deponantur, modo Protestantes idem faciant. Contra illi differebant. Unionem suam ante annos aliquot Cæsare Rudolpho atque ipso etiam Matthia non invito erectam, nullius exitium spectare, communi tantū præsidio atque aduersus iniurias permissu Legum paratam, neque in Cæsarem, neque in ullos imperij Proceres quicquam hostile meditari. Atque id unicum in votis habere vt pax & concordia omnium Ordinum sarta tectaque conservetur. Itaque Cæsar solvendorum fœderum spe frustratus, simul senio, & morbis indies grauescentibus confectus, vt quietas post se provincias relinqueret, successorem ordinare instituit. Nullos ipse liberos habebat, nullos frater Rudolphus reliquerat, nec in Alberto Belgij principe spes prolis erat. Evocatur è Stiriâ Ferdinandus, patruelis Cæsaris, Caroli Archiducis filius, ac Ferdinandi I. Cæsaris nepos. Erant illi ex Annâ Mariâ Bavarâ liberi, dein virtutes, & morum maturitas, quales principem decebant

bant. Hunc adſumptum in Filium Cæſar Matthias, primo Regem Bohemiæ inaugurari curat. Adſenſere proceres. Sed ne adminiſtrationem regni capeſſeret ante exceſſum Matthiæ, interim Regio titulo contẽtus. Jamque in Hungariæ coronam idem præparabatur, cum ſubitus in Bohemiâ motus, diuturni belli origo, parvis initijs ſe repente exeruit. 1618. 1617. 29. *Iun.*

Bohemi ſerò admodum Chriſtiana ſacra edocti, ſeu ingenio gentis, ſeu magiſtrorum improbitate in varios deinde errores lapſi ſunt, poſtremo etiam Lutheranam confeſſionem amplexi, in duas factiones ſcindebantur, Catholicam ac Lutheranam. Hos Cæſar Ferdinandus I. hic, uti & per omnem Germaniam publicæ pacis causâ permiſerat, addiderat privilegium Cæſar-Rudolphus ut Lutheranæ confeſſionis Proceres ſuis in fundis templa extruerent. Id liberalius interpretati Lutherani & tanquam promiſcuam licentiam adepti, collatis inter ſe pecunijs moliuntur templum in oppido Brunoviæ cuius dominium ad Abbatem Brunovienſem ſpectabat, & alterum Cloſtergrabij qui vicus Archiepiſcopo Pragenſi ſubeſt. Moniti cum non deſiſterent, defertur querela ad Cæſarem, ſed neque ejus juſſu inceptum opus omisère, Igitur mandato Cæſaris Cives aliqui Brunouienſes capti atque in vincula conjecti ſunt, & templum Brunovienſe vi injectâ occluſum, Cloſtergrabienſem fabricam Archiepiſcopus Pragenſis immiſſis operis dirui, & ſolo æquari mandat. *Origo turbarũ Bohemicarum.* *Majeſtats Brieff.* 1609. *Caraffa. p.* 71.

Eâ re commoti Magnates Evangelici magno numero Pragam in Collegium Carolinum conveniunt. Deliberatum de conſervatione Privilegiorum, extruendis ubique templis, & liberatione ciuium Brunovienſium, quos iniuſte attineri querebanrur. Increpiti à Cæſare per literas, quod ſe inſcio invitoque ſeditioſos conventus celebrarẽt, juſſique abſiſtere, adeo non acquievére vt menſe Maio poſtquam pridie populum turbulentis concionibus ad libertatem ac licentiam vocaſſent, ipſam arcem ac Cancellariam irruperint, In quâ tum de publicis regni negotijs deliberabant præcipui ex miniſtris Regijs, Supremus Regni Burggravius Adamus à Sternebergh, & 1618. *Lot. l.* 1. *c.* 3. *n.* 16.

 Guili-

1618. *Ministri Cæsarei præcipitantur ex fenestrâ. Lamorm. cap. 29.* Guilielmus Schlabata Cameræ Bohemicæ præses & Iaroslaus Borzita, Comes à Martiniz, & Baro Popelius magnus ad sanctam Mariam Prior, & Philippus Fabricius secretarius. Ad hos vice Cæsaris querelas suas Proceres deferunt, libertatem Religionis, liberationem Brunoviensium jam non petunt sed exigunt. Responsum à Burggravio & Popelio modeste, uti visum. Reliqui tres acrius restitêre. Itaque mox à proximis arrepti atque è fenestris in subiectam aream præcipites dati. *Lot. lib. I. c. 3. n. 9.* Ubi nihil læsos animadversum, sclopetis aliquot petiti sunt, sed ab hac quoque tempestate divinâ ope servatos fuga dein, & latebræ amicorum, iræ furentium subtraxêre, ex quibus Martinitzius haud multo post cum Secretario Viennã ad Cæsarem pervasit Burggravius & Popelius à Proceribus domum deducti, & per speciem securitatis appositis militibus custoditi sunt.

Mutatio status Pragẽsis. Ne quid autem in urbe turbaretur Henricus Matthæus Comes Turrianus princeps Rebellium per fora & præcipuas plateas equo vectus ad quietem cives composuit, testatus quod in arce factum fuisset, id se apud Cæsarem purgaturos. Ita facile sedatur tumultus, nam maxima vulgi pars Procerum studijs favebant, eisdem institutis imbuti. *Creatio directorum.* Mox rebus novandis initium factum. Creati ex omni Procerum numero triginta Directores qui Rege absente regni administrationem susciperent. In horum verba præsidiarij & Ciues Sacramento adacti. his arcis & portarum claves traditæ. Simul aperti carceres ac dimissi Brunovienses. Inclusi eorum loco qui novis consilijs adversabantur. Et quoniam in tam audaci facinore Cæsaris iram haud temere metuebant, ad arma conclamatum. *Apologia Laur. Aust. l. 2. pag. 38.* Collecti vndique milites, erecta signa, corrogata pecunia, omnia demum ad bellum summo studio parata. Interim edito in lucem scripto palam profitentur nihil se adversus Cæsarem & regem suum moliri. Quod Sclabatam, & Martinizium & Secretarium ex arce præcipites dedissent, more Bohemico, & exemplo majorum factum, qui in publicæ pacis turbatores, quales illi haut dubiè fuerint, ad eum modum non semel animad-

ver-

vertissent, beneficij loco habendum quod vivi evasissent. Cæterum si quæ muta vissent, ad suam suorumq; defensionem, & publicam regni tranquillitatem quam Cæsari & Regi suo cordi esse scirent, pertinere. Apologiæ. hujus Appendix fuit proscriptio Patrum Societatis Jesu. Intra octiduum regni finibus jussi excedere. Additâ pænâ capitis in regressos, aut si quis pro reducendis ipsis intercederet. Multa illis objiciebant, turbatam pacem, disputata priuilegia Religionis, tum trahere omnia ad iugum Pontificis Romani, seducere plebem injuriosis concionibus, quibus nomen omne Protestantium indignis calumnijs proscindant, coraddere immensas opes. Regnum & Principum, quos à se alienos sciant, cædem immissis percussoricus machinari, explorare arcana omnia per confessionem. Immiscere se curis Reipublicæ, atque in perniciem Evangelicorum consilia struere, palam docere, hæreticis fidem non servandam. Hæc & huiusmodi alia Patres, postquam jam Regno exiverant, egregio scripto modeste refutavere, nam pacem & Priuilegia Religionis nunquam evertisse. Suum quidem munus fuisse veritatem & capita Catholicæ fidei contra diversum sentientes omnibus modis asserere, fecisse id sine cuiusquam iniuriâ, sane ut facerent conatos. His Pontificis Romani Reuerentiam ita innexam, ut separari non possit, neque propterea Regnorum finibus, aut potestati Principum quicquam decedere, si is tanquam caput Ecclesiæ aut Rex sacrorum ab omnibus colatur. In concionibus suis damnasse contrarias Religiones sine contumeliâ cultorum. In toto regno quinque esse collegia, omnia ære alieno gravata, quorum annui proventus decem aureorum millia non excedant, has esse illas immensas opes, quibus omnium invidiam mereantur: De cædibus Regum & Principum antiquam esse calumniam, multorum jam scriptis refutatam, atque adeo ipsorum Principum testimonijs quorum vitæ insidias struxisse falso arguerentur. Ex confessionibus præter salutem animæ, & profectum virtutis

1618.

Proscriptio Patrum S.I. ex Regno Bohemiæ.

Objecta Patribus. Laur. Aust. l. 2. pag. 43.

Refutata.

1618. nihil rimari. Procurationem Regni & Reipublicæ ijs relinquere quorum id officium sit, Rogatos consultosque suasisse quæ nemini obfuerint. Odisse hæresin; hæreticos non item, quibus & fidem servandam doceant, modo nihil turpe nihil illicitum promissum sit, nam id divino & naturali juri contrarium nemini unquam mortalium præstandum.

Cæsaris ad bellū Bohemicum apparatus.

At Cæsar intellectis ijs quæ Pragæ acciderant, postquam pœnitentiæ aut benignitati suæ locum nullū superesse cognoscit, Interim Turrianum, Ducem conspiratorū; volitare cum globo militum, augere indies copias jamq; ad justi exercitus modum excrevisse, trahere urbes suas in partes, adigere in sacramentum, firmare præsidijs, Dein quos sibi fidos esse intelligat, circumsidere hostiliter, & ni præsidium aut sacramentum novum accipiant extrema omnia comminari. Insuper literas suas, & monita sperni, aut eludi vana simulatione obsequij; Cæpit tandem & ipse ad arma circumspicere, declarat publico edicto perduelles, Scribit ad omnes Ordines Imperij, Electores, Principes, liberasq; Civitates, enarrat quantâ cum injuriâ violatæ Majestatis, primarios regni ministros, inauditos & nullius facinoris compertos loco tuto & sacrosancto, more barbaro, ex alto dejecerint. Id cum se purgaturos diffidant, provolare ad arma, eligere duces, contrahere copias. Interdicit igitur, rogatque ne suis in provincijs scribi militem patiantur pro rebellibus; ne aliunde evocato iter aut commeatum præstent, ne ope aut consilio adsint. Mox Henricum comitem Tampierium in bello Veneto nuper eximie probatum ducem mittit cum copijs ad fines Bohemiæ, Illi sublegat non multo post majori cum imperio Carolum Longuevallius Comitem Buquoy. Adjuncta eidem ab Alberto Belgarum Principe duo equitum & sex peditum millia, robur haut dubié Cæsarei exercitus. Inter tribunos, præfectosque legionum eminebant Henricus Julius, è ducibus Lavenburgicis, Balthasar Marradius eques & Commendator Melitensis, Comes Bucheimius, Colaltonius, alijque magno numero. Sed jam Bohemorum exercitus immensum excreverat, Triginta equitum peditumque millia qui-

Aub. Myr. de bello Bohemico.

Caraffa. pag. 78.

quidam tradidère, adjunctis Silesijs, Moravisque. Et Ernestus Mansfeldius à militiâ Sabaudicâ exauthoratus, suam secum Legionem ad partes Bohemorũ traduxerat, acceptusq; cum honore, supremus tormentorũ præfectus renunciatus est. Primum operum Mansfeldii fuit expugnatio Pilsæ. Immiserat Tampierius paulo ante validũ præsidium, manebatque Civium potior pars fida Cæsari, quanquam sæpe invitati à Rebellibus ut transgrederentur in partes. Igitur postquam conditiones vrbs aspernatur, vi adhibitâ capitur à Mansfeldio. Cives novo sacramento in verba Directorum Bohemiæ adacti, claves portarum, atque arma jussi tradere. Pilsa est inter primarias Regni, ac fere post Pragam præcipua, accipiendis ex Germaniâ auxilijs, & commeatu oportuna imprimis, Constantis fidei in Reges, eoq; semper rebellium armis appetita. Ante annos centum & octoginta ab Hussitis decem mensibus circumsessa, tandẽ eruptione factâ & profligato hoste seipsam liberavit. in qua victoria cùm Camelum hosti ademissent, animal insolens & tunc primum in Bohemiâ visum, obtinuére à Sigismundo Imperatore, ut effigiem belluæ in Insigni civitatis deinceps præferrent.

1618. *Pilsa capta à Mansfeldio,* *Laur. Aust. lib. 2.* *1433.*

At Cæsar Matthias, quanquàm fidæ urbis amissione perquam infensus Imperiali fulmine notavisset Mansfeldium, jamque se ipse modis omnibus ad bellum pararet, non tamen omisit pacis consilia, rogat per literas Legatosque Maximilianum Bavariæ Ducem, Joannem Georgium Electorem Saxoniæ, aliosque Imperij Electores & Principes, ut pro suâ in Imperio authoritate, opponant se Bohemiæ motibus, hortentur Proceres ad fidem obsequiumque; inspiciant postulata ipsorum, pacem denique & tranquillitatem regni omni modo procurent. Jam enim non Bohemi modo, sed Silesij, Moravique, & Lusatij vicinæ cognatæque provinciæ turbabantur, tractæ eodem exemplo & pulcherrimo pietatis prætextu, dum vindicanda in libertatem Religio asseritur. Simul Ordines Austriaci Viennam à Cæsare convocati uti in commune consulerent, nihil certi expediebant. Eo magis quod jam Comitem Turrianum,

Cura Cæsaris in componendis turbis.

1618. divisо exercitu, quorum partem ipse, alteram Comes Schlickius ducebat, appropinquare in Austriam nunciabatur. & sane aderat ipse infestus promissâ securitate, & libertate Religionis, cui plerique Nobilium studebant, eoque Bohemicis progressibus non adversi.

Bohemi frustra commonentur ad pacem. Interim Ferdinandus jam quoque Hungariæ Rex ab ejus Regni Proceribus salutatus non destitit hortari per literas Bohemos, & se arbitrum, deprecatoremque apud Cæsarem offerre. Idem Sigismundus Poloniæ Rex, Idem Elector Saxoniæ Joannes Georgius alijque Principes serio monere; sed ad arma conversis, & numero victoribus nulla erat aut certe exigua pacis cura. An quod ingentibus aliorum promissis stimulabantur, qui in omnes occasiones intenti unde unde belli initium expectabant.

Externa. Laur. Aust. li. 2 Lotich. l. 1 c. 3. Conspiratio Veneta detecta. Dum hæc in Bohemiâ geruntur, ingens periculum Respublica Venetorum evasit, sexaginta tribuni militum interficere Magistratum, urbemque delere incendio conspiraverant, quo Authore, quâ causâ apud scriptores non reperio. Assumpti in conscientiam septingenti circiter ex diversis nationibus, alij mille extra urbem per naves dispositi, præparati ignes, tormenta, armaque interscindendis pontibus. Mirum est in tanto numero conjuratorum nihil emanavisse. Tandem unus ex conscijs, aliud ob crimen carceri addictus, spe liberationis rem aperuit. Correpti qui inveniri poterant, nam multi detectâ conspiratione aufugerant, & supplicio affecti. Indici data impunitas, & annuum præmium, ipsi hæredibusque constitutum, monumentum fidei in Rempublicam. Apud Helvetios quoque & Rhetos turbatum, punitique qui cum exteris Principibus periculosa consilia adversus patriæ libertatem miscuisse arguebantur.

Pluretũ lapsu montis obrutum. Plurs. Lago di Como. Sed mox Plureti oppidi miserabile excidiũ animos alio avertit, Situm erat ad radices montis Contonij, in saltibus Rheticis, haud procul Clavennâ. utramque Mayra rivus præterfluens in Larium lacum effunditur, Oppidum elegantibus ædificijs, & amœno collium prospectu Itali præcipue mercatores frequentabant. Igitur Nonis Septembribus intremiscente paulum

lum terrâ pars montis repente à reliquo avulsa toti oppido, & proximo pago Schilano incubuit, eo gravior strages fuit, quo improvisior, oppressi ad unum omnes, & communi quasi lapide in tumulum contecti. Mayræ cursus interceptus aliquantulum, demum reperto exitu in priorem alveum se recepit, relicto lacu ad milliare ferè Italicum. Pridie quam vicus verteretur, gravis & insolitus fætor omnium nares offendit. inventusque qui imminentem calamitatem prædiceret, & contemptus. Quatuor tantum evasêre, frater præfecti negociorum causâ Rongaliam profectus, & Franciscus quidam cum cæmentario, promendo in cœnam vino proximam in rupem progressus. Quartus fuit puer quidam elinguis extra mœnia in horto pomis persicis carpendis repertus. Postridie tanta fuit fætoris gravitas, ut fossorum multi suffocati, atque interempti sint. Hæc apud Rhetos. Non multo post cœleste etiam & gravius ostentum universam Europam conterruit. Mense Novembri minaci caudâ tanquam flagello armatus Cometa apparuit, Ortus apud Scorpionem in Zodiaco, Martem inter & Mercurium bellicosos planetas, paulatim tropicum Cancri egressus atque in Septentriones vergens evanuit. De naturâ, loco, & præsagijs ipsius Astronomorum nostri temporis ingenia certavere. Cæterum magnitudine & specie memorabilis extitit, bellique Germanici cujus tum primordia parabantur, prænuncius non vane habitus. Dignissimum est observatu duravisse ad dies fere triginta, cum totidem annos in Germaniâ nostrâ acerrime depugnatum sit. Obiere eodem anno Maximilianus Archidux, Magister Ordinis Teutonici, & Anna Imperatrix ac Cæsaris Matthiæ uxor, Hungariæ & Bohemiæ Regina, genita Ferdinando, Ferdinandi Primi Imperatoris filio. Conjugem suam haud multo post secutus est Imperator ipse Matthias anno ætatis sexagesimo secundo, Imperij sexto. Natus est Maximiliano II. Cæsare. Inde à fœderatis Belgij Proceribus ad gubernationem provinciarum evocatus, non sine offensâ Philippi secundi Hispaniarum Regis, post quadriennij moram, discordiâ & inconstantiâ ordinum, simul

1618.

Cometa

Ab anno 1618. usq. 1648.

Obitus Maxim. Archid. 2. Nov.

15. Dec. Annæ Imperatricis.

1619. simul evocatione Principis Alençonij perquam infensus
20. Mar. in Germaniam revertit. Regnis Hungariæ & Bohemiæ
Cæsaris vivo adhuc Rudolpho fratre, eo mortuo. Imperio potitus
Matthiæ. est, quæ omnia Ferdinando patrueli magnis motibus tur-
Strada. bata reliquit.
dec.2. Nam Bohemi intellectâ morte Cæsaris, etsi à Rege
lib.4. Ferdinando Privilegiorum confirmatio statim mittere-
1619. tur, multo audacius bellum promovebant, propositis ad
GestaBo- pacem ijs conditionibus, quas vel illi ipsi admissum iri
hemorum desperabant, simul largius auxilium pollicebantur Si-
post mor- lesij, Moraui, Hungari, qui ejectis Patribus Societa-
tem Cæ- tis JESU eodem plane exemplo suam defectionem au-
saris, spicabantur. Adhæc exhausta continuis funeribus domus Austriaca contra tot motus parum valitura videbatur, longinquo Regis Hispaniæ auxilio, nec admodum firmo, cum novis ipse bellis quotidiè implicaretur. At vero maximam spem novis rebus vacans Imperium offerebat, cujus vicariam administrationem Saxo & Palatinus, Electores de more inierant: hic etiam novis Bohemorum consilijs clam immixtus, & vnionis Evangelicæ Dux armis, & exercitu validus. His rebus & auxilio Silesiorum confirmatus Turrianus invadit Moraviam, multas civitates Zuambram, Lipnitium, Olomutium, aliasque nullo resistente suæ potestatis facit, proceres in fœdus cum Bohemis adigit, inde in Au-
Vienna striam inferiorem irrumpit, occupatâque Labaviâ ad
obsidetur Viennæ suburbia exercitum ducit. Inerat Rex ipse
à Turria- Ferdinandus, & Austriaci proceres utriusque Religio-
no. nis inter se factionibus diffidebant, conspirabant cum Turriano non pauci ciuium. Nunquam angustior res
Caraff. Austriacis fuit. At non ideo animum despondit Ferdi-
pag. 84. nandus. Memorant Regem eo tempore deprehensum à
Lamor. Camerario, cum in conclaui suo ante Christi è Cruce
de virtut. pendentis effigiem humi pronus dejectusque jaceret.
Ferdin. Mox advenienti Bartholomæo Villerio, suo è Societa-
II. cap. 2. te JESU confessario, adfirmasse breui affore divinam opem. Neque spes sua Religiosum Principem fefellit. Non multo post Turrianus omisso obsidendæ Viennæ consilio, ad tuendam Bohemiam à Directoribus revocatur,

quod

quod ita accidit, Buquojus obtinebat Budovitium cum exercitu octo fere millium. & absente Turriano liberioribus incursionibus Bohemos infestabat, opposuere illi manum idoneam, accessit & ipse Mansfeldius, eductis è Pilsâ copijs quas validissimas habebat. Neq;id latebat Buquoium, progreditur obviam Mansfeldio, & cum omnibus copiis pene ad internecionem delet, capta vexilla quatuordecim, duo tormenta, & muli quatuor, instrumentum ducis argenteum gestantes, cum apparatu militari & tormentario non contemnendo, Ipse Mansfeldius, viâ ferro apertâ, per medias Hungarorum alas victorum manus evasit. Hæc clades etsi non magna, cum summa adhuc rei constaret, adeo conterruit Directores, ut festinatis cursoribus vocarent ex Austriâ Turrianum, & tanquam in cervicibus hæreret Buquoius, communire Pragam nouis operibus instituerent, publicato edicto, quo omnes regni incolas in armis præsto esse pro libertate patriæ jubebant. & sane Buquoius non ignarus militarium artium famam victoriæ in immensum spargebat. Fronsberga arx, & oppidum Rosenberga cum vim meditarentur vi capta & ad terrorem, cæterorum immitius tractata; pecoris magna copia, & quicquid prædæ fuit militi concessum.

Mansfeldius caditur Lot. li. 2 c. 6, n. 7.

Dum hæc geruntur vi atque armis, occulta consilia Directorum Ordinumque Pragæ majus aliquid parturiebant, nempe quomodo imperium Austriacum excuterent. Dein quam Reipublicæ formam, Regiamue, an Optimatum & liberam amplecterentur; Erant qui transigendum cum Rege Ferdinando suaderent æquis conditionibus. Hanc enim esse ad pacem viam facillimam, cætera duo nec prompta expeditu, & si vincerentur durioris jugi ac iustæ servitutis materiam. Hæc sententia paucis placuit: prævalentibus ijs, quos rerum novandarum cupiditas, & veniæ desperatio, ad perficiendum id, quod ceperant, stimulabat. Neque hi inter se conveniebant, quibusdam libertatem, alijs Regium imperium præferentibus. Libertatem ipsa nominis dulcedo & gloria suadebat, Memorabantur exempla Batavorum, Helvetiorum, Venetorum. Neque si Rex eligendus sit facile inve-

Laur. Aust. lib. 3. pag. 15. ex Canc. Anhalt.

1619. inveniendum qui invidiam excedat. Spretos videri quotquot præterirentur, & novos jam hostes. Vicêre tamen quibus Regem eligi placebat. Ita jam assuevisse Bohemos, & creandum, qui gratus multitudini proprijs quoque viribus regnum tueri possit. Propositi in exemplum, Rex Daniæ, tum Sabaudiæ, & Saxoniæ & Bavariæ Duces, tum & ipse Fridericus Comes & Elector Palatinus. Affirmabant; Reduci hoc modo jus vetus Bohemorum, quibus Regem legere, non dari aut nasci conveniat. Potentiâ Austriacorum, & adulatione Procerum multos jam annos ex unâ domo Regem acceptum. Inde jus in hæreditatem trahi. Ferdinandum Archiducem pari dolo à Matthiâ Cæsare intrusum Regis Electi nomen sustinere noluisse, receptum non stetisse pactis in quæ juraverit, Privilegia Religionis confirmasse literis, re & facto evertere. Jam quoque inducto externo milite florentissimum Regnum, & innoxios incolas ferro & flammâ hostilem in modum persequi, adeoque non modo non Regem sed regno etiam indignum habendum, sufficiendumque in locum ipsius, qui tantam personam sine cujusquam injuriâ fortiter, & cum decore sustineat. Cum igitur in hanc sententiam itum esset, confirmato inter se arctiori fœdere, omnium simul provinciarum Bohemiæ, Silesię, Moraviæ, Lusatiæque Ordines decernunt diem, quo ad electionem novi Regis conveniant, repudiato Ferdinando.

Lotich. li. 3. c. 2. Laur. Aust. lib. 3. fol. 197.

Sed jam ille in quo licet admirari vices rerum humanarum, caput Imperij parabatur. Joannes Schvvickardus Archiepiscopus Moguntinus & Electoralis Collegij Decanus auditâ morte Cæsaris conuocauerat de more Francofurtum Septemviros, frustra Bohemis obnitentibus, ne Ferdinandi, tanquam Regis Bohemiæ atque adeo Electoris eo in conventu ratio haberetur, Optabat Palatinus moras interregni longiores rebus turbandis perquam idoneas, monebat ne electio pręcipitaretur, componenda ante dissidia, tollendas controversias, tum rectius eligi cui pacatum Imperium traderetur. Nihil eâ Palatini aut Bohemorum ratio reliquos Septemviros morata est, quin ad diem constitutum convenirent. Maturan-

Ferdinandus fit Cæsar.

Act. Pub. to. 1. pag. 514. &c. Caraffa. fol. 88.

turandam omni ope rem censebant quo major esset ex bello metus, nihil luctuosius Imperio accidere quam si flagrantibus ubique turbis diu sine Rectore relinqueretur, qui authoritate & sapientiâ rebus afflictis mederi possit. Obiere hunc diem Electores Ecclesiastici per se, Joannes Schvvicardus Moguntinus, Lotharius Trevirensis, Ferdinandus Coloniensis, tum ipse Bohemiæ Hungariæque Rex Ferdinandus, reliqui tres misêre Legatos, Saxo, Wolfgangum Comitem Mansfeldium, Palatinus Joannem Albertum Comitem Solmensem, Brandeburgicus Adamum Gansium, Baronem de Purlitz. Ante Idus Julij omnes Francofurtum advenerant, & paucos dies morati, dum plenioribus mandatis Legati instruerentur, octavâ tandem & vigesimâ Augusti inter dispositas armatorum civium centurias in Curiam processere. Electus est in Cæsarem consensu omnium Rex Ferdinandus ac insequentis mensis initio, ab Electore Moguntino sub augustissimo Missæ sacrificio, Imperialibus insignibus de more ornatus. 1619.

Interea Legatis Bohemorum Pragam reversis non confectâ ex sententiâ legatione, simul intellecto Regem Ferdinandum in Electorale consistorium admissum, jamque id agi, uti Rex Romanorum ac Cæsar renunciaretur, Ordines provinciarum multum conquesti, postulatorum suorum tam exiguam rationem haberi, ipsi quoque nihil consensu Septemvirorum tetriti, abdicato uti memoravimus Ferdinando, ad novi Regis electionem magno numero conveniunt. Prælatus multitudine suffragiorum Fridericus Elector Palatinus, ac fere consensu omnium Rex designatus. Mox decreta Legatio; Et ad accipiendam Coronam accersitus Elector non diu dubitavit ratum de se habere Judicium Bohemorum. Profectusque Pragam cùm Uxore & liberis novo ritu inauguratur. ea dies tot deinceps calamitatum Germaniæ initium fuit. Memorant quo die Heidelbergâ excessit, confluente ut fit multitudine novum honorem gratantium; aut pericula, in quæ se induceret, misetantium, visum illacrymari, non sine omine eorum qui comitabantur, sive jam imminentem è Bohemiâ tempes-

Frideric⁹ Comes Palatin⁹ eligitur in Regem Bohem.

Lot. li. 3. c. 4. & 6. Laur. Aust. lib. 3 pag. 238 &c.

pestatem præsagiebat animo Princeps, si sibi relinqueretur non malus, sive supremus Patriæ adspectus, nam semel duntaxat, idque perbrevi tempore, deinde Heidelbergam revisit, etiam inscientem inopinatâ mœstitia perculit. Neque enim tantâ in re plane extra omnem sollicitudinem fuisse crediderim, & si magnis authoribus niteretur. Certe Dux Bavariæ, multi præterea Electores, Principesque, & externi Reges non desistebant interpellare literis, legationibusque, & hortari ut ad tranquilliora consilia animum adverteret, docebant quantâ injuriâ Regem suum Bohemi repudiassent; non omissurum vel cum omnium provinciarum periculo tanti Regni,& tot ditionum jacturam. Consideraret quã levia essent, quamque inania quæ in Ferdinandum conjicerent. Idem ipsi,atque aliis Regibus, Principibusque posse accidere. Nullum diem Regni, & Majestatis suæ securum fore si id in Dominos subditis impunè liceat. Imo si Ferdinandus Rex contra leges & pacta peccauerit, cur suâ in causâ ipsi judicium sumerent. Deferrent controversiam ad Principes Imperii, admitterent arbitros, nihil recusare Ferdinandum quo minus res æquis judicibus permittatur. Videret quam labem famæ suæ inureret occupando aliena. Quid si bello cadat, amissurum etiam propria, qui tueri rapta non potuerit, facile bella sumi etiam ab ignauis non deponi nisi cùm victori libuerit. Hæc atque alia huiusmodi etsi meriro turbare Principem poterant; tamen multa extimulabant, Regium nomen per se primum Domui Palatinæ inferendum, tum juventus ipsa avida gloriæ & periculorum contemptrix. Socer Jacobus Britanniæ Rex, Genero & Filiæ, & Nepotibus non defuturus. Amici Principes Unionis. Favor & studia Batavorum, spes occultæ ab externis. Honestus in speciem titulus quia postulabatur.

Motus Vngariæ. Sed propinquum & præsens auxilium adferebat Princeps Transsylvaniæ Gabriel Bethlenus, is jam diu a Bohemis sollicitatus in partes pari Religionis causâ, cœpit scribere milites, & se ad bellum omnibus modis parare, evulgato rumore, tanquam hæc omnia adversus Bohemos pararentur. Interim sociato cùm Bohemis fædere,

Lotich. l.4.ca.1.

dere postquam renunciari Palatinum Regem intelligit lustrato apud Claudiopolim exercitu, magnis itineribus in Hungariam superiorem infestus irrumpit. Receptâque ibidem ad se Hungarorum rebellium firmâ manu Redegum Ferentium, & Sethsiũ Georgium tribunos cũ XVIII millibus transmittere Tibiscum, & occupare Cassoviã jubet. Præerat urbi Andreas Doczius per Hungariam superiorem rerum militarium præfectus, nihil hostile metuens, & paulo ante literis Principis de pace abunde confirmatus, cùm repente adsunt Transylvani, circumveniunt elusos, oppidumque & præfectum tradi postulant. Eâ re perterriti Cassovienses, nam extrema omnia minabantur nisi paruissent, se atque oppidum hosti dedunt. Doczius captus missusque in Transyluaniam moritur. Hæc irruptio ingenti terrore Catholicos, quique Cæsaris partes fovebant perculit. Fit magna fuga, sacrorum maxime hominum in quos atrocia & pudenda dictu exempla, barbaro more edebantur. Non deerant qui Transylvanorum progressibus lætarentur, studio Religionis cujus libertatem sub Calviniano Principe exemplo Bohemorum quærebant. Ita Hungaria turbinis instar decursa, patentibus ubique portis, seu metu, seu amore Bethlenio subditur. Ad Comorram & Jaurinum hæsit impetus victoris quæ oppida loco & situ valida, firmo præsidio Austriaci cõmuniverant. Igitur diviso exercitu partem in Moraviam uti Bohemis promiserat mittit, & cum Turriano conjungit. Partem ipse ad Posonium obtinendum ducit. Inerat Palatinus Ungariæ, & præsidij aliquantum, jamque eo tres veteranorum cohortes Buquoius subsidio miserat, cum tormentis aliquot. Quas ubi consedisse in suburbio imbribusq; & itinere fessas Bethlenius intelligit, nocte intempestâ immissis Ungaris aggressus, pene ad internecionem delet, Rudolpho Tieffenbacho tribuno vix elapso. Ea res maturavit deditionem, Jamque intercepto Visceto, atque arce Eberstorfia ad Viennæ usq; mænia exercitum & terrorem tulit. cum subita Ragotsij clades in ulteriorẽ Hungariam retraxit. Georgius Comes Humana-

1619. Clausenburg. Tenssa. Caschau. 5. Sept. Romorra. Raab. Pressburg. *Lotich. lib. 4. c. 2. n. 10.* *Clades Vngarorum Humanajo-*

1619 manajus ex Hungariæ Dynastis fidus Austriacis, primo Bethlenij adventu cum parvâ manu in Poloniam profugerat, ibiq; collecto exercitu, & validis auxilijs firmatus revertit in patriam. Occurrit illi Ragotsius quem cum parte copiarum Bethlenius Cassoviæ præsidio reliquerat. pugnatur, pelliturque Humanajus, neque propterea animũ despondet, redit haud multo post recentib. copijs auctus, fit iterum acris pugna; quâ in biduum extractâ cum neutri loco cederent, tandẽ Poloni simulatâ fugâ, postquam Ungaros Transylvanosq; omissis ordinibus quasi partâ victoriâ transcurrere ad prædas conspiciunt, illico regressi, incõpositos atque impeditos adorti facile fundunt. Cæsi pedites fere omnes. Equitatum & Ducem ipsum Ragotsium fuga abstulit. Eâ clade nunciatâ Bethlenius omissâ Viennâ Redeium Ferentium cum parte militum coercendo Humanaio dimittit, ipse cum reliquis Posonium contendit, indictoque conventu cogit Proceres, ac se repudiato Ferdinando Cæsare Principem Hungariæ renunciari curat, repetito cum Bohemis sanctiori fœdere, quorum exemplo jam altiora struebat.

Lotich. lib.4.c.4. n.3. Lau. Aust.lib 3.fol.244

Interea Ferdinandus Cæsar peractâ coronatione Frãcofurto discedens, Herbipolin, inde per fines Palatinatus, Augustam Vindelicorum; tum, Monachium, & Græcium, postremo Viennam ipsam incolumis appulit, contra quã multi speraverant, rati non evasurũ structas insidias sine parricidio. Sed uti sua illum innocentia & majestas protexit, ita reversum jam atq; extra periculum positum, præter Coronæ Bohemicæ rapinam, deturbatâ Ungariâ novus repente nuncius perculit. Simul unionis Evangelicæ Principes primo Rotenburgi ad Tubaram, dein Norinbergæ congregati, præsente ipso Friderico qui se pro Rege Bohemiæ ferebat, haud obscure minabantur, non omissuros se arma, neque defensionẽ Bohemorum, nisi Cæsar primum, dein Bavarus partium Catholicarum Dux arma posuissent. Jubebant intermitti delectus, qui à Catholicis Principibus ad sui præsidium parabantur. Dicasterium Spirense, & Aulicum Cæsaris, in formã à se præscriptam redigi, Bona post transactionẽ Passaviensem ab Acatholicis possessa, possessoribus relinqui,

Cæsaris cura in componẽdis turbis. Caraffa. fol.89.

Caraff. fol.94.

Act. Pub. lib.4. fol.698.

linqui, atquehęc intra ſpaciū bimeſtre effici volebāt. Tot ergo difficultatibus circumventus Cæſar, cum haud dubié animadverteret grave bellum imminere: Rapi Ungariam à Tranſylvano; Bohemiam, Sileſiam, Moraviam à Palatino, nutare Auſtrios, minari confœderatos, omnia infida aut infeſta eſſe, præter paucos Catholicos, quantum ſtudio aut curâ provideri poterat omnes in partes animū verſabat. Principibus unionis molliter reſcripſit, viſurum poſtulata ipſorum poſtquam res domi compoſuiſſet, coronam Bohemicam per ſummam ſibi injuriam ereptam negligere non poſſe, etiam ut maxime cupiat, nihil ibi niſi ſua repetere, neque ſperare tam iniquum in ſe quenquam futurum, qui id impediat. Sane ſi Palatinus ſibi licere exiſtimet aliena invadere, rapta armis ac ferro tueri, cur ipſe ſua recuperare, & vim vi, arma armis opponere non poſſit. Scripſit ijſdem Maximilianus Bavariæ Dux, arma quæ ipſe ſumpſiſſet quæque Catholici pararent exemplo ipſorum ſumpta, pariter deponenda cum ipſi præiviſſent. Poſtulata quæ afferrent non ſui eſſe judicij, ſed ad totius Imperij conventum pertinere. Suadere ut omiſſis minis quas non occulte jaciant mitiora conſilia amplectantur. Nam ſi rem ad bellum deduci acciderit, id futurum ut florentiſſimum Imperium proprijs viribus everſū, externis demum Principibus, aut Turcis ipſis in diſcordiam noſtram vigilantibus prædæ fiat. Monuit dein Electores Catholicos ut feſtinatis delectibus quantum poſſet numerum militum pararent, atque ad ſe perducerent. Nihilo ſecius pro Cæſare Rex Hiſpaniæ, Poloniæ, alijque confœderati Principes laborabant. 1619.

Motus in belgio. Myr. de bell. Bo- 26. Lotich. li. 4, c. 6.

Eodem tempore in Hollandiâ Religio turbavit, jamque res ad arma ſpectare videbatur. Author novarum opinionum Jacobus Arminius, anno hujus ſæculi ſexto, Lugduni, ubi Profeſſorem agebat, nova fidei capita de Prædeſtinatione, Gratia, liberoque arbitrio commentus, multos ut fit ſectatores habuit. Oppoſuit ſe illi Franciſcus Gomarus purioris Calviniſmi retinentior, crevit hæc diſceptatio magno ſtudio Procerum, & multitudinis, ut fit in re novâ. Jamque Ultrajecti alijsque in urbibus Arminiani dejectis magiſtratu Gomariſtis, in-

invade-

1619. vadere Rempublicam scribere ad sui defensionem milites, & suam ubique sectam promovere studebant. Ea res cum fœderatis Ordinibus civilis belli initium,& haud dubie ad diuisionem, adeoque exitium provinciarum spectare putaretur, occurrendum in tempore censebant, priusquam coalitis utrinque viribus remedium frustra esset. Datum ergo negocium Mauritio Principi,ut Ultrajectum, aliasque urbes quæ ad arma spectabant in ordinem redigeret. factum id consilio magis quam vi. Simul indicta Dordracum conventio ubi deCalvinianæ professionis capitibus disputaretur. Invitati etiam Arminiani. Confluxere Batavi magno numero, quidam etiam ex Germania Angliâque. Igitur superantibus Gomaristis Arminiani damnati, jussique dominio fœderatorum Ordinum excedere Captis jam ante & Hagum in custodiam missis Joanne ab Olden-Barnefelt, AdvocatoHollandiæ, Ægidio Ledenbergio Ultrajectino, Rumoldo Hogerbetio Leidensi, & Hugone Grotio Roterodamensi, Syndicis. Hæc primaria Arminianorum capita censebantur, & rebus novis haud occulte studuisse. Barnefeldio multa objecta quæ contra publicam pacem molitus esset, sed capitale reo fuit, quod caput Iudicij Principem Mauritium infestum adversariumque habebat, Igitur mense Majo Hagæ, in solenniOrdinum consessu damnatus, inAulaMauritiana capitis supplicio affectus est anno ætatis tertio & septuagesimo capite incurvo & baculo innixus. Dum floruit,rerum politicarum scientissimus & Reipublicæ suæ Cato habitus, certe magnorum Europæ Principum consilijs immixtus, Ledenbergius voluntariâ morte damnationem, & longiores cruciatus antevertit, infamiam non evasit. Cadaver loculo inclusum atque è furcâ suspensum est. Hogerbetius & Grotius perpetuis carceribus addicti, ex quibusGrotius non multo post deceptis custodibus elapsus, Antuerpiam primum, dein Lutetiam Parisiorum liber appulit,

Laur. Aust. lib. 3.fol. 277

Laur. Aust.lib. 2 fol.114. Myra. fol. 30.

1620. Sequitur annus flagrante demum bello, & memorabili rebellium clade insignis. nam Cæsar ne multitudine hostium obrueretur, pactis cum Bethlenio semestribus inducijs ut vires omnes in Bellum Bohemicum con-

Cæsar pacisciturindu-

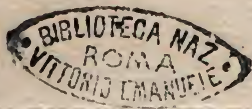
conferret, dimittit Henricum Julium ex Ducibus Lauenburgicis & Hieronymum Elverium Consiliarium Aulicum, ad Electores Principesque imperij, & Christianum IV. Regem Daniæ, alios in Angliam Galliamque ablegat, evulgato simul libello docet quam contra omne jus & patrias leges pauci perduellium receptum se unctumque Regem Bohemiæ nullo suo merito regno exuere machinentur, Electo vocatoque Friderico Palatino, qui alijs oblatam dignitatem jure aspernantibus, alienam coronam invadere non dubitaverit. Itaque rogabat ne quis tam perniciosis Bohemorum consilijs faveret. quin sibi potius adessent; ut si non pace, quod optaret, armis certe & justa vi in avitas ditiones reponeretur. Adhæc Legato Britannico suadenti ut relictus in Regno Palatinus Cæsari aliunde satisfaceret, breviter respondit; Sibi aliter satisfieri non posse nisi regno quamprimum cederetur,] si id Palatinus detrectaret, vi cogendum, & sperare se in causâ tam iustâ propitium Deum. Dein Palatinum monuit edicto ut ante Calendas Junias]sub pœna perduellionis Regno Bohemiæ cederet. Idem mandatum dat ad omnes Imperij Ordines, tribunos, militesque Bohemicæ seditionis participes, ne quâ in re operâ aut consilio post hac Palatinum juvent, si qui contra fecerint, persecuturũ se eos lege Majestatis, & pro hostibus patriæ habiturum edicit. Eodem tempore Mulhusij in Thuringiâ convenére Electores Moguntinus, Coloniensis, & Saxo per se, Trevirensis & Bavarus per Legatos. Deliberatum ibidem de statu Imperij decretumque ut Cæsar Ferdinandus omnibus modis juvaretur, nequicquam Mauritio, Hassiæ Landgravio, Joannem Saxoniæ Electorem per literas deterrente ne Catholicorum, ut ipse ajebat, blanditijs seductus eorum partibus accederet, quibus vincentibus & ipse demum præda fieret, cum in id unum intenderent ut distractis inter se Evangelicorum viribus, singulos aggrederentur, in universos conjunctosque nihil ausuri. Sed Saxo, perstricto non obiter Mauritio, causæ æquitate commotus, Catholicis accessit. Receptâque à Cæsare, & reliquis Electoribus, Augustanæ confessionis

1619. cias cum Vngaris. Dimittit Legatos Lotich. lib. 5. c. 1.

Respondet Legato Angliæ. Lot. lib. 5. c. 6.

Conventus Electorum Mulhusii

Lotich. lib. 5. c. 3.

1620. novâ securitate omni ope juvandum Cæsarem decrevit. Eo conventu, ex animi sententiâ confecto, lustrantur exercitus, & Saxoni quidem Lusatia ad officium reducenda à Cæsare committitur. ea provincia attingit Saxoniam, & innexa Regno Bohemiæ novis pariter rebus studebat. Sed Maximilianus Bavariæ Dux eductis ad Donawerdam Catholicorum copijs; fœderatis unionis Principibus castra opposuit. Illis Joachimus Ernestus Marchio Onolsbacensis vice Palatini præerat. Jamque res eo spectabat ut inter se manus consererent, cum Gallici Legati interventu pax aut certe induciæ compositæ. Ea tractatio Ulmæ instituta est, conuentumque ne una pars alteram læderet, provincijs & ditionibus cujusque intactis, iter & commeatus, sine maleficio & injuriâ transeuntibus, liber permitteretur. ita Bavarus non levi metu solutus ad pacandam Austriam, discessit; Relicto Onolsbacensi, tuendo Palatinatui: in quem Marchio Ambrosius Spinola vetus multarum palmarum Dux, cum Belgico & Burgundico exercitu, magnoque apparatu rerum militarium movere è Belgio nunciabatur, durantibus adhuc inter Regem, & fœderatos Ordines duodecennalibus inducijs. Et sane aderat ille infestus, occupatoque propere Oppenheimio, Crucenaco, Baccheraco, alijsque in Palatinatu inferiori oppidis, magnum sui terrorem spargebat, Neq; audebat in aciem prodire Onolsbacensis, aut si tentaret varijs artibus eludebatur, tantâ Spinolæ dexteritate ac fortunâ ut Onolsbacensis pene apud suos fidem amitteret, quasi res & causam Unionis parum fideliter administraret. Firmata ea suspicio discessu Henrici Orangij, qui â fratre Mauritio paulo ante cum firmâ Equitum manu & Anglis aliquot peditibus Unioni subsidio missus, postquam dominari Spinolam, & Palatinatus Veteraviæque nullo impediente potiri videt, tædio rerum cum Batavis suis in Belgium revertit; Anglorum peditum curâ Horatio. Veherio commissâ.

Merc. to. 9. lib. 1. pag 107. & seqq.

Tractatus Ulmensis.

Advētus Spinolæ in Palatinatum.

Lotich. li. 6. c. 15.

Bavarus pacatâ

Interea Bavarus fœderis Catholici Dux cum universo, viginti quinque millium exercitu, cui Joannes Tserclasius de Tylli pro legato præerat, fortitudinis & continen-

tinentiæ compertæ Dux, in Austriam superiorem movit; convocatosque Lintzium Ordines, cogit dimisso milite ab armis discedere, & se fidei clementiæque Cæsaris permittere. Paulo ante ejus aduentum, haud procul Lintzio Ernestum Ludovicum ex Ducibus Lauenburgicis cum duobus comitibus Viennam iter facere parantem ut Cæsari militaret, Rustici furentes interfecerant, nullâ aliâ de causâ, quam quod Dux forte super mensam ad temere gloriantes dixisset, *Latarentur modo; affuturos mox alios hospites qui id ijs gaudium facile erepturi sint.* Adeo vel verbo irritare armatam multitudinem periculo plenum est. At Bavarus redactâ in ordinem Austriâ, dispositisque per loca idonea præsidiis ne se absente iterum turbaretur, milites quos ad sui defensionem Ordines conscripserant, sibi adjungit, atque inde cum omnibus viribus rectâ in Bohemiam tendit, præmisso Cæsaris mandato quo compellere ad officium contumaces vi atque armis jubebatur. Cæterum ne res ad ea extrema deveniret datis ad Palatinum & Bohemos literis hortatur rogatque, ut arma & vim omittant, reddant Cæsari regnum, vero & coronato Regi: Audirent Electorum Principumque Imperii fida consilia, adhuc esse locum gratiæ, & clementiæ Cæsaris, viderent in quæ pericula, & damna, se, liberos, uxores, fortunas patriamque omnem conjiciant, sin persistere in proposito destinatum, sese sacramento quod Cæsari præstiterit vrgeri demonstrat ut bello, atque armis perduelles persequatur. Ad eas literas Palatinus & Bohemi diuersis quidem literis, sed in eundem fere sensum vtrique respondent; sese Regem alium præter Palatinum non agnoscere. Ille etiam fateri; electum se vocatumque unanimi Ordinum consensu, non sponte, nullo ambitu, neque id aliter quam oblatum diuinitus beneficium interpretari; quod omittere sine summo scelere neque possit neque debeat. A Bavaro nihil adversi metuere, quem nulla re offenderint. Quod si tamen, ut ille minabatur, armis infestentur, se vim atque injuriam vi depulsuros; eo alacrius, quod scirent se pro libertate patriæ, pro

1620. *Austriâ tendit in Bohem. ä*

Lotich. li. 7. c. 4.

Cædes Ludovici Ernesti Ducis Lavenrburgici.

Bavarus admonet admonet Bohemos & Palatinum.

1620. vitâ, & fortunis pro Deo denique & Religione decertare. Hæc Palatinus eo liberius jactabat, quod, inter filios ipsius, natu majorem, Fridericum Henricum, Bohemi concordibus suffragijs successorem designauerant ut jam non ipse modo, sed filius quoque Regni securus, spem faceret hanc deinceps dignitatem domui suæ pepetuam fore.

Bohemi omni ex parte oppugnantur. Interea Joannes Georgius Saxoniæ Elector palam jam Bohemorum hostis, infesto cum exercitu Lusatiam invadit. Primum impetum Budissina accepit, provinciæ caput, & ausa resistere, vi compellitur, secutæ eius deditionem arces permultæ. Simul in Bohemiâ Bavarus Budnam, Buquojus Bragaditium, dein conjunctis viribus Pissecam vi intercipiunt, nullo jam loco ausis consistere Bohemis, quibus pro Palatino Christianus Dux Anhaltinus præerat. Neque Palatinus intellecto periculo abesse à castris sustinuit, Elisabethâ conjuge cum parvis liberis Pragæ relictâ, & paucis Proceribus commendatâ, dimisso non multo ante filio majore Stetinum, in curam Electoris Brandeburgici, ut si quid sibi in tanto discrimine accideret, revocari inde mox posset, nova spes partium, & iam ante Rex designatus. Quibus ita dispositis, revocatâ tandem ad animum magnitudine imminentium periculorum, mittit ad Bavarum, exposcitque colloquium, de loco & modo conditionum ipse videret. Responsum est à Bavaro. Sibi nihil gratius fore quam tantis malis amico colloquio finem imponere, sed perspectam sibi Cæsaris mentem, neque esse conveniendi ullum modum, nisi regno Bohemiæ & provincijs annexis quamprimum restitutis, si id detrectet Palatinus frustra conventuros. Cæsarem tam amplam Patrimonii sui partem, per vim atque injuriam ereptam, nullis à se pactis, conditionibusque dimissurum. Post hæc à Bavaro, & Buquojo de modo belli gerendi consultatum est. Nihil expeditius visum quam prælio decertare, & justissimam Cæsaris causam Deo committere. uno secundo prælio plurimas arces & oppida capi, quæ sine magnâ militum sumptuumque jacturâ divisis exercitibus inter-

Marginal notes: *Bautzen. Pisecka.* — *Laur. Aust. lib. 4. pag. 365* — *Palatin' petit colloquium Bavari.* — *Consilia Cæsarianorum.*

intercipi non possint. Instabat hyems gerendis rebus haud sane idonea, commeatus longe petendi erant ex Bavariâ, Austriaque devastatis circa provinciis, aut in causam Bohemorum proclivioribus. Igitur id vnum agebant, quomodo Bohemos æquum in locum deducerent; qui comportatis vndique frumentis abundante annonâ partem victoriæ rebantur, si Cæsarianis cunctando elusis, propinquâ jam hyeme, anni ejus expeditionem irritam fecissent. Tandem hortante maxime Bavaro decretum Pragam petere belli caput, & extemplo mota eo signa, progredientibus ad latera Bohemis. Ultimo octobris Raconitium venere; ibi cognitum per exploratores non procul abesse hostes. Mox agniti uisique. Montem leniter acclivem, sed fossâ operibusque communitum insederant, eo loci quoniam difficile erat aggredi superiores, conferre castra, & vallare in hostium conspectu placuit. Aberat haut longe sylva in mediam montis proclivitatem assurgens, quam Bohemi firmo præsidio obtinebant. Hanc Itali, & quidam Bavarorum occupare jussi, tantâ alacritate adorti sunt; ut statim pulsis loco hostibus & vicina in castra terrorem inferentibus, expugnari eodem impetu castra, & debellari potuisse, quidam crediderint, si cum universis copijs Buquojus adfuisset. Neque incruenta hæc Cæsarianis velitatio fuit, amisso Ascanio Aquaviva & Scipione Sersano, nobilissimis Italorum. Triduum ibidem commorati dum commeatum qui è Bavaria advehebatur expectant, varijs concertationibus cum hoste congressi frustra eum ad summæ rei discrimen prælio tentandum elicere nitebantur, non sine ipsius Buquoij periculo, in summo femore, incommodo etsi non lethali vulnere perstricti. Ergo distributâ per milites annonâ quæ recens advenerat, recta Pragam contendunt, prælatumque in eâ profectione vexillum prætorium Guilielmi de Verdugo, cujus cuspidem paulo ante arsisse felici præsagio plurimi viderant. Nec Bohemi diu cunctati, postquam abire Cæsarianos vident, id quod agebatur rati, & ipsi breviore viâ cùm omnibus copijs, quantâ maxime celeritate possunt, Pragam

1620.

Cæsariani petunt Pragam

Rackonits. Conflictus ad Raconitium.

Vulneratur Buquojus.

Omen cuspidis ardentis.

1620. gam perveniunt, & occupato monte albo, Regioque palatio cui à Stella nomen, munire se, & castra vallare incipiunt, cum eodem vesperi abesse Cæsarianos haut procul emissi exploratores renuntiavêre.

Eâ nocte ne quies daretur fatigatis, jussu Buquoij, *Clades Bohemorum nocturna Myr de hoc bello.* Gaucherius Burgundus vetus ac strenuus Belgicæ legionis tribunus, cum expedita manu ad lacessendos hostes mittitur. Is pagum monti vicinum, atq; ab Hungaris equitibus insessum magno tumultu aggreditur. Latior quam pro numero victorum strages edita, juvantibus tenebris, & quia plus pavent qui invaduntur. abducti equi supra mille, quingenti cæsi aut capti. Reliquos incenso vico in vicina castra fuga abripuit. Cæterum is terror fugâ Hungarorum hostibus illatus sequentis diei victoriam festinavisse creditur. Vix illuxerat cum vocati in concilium *De libeatio de pugnâ.* duces diversum sensere. Quidam circumgredi montem, & urbem hostibus obversam invadere tutius putabant, alii scaudendum montem non adeo editum, & rectâ cundum in hostem nocturno adhuc metu perculsum censebant, priusquam se operibus & vallo quod jam maxime *Aub. Myr. de bello Bohem. p. 43 Merc to. 9. l. 2.* agi exploratores referebant, communivisset. Omnē moram sibi dãno, hostibus pro vallo & munimento fore. Accedebat dubitantibus hortator non contemnendus, ex ordine Discalceatorum Carmelitarum monachus, Dominicus Aragonius, insigni vitæ morumque probitate, quem Bavarus secum ad castra eduxerat. Is certã à Deo victoriam pollicitus; mox, dato ad pugnandum signo, primã in aciē progressus, & Christi Crucifixi effigiē manu prætendēs ad strenuè fortiterq; agēdum milites hortabatur. Igitur postquam placitũ hostē aggredi in ipso Monte, supremũ in exercitus Imperiũ pro Bavaro, Ioannes Tillius pro Buquojo adhuc ægro ex vulnere Rudolphus Tieffenbachius accipiũt, data à Bavaro tessera *Sancta Maria*, cujus *Acies Cæsarianorum. Lotich. l. 7. c. 9. n. 40* effigies in vexillo ejus prætoriano visebatur. Aciem tres in partes hoc fere modo instructam referunt. Prima pars duplici peditum agmine constabat, sex fere millium, adjunctæ ad latera aliquot Sclopetariorum centuriæ, quorum iterum latera binæ equitum alæ firmabant. Mediâ in parte tria millia Neapolitanorum, duæ utrinque equitum alæ

alæ tegebant. Tertiam priori persimilem Poloni à tergo equites claudebant. His Bohemi suam quoque aciem hoc ordine opposuere. Acceptis post principia Ungaris medium agmen pedites tenebant, sex equitum legionibus ad latera appositis, oblongâ serie, pro loci opportunitate. his accedebant quinquaginta cohortes equitum, quæ Vivarium obtinebant, Anhaltino Juniore, Hojenlojo, & Styrumjo ducibus omnem in occasionẽ intentæ paratæq; Ab utraque aciei parte tria tormenta in subjectos Cæsarianos crebro fulminabant, Quos ubi conscendere montem, & omni ex patre concinentibus tubis invadere castra conspiciunt, ipsi quoq; se ad vim repellendam expediunt. Comittuntur acies, infestis utrimq; animis. Jamq; aspectum fumus, auditum fragor tormentorũ, clamorq; militum, utrũq, metus aut furor abstulerant. Aliquantulum dubio Marte pugnatum est, Cũ intercepto Preunero tribuno, cedere Legionem ejus, unaq; Tieffenbachianam, urgẽte maxime Anhaltino Juniore Tillio nũciatur, missus continuo Cratzius tribunus cum Lichtensteinianâ & Bauriana legionibus aciẽ restituit, mox victor pellit Anhaltinum Iuniorẽ, quem vulneribus confectum dum ex equo procideret, casu impeditũ Guilielmus Verdugus capit. Eâ re turbatã haud paulũ Bohemorum aciem, repente Hungaricorum equitũ fuga destituit. Octo millia erant à Bethlenio & fæderatis Hungariæ Ordinibus, Bohemis subsidio missa: sed illi prædæ magis quàm causæ sociorũ studuerant, quæ utrisq; causa exitij fuit. Nam in fugiẽtes Hungaros immissi Poloni, magna parte ferro trucidatâ, cæteros in amnem Moldaviam effuso cursu præcipites agunt. Ubi spoliis graves, tum metu & cursu exanimes violentiâ fluminis multi abrepti haustique sunt. Bohemi quoque tantâ parte exercitus nudati, ubi instare acrius Cæsarianos, neque spem victoriæ reliquam animadvertunt, projectis armis, quâ cuique pronum, fugere incipiunt, denunciante Anhaltino, cum jam amplius fugam inhibere non posset, ac per centuriones jubente, ut Brandisium, quod duobus fere milliaribus Pragâ distat, peteretur, Ibidemque se sub signa reciperent, sed in tantâ rerum confusione imperium à paucis acceptum, pauciores exsecuti sunt, quidam ignoratione

1620.

Acies Bohemorũ.

Pugna.

Fuga Hũgariorum

Brandis.

viarum, alij terrore & hoste alioversum exigente, multi, quod res prolapsas restitui aut non curabant aut desperabant, Ita unius horæ spacio maximus exercitus, fusus fugatusque, male cæptæ Rebellionis pœnas condignas luit; insigni sane ad memoriam die, quo per universum Christianum orbem in Evangelio legebatur: *Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari; & quæ sunt Dei, Deo,* quod ergo Palatinus Bohemique neglexerant, ea dies abunde præstitit, provincijs omnibus mox ad fidem Cæsaris & obsequium reversis.

Dies prælij.

Victoria Cæsarianorum. *Lotich. l.7. c.9.*

Atque hæc est celebris illa ad Pragam victoria, quæ tum quidem bellum finivisse, videri poterat: sed peccatis nostris aliud exigentibus imminentium deinceps calamitatum initium fuit. Cecidere ex Bohemis Ungarisque novem ut maxime millia, ferro vel aquâ, Capti Anhaltinus & Turrianus juniores, ducum ipsorum filij, tum Styrumbius, Rheingravius, Schlickius comites, & Dux quidam Vinariensis, Tribuni dein, Centurionesq; & gregarij permulti, signa pedestria equestriaque supra centum tormenta majora decem. Apparatus bellici, curruum, Impedimentorumque magnus numerus A Cæsarianis desiderati sunt paulo supra ducentos, è quibus maxime insignes Comes quidam Rechbergensis, & Baro Petersemius supremus hospitiorum designator. Saucij fere plures extitêre, inter quos Godefridus Comes Pappenheimius inter cadavera repertus, jam pene exanimis, ac vix agnitus à suis, adhibitâ deinceps curatione præter omnium expectationem, magno hostium malo revaluit, fortissimus heros, & sæpe in posterum memorandus. Sunt, qui Palatino hanc fortunam, ut fere præsagia hujusmodi post eventa produntur, jam diu ante ab homine quodam Veterano, Joanne Forstero prædictam memorant, Adferuntur ex Joanne Liechtenbergico alia, obscura sane, & si interpretari velis quibuscunque regnorum mutationibus applicanda. Quæ tamen omnia neque ut falsa reijciam, neque æstimanda magnopere existimem, incerta plerumque, semper ambigua, sæpe vanitati & mendacijs obnoxia. Certe divinæ vindictæ luculentius præsagium ex die ipso accep-

Laur. Aust. p. 376. l. 4. Florus Germanicus.

Lot. l. 7. c. 7. n. 7. Merc. to. 9. lib. 2.

acceptæ cladis petere licebit. Nam præterquàm quod supra memoravimus fuit is Omnium Sanctorum cultui per Ecclesiam Catholicam octavus, ac prope anniversarius illius quo anno superiore Palatinus Ecclesiam Pragæ Primariam omni sacrarum imaginum cultu spoliari jussit, eversis altaribus, sublatis reliquijs, dejectâ Cruce, remoto denique omni sacrorum apparatu, quem accendendç fidelium pietati veteris Ecclesiæ sanctimonia, ad nos longo usu traduxit, sed hæc alij memorent, quæ tamen neque tum sine præsenti ultione atque ira violati Numinis accidisse, apud Authores probatissimos lego. Sunt qui asserant duabus ante prælium horis in castris Bohemorum ita trepidatum fuisse, ut non homines modo, sed & jumenta insolitus horror perculerit, duravisse hunc tremorem ad ipsum prælij momentum, & fugientibus Hungaris alas addidisse quorum dein fuga, reliquos traxerit. Cæterum Palatinus intellectâ clade, summâ festinatione ex arce Regiâ in veterem Pragam confugit, neque ibi plus quam unicam noctem moratus, postridie convasatis quæ asportari in eo tumultu poterant, cùm conjuge Elisabethâ, liberisque, & multis Bohemicis Dynastis Uratislaviam perrexit, mæsto jam atque infelici agmine, Regiæ possessionis brevi gaudio velut in scenâ perfunctus.

1620. Caraff. p. 104. 1619 ipso festo. S. Andrea. *Fuga Palatini.* *Ratschin* *Piasec Chron. ad an. 1620. Bresslaw.* *Praga deditio & universa Bohemia.*

Fugam Palatini Pragæ deditio consecuta est, nemine jam auso resistere postquam tanti exercitus vires uno lapsu prociderant. Adacti in verba Cæsaris cives, Ordinesq;, jussi ponere arma, tradere literas, renunciare fœderibus, neminem deniq; nisi Ferdinandum Cęsarē, Regem suum agnoscere. Simul reducti cum Archiepiscopo Clerici omnis generis ante ejecti, inq; pristinas sedes ac bona restituti, repurgata tēpla, restaurata altaria, & Imagines, cultus denique atque apparatus sacrorum in priorem formā magno gaudio Catholicorum repositus,

Quibus rebus ex animi sententia confectis Bavarus Monachium revertit, relicto Pragæ Maximiliano Principe Lichtensteinio & Joanne Tillio cum copijs, qui revertentes jam ultro reliquas Bohemiæ urbes in fidem ac deditionem reciperent, Buquojus dein præmisso Baltha-

25. Novemb.

thasa-

1620. thasare Marradio, & Rudolpho Tieffenbachio in Moraviam movit, occupataque Iglaviâ, aliisque locis nullo negocio, frustra nitente Turriano confirmare perculsos, facile ad officium redegit. Moravi igitur dimisso ad Cæsarem Carolo Tscherotinio noxam deprecati, veniam impetravere. Missus ad eos Cardinalis Dietrichsteinius ut in Authores turbarum inquireret, statumque provinciæ componeret. Eadem victoria deditionem Silesiæ maturavit. Hanc receptâ paulo ante Lusatiâ petiturus Saxoniæ Elector, priusquam vim experiretur, conditionibus in fidem Cæsaris recepit. Conventum Dresdæ, Carolo Friderico, Munsterbergensi principe, Legationis duce. Multati Silesij tolerabili pecuniæ summâ, quàm Cæsari in belli sumptus refunderent, apud quem pro supplicibus deprecator ipse dein Saxo accessit.

Item moravia.

& Silesia.

Res Vngaria.

Loth. l. 5. c. 50.

Newsol.

Dum hæc in Bohemiâ gererentur integris adhuc Palatini rebus; Gabriel Bethlenius pactis, ut ante memoravimus, cum Cæsare induciis haud sane ex fide usus est. Nam indicto Ordinum conventu Neosolium, postquam eo frequentes indulgentiâ Cæsaris convenissent, quidam metu minarum, plerique omnes multo ante novi Principis studio, blanditiisque præparati, multa decernunt, [Centum & sexaginta quinque capita fuere] quibus regni Ungarici salutem pacemque contineri arbitrabantur. Inter quæ cũ multa essent antiquis regni legibus, & Catholicorũ maxime privilegiis cõtraria ac facile appareret quorsum eæ mutationes vergerẽt, parva admodum ratio habita est Legatorum quos Cæsar miserat alios subinde atque alios, Demũ is Comitiorum finis fuit, ut Gabriel Bethlenius omnium fere suffragio Rex Hungariæ renunciaretur, non sine periculo paucorum adversantium, ne exemplo Bohemico ex alto præcipites darentur. Mense Augusto dimissis Cæsareis, Gallicis, Polonicis, Turcicisque Legatis, cum è contra sociarum Provinciarum Oratores remansissent, in frequenti ordinum Legatorumque coronâ Regium titulum accepit. Inauguratio Posonium dilata est, ubi corona regni de more asservatur, Natus est Bethlenius in Transylvaniâ loco nobili dein in Aulâ Gabrielis Bathorii Transylvaniæ principis, post Constantinopoli aliquot an-

Bethlenius curat se renunciari Regem Vngariæ.

Eius Natales & Origo.

annis educatus animum ad rem militarem gnaviter appulit, adeo vt bis & quadragies præliis interfuisse memoretur. Cæterum priuatus adhuc, eâ aliquando inopiâ fuit, rebus omnibus in militiam absumptis, ut à mercatore quodam Cassoviensi ne centum quidem aureos, mutuo accipere potuerit. Sed brevi ope Turcarū dejecto Bathorio principatum Transylvaniæ assecutus, Indulgentiâ fortunæ majora deinceps struere aggressus est, vi, dolo, Jure an injuriâ haud sane contendens. Ita primo turbarum Bohemicarum motu facile in societatem armorum pellectus Hungariam invasit, cuius se tum Principem, mox & Regē constituit. Igitur Cæsar cum finitis jam violatisq; inducijs cum Bethlenio novum sibi bellum instare cerneret, revocatum è Bohemia Tampierium Ungaricæ militiæ summum ducem denunciat, addit è Buquojanis Austriacisque & recenti Stiriorum delectu tantum militum, ut decem millia expleret, simul Preunerum Tribunum qui antea Hungariæ præfecturam gesserat Javarino imponit cum firma manu. Ita rebus adversus Hungariam provisis Tampierium in novum bellum omni ope incumbentem, post minutas aliquot velitationes occupandi Posonii cupido simul, & spes incessit, neglectiore ut rebatur custodiâ per absentiam Bethlenii. Navigia ergo aliquot Viennam summâ celeritate conducit, in hæc milites, arma, quæque aggressioni huic necessaria videbantur imponit, Adjungunt se multi Procerum. Omnibus ad iter comparatis solvit noctu, nihil turbatus infelici omine, cum tria navigia apparatu bellico onusta, in conspectu reliquorum mergerentur. Postridie circa meridiem Posonium appellit, capit munimentum quod ante suburbium est, mox ipsum suburbium, dejectoq; ponte cum manu Sclopetariorum ad arcem properans dum loci situm recognoscit animadversus à præsidiarijs, agnitusque, omnium simul jaculationibus petitus prosternitur. Casu ducis, consternati Cæsariani, cum; etiam tempus quod struendis insidiis composuerant cum consciis oppidanis præteriisset, re infectâ discedunt, exanimi ducis corpore hostibus relicto. Hunc finem habuit Henricus Comes Tampierius vir sane stre-

1620.

Tampierius mittitur contra Vngaros.

Rabb.

Tampierius tentat Posoniū stratagemate

Interficitur.

1620. strenuus militarique fortitudine & prudentiâ insignis. Natus est apud Lotharingos loco nobili, & in Austriacam militiam adsumptus, domui illi fidam adversus hostes operam diu navavit, Virtuti ejus hoc quoque Bethlenius dedit, ut Posonij præsente Gallico legato magno cum decore parentaret. Cadaver deinde à Cæsare redemptum, ac Viennæ militari pompâ conditum est. Verum Ungaris inimici ducis mors haud diu læta extitit, postquam exacto è Bohemia Palatino receptisque rebellibus provincijs ad recuperandam Hungariam Carolus Buquojus majore cum exercitu famâque destinatus est.

Aub. Myr. p. 40.

Externa. Motus in Rhetia. Peta. Rat. par. 1. lib. 9.

Eodem anno in Rhetiâ apud Grisones civilium armorum motus diuturno inter Hispanum Gallumque bello occasionem dedêre. Catholici Evangelicorum injurijs lacessiti occultis inter se consilijs initis Calvinianos omnes arreptis armis interficiunt, imploratoque Ducis Feriani Præfecti Mediolanensis auxilio aliquot illi muniendarum arcium potestatem faciunt. Adhæc Rhæticum omne nomen commotum, Indignantibus Venetis hæc Italiæ claustra perpetuâ possessione teneri ab Hispanis. Invocatus ab oppressis Ludovicus Galliæ Rex non defuit, obtinuitque ab Hispano per Legatos ut se in integrum omnia restituturum promitteret dum Catholicis consuleretur. Quæ res cum nihilominus exitu careret, ad arma perventum, & per annos aliquot vario eventu continuata. Sed neque civiles in Galliâ turbæ quievêre, conspirantibus adversus Luinium, cujus ad invidiam usque potentia creverat, Proceribus quibusdam, quos clandestina ex oppido Blesensi Reginæ Matris fuga, & in arcem Andegavensem transitus ad res novas impulerat. Quo in bello Ludovicus, Henrici Condæi, quem superiore anno ex custodia dimiserat, fideli opera consilioque usus, brevi ocium & quietem Gallis reddidit, uno ad Pontem Cæsaris conflictu, cæsis adversariorum copiis. Quâ victoriâ Regina mater, & Cæteri earundem partium cum Rege conciliati. Pari celeritate in Regione Bearnensi quæ ab reliquâ Galliâ separatum jus habet oppressi Calviniani, ejectisque eorum magistris

Gallicæ turbæ.

Ga-

Catholicæ fidei professores utrobique inducti. Inter Hispanos quoque & Batavos expirantibus duodecennalibus induciis arma recruduêre, quorum initium fuit Munitio infra Bonnam; Quam adversus Spinolam ex occupato Palatinatu reversurum, in Insulâ Rheni Mauritius Orangii princeps extrui jussit. Authores ipsi Sacerdotalem pileum indigetarunt, non sine injuriâ finitimorum Principum quos eâ contumeliâ haud obscurè notabant. In Sueciâ Gustavus Adolphus Rex, Mariam Eleonoram, Georgii Guilielmi Electoris Brandeburgici sororem in matrimonium accepit. Deducta noua nupta Stocholmiam, & à Rege exquisitissimo apparatu accepta, mense novembri coronata est. Per idem tempus magnam cladem Poloni à Turcis ac Tartaris accepêre. Confirmatâ enim cum Turcis ac Tartaris pace, dum Gratiano Moldaviæ Palatino, in auxilium veniunt, repente ruptâ pace, omnem belli molem in se deriuarunt, Dux Polonicæ militiæ Stanislaus Zolkieuius in Moldauiam cum exercitu progressus, cum aliquoties haud improsperè pugnasset, tamen ad extremum numero ac viribus hostium victus, dum regressum in Poloniam meditatur haut procul Tyrâ fluuio, qui Poloniæ limes est, funditur fugaturque, paucis admodum fugâ elapsis. Zolkievij caput à ceruicibus recisum, ac hastili oblongo infixum, ante prætorium Turcium ac dein Constantinopoli publico spectaculo fuit. Quæ victoria adeo Turcas extulit, vt bellum longe gravissimum regno Poloniæ in sequentem annum indicerent. Non multo post præsens periculum Rex Sigismundus domi evasit. Michael Piecharschi nobilis Polonus, non satis compos mentis, Curatores à Rege gubernando patrimonio acceperat. Id vecors ille ignominiam interpretatus, seu quod Rex propter auxilia Austriacis missa, concitasse in regnum Turcas ac Tartaros vulgo ferebatur hanc sive privatam seu publicam injuriam morte Regis ulcisci statuit. Igitur quintâ decimâ Novembr. progredientem ad ædem sacram magno comitatu; in ipso templi vestibulo, è latebris forium repente prosiliens, ferro invadit, & priusquam animadverteretur, bis in facie ac humero, etsi non lethaliter, vulnerat. Rex ipse pericu-

1620.

Propugnaculũ Hollandorum die Pfaffenmutz.

Lot. l. 6.

Matrimonium Regis Sueciæ.

Aub. p. 84. Lot. l. 6.

Regis Poloniæ periculum

1620. periculo ac metu conterritus in terram prolabitur, accurrunt Proceres atque ipse Filius, sicariumque intercipiunt. Laceratus per tormenta ut conscios atque ordinem insidiarum ederet neminem nominavit, forte quod tantum nefas solus conceperat. Id unicum pertinaciter conquestus nihil sibi gravius dolere quam quod destinata non perfecisset. Damnatus dein atque ignitis forcipibus concerptus, amputatâ dextrâ postremo à quatuor equis totidem in partes distractus est, quæ mox in cineres redactæ, atque in Vistulam fluvium projectæ sunt. Ex bonis ejus in fiscum redactis, prædium unum Adamus Calenskius obtinuit qui Regem cadentem primus sublevaverat. Rex adhibitis Chirurgis convaluit & indicto publico conuentu omnium Regni Ordinum de imminente bello Turcico cum Proceribus consultavit. Cuius præfecturam cum multi optimatum ambirent, Rex Carolo Chodkievicio Palatino Vilnensi detulit, longo armorũ usu, & multis præclare partis victorijs probato duci. Prodigia quoque eo anno nunciata sunt, Claudiopoli in Transylvaniâ agni tres uno capite, Mitschinæ vero in Hungariâ, qui pagus uno militari à Neosolio distat, infans biceps in lucem editus est. In Pomeraniâ, ingens Balæna ex mari in littus ejecta est, quam de Cælo tactam signa prodidere Per Poloniam sanguine pluit. Cassellis, Donavverdæ, Viennæ atroces tempestates frugibusque & pecori noxiæ extitêre.

à Sicario. Piasec. Chroni ca. p. 404.

Prodigia. Mer. to. 9. l. 1.

1621. At vero Palatinus cum deseri se ab omnibus jam provincijs videret, multa, de fide constantiâque provincialium questus, omnes tamen pactorum & sacramenti commonens promisso celeri reditu, relictâ Uratislaviâ in Marchionatum Brandeburgicum concessit modicâ spe reparandi belli. Inde scribit Bethlenio pergeret porro cæptis suis strenuè insistere, habere se parata auxilia ab Angliæ & Daniæ Regibus, Principibusque Inferioris Saxoniæ, ad quæ colligenda recessisset, adfuturum mox cum viginti millibus, Relicto interim in Bohemiâ Mansfeldio, qui fidas sibi arces urbesque egregiâ virtute sustentaret; & sane curabat Mansfeldius Palatini res non armis magis, quàm astu dolis-

Palatini fuga.

Mansfeldii gesta in Bohemiâ.

dolisque, quæ ei perinde atque audacia adfuere, Nam cæteris fere urbibus ad obsequium Cæsaris redeuntibus Pilsam & Taborinum firmo adhuc præsidio obtinebat, hic collectis è fugâ quam plurimis, dum spem Cæsarianis facit acceptâ pecuniæ summâ Bohemiam relinquendi, pactis aliquot septimanarum induciis ut eâ de re transigeretur, nihil interim omisit quo se omnibus modis novum ad bellum compararet. Finitis ergo induciis, & Cæsarianis magnam partem per hiberna dispositis, repente cum idoneâ manu provolat, Schlackenvvaldam, Tachaviam, & alia nonnulla oppida invadit. Inde in Palatinatum superiorem progressus evastatis circa locis vicinis lapsas Palatini res, aliquâ ex parte recreavit. Ejus exemplo excitatus ex Ducibus Brandeburgicis Marchio Jegerndorffensis Johannes Georgius collectâ non invalida manu Silesiam Moraviamque crebris excursionibus infestam habuit, nihil territus edictis, quibus Cæsar utrumque proscripserat, constitutis in super in caput Mansfeldii centum florenorum millibus. Sed Cæsar non in illos tantum; verum & in ipsum Rebellionis principem Fridericum Electorem Palatinum, Christianum Anhaldinum Georgium Fridericum Comitem Hojenloium aliosque Proceres imperiale fulmen contorsit, privavitque uti reos læsæ majestatis omnibus dignitatibus & fortunis. Inde de reliquis perduellibus cognitione Carolo, Lichtenstenio Principi, Proregi Bohemiæ, & selectis ex aula consiliariis aliquot permissâ lætus intelligit, fæderatos Unionis Evangelicæ Principes, civitatesque certis cum Spinola conditionibus transsigere atque arma omittere decrevisse. Moguntiæ convenere, Joanne Suickardo Electore Moguntino, & Ludovico, Landtgravio Darmstattano arbitris, decretum ut principes Civitatesque unitæ renunciarent fœderi, copias dimitterent, palatino contra Cæsarem non suffragarentur. vicissim Marchio Spinola fæderatos nō læderet secluso palatino, cui tamēad Idus Majas induciæ armorū darentur. Ita dissolutū fædus anno postquā magno Imperii

1621.

Iegerndorffires gesta.

Lot l. 9. c. 5.

Proscriptio Palatini & sociorum.

Vnio dissoluta.

1621. motu coaluerat undecimo, clade Palatini ad paucos jam principes redactum. Igitur dimissis copiis ad Horatium Veherium Anglum, & Michaëlem Obertrautium tribunum germanum tuendi Palatinatus cura rediit. Is proprius Palatini miles erat, neque Unioni immixtus. Dum hæc Moguntiæ tractantur princeps Lichtensteinius correptis undique reis, cognitionem Rebellionis Bohemicæ exorsus est, eo majore terrore provinciarum quo id crimen à paucioribus aberat. Citati edicto absentes, postquam non comparuere statuto die damnati, omnibusque muneribus ac bonis exuti sunt. Id Iudicium ad Directores primum tanquam ad capita factionum pertinuit. Neque defunctos mors exemit, servatus tamen hæredibus honos, & bona fisco addicta. Cæterum qui vivi in potestatem Cæsaris venere, instituta quæstione dignas seditionis pœnas morte luerunt. Quorum omnium suppliciis prælusit Fridericus Baro Tieffenbachius. Bis adversus Tampierium pugnaverat, Moravicæ rebellionis manifestus dein valetudini curandæ in Rhethiam ad thermas Piperinas profectus, & jussu Cæsaris in vincula conjectus, Oeniponte tandem capite plexus est. Sed Pragense supplicium dignitate & numero reorum omnium in se oculos convertit; tres & quadraginta erant Judicium sententiâ damnati ad mortem variis cruciatibus subeundam, ex quibus Cæsar multa mitigavit, quosdam etiam supremo supplicio exemit. Novem Directores capite puniti sunt. Inter quos Ioachimus Andreas Comes Schlickius Supremus Regni Judex, Wenceslaus à Budovvitz, appellationum, Christophorus Harandus Cameræ Regiæ præses, & Boguslaus Michalovitius, Burggravius Græzensis, eminuere. Schlickio & Michalovitio post amputatas cervices manus quoque dextra ferro carnificis ablata est, at Joannes Jessenius, Medicus & Collegij Carolini professor, prius linguâ dein capite minutus postremo quatuor in partes sectus est, reliqui inferioris conditionis ferro aut laqueo finiere. Bona interfectorum fisco attributa. Narrat author fide dignissimus superiore anno eodem plane die quo de Rebellibus

Executio Pragensis & supplicium rebellium. Lot. li. 8. c. 4 & 5.

Miraculum Caraff. in

libus supplicium sumptum est, in templo Pragæ primario, paulo ante mediam noctem, ab ipsis Acatholicis & satellitibus Palatini auditas voces quasi canentium sacerdotum in odeo, ritu Catholico, quas ille voces cælitum fuisse existimat, & Patronorum Pragensium, vindictam oppressæ Religionis, & debitam rebellibus pœnam à Deo postulantium. Hæc ego authoritate & sapientiâ viri gravissimi permotus, libenter commentationibus meis inserui, cæteroquin quomodocunque auditis, narratisque, uti facile fidem non habeo, ita nec comemorandis credulitate legentium abutar. Authorem habeo Carolum Carafam Episcopum Aversanum, summi Pontificis apud Cæsarem Legatum cujus tum in reformandâ Bohemiâ diligentia & zelus enituit, quiq; effecit suo pro munere imprimis, ut ejectis ministris Bohemicis (qui multa in Cæsarem seditiose petulanterque non ad populum modo pro concione declamitaverant, sed scriptis etiam atque editis libellis vulgaverant) sacerdotes Catholici, eruditi modestique sufficerentur, erectis huncin finem Collegijs Reductis omnis generis Religiosis, quæque huc spectare videbantur magnâ curâ, industriaque provisis.

1621. Germ. Rest. pag. 121. A. 1620. 21. Iunij.

Dum hæc in Bohemiâ geruntur, non procedentibus Hungaricæ pacis tractatibus, qui Haimburgi Cæsarem & Bethlenium inter, procurante Gallico Legato frustra celebrabantur, res iterum ad arma devenit. Equidem neque Bethlenius regio titulo abstinebat, quem ei Cæsar sub finem anni superioris edicto abstulerat, neque potestatem Ordinibus faciebat, libere cum Cæsare & Rege sub transigendi, & scriptis subinde literis, Tattaros Turcasque, ut bellum Cæsari moveretur, solicitabat in partes. Quâ re permoti Proceres Ungariæ, maxime ubi & Silesios cũ Saxone transegisse nnuciatum est, inscio Bethlenio redire ad Cæsarem instituunt. Ita Setscius Georgius validâ cum manu in gratiam receptus alios attraxit. Redeium Ferentiũ Legatum Bethlenii vi adortus cepit, qui tamen non multo post ex mærore contabuit, primus Ungaricorum Dynastarum qui ad Bethlenium transfugerãt, partesque ipsius adversus Cæsarem propugnaverant,

Res Hungariæ Laur. Aust. l. 5.

1621.

Buquoius venit cum exercitu in Hungariam.

Pressburgh., Tirna, Nevvsol.

Buquoius interficitur ab Hungaris.

Interea Buquojus missu Cæsaris cum duorum & viginti millium exercitu, magnoq; rei tormentariæ apparatu in Hungariam properat, ex quâ aversis jam Procerum animis, & re inclinatâ in Transylvaniam suam Bethlenius excesserat, Posonio, Tyrnâ, Neosolio alijsque quæ obtinebat, valido prius præsidio adversus vim communitis. Sed Buquojus, Posonium, diffidentibus inter se Germanis Ungarisque præsidiarijs, ut fit, studio nationum opinione celerius intercepit. Inde Tyrnâ & Altenburgo, mox Schittenaviâ, & toto tractu illo pari facilitate potitus Neosolij obsidionem, fatalem sibi tumulum aggressus est. Spes erat Buquojo, cum magnam pecuniæ vim in stipendium militum Viennâ accepisset, præsidiarios auro ad deditionem compellere, sed id consilium Bethlenius avertit, misso in tempore Stanislao Tursone cum firmâ Ungarorum manu, cui urbem arcemque omni ope tuendam tradiderat, plura subinde subsidia pollicitus. Igitur ad vim cōversus obsidionem strenuè urget. Neque minus laborabant Transylvani, ut Cæsareanos commeatu & pabulatione prohibitos, penuriâ tandem ab obsidione urbis depellerent. Itaq; cum quotidie pabulatores infestarētur, Buquojus urgente periculo cum parte equitum suis auxilio profectus, statim confosso equo, priusquam alius admoveretur, circumventus ab hostibus, multis vulneribus interficitur. Corpus ab ignorantibus hostibus, in campo relictum Cæsariani in castra avexère, quod dein Viennæ militari pompa magno Cæsaris dolore conditum est, Atque hunc exitum sortitus est Carolus Longuevallius Comes Buquoij, egregiâ in Ecclesiam Catholicam, & Austriacos fide constantiâque. Patrem habuit Maximilianum Vauxij dominum, ærario Regio in Belgio præpositum, & Alexandro principi Parmensi, inprimis carum; quò procurante Comitis appellationem, ex Bucquojo, gentilitio in Artesiâ dominatu, à Philippo Rege impetraverat. Mortuo in obsidione Tornacensi Maximiliano, munia ipsius & turmam Wallonum in Carolum adhuc duodecennem transtulit Alexander. Inde in Belgicâ Martis Scholâ sub magnis præceptoribus ad militiam eruditus, virtute, fide, conti-

Buquoij, origo, elogium, Strada, dec. 2. l. 4

continentiaq; in magni ducis nomen inclaruit. Multis victorijs, & rerum bene gestarum gloriâ inclytus, nō vitâ quam morte illustrior; nisi in hac id forte reprehenderis, quod se militem magis quam ducē fuisse meminerit. Cæterum morte Buquoij statim res Cæsaris in Ungariâ procubuēre, emersitq; iterū è Transilvaniâ Bethlenius novo cū exercitu. Ejus metu, jàm enim objicientes se Ungaros Dynastas fudisse prælio nunciabatur, soluta obsidio Neosoliensis & miles in urbiū presidia dispositus. Ita hostili exercitu vacuam Hungariam nactus Bethlenius, Turriano & Iegerndorfio comitibus, Tirnaviam, summâ vi adhibitâ expugnat, sævisq; populationibus more suo late grassatus, tentato nequicquam Posonio quod præsidiarij accerrime defendebant, in Moraviam invitante Iegerndorfio perrexit, hic occupatis expilatisque varijs locis hæsit tandem impetus victoris, objiciente Cæsare novos hostibus tribunos, Esterhasium, Wallensteinium, Hannibalem Donavium, aliosque. Qui cum minutis subinde damnis exercitum Bethlenij carperent, tum diffugientibus Transylvanis, ac recedente in Silesiam Jegerndorfio, adhæc in evastatis longe provincijs deficiente celeriter commeatu, cui à raptoribus parum studebatur, adjecit iterum animum ad pacis consilia, missisque Edenburgum Legatis transactionem à Cæsare postulat. Cum interea Jegerndorfius, maximâ parte copiarum à Saxonicis Cæsarianisq; interceptâ, totâ Silesiâ ejiceretur, amissâ ad extremum Glazâ quam Turrianus Junior animo quam fortunâ meliore diu fortiter, ad extremum frustra defenderat.

1621. Lotich. l.10.c.4. Bethlenius populatur Vngariā. Iegerndorfius Silesia eiectus.

Interea Palatinus jam in Hollandiam usq; fugâ delatus, Mansfeldio frustra tuente Bohemiam multorum apud Cæsarem literis legatisque juvabatur. Rex Daniæ Christianus indicto conventu apud Sigebergam Holsatiæ urbem, cum omnes fere Saxoniæ inferiores Proceres in partibus haberet, abolitionem proscriptionis & restitutionem Palatini per literas legatosque non obscurè moliebatur, additæ precibus minæ, & cum causâ non proficeret, terrorem ac metum novo ex bello ostentabat. Idem egit Jacobus Rex Britanniæ, eo

Intercessiones pro Palatino. Lotich. l. 9.c.6. & Regis daniæ & Angliæ.

1621. intentius quo Generi Filiæque, & Nepotum exilium, vicinius habebat. mittitur Digbius legatus ad Cęsarem, petit reuocari Palatinū, recipiq; in gratiam, reddi pristinæ dignitati, patrimonioq; atque omnibus ijs quæ ante bellum Bohemicum possedisset. Curaturum se ut Palatinus veniâ donatus Regno Bohemiæ, vicinisq; provincijs renunciet. Ostendit hanc esse viam qua solida Imperio quies & pax reddi possit. Sin Cæsar decretis adversus Palatinum insistere & severitatem clementiæ præhabere pergat, minitatur bellum inexplicabile, non quieturam Britanniam quæ larga Palatino auxilia tanquam consanguineo Principi decreverit. Non Daniam Sueciamq; & alios externos Principes omissuros indignum casum florentissimæ domus, tot Principum matrimonijs & sanguini immixtæ. Ad ea Cæsar respondit: nihil sibi quiete Imperij optatius, quæ in Palatinum reū majestatis statuisset, non posse sine consensu Electorum Principumq;, quorū consilio usus sit, revocare. Securitatis omnium Regum interesse, ut raptores regnorum puniantur. Nullam adhuc videri apud Palatinum pœnitentiam, gerere se ipso in exilio pro Rege, accipere & præferre titulum, tueri adhuc oppida quædam in Bohemiâ, administrare bellum per legatos suos Mansfeldium & Iegerndorphium, Concitare Principem Transylvaniæ, aliaq; omnia moliri, ut ad repetendam Bohemiam nihil ipsum nisi fortuna & fractæ vires impediant; sane non esse hęc ejus qui veniam desideret. Oportere, agnoscere delictum, poscere veniam, venire supplicem. Quod si tamen Rex Britanniæ pro suâ apud Generum authoritate conficere se posse existimet, ut Palatinus Bohemiam & annexas provincias omittat, sibiq; de injurijs ac damnis satisfaciat, se in proximis Imperij Comitijs, quæ in mensem Julium edixerit, de veniâ & reditu Palatini relaturum. Posthæc egit Digbius de inducijs armorum inter quas de modo & conditionibus restitutionis deliberaretur, assensit Cæsar modo Bavaro, & Isabellæ, belgij Gubernatrici idem videretur, sed excursiones, populationesque Mansfeldij hanc demum tractationem irritam fecêre,

Digbius legatus Ang. sollicitat pro Palatino.

Cæsar Respondet.

Etc-

Etenim Mansfeldius è Bohemiâ in Palatinatum superiorem digressus, ut dimissum ab Unione militem ad se pertraheret, spe rapinarum âc licentiæ, multis ad eum confluentibus, justum brevi exercitum collegit. dein adveniente Tillio cum Herbipolitanis auxilijs, positis munitisque castris apud Weidthusium adversus Cæsarianos consedit, interminatus extremam vastitatem Herbipolensi & Bambergensi Episcopis, nisi missa Tillio auxilia quam primum revocarent. Multa ibi & minuta prælia intercedebant, cæso ex Cæsarianis Joanne Jacobo Baurio Legionis Franconicæ tribuno, & Godefrido Comite Gelenio tribus vulneribus saucio. Is tum temporis Anholdiæ Legionis centurio cum Britannico forte centurione congressus, postquam hastis primum, dein gladijs diu certassent, defluentibus præ lassitudine telis ventum ad manus, dejectique in terram dum infestis inter se pugnis, quantum vires patiebantur, concertant, agnito tandem Gelenio, gregarius ex eadem Legione miles, accurrit, incumbentem ipsi Anglum interficit, atque ita velitationi huic finem imponit. Sed tutior Mansfeldius fuit ipsâ in acie quam per castra, in quibus duplex vitæ periculum evasit, unum fortuitum, alterum voluntate hominis dum cædem ipsi machinatur repente in diversum mutati. Globus è tormento excussus pedes Mansfeldij equitantis prætervolans tantam vim terræ in Comitem excusserat, ut mox præceps datus, semianimi similis corrueret, omnibus qui proxime adstabant, casum ac mortem hominis horrentibus; sed omne intra trepidationem discrimen fuit. Gravius est id quod sequitur. Neapolitanus quidam, necem Mansfeldij conceperat, dumque in castris occasionem & tempus commodum exsequendo facinori præstolatur, repente mutatâ mente, projectâque palam sicâ fatetur propositum, prodit authores, pretiumque cujus spe corruptus sit. His dein periculis perfunctum Mansfeldium adveniente cum XXVI millium exercitu Bavaro, nova cura excepit. Mox enim multitudine Cæsarianorum ita circumventus est, ut deficiente commeatu, egressus ferro ac vi tentandus, aut omnibus in potestatem Bavari conceden-

1621. Mansfeldius invadit Palatinatũ sup.

Lot. li. 10 c. 1. Ejus periculum.

Cingitur à Bavaro & Tillio.

1621. cedendum esset, inter eas angustias deprehensus ad fraudes atque ingenium conuertitur, mittit ad Bavarum Legatos cum quibus conventum uti ipse copias numeratâ pecuniæ certâ summâ quam primum dimitteret; dantur utrinque obsides, denique ne quid dubitaretur, tradit Bavaro munimenta castrorum apud Weidhusium. His constitutis, nondum elapso quatuordecim dierum intervallo, quod monendo Palatino spacium acceperat, & numeratâ parte pecuniæ quam pepigerat, ostendit Bavaro, velle se exercitum dimittere, id uti securius fiat, petere Tribunos suos locum à Cæsareis castris remotiorem; ut cuique, quorsum velit, libera discedendi facultas fiat. Quo impetrato nihil opinantibus Cæsarianis, clam indictâ profectione cũ omnibus copijs in Palatinatum inferiorem summâ celeritate contendit. Receptisque ad se Britannicis legionibus, quas supra dissolutâ Unione, in Præsidium Palatinatus relictas memoravimus, transmisso, apud Manhemium, Rheno; Franckenthalium obsidione liberat, Id oppidum validis operibus communitum Gonsalvus Ferdinandus Corduba, à Spinola in Belgium reverso, Hispanico exercitui præpositus, circumsidebat toto jam mense; & magnas in angustias compulerat, non sine spe, brevi fore ut potiretur, tum vero inopinato Mansfeldij adventu pene oppressus, omittere rem pene ad exitum perductam non sine indignatione debuit. Non prætereunda hic mihi est Opilionis Palatiniani seu fortitudo seu festivitas, Cum Corduba ad obsidendum Franckenthalium educeret, misit, qui oppidum Ogersheimium ex itinere interciperent, sed cives omnes præter paucos admodum & Opilionem unicum, inde Manheimium profugerant. Opilio addere animum suis, (viginti fere erant,) claudere portas, dejicere pontes, demum procedere in muros atque in hostem audacter explodere. Interim adfuit Tubicen, oppidumque dedi Cæsari postulat; audito Cæsaris nomine oppidani cæteri quâ cuique visum fuit profugiunt. Opilio solus cum uxore grauidâ relictus, solitudinem tamen suam dissimulans, quoniã oppidum in Cæsaris nomen peteretur, dedere se velle signi-

Elabitur dolo:

Liberat obsidione Franckẽthalium.

significat, modo sibi de fortunis ac religione caveretur. Admissa conditio ac mox portis patefactis ingressi Hispani oppidum vacuum reperiunt. Celebre inde nomen Opilionis factum, & ille quo magnorum virorum affinitate clarescerer, cum paulo post uxor filium enixa esset, Cordubam ut filium è baptismo susciperet rogavit. Neque abnuit ille miratusque hominis festivitatem donis liberalioribus excoluit. Porro fugientem Mansfeldium cum parte exercitus jussu Bavari Tillius insecutus est, sed jam illum celeritas abstulerat; Prædæ fuit Franconia, Alsatiaque, quas gravibus exactionibus exhaustas,(ut ex unâ fere Hagenoâ centum millia Imperialium expresserit,) demum inclinante anno pro hybernis habuit, nihil interim per hyemem cessantibus armis,quin modo hunc, mox alium locum invaderet, ubi spes lucri affulsisset. Sed Tillius elapso Mansfeldio, postquam potiundi ipsius spes nulla supererat,dispositis in Palatinatu inferiori hibernis, Heidelbergæ intendit,missis qui deditionem flagitarent. Responsum ab oppidanis audacter fiduciâ tam propinqui Mansfeldij, tum anni tempore obsidionibus incommodo, nec ijsdem de causis quicquam ultra Tillius molitus est,satis arbitratus excursiones populationesque Mansfeldij ab amicis provincijs,quantum liceret,prohibere.

1621. Lotich. lib.10. c.3

Populatur Frāconiam & Alsatiam.

Sub id tempus ex Saxoniæ inferioris Principibus, Christianus Dux Brunsuicensis, Episcopus Halberstadiensis novus Cæsari hostis cum exercitu in Imperium contendit, ætate atque ingenio ferocior, imbutusque à puero apud Batavos rudimentis militaribus. Cum ergo profligatū è Bohemiâ Palatinum, à Cæsare & Catholico exercitu premi videret, Jam ante ijs partibus odio Religionis infestus, juvare exulem, atque asserere in regnum constituit; tantâ arrogantiâ ut Elisabethæ conjugi Friderici, ereptam è manibus chirothecam pileo suo accommodans, juraverit non demissurum se symbolum illud è capite prius, quam Regem Fridericum solio Pragensi redditum vidisset. Igitur per Saxoniā, Westphaliamque collectâ haud spernendâ manu, tantâ licentiâ per amicas etiam provincias incessit, permis-

Adventus Ducis Brunsuicensis. Lotich.li. 10.c.6.

1621. Permissâ ubique populandi libertate, ut sociis Principibus gravis vi atque armis eorum è finibus ejiceretur, factoque per Hassiam itinere, & occupato per dolum Amænoburgo quod Moguntiæ ditionis oppidum est, id intendit, uti in Franconiam ad Mansfeldium evaderet, conjunctis cum eo viribus rem Palatini curaturus.

Frewdenberg.

Opponitur illi Comes Anholdius.

Missus est ineunte jam hyeme adversus Brunsuicensem, Jacobus Comes Anholdius, supremus in exercitu Catholico vigiliarum præfectus, qui conflato ex Hispanis, Herbipolensibus, Moguntinis, & Darmstadianis non spernendo exercitu in Veteraviam concessit, ausumque resistere Brunsuicensem levi quidem copiarum damno, sed ducis ipsius majore periculo, cujus equus confodiebatur, fundit tandem, atque in Westphaliam rejicit, recuperando interim Amænoburgo intentus.

Thabor expugnatum. Laur. aust. li. 5.

Sub finem anni huius tota demum Bohemia in Cæsaris fidem rediit expugnato ad extremum Taborino à Balthasare Marradio. Oppidum illud profundâ fossâ ac triplici muro Ziska dux Hussitarum circumdedit, indito nomine à monte Tabor, ex quo & Thaboritæ dicti, qui factioni ipsius adhærebant; Jam Mansfeldiani inerant, & diu spe liberationis fortiter restitêre, postquam auxilium ad constitutum diem non adfuit, defuncto interea Præfecto, Præsidiarii desperata defensione, bimestre stipendium, utque cum duobus signis sarcinisque militari more exirent, pacti, oppidum Marradio dedidêre Novembri mense: Cives promissum Mansfeldianis stipendium, jussi pendere; multati insuper, vt direptionem redimerent, magnâ pecuniæ summâ. Nobiles ad arbitrium & cognitionem Cæsaris reservati. Thaborinum, Wittingavia ac Clingenbergense Castrum non multo post secuta sunt. Isque reliquiarum Mansfeldii in Bohemia finis fuit. Sub id tempus Anhaltinus Junior qui in prælio Pragensi captus fuerat, à Cæsare in gratiam receptus, Patri Proscripto, ut veniam quoque per literas peteret, spem fecit. Ignovit eidem Cæsar triennio post, tardiore gratiâ quia gravius offenderat. In Belgio quoque expirantibus induciis bellum recrudiut. Cæterum Ordines provinciarum fœderatarum

Societas Indica apud Batavos.

rum

rum, ut impeditam domi negociationem, qua maxime re opes eorum constant, majore securitate ac lucro foris exercerent, Societatem Mercatoriam ad annos viginti quatuor in Indias Australes certis legibus firmatam edicunt; Præscripti limites à tropico Cancri ad Promontorium bonæ spei per Africæ atque Æthiopiæ littora. Inde dextrum in latus Brasiliam legendo, ac rursus transmisso Maggellanico per immensos Americi maris tractus ad fretum usque Anian. Prohibitæ privatorum negociationes intra hos terminos ne singularis lucri sollicitudine, boni publici spes everteretur: designati quæstores, præsidesque, rei nauticæ & mercatoriæ periti. Indultum Societati cum Indicis Regulis ac Dynastis quibuscunque inire fœdera, bella gerere, arces Regionesque invadere, terras incultas inductis populis excolere, demum securitati & fortunæ suæ pro arbitrio præsidum, & re natâ, omni studio quam optime consulere His constitutis præfixi quinque menses, intra quos, qui in Societatem admitti vellent, nomina sua, & quantum quisque conferre meditaretur, apud Consulem Amsterodamensem, aliosque designatos profiterentur, tertia pecuniæ parte statim depositâ, reliquis duabus sequenti triennio conferendis.

1621. West-Indianische Schiffahrt. Mer- Gallo-belg. to. 9. lib. 2.

Societatis Indicæ constitutionem proscriptio Societatis JESU consecuta est. Jussi Patres intra sex dierum Spacium Ordinum imperio excedere, prohibita cum iis commercia, hospitiaque, impositum parentibus, certa sub mulctâ ne liberos Patribus Societatis erudiendos darent; datos intra mensis unius spacium revocarent? Eadem edicta in reliquos Religiosos Ordines & Clerum sæcularem repetita, vetitumque sub vitæ & necis pœnâ, ne in eos ecclesiasque & monasteria, aut quovis prætextu pecuniæ conferrentur Tum ad bella reditum. Hispani tentatâ improspere Sclusâ mense demum Septembri Juliacum circumvallare incipiunt, missum eo Henricum Comitem Bergensem, Isenburgicus mox secutus est cum re tormentariâ & parte exercitus. Cæterum ne circumvallationem prohiberent Hollandi, Spinola cum alterâ exercitus parte, adversus Mauritium O-

Proscriptio Patrum. Lotich. li. 10. c. 7.

Iuliacũ obsessum ab Hispanis

1621. rangii Principem consedit. Qui Reesam inter & Embricam lustrato exercitu, desperatâ demum Juliaci liberatione in hyberna discessit. Ita Juliacum duobus exercitibus, media hyeme, acerrime pressum, multis ultro citroque illatis damnis, sequentis anni initio, mense Januario in potestatem Spinolæ concessit.

Externa Res Gall. Petau. rat. temp. lib. 9. la Rochelle.

Eodem anno Ludovico Galliæ Regi res cum Hugonottis fuit. Redactâ Bearnensi provinciâ in potestatem, reliquam Aquitaniam subjicere instituit, conciuit ea res omnes in Galliâ Calvinianos, ut celebratis apud Rupellam conventiculis defensionem meditarentur; sed Rex eorum proposio nihtil territus occupatis multis urbibus, Santonum ac Novempopuloniæ, vicinarumque provinciarum, munitisque præsidio, quanquam plures è nobilitate amitteret, à Monte Albano etiam pertinaciâ obsessorum rejectus, tamen circumferre arma, atque urgere obstinatos, demum ad Rupellam ipsam caput perduellium, terrâ marique circumsidendam animum adjecit.

Montauban.

Res Poloniæ Piasec. ad hunc annum. Bellum Polonorũ cũ Turcâ. Nyester.

Gravius bellum Sigismundo Poloniæ Regi adversus Turcarum Imperatorem fuit, qui relicto Persis Babylone, ut vires omnes ad bellum Polonicum contraheret, publicato edicto, omnes imperij sui copias primo vere ad limites Poloniæ, præsto esse jussit. Mense Septembri uterque exercitus Polonorum Turcarumque apud fluvium Tyram consedit, Poloni haud procul arce Cochimo. Belli curam Rex Sigismundus mandaverat Carolo Chodckievicio, rerum militarium per Lithuaniam præfecto, is munitis castris, receptoque ad se Principe Regio Vladislao, satis habuit prohibere hostes, ne multitudine superante flumen transgressi Regni ulteriora peterent, sed Castra Polonica lues magis quam hostis afflixit. Castra à Turcis sæpius oppugnata sunt, magno semper oppugnantium damno, quod tamen tanto in numero facile ferebant, nam supra trecenta millia, cum ipso Osmane Turcarum Imperatore erant; Poloni haud plures sexaginta millibus. Morbus dein & ipsum Clodkieuitium sustulit; ma-

gnâ

gna Polonorum jacturâ. Sexaginta annorum erat, non 1621.
manu magis quam consilio promptus, disciplinæ vero militaris severissimus exactor.

Surrogatus illi Stanislaus Lubomiercius, Regni Pincerna, qui jam ante partem exercitus duxerat, pacem certis conditionibus pepigit. Non aspernante Osmane, postquam jamdiu castris frustra oppugnatis, Cameneciam quoque & Panovicium irrito successu tentasset. Primi Turcæ discessére, amissis hâc expeditione sexaginta suorum millibus, major jactura redeuntium fuit inopiâ commeatuum, & pabuli, morientibus passim jumentis, ipsis dein hominibus longinquâ & difficili viâ, continuis imbribus, hospitiorumque & aëris variâ injuriâ, enectis. Nec minor Polonorum pro numero clades fuit. Ferro vix quadringenti periere, fuga & lues plures abstulerant. Equorum morbis, in omnes pene Regni provincias contagio vulgata est, ex immunditie castrorum & sordibus nata; non exiguâ eorum culpâ quibus cura Castrorum incumbit, cum facile removeri sordes, Tyrâ tam propinquo atque in profluentem abjici potuerint. Cæterum Polonos bello Turcico perfunctos gravior à tergo hostis excepit Gustavus Adolphus Sueciæ Rex, cum viginti quatuor millium manu, in Livoniam irruens, eo ipso tempore quo apud Tyram Poloni contra Turcas castra fixerant. Riga valida ad sinum Liuonicum urbs, præparatis jam ante multorum civium animis, in potestatem Gustavi facilius concessit quã ut coacta videretur, spreto auxilio, quod audito Suecorum adventu, Christophorus Radzivilius in tempore, ad Dunæ fluminis littus adduxerat. Rigam Dunamunda secuta est duobus ab ea millitaribus distans munimentum.

Piaf. ib.

Bellum Poloniæ cum Suecis.

Liefflandt.

Riga occupata à Suecio.

Abr. Golnitz. Georg. lib. 2.

Obiere hoc anno ex Viris illustribus, Paulus V. Papa. Philippus III. Rex Hispaniæ, Albertus Archidux Austriæ idemque Belgii Princeps, Robertus Cardinalis Bellarminus, & Carolus Albertus Dux Luinius. Paulus V. præfuit Ecclesiæ annos quindecim, cui à Colle-

Mortes variorũ.

1621. à Collegio Cardinalium omnium suffragiis suffectus est
Pauli V. Alexander Ludovisius Bononiensis, Gregorii XV. nomine accepto. Philippus tertius paulo ante finem Belgicarum induciarum, vitâ excessit, Ex Margarethâ, Ferdinandi II. Cæsaris sorore, sex liberos reliquit. Philippum qui Patri successit Carolum & Ferdinandum, dein Annam nuptam Ludovico XIII. Galliæ Regi, Mariam & Margaretam. Vixit annos tres & quadraginta. ex quibus duos & viginti in amplissimo imperio plenos curarum habuit. Princeps Religiosus ac mitissimus, vanitatem gloriæ mundanæ, & tot provinciarum titulos gravissimos expertus cum deposuit. Id supremâ voce testatus satius sibi futurum fuisse, si ignoti potius nominis monachus, quam tantarum opum Rex decederet. In Alberto stirps mascula Maximiliani II. Cæsaris defecit. jure jam omni in Ferdinandum II. translato, viduam reliquit Isabellam Claram Eugeniam, quæ sola deinceps aliquot adhuc annos Belgium gubernavit. Bellarminus Marcelli II Pontificis Maximi sorore genitus est. Adolescens Societati Jesu nomen dedit, missus dein Lovanium Theologiam exposuit magnâ famâ eruditionis, reversus in Italiam aduersus sæculi nostri hæreses opus absolutissimum edidit. Anno superioris sæculi duodecentesimo à Clemente VIII, S. R. E. Cardinalis, post Archiepiscopus Capuanus creatus est. hanc tamen dignitatem revocatus ad vrbem magno modestiæ exemplo sponte dimisit. Decessit Romæ mense Septembri anno ætatis nono & septuagesimo, pari sanctimoniæ & doctrinæ famâ. Carolum Albertum ducem Luinium & Regni Galliæ Comestabilem, humili è loco, gratia & indulgentia Ludovici XIII Regis evexit, non sine invidiâ Gallicorum Procerum, eo vel nomine memorandum quod occupatum semel Regiæ amicitiæ locum inter infinitos æmulos, ad finem vitæ, indejectus obtinuit, miraculo potentiæ raro sempiternæ. Contrarium plane exitum in Hispania sortitus est Rodericus Calderonius, Comes Olivæ, & septem Ecclesiarum Marchio, Philippo III. Regi ab arcanis consilijs, & gravissimorum negociorum primarius minister,

Epit. rerum Germ. Alberti.

Bellarm. Myr. de Bello Bohem.

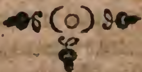
Luinii.

ac cohorti Germanorum prætoriæ præfectus. Natus est Antuerpiæ, Patre Francisco Calderonio Vallisoletano tenui admodum fortunâ, Matre Maria Sandelina, natione Belgicâ. Adolescens cum patre in Hispaniam abductus, atque in familiam Francisci Rogij Sandovallij, tum Marchionis Dianensis & Cancellarij Aragoniæ adscriptus est, id illi principium potentiæ, pariter atque exitij fuit. Nam à florente Sandovallio, qui postea Lermæ Dux, & Cardinalis apud Philippum III. summum amicitiæ gradum obtinuit, in Aulam inductus, & mox inter intimos Regis secretioribus negocijs adhibitus, tantum brevi, consilio, obsequioq; effecit, ut à Lermæo Patrono proximus haberetur. Ingenio acri & prompto fuit, atque ad nutum Principis versatili, corporis formâ venustâ & decorâ, quæq; Belgam magis quam Hispanum referret: mores dissimiles. Comis iis quorum gratiæ studebat, Asper, ferociorque adversum eos, qui opera ipsius indigebant, quorum tum erat ingens numerus. Quæ res invidiam illi, apud summos juxta infimosque festinavit, insitâ mortalibus naturâ, ut recentem aliorum felicitatem ægris oculis introspiciant, modumque fortunæ à nullis magis exigant, quam quos in æquo videre. Patrem suum, obscuritati natalium tegendæ, negare ausus; tandem, pænitentiâ ductus, (an quod celare posse diffideret, atque adeo publicum convicium veritus,) agnitum ad honores maximos evexit, Quos ille tenuitatis pristinæ memor modestè & cautè gessit, identidem filio infelicem exitum prædicens. Uxorem duxit ex illustri Vargorum familia, Agnetem, Olivæ & septem Ecclesiarum Dominam. Divitiarum atque opum magnitudine, quarum annuus proventus biscentena ducatorum millia attigit, multos Hispaniæ Magnates superavit, Igitur regnante adhuc Philippo III. cum declinandæ invidiæ, cui impar jam erat, Vallisoletum concessisset, ejecto simul ex aulâ Lermæo duce, cujus gratiâ opes Calderonij nitebantur, tandem gliscente mirum in modum publico odio jussu Regis comprehenditur. Biennio fere & sex menses de reo etiam per tormenta quæsitum est. Variis criminibus postulabatur; Artium Magicarum,

1621. Supplicium Calderonis. Myr. pag. 24. Gasp. Ens in pausil. pag. 236

Tacit. li. 2. Hist.

1621. & necis in Margaretham Reginam multosque illustres veneno procuratæ. Quæ tamen cum parum probarentur absolutus est Sed in Augustinum Avilam, & Franciscum Ivarram cædis convictus præter alia complura, mortis sententiam imperterritus accepit. Datum biduum animo ad æternitatem comparando, magno pœnitentiæ, & fortitudinis exemplo transegit, demum Mantuæ *Madrit.* Carpentanorum erecto apud forum theatro producitur damnatus Mulæ insidens, circa viginti Religiosi variorum ordinum, major numerus lictorum, ipse capillo & barbâ in pectus promissâ horridus, & crucifixi imaginem manu præferens, nunc conjectis in multitudinem curiosè oculis, modo elevatis in cælum, & mox in protensam crucem religiosè reductis ad ferale pegma pervenit. Ibi sellæ ligneæ impositus, & obvelatis oculis nullo signo formidinis edito, more Hispanico secandum guttur carnifici præbuit. Mors ipsius in magnâ multitudinis coronâ, postquam invidia discesserat, apud ipsos etiam inimicos miseratione non caruit.

HISTO-

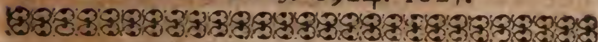
HISTORIARVM NOSTRI TEMPORIS

Authore

ADOLPHO BRACHELIO,

LIBER SECVNDVS.

Complectens gesta annorum 1622. 1623. 1924. 1625.

SVMMARIVM LIBRI. II.

1622. *AX Vngarica. Matrimonium Cæsaris cum Eleonorâ Mantuanâ. Palatinus revertitur in patriam, Mansfeldius cadit Tilliũ. Hic Durlacensem, & mox Brunsuicensẽ, eius gesta per VVestphaliã. Palatinus dimissis belli consiliis redit in Hollandiam, pugna ad Florencum inter Mansfeldium, Brunsuicensem & Cordubã Tillius capit Heidelbergã & Manhemiũ Reformatio Bohemiæ Seditio Cõstantinopolitana, in quâ Osmãnus Imperator à suis interficitur. 1623. Comitia Ratisponẽsia, in quib definitur causa Palatini à Cæsare. & Electorat⁹ ipsius confertur Duci Bavariæ. Item deciditur causa Hassiæ, & Badensis. mot⁹ Hungarici, Tillius in inferiori Saxoniâ cadit Brunsuicensem prope Statloum. Tractatus matrimonij inter Principem VValliæ, & Hispaniæ Regis sororem. Mors Gregorij Pap. XV. & electio Vrbani VIII. aliorumq; Motus Rhetici. Res Turcicæ & Hollandicæ. 1624. Comitia Polonica celebrata Varsaviæ Conjecpolsius cadit Tartaros Vladislaus Princeps Poloniæ visitat nationes exteras. Res Germaniæ & Privatæ Cæsaris. Angliæ Rex decernit bellum in Hispanos & Cæsarem, matrimoniumque filij transfert in Galliam. Spinola obsidet Bredam, Orangius arcem Antuerpianam frustra per insidias tentat. Cæsar ex suis provinciis eijcit prædicantes, M. Antonius de dominis revertitur Romam, & moritur in carcere. Carolus Cæsaris frater moritur in Hispaniâ.*

ResRhetica 1625. Mors Iacobi Regis Angliæ, & Matrimonium filii eius Caroli. Mors Mauritii Principis Orangij, & deditio Bredæ. Hispani in Brasiliâ recuperant portum omnium Sanctorum. Angli cum clade rejiciuntur à finibus Lusitaniæ. Belli Danici origo, causæque, novus Cæsaris exercitus Duce VVallensteinio. Comitia Vngarica in quibus Ferdinand. III. Cæsaris filius fit Rex Vngariæ. Sueci invadunt Livoniam. De Cosaccis qui qualesque sint. Mors Cardinalis Hohenzollerani aliorumque.

1622. *Pax Vngarica. Laur. Aust. li 6* PRincipio hujus anni Gabriel Bethlenius cum Cæsare paciscitur. Instituta tractatio Nicoleopoli, conventumque in has conditiones ut Bethlenius retentâ Cassoviâ & septem in Hungariâ ditionibus, nonnullisque in Silesiâ, dein titulo Principis Imperii contentus coronâ & cæteris Regni Ungarici urbibus cederet. Status vero Religionis & Patres Societatis restituerentur in eum locum quo ante bellum fuissent. *Matrimonium Cæsaris.* Non multo post Cæsar Eleonoram Mantuæ ducem in Matrimonium accepit, profectusque obviam Sponsæ Oenipontem, ibidem nuptias celebravit, modesto apparatu, pro temporum ratione. *Palatin⁹ advenit in patriã* At Fridericus Elector Palatinus intellectis Mansfeldii & Brunsuicensis progressibus, per Galliam in Palatinatum mutato habitu revertit. Duos comites itineris habuit. Unum ex Dynastis Bohemicis Michalovitium, alterum Mercatorem quendam Argentinensem. Neque sane caruit periculo, semel pene agnitus à muliere Cauponariâ quæ ex picturæ similitudine faciem agnoverat. *Lotich. lib. 10.* Dein in Alsatiâ cum in diversorio publico in duodecim milites gregarios Archiducis Leopoldi incidisset. Ubi incognitus multa in se convicia jaci militari licentiâ audivit, jocoque transmittere, & in salutem hostium super mensam respondere propinantibus debuit. Cæterum postquàm Landaviam pervenit, depositâ personâ, summâ Mansfeldii gratulatione exceptus est, omnesque spes tractatuum abrupit, quos tum Hispani de Mansfeldio suas in partes pertrahendo ut maximè agitabant.

bant. Eius ergo adventu bellum in Palatinatu recruduit. 1622.
In quem ut Electorem Fridericum reduceret, statim
cum exercitu Mansfeldius movit, expugnatâ arce Meydenburgensi, transmissoque Rheno aduersus Tillium,
ducit qui prope Visilochum cum Bavaricis copiis considebat, Heidelbergæ intentus. Tillius cognito hostium
adventu non diu cunctatus, in eos primum invectus est
quos ad lacessendum Mansfeldius præmiserat, atque
his facile rejectis reliquum dein exercitum horum fugâ
perculsum aggreditur, tantâ contentione atque ardore militum, ut Mansfeldius perturbatis suorum ordinibus, magnâ confusione se recipere, & insequentibus victoribus locum dare compelleretur. Jamque duarum
fere horarum itinere Victor Tillius fugientes exegerat, ad pagum usque Mingelshemium, cum necessitas
ipsa & desperatio erexit circumventos, angustiâ loci
fugam prohibente. Igitur Mansfeldius incenso celeriter pago, ut fumo conspectum adimente non animadverterent Tilliani quid ageretur, sistit fugam suorum,
atque Ordines restituit, hortatusque pro tempore ut
necessitate in virtutem versâ, in prælio quàm fugientes
mori mallent, convertit, agmen, atque in primos Tillianorum, qui jam pagum prætergressi erant impetum facit. Ita re inopinata perterriti Tilliani, cum vicisse se
existimarent, victi sunt, compulsique in fugam. Adeo
contrariis momentis fortuna præliorum variat, dum victoribus confidentia ad ignaviam & metum, victis desperatio virtutis atque audaciæ incitamentum fuit. Verum ignominia damno major extitit. Amissa pauca signa,
& ex minoribus tormentis quatuor, quas *Falconettas* vocant. Tillius ipse confosso cui insederat equo haud longe
periculo abfuit & reliquum exercitium ignominiâ &
pudore accepti incommodi irritatum Wimpfenam reduxit. Interea Mansfeldius Sinshemio, Eppingâ deditione; & Ladenburgo per vim potitus, non modicam
spem fecerat Palatino, cujus reditum tam felici auspicio celebraverat. Cùm improvisa iterum clades breve
id gaudium victoribus effecit. Georgius Fridericus
Marchio Durlacensis translato in filium majorem, ditio-

Mansfeldius ducit in Tillium.

Stratagema Mansfeldii.

Tillii clades.

1622. *Tillius cadit Durlacensem.* ditionum suarum jure, vt expeditius bello vacaret, quod pro Palatino, magno militum numero conscripto, jam diu meditabatur, junctis cum Mansfeldio castris etiam Tillium posse aduertit, communicandæ gloriæ impatiens, solus Tilliū cū suis aggredi constituit erant illi octô legiones peditum, equitū turmæ octo & viginti, tormenta majora decem, currus mille & octingenti novo imprimis genere omni apparatu militari & annona instructissimi; Jamque Wimphenam inter & Heilbrunnam haud procul hostibus in patenti campo castra fixerat. Quæ vti ab exploratoribus Tillius cognovit, delendæ prioris ignominiæ percupidus adjuncto ad se Cordubâ, & Hispanicis Legionibus, Durlacensem invadit, cæpta est pugna summo mane, neque ante vesperam finita, cum summâ utrinque contentione certaretur. Cæterum Durlacensem aciem improvisa res subito perculit; nam continuâ tormentorum jaculatione, aut certe ministrorum indiligentia, ignis curribus qui pulverem pyrium vehebant, illatus, ingentem mox stragem, & in tanto periculo ut fit majorem trepidationem edidit, ignorantibus cunctis dolo hostium, an forte evenisset? Narrat Carolus Caraffa Legatus Pontificis cum initio prælii res Cæsarianorum in arcto essent, visam à milite Hispano in aëre mulierem, candido amictù, quæ Catholicos ad pugnam hortaretur & victoriam promitteret, mox eundem militem, casu in majus tormentum cui astabat, ignem intulisse, ex quo erumpentes illico pilæ, hostium currus incenderint, tanto impetu, atque omnium terrore vt dispersus hostilis exercitus, nequaquàm vires colligere, aut restaurare prælium potuerit. Ita perturbata acies & loco mota est, nullam requiem concedente Tillio perterritis, donec effusâ omnes fugâ campo excederent. Capta est ingens præda, tormenta omnia & apparatus bellici magna vis, equorum curruumque ingens numerus inter quos aliqui pecuniâ onusti. Cecidere ex illustribus, Magnus Dux Wirtenburgicus, & quidam Palatinus Birckenfeldiensis, capti supra mille

Caraff. pag. 145.

7. Maii.

mille & centum, inter quos multi tribuni & primorum ordinum ductores fuere. Durlacensis ipse cum parte equitum ad Mansfeldium perfugit. Qui tum Ladenburgo intentus, postquam eo potitus est, transmisso iterum Rheno Hagenoam, quam Archidux Leopoldus obsidione premebat, liberat. Inde rursus Episcopatu Spirensi evastato, Landgravii Darmstadiensis ditionem cum Electore Palatino invadit captumque Landgravium ipsum Ludovicum, Manhemium in custodiam mittit. Neque Tillium evitavit, qui audito Landgravii periculo statim accurrens, & si eripere Principem è manibus hostium non poterat tamen extremum agmen gravi clade affecit, magnâ prædæ parte hostibus extortâ. quæ eo opulentior erat, quo Mansfeldiani in stipendii vicem populationum licentiam nacti spoliis magis quam causæ partium studebant. 1622.

Dum hæc in Palatinatu geruntur Christianus Dux Brunsuicensis in Westphalia dominabatur, Paderbornensem & Monasteriensem Episcopatus omni cladium genere devastans. Jamque Lipstadio & Susato aliisque in eo tractu oppidis, demum & ipsâ Paderbornâ potitus, magnam ubique vim pecuniæ corrasit: sed nullam luculentiorem quam Paderbornæ ubi expilatis Judæis, Clericisque ne ab Ecclesiæ quidem Thesauris manus abstinuit. Erat in templo primario statua Divi Liborij Patroni Basilicæ, ex auro solido magni ponderis, quidã octinginta librarum fuisse tradidere, magna præterea copia instrumenti argentei, aureique pro usu sacrorum; quæ ille omnia per summam injuriam erepta in nummos conflavit, quibus se exercitumque firmaret. Spoliatis templis, sacro ex metallo; monetam conflari jussit, novo & arroganti sane symbolo insignitam, Ab unâ parte manus è nubibus protensa evaginatum ensem vibrabat, utq; cujus esset agnosceretur nomen suum adscripserat FRIDERICVS, ab alterâ parte non absimile lemma addiderat: AMICVS DEI HOSTIS CLERICORVM. Sed brevi sensit in quem pugnaret, omnia dein-

Brunsuicensis gesta in VVestphalia.

Lot. li. 11. c. 6. Lau. Aust. lib. 6.

Gottes Freund/ Pfaffen Feind

1622. deinceps infausta expertus, atque eodem adhuc anno amissâ manu, qua tam impotenter sacro Catholicorum ordini minabatur uti infra memorabitur. Nam acceptis à Palatino literis ut se cum Mansfeldio jungeret rebus jam per Westphaliam præclare gestis, dum Palatinatum versus iter intendit, in victorem Tillium incurrit prope Hœchstium oppidum ubi per pontem Mœno impositum transire conabatur. Fusus est mense Junio, prælio memorabili, amissis suorum ad minimum quatuor millibus, quorum tamen major pars fracto ponte aquis interiit, inter quos duo Comites Joannes Casimirus Lovensteinius, alter Ebersteinius quidam fuere, ipse cum Styrumio comite & parte equitatus invento vado Darmstadium, atque inde ad Mansfeldium evasit. Impedimenta & currus omnes in Tillianorum potestatem pervenêre, cum machinis quatuor muralibus quas ex Neohusio Paterbornensi arce in hanc expeditionem Brunsuicensis adsumpserat. Hœchstium oppidum paulo ante à Brunsuicensibus captum jussu Tillii Comes Ghelenius recuperavit, haud sine suo periculo, primum trajecto juxta portam brachio, dein repentino pulveris tormentarii incendio correptus, ac prope suffocatus, ut multos exin dies desperatâ valetudine decubuerit. Tandem Palatinus duplici jam clade Durlacensi & Brunsuicensi perculsus, simul Angliæ & Daniæ Regum literis permotus ut arma omitteret, spe pacis quæ Bruxellis tractabatur, dimittit exercitum apud Tabernas Alsatiæ, datâ facultate Mansfeldio & Brunsuicensi, postquam iis pro suis in se meritis gratias egisset, quo vellent cum copiis liberè concedendi. Ipse dein Sedanum, & paulo post mutato habitu per Galliam ignoratus in Hollandiam revertit. Fama est utrumque ducem Mansfeldium & Brunsuicensem Cæsari & Tillio obtulisse operam suam si abolitâ proscriptione reciperentur in gratiam, & militibus, de stipendio satisfieret. Incertum ex vero? an quia spacium explicandis consiliis quærebant, ita ex Alsatiâ in Lotharingiam vicinam digressi, modo reditum in Germaniam minabantur, mox in Galliam obversi quasi laborantibus ibi Hugonottis auxilio futuri, tandem à confœderatis Belgii ordinibus acciti, magnis itine-

Brunsuicensis caditur.

Comes de Ghelen recuperat Hœchstiũ.

Palatini consilia belli dimittit.

Caraff. pag. 150.

itineribus Brabantiam petivere. Quos eâdem celeritate, Gonsalvus Corduba cum Hispanicis & Burgundicis copiis apud Floreacum haud procul Namurco assecutus, sistere fugam & committere aciem coegit. Pugnatum utrinque acriter, Augusto mense, jamque nutabant in fugam Hispani equites nisi Embdana & IsenburgicaLegiones suâ constantiâ res labantes restituissent. Ita æquo fero Marte discessum, & Mansfeldiani cum Brunsuicensibus, quo intenderant ad Hollandicum exercitum, mutilati pervenerũt, quorũ adventu cognito soluta obsidioBergæ ad Zomam quam MarchioSpinola magnâ exercitus parte premebat, nam alteram Henrico Comiti de Monte contra Mauritium Orangii Principem permiserat. In hoc prælioChristianusDuxBrunsuicensis sinistrum brachium amisit. Nam, adacto per manum sclopeti globulo, dum in ipso pugnæ ardore, atque inter primores, vulneris curam omittit, adeo cæpit ingra vescere, vel ex eâ morâ, vel certe vindicante numine, ut putrescente carne vicinâ, & accedente gangrænâ jam non esset salutis, aut vitæ remedium, nisi brachium tolleretur. Pertulit autem sectionem fortiter & plane militari pompâ inter occinentes undique tubas, ut auocatus hoc strepitu animus magnitudinem cruciatus aut minus perciperet, aut facilius dissimularet. Sed de altitudine animi imbecillitas corporis nil detraxit nam audito advenisse Bredam, ubi curandi causà decumbebat, TubicinemHispanicũ, perduci ad se hominẽ jussit, collocutusque aliquam multa, *Vade,* inquit, *& nuncia Marchioni Spinolæ amisisse me brachium, sed superesse adhuc alterũ quo in hostes propediem utar.* Restitutus dein valetudini ferreo machinamento, quod in similitudinem brachii non ignobilis ex Hollandiâ artifex affabre expresserat, officia manuum perquam multa non incommode exsecutus est, arte naturam imitante, ut quo vellet brachium flecteret, manuque diductis & contractis rursum digitis obvia quævis apprehenderet, retineretque. Liberatâ Bergâ ad Somam Mansfeldius in Frisiam Orientalem capiendis hibernis, & reficiendis simul copiis discessit.

At Tillius Palatinatum hoste vacuum nactus, dum Leo-

1622.

Fleru.

Pugna ad Floriacũ.

Brunsuicensis amittit Brachiũ.

1622. *Tillius Heidelbergam obsidet. Laur. Aust p. 569. Lot. lib. 21. c*

Leopoldus Archidux Haganoam, Spiram, Wormatiam Germersheimium, & reliqua Alsatiæ loca recuperat, ad subigendam Heidelbergam animum adjecit. Sita est Heidelberga ad Nicrum amnem qui juxta Manheimium in Rhenum effunditur, sedes Electorum & Palatinatus inferioris caput, eo validiori præsidio & operibus communita est, Inerat præfectus Nervius cũ Legione Britannica, mille & quingentos militum numerus haud superabat, sed Oppidani, studiosique & vicini agrestes qui eo res suas comportàverant militum alacritatem virtutemque æmulabantur eo etiam animosius, quod pro fortunis, liberisque & patriâ pugnabant. Mense Augusto Tillius: transmisso Nicro urbem undique circũ venit, & postquam literis apud Præfectum ciuesque nihil effecit, appropinquare munitionibus, & continuâ tormentorum verberatione cepit impetere muros, turresque. Ita dies aliquot in sequentem mensem absumpti, donec expugnatis fere omnibus castellis ad ipsa mœnia accederet. Hic iteratâ monitione obsessos hortatus ut necessitati cederent, & honestas conditiones anteponerent inexcusabili excidio, ubi ne sic quidem contumaciam exuere animadvertit, statuit urbem coronâ invadere Ita urbs postridie indictâ aggressione capitur, militum civiumque magnâ patre cum Præfecto in arcem confugiente, qui se non multo post victorum arbitrio temperatis conditionibus tradidère, Multum ibi prædæ captum est, non è privatis modo singulorum ædibus, sed maxime è thesauro & suppellectile Principum, inter quæ Bibliotheca eminuit omni librorum genere inter Germanicas celeberrima, cujus dein pars Romam missa. Heidelbergam vi expugnatam Manhemium deditione secutum est. Validissimum id ad Rheni & Nicri confluentes propugnaculum Fridericus IV Elector Palatinus hoc ineunte sæculo communiverat. Ubi triennium fere, Joannes Papa XXII à Concilio Constantiensi exauctoratus delituit, donec postmodum à Martino V, in Cardinalium numerum reciperetur

Capit.

Vna cum Manhemio.

Hora-

Horatius Veerius tribunus Anglicanus præerat munimento, potuisletque tueri ad septimanas aliquot, sed desperato tandem auxilio maluit maturatâ deditione honestas & viris dignas conditiones emercari. Ita permissum ut cum duobus tormentis, explicatis vexillis, ardentibus funiculis, sarcinisque, & vini plaustris triginta, ac bis mille saccis farinæ excederent. Additi præsidio mille equites qui egressos Francofurtum tuto deducerent. Omnis jam Palatinatus in Cæsaris potestatem concesserat, præter unicum Franckenthalium; ad quod subigendum dum Tillius accingitur, ingravescente jam hyeme, tum authoritate Isabellæ, Principis Belgarum, quæ permissu Cæsaris cum Palatino tractabat, demotus est, jussusque exercitum in hyberna disponere, quæ illi in locis recens occupatis tum per vicinam Hanoviam & Veteraviam opulenta satis & commoda contigere.

1622. *Laur. Aust. lib. 6.*

Franckenthalium obsessum, & amissum.

Interea Cæsar, gliscente in Palatinatu bello, & rebus ad voluntatem fluentibus, ad repurgandam Bohemiam varias ob causas accessit, præcipua erat, quod tumultuum omnium causam apud diversæ Religionis Magistros residere existimabat. Illos enim, quantumcunque pro tempore modestiam simularent, irrepere tamen vulgares animos vanis persuasionibus, & cum occasio se tulerit magno motu exsurgere. Igitur instigante maxime Carolo Caraffa Episcopo Aversano mandavit Proregi Bohemiæ Carolo Principi Lichtensteinio ut quamprimum Pragâ, & reliquâ Bohemiâ Acatholicos ministros qui adhuc prætextu *Privilegii Rudolphini* tolerabantur, ejiceret; Academiâ Pragensi, & totius studii regimine, curæ fideique Patrum Societatis commendato. Si enim *(ita conficiebat Caraffa) suis in ditionibus Acatholici principes nullum patiuntur Sacerdotem Catholicum, nulla iis Gymnasia, nulla sacra veteri ab ijs ritu administrari publice permittunt, cur non idem suis in provinciis Cæsari liceat, Domino in subjectos, victori in rebelles? Certe si tam iniqui in Cæsarem sint, ut majo-

Bohemia reformatur.

Caraff. pag. 159.

Maiestats Brieff. pag. 106.

1622. majorem ipsi in suos, quam sibi, potestatem non concedant; æquum esse, de paritate saltem ut non detrahant. Quanquã & Cæsar jure victoriæ in victos gravius animadvertere potuisset, nunc exilio paucorum contentum de reliquis conservatis laudem clementiæ mereri. Ejecti igitur Prædicantes magno numero ad Electorem Saxoniæ confugêre. Qui suscepto eorum Patrocinio, Lichtensteinio primum, dein Cæsari scribit, atque obtestatur ne victoriæ suæ fructum acrioribus consiliis pessundaret. Sese in omnibus Bohemiæ motibus Cæsari auxilio fuisse, quia bona sua & avitas provincias repetitum ibat, nunc iis per Dei gratiam & causæ æquitatem receptis, punitisque tumultuum authoribus, pacis interfuturum si cætera in priorem statum restitueret. Itaque petebat ut exules ministri revocarentur, jusque illis ac libertas libere docendi instruendique suos fieret, dummodo id sine cuiusquàm injuriâ facerent. Addebat quantam invidiam apud consortes Religionis suæ Principes incurrisset, tunc cum se Cæsari adjungeret, haud falso prædicentes victoriæ illius finem, Augustanæ Religionis cæterarumque, exterminium futurum. Denique adjungit nisi his sublatis sese ad Comitia venire non posse quæ in finem anni hujus Ratisponam indicta essent.

Comitia Ratisponensia. Caraffa. pag. 163. 166. &c.

Cæsar interim ad Comitia cum Imperatrice ac totâ aulâ profectus, etsi satis cognosceret, quantum Electori Saxoniæ optime erga se, Imperiumque affecto Principi deberet, denuo ipsum invitat ad conventum hunc per se celebrandum, addit multa inter præsentes de reformatione Bohemica componi posse, sese insuper omnium factorum, decretorumque suorum plenam atque integram rationem redditurum. At vero Saxonem, quo minus ipse veniret, alia fortasse retinebant, nempe quia videbat agendum fore de Palatini privatione, atque Electoratu ipsius in Bavarum transferendo, in quam rem haud facile consentire posset, metu invidiæ quæ sibi à suæ Religionis affinibus immineret, si se præsente tanta Imperii dignitas à partibus Protestantium in Catholicum Principem transferretur, tum quia existimabat Privationem illam, supra potestatem Cæsaris esse, & ad judicium Collegii Electoralis

ralis juxta bullam auream Caroli Quarti pertinere. Imo profitebatur non esse hanc, ad pacem Germaniæ viam, quæ multo certius recipiendo in gratiam Palatino & noxarum omnium condonatione haberi posset, Ita tranquillitatem rédituram, ubi hostile nihil reliquum fuerit. Cæsar rebus omnibus mature perpensis, dum absentes principes expectat, & cum præsentibus deliberat, ad anni insequentis initium capita Tractationum differt, quæ antequam referamus, insignem quæ hoc anno in Imperio Turcico accidit, mutationem præmittere ordo temporis exposcere videtur. 1622.

Osmanus Imperator Turcarum, viginti fere annorum juvenis cum ab expeditione Chocimensi adversum Polonos inglorius Constantinopolim revertisset nullâ re effectâ, & amissâ magna parte exercitus, statuit milites suos prætorios (Janitscharos vocant) quorũ ignaviæ præteritam cladem imputabat, è medio tollere, velut ad militiam inidoneos, atque in eorum locum novos ex Arabibus legere; quorum isto in bello fortitudinem promptitudinemque probaverat. Ad ea melius ac citra tumultum perficienda in Syriam proficisci constituit, simulatâ religione visitandi sepulchrum Machometis Prophetæ ipsorum, quod in urbe Mechâ, apud sinum Arabicum magnâ inter Turcas famâ, ac veneratione colitur. Igitur indictâ in mensem Majum profectione, Janitscharos suos, sine quorum comitatu Imperator nunquã proficiscitur ad iter expeditos esse jubet. Interim multos ipsorum quotidie specie quidem, quasi vini potu, leges Mahometicas transgressos, atque adeo ad bella inutiles strangulari curat; Insuper aurum omne, argentumque publicum & thesauros regios in navigia importat. Jamque dies profectioni destinata appropinquauerat, cum Ianitschari longi itineris laborem detestati, nam quindecim fere mensibus domo, liberisque, & uxoribus carituri erant: tum veriti id quod res erat, ne Osmannus se longis viarum laboribus, tum commeatuum inopiâ aliisque incommodis exhaustos, ad extremùm aut neci daret, aut in ultimas oras regni abstractos aliarum nationum jugo ac servituti subjiceret primum supplices, Præfectos ac Magistratus

Osmanus Imperator Turcarũ interficitur à suis. Lotich. lib. 14. Piasc.

ade-

1622. *Seditio Iānitscharorum.* adeunt, rogantque uti Imperatorem à tali consilio averterent. Cumque nihil proficerent imo ille obfirmato animo pretiosiora quæcunque asportanda ad littus Asiaticum, qua proficiscendum erat, curaret; octavâ decimâ Maii tumultuosius Palatio circumfusi, Profectionem illam abrogari, & quatuor ejus authores, sibi ad puniendum tradi postulant. Cæterum eo die, quia inermes venerant nihil aliud tentatum nisi quod per vicos & fora seditiosis ubique concionibus perstreperent, vociferantes prodi Rempublicam, Imperiumq; Othomannicum, sese innoxios in extrema regni ad cædem trahi, Constantinopolim sedem atque caput Imperji Polonis, Germanisq; & Hispanis diripiendum deseri. At postridie armati Palatium circūsident, (viginti quatuor millia erant) & expectato paululū donec Muphtius (ita summū sacrorū antistitē vocant) & Dilaverius Vezier, ultima sua Imperatori postulata exponerent. Ubi hos quoque irrito responsore versos constitit, (nam Imperator dissuadentibus iter, indignatus responderat *sic volo*) repēte magno furore in palatium irruunt, & obviosquosq; Eunuchos ac familiares Imperatoris, ut in quemq; inciderant, nullo respectu crudeliter trucidāt? Tum, Osmaño ipso mutatis subito vestibus in latibulum quoddā elapso, Mustapham Patruū ipsius, è carcere in quem illū Osmannus cōdiderat, extrahunt, eumque trementē, & se ad necem quæri existimantē, Imperatorem consalutant. Hic Mustapha frater erat Achmetis, Patris Osmanni, & ex more domus Othomannicæ in uno soloque Imperii hærede regni tranquillitatem conservare nitentis, (quod solenne at barbarum sane Imperii Turcici arcanum jamdiu omnes eorum historiæ prodidere) sæpe ad mortem destinatus semper aut præstigiis matris, aut alio quodam casu evaserat. Ea res Turcis in superstitionem vertit, ut eum fato ad Imperii firmamentum servatum crederent, & vitâ privari piaculum reputarent. Unde quanquam rejecerint illum post Achmetem à successione Imperii, ob Ingenii debilitatem, prætulerintque ei Osmannum impuberem ac regno imaturum, & dein Osmanno surrogatum, iterum ex eâdem causâ repudiarint, vivum tamen semper conservavère.

Piasec. Hoc anno

Hic

Hic igitur Mustapha, extractum latebris Osmannum ad 1622.
carcerem Ediculæ prope portam Andrinopolitanam, equo vili impositum duci jubet. Sed Janitschari metuentes; ne si vivus asservatus uti Mustapha præceperat, recuperaret imperium eamque tum injuriam vindicaret; frustra culpā in consiliarios rejicientem, & dona ampla offerentem interficiunt. Cadauer eius sine ullo honore ad templum novum Divano vicinum delatum, ibique in Imperatorio sepulchro reconditum. Tum ad cædem Bassarum, Principumque discursum, qui Osmanno profectionis istius, & consiliorum authores fuisse putabantur. Neque quieverunt, donec bimestri stipendio à Mustapha, & à Matre ipsius amplissimo congiario placati sunt. Quatuor hominum millia omnis conditionis statusq; in hoc tumultu periére. Christiani etiam, Legatique Principum Christianorum, ac Judæi Mercatoresq; omnes præmoniti à præfecto prætorii (Caïmachan vocant) clausis ædibus sese continentes periculum evasère, sed tanto omnes terrore perculsi, ut nisi motu illo plene sedato, nullus ex eis in publicum prodire ausus fuerit. Cæterum Mustaphæ haud diuturnum imperium fuit. Anno insequente eâdem quâ assumptus fuerat, levitate dejectus est, atque in priorem carcerem reconditus, substituto Amurathe fratre Osmanni annorum quatuordecim.

Eodem anno Romæ Gregorius Pontifex Maximus, Philippum Nerium, congregationis Oratorii, Ignatium Lojolam Societatis Jesu, Fundatores; Franciscum Xaverium ejusdem Societatis. Isidorum Madritanum, & Teresiam sanctimonialem, Ordinis Carmelitani Restauratricem, in album Sanctorum retulit, statuitque ut memoria Beati Joachim Patris Deiparæ Virginis tertio decimo Calendas Aprilis celebraretur. Excessère ex hac vitâ Philibertus Caroli Emanuelis Sabaudiæ ducis filius, ac Protex Siciliæ. Et in finibus Moscoviæ Carolus Philippus Adolphi Gustavi Suecorum Regis frater.

1623, Comitia Ratisponensia, & trãslatio Ele-

Cæterum anni insequentis initio Cæsar Ferdinandus diu expectatis Saxone & Brandeburgico Electoribus, cum spes non esset venturos, tandem coram iis qui ade-

1622. aderant septimâ Januarii causam adventus sui per Imperii Procancellarium exposuit. Summa Capitum erat: Quod Fridericum comitem Palatinum, quem iam ante ob Rebellionem Bohemicam cui se ducem præbuerat, imperiali fulmine notavisset, Electoratu privare, & Dignitatem illam, ad se devolutam, in alterum conferre vellet. Conferre autem Maximiliano Bavariæ Duci, cuius in his Imperii motibus, mâgna in se, atque omnem Germanicam Rempublicam merita essent. Ipsum enim sibi in hoc bello non consilio modo, & proprio vitæ periculo, Pragensi prælio adfuisse, sed multas præterea impensas, quæ aliquot myriades argenti excederent, pro augendo, alendoque Imperiali exercitu, & coërcendis hostibus Imperii fecisse, & adhuc facere. Postulabat deinde uti de reducendâ pace Germaniæ, de tuendâ Ungariâ, de restaurando ærario, si forte rursus à Bethlenio, aut ipso Turcarum Imperatore appeteretur, de reprimendis Hollandorum conatibus, qui in provinciam Burgundicam, atque in ipsum adeo Imperium, tot seditionibus incompositum, invadere non vererentur, Denique de querimoniis statuum, & Cameræ Spirensis reformatione, postremo de monetâ, à falsariis jam pridem corruptâ, in priorem valorem reducendâ, deliberarent atque in commune consulerent. Ad ea Electores, Principesque & legati absentium respondent; Ac primùm quidem de Privatione Palatini ac promotione Bavari, ac tuendâ pace, multi necessarium putabant, ut cæteri principes absentes expectarentur. Alii satis putabant, si Cæsar rursus illos tertiis literis evocaret, atque interim præsentes quæ exorirentur difficultates discuterent. proscriptionem autem palatini, etsi justissima plerisque videbatur, existimabant aliqui, non ad solum Cæsarem, sed ad Electorale Collegium pertinere, juxta pacta Regia, quæ loco legum in imperio essent habenda, & integerrime custodienda. Deinde modus ipsius, & executio displicebant, putabant enim oportere, ut servato juris ordine palatinus citaretur prius atque audiretur, quam proscriptionis notâ afficeretur. Quod ad pacem Germaniæ attineret, putabant quidam eam clementiâ & benignitate Cæsaris melius quam ullâ

Horatus in Ducē Bavariæ

Caraffa in Germania Sacra.

Caraffa.

seve-

severitate aut pœnis revocatum iri. Itaque suadebant, 1623.
omittendam reformationem Bohemicam, reuocandos Potestantium ministros, quorum ejectione, apud cæteros Imperii status qui diversæ Religionis sint, magnam sibi Cæsar invidiam concitasset. Dein ad pacem plurimum profuturum aliqui credebant, si Cæsar Palatinum renunciantem regno Bohemiæ, & veniam deprecantem, in gratiam reciperet, atque in provincias suas & dignitates reponeret, aut si id frustra esset, ut saltem filiorum àc fratris aut proximorum cognatorum, qui à culpâ ipsius abessent, in translatione Electoratus ratio haberetur Quem, si contra fieret, neque filii ipsius neque proximiores agnati, aliorum Regum Principumque auxilio, qui his Germaniæ dissidiis libenter immineant, essent omissuri, atque ita neque Cæsarem, neque Imperium ullo unquam tempore quietum fore. Contra alii affirmabant recte atq; ex ordine Cæsarem fecisse, quod Palatinum rebellem atq; hostem Imperii, quiq; novas etiam num expeditiones moliatur, proscripserit. Et rebus sic constitutis Electoratum ita ad Cæsarem esse devolutum, ut postpositis omnibus proximioribus dispositio illi soli competeret. Quippe si, uti aliqui sentiebant, Palatinus restitueretur sine ullâ delictorum pænâ, timendum fore ne illius exemplo, alii idem molirentur; facili transitu ad ea quæ si succederent commoda, atque ex re audentis; sin contra irent, impunita futura sint. Imo inter Cæsarem ac Palatinum nullum discrimen fore, cum provinciæ & regna Cæsaris adeundem omnino modum vastata sint, atq; ipsius Palatini. Addebatur, Palatinum pacem non quærere, neque debitâ submissione, sed vi, & armis causam suam peragere. Collegium autem Electorale necessario complendum, atq; id sibi munus Cæsarem merito vendicare. Hæc maxime sententia Catholicorum Principum erat, eamq; propugnabat imprimis Ioannes Godefridus Episcopus Herbipolensis, qui durante hoc conuentu è viuis excessit, magno rei Catholicæ detrimento quam semper acerrime defendit. Cæterum Cæsar priori sententiæ, quæ Legatorum Saxonis & Brandeburgici, ac Ludovici Hassiæ Landtgravii erat in

1623. hunc modum respondit, se pactorum suorum in proscriptione Palatini nunquam oblitum. Imo ea in tam gravi casu diligenter considerasse. Verum eum fuisse rerum statum, & animorum dissensum ut non tantum literis, sed etiam coram de proscriptione cum aliis agere non potuerit Neque adversus Palatinum temerè quicquam, ac festinanter actum. Quin imo monitum sæpius fuisse, à se atque à conventu Electorum Mulhusij cæterorumque Principum literis, sed omnia omnium monita pari contumacia sprevisse. Quare sperare, Electores, Principesq; habitâ ratione temporis ac periculi hunc agendi modum in deteriorem partem non accepturos. Quod si vero de reducendo in gratiam Palatino præciso Electoratu, secum agatur, daturum se precibus Regum Angliæ, Daniæque & reliquorum Electorum Principumque qui pro Palatino intercederēt, ut illū in gratiam reciperet, multumq; de pœnis ei illatis remissurum, modo is supplex delictum suum agnosceret, & in fidem gratiamque recipi depositis armis peteret. Reformationem vero Bohemicam constāter negabat ad hunc conventū pertinere. Illam enim cuilibet Electori & Principi inferiori, in suis provinciis semper liberam fuisse, neque hac in re Cæsarem deterioris conditionis esse debere. Neque vero satis causæ esse, cur ex hoc capite, aut vicini Circuli, aut reliquum Imperium, fidem suam suspectam habeāt, cum non semel testatus sit, & ad huc profiteatur se Transactionem Passaviensem, in qua pax Religionis Germanicæ fundata sit, quo ad omnes articulos servaturum, neque hac in re cuiquam molestum fore.

Definitur causa Palatini & Electoratus transfertur.

Huic Cæsaris declarationi cum fere assentirentur Catholici, perstitêre tamen Saxonici & Brandeburgici Legati, vnâ cum Ludovico Hassiæ Landgravio pro Palatino deprecati, ne Electoratu privaretur, tum si id obtineri nullâ ratione posset, ut saltem Filiorum aut Nepotum ipsius ratio haberetur, atque id Bavarum admissurum sperabant. Accedebat his omnibus Dux Neoburgicus Wolfgangus Wilhelmus, qui contra constitutiones Caroli Quarti (quam bullam auream vocant) disponi de Electoratu dicebat se prætermisso, qui proximus esset

Ducis Neoburgici prætensio in Palatinatum.

esset hæres, adeoque ab omni culpâ innoxius. Nam frater Palatini contra Cæsarem arma gesserat, legioni præfuerat, & fratri semper adhæserat. Filij autem, patris delicto innexi videbantur. Itaque conficiebat, si omnino Electoratus transferendus esset, sibi illum uti proximo Agnato, atque innoxio, juxta leges Imperii deberi. Cæsar igitur re diu liberatâ, cum reliqua fere postulata de Querelis Ordinum, Reformatione Cameræ, & Re Monetariâ in frequentiorem conventum rejecta essent Causam Palatinam in hunc modum definivit. Se in gratiam Regum, Electorum ac Principum qui pro Palatino intercesserant, & ad declarandam clementiam, Pacisque studium, Palatinum depositis armis supplicem, in gratiam quidem recepturum, condonatis omnibus, quæ in se, ac provincias suas perperam admisisset, Electoratum tamen alteri omnino conferre velle, sine præiudicio Electoralis Collegii, vel Aureæ Bullæ, aliarumque Imperii sanctionum. Quia vero plures jam essent nempe Filii Palatini, Frater, Princeps Wolfgangus Wilhelmus Dux Neoburgicus aliique proximi Agnati, qui dignitatem istam appeterent, neque statim decerni posset jus cujuslibet, cum abessent proximi Cognati Friderici: Nequaquam autem expediret locum hunc in Collegio Electorali diutius vacare, has ob causas se Electoralem dignitatem Maximiliano Duci Bavariæ propter eximia illius merita conferre. Ut vero Filiis atque Agnatis Palatini consuleretur promisit propediem conventum evocandum, in quo amica transactio & compositio super jure cujuslibet institueretur. Et si quidem ea ad felicem exitum perduci non posset, addidit Cæsar se rem totam, per viam Juris, coram Electorali collegio, decidendam terminandamque commissurum; ut post Ducis Bavariæ obitum Electoratus aliaque adjudicata illius essent, cui tum attributa forent. Quibus conditionibus contentus Maximilianus, vigesimâ quintâ Februarii, eodem die quo superiori sæculo Carolus V. Mauritium Saxoniæ Ducem Electorem creaverat, Electorali dignitate solenni pompâ ornatus est, in hunc modum. Cæsar Imperatorio paludamento indutus, ac solio deaurato insidens, præsentibus

1623.

Dux Bavariæ investitur Electoratu

Caraffa.

1623. tibus Electoribus Moguntino, Coloniensi, & Legato Trevirensis, dein Archiepiscopo Salisburgensi, Episcopo Ratisponensi, Duobus Principibus Hassiæ Darmstadanis, ac illustrium magno numero, per Imperii Procancellarium exposuit, quod Friderico Palatino ob delicta sua & contumaciam Electorali dignitate privato, illam cum omni jure quæq; eo pertinerent, in Maximilianum Ducem Bavariæ præsenti consessu conferre vellet, Ea oratione finitâ Joannes ab Hohenzolleren aulæ Bavaricæ summus præfectus, Ducem in proximo conclavi præstolantem adiit, expositaque illi voluntate Cæsaris, statim reversus nomine Ducis sui gratias Cæsari agit, nunciatq; Ducem, Electoratum acceptare, & ut sacramentum diceret paratum, tum Dux per Procancellarium jussu Cæsaris evocatus, inter Archiepiscopum Salisburgensem & Albertum fratrem medius comparuit, atque ante Cæsarem in genua provolvitur. Ibi Procancellarius repetitâ altius oratione, dixit Cæsarem, ex supremâ quam habeat potestate, Maximilianum Ducem Bavariæ, Sacri Romani Imperii Electorem Archidapiferum renunciare, eumque jam ad solitum sacramentum dicendum admittere. Dux actis gratiis, & fidem dare paratus, accepto Electorali pileo, pallioq; ex manibus Cæsaris, dextrâ Evangelium contingens, Sacramentum prælectum repetiit. Quibus peractis, osculanti ensem Cæsareum, Cæsar novam dignitatem porrectâ manu gratulatus est, atque in conclave Cæsareum, reduxit. Ubi stratâ mensâ Dux officio Archidapiferi defunctus, primam lancem accumbenti Cæsari apposuit, dein mensæ assidens eodem convivio exceptus fuit. Actui huic Orator Regis Hispaniarum, Legatiq; Electorum Saxonis & Brandeburgici, cæterorumque qui Translationem illam non probabant, haud interfuére.

Decisio causa Hassica. Caraffa. pag.

Eisdem comitiis Cæsar Principatum Marpurgensem, jam diu inter Mauritium Cassellensem, & Ludovicum Darmstadiensem, Landgravios Hassiæ, controversum, Ludovico attribuit: Mauritio, quod testamentum patrui sui violasset, in omnes litis expensas, utque fructus jam perceptos refunderet condemnato. Id quod pari fere in

causâ

causâ anno superiore in Causa Badensi fecerat, restitutis 1623.
filiis Edoardi, in Marchionatum Badensem quem Georgius Fridericus Marchio Durlacensis, ac Nepotum suorum tutor pupillis eripuerat, nullâ aliâ de causâ, quam quod pater ipsorum ad impares nuptias transisset, & Catholicam Religionem revocare niteretur. Ea res sub tribus Ordine Imperatoribus ventilata, ac tum demum decisa est, datumq; negocium Archiduci Leopoldo, ut Wilhelmum primogenitum in Marchionatum reduceret. Cæterum Cæsarem magis angebat, qua ratione Electores Saxonem & Brandeburgicum, Brunsuicensem & Pomeraniæ aliosq; Duces placaret; qui auditâ Electoratus translatione, palam factum id improbabant; dolebãtque monita ac postulata sua in causâ Palatini tam parum valuisse, quę tamen æquitati omnino consentanea, atque ex ipsis Legibus Imperii, pactisq; Regiis profluxissent. Dicebant Palatinum damnatum, punitumq; antequam auditus esset. Neque moderationem Cæsaris probabant, quâ filiis Agnatisque Palatini consuluisset. Hoc enim pacto disputari jura Agnatorum, & incerto disceptationis eventui permitti, quæ innocentibus per se clara sint. Itaque metuebant ne ea aliquando res Cæsari Patriæq; magnam perniciem allatura esset. Cæsar non eo magis responso quam Mansfeldii & Brunsuicensis famâ quorum hic ditionem Osnabrugensem, ille Frisiam Orientalem misere vexabant, excitatus; evocato ad se Ratisbonam Joanni Tillio, quem in eo Principum consessu Comitis titulo ornavit, mandat, ut eductis copiis quæ in Palatinatu hibernabant, in Veterariam & porro contra Brunsuicensem & Mansfeldium duceret, eorumq; conatus diligenter observaret; tũ Ludovicum Landgravium Darmstadiensem ad placandum Saxonię Electorẽ dimittit. Erat is gratissimus Saxoni, effectumq; ejus operâ imprimis, ut Saxo, dein & Brandeburgicus in Translationem Electoratus haud gravate cõsẽserint. Iis omnibus perfectis Cæsar dissoluto conventu in Bohemiam profectus, Pragæ Archiepiscopum Ernestum Harrachium constituit; Principem virũm, summęq; prudentiæ ac pietatis. Inde auditis novis Hungariæ motibus

Caraff. 151. Lotich. l. 12. cap. 7.

Caraffa. 179.

1623. tibus ad pacandos illos reformandasque Austriæ & Stiriæ provincias, Viennam discessit.

Motus Vngarici Laur. Aust. l. 7. Bethlenius Transylvaniæ Princeps per idem tempus Hungariam invadebat, cum validâ Turcarum ac Tartarorum manu, quos ab Imperatore Turcarum, ope Comitis Turriani, eum in finem Constantinopolim ablegati, impetraverat. Causam hujus irruptionis habebat, quod pecunia, quæque nuper in conventione Oedenburgensi legatis suis promissa erant, non solverentur. Igitur improviso in subjectas Cæsari ditiones, transito Tibisco, cum sexaginta armatorum millibus irruens Legionem Tieffenbachianam prope Tyrnaviam facile opprimit. Tum Comitem Schvvartzenburgicum tanto numero imparem, intra Goettingam oppidum compellit, & obsidere incipit, Præstructis quatuor munimentis ad eam urbis partem quâ exitus patebat, cætera quæ stagnum, paludesque & sylva cingebant valido præsidio observabat. In iis augustiis Schvvartzenburgicus divisâ prudenter annonâ, hostium vim ad initium usque hyemis fortiter sustinuit, donec Turcæ Tartarique moræ, frigorisque impatientiâ non expectato jam Bethlenii imperio castra desererent, quibus rebus impulsus, & ipse demum ad inducias pertractus est. Ita obsidio soluta haud gravatè consentientibus Cæsarianis, qui extremâ annonæ & rerum omnium inopiâ premebantur. Bethlenius tamen ne se pro victo gereret, has Cæsari conditiones præscribere ausus est, ut duos in Silesiâ principatus Oppeliam & Ratiboriam, quos illi Cæsar initio motuum abstulerat, restitueret, ut Hungariâ omni ab urbibus Montanis ad Transylvaniam usque cederet, ut sumptus in hoc bellum expositos refunderet, & tum Palatinum se aut proregem Hungariæ crearet. Cæterum Cæsar in longe alias dein conditiones pacem fecit.

Tillii gesta in Saxoniâ inferiori. Dum hæc in Hungariâ geruntur, Tillius collectis quibus poterat copiis in Veteraviâ Hassiâque consedit. Scribebant tum exercitum Inferioris Saxoniæ Circuli Proceres, sui ut ajebant, defendendi causâ, & illam militiæ præfecturam prensabat haud obscurè Christianus Dux Brunsui-

Brunsuicensis, atque Episcopus Halberstadiensis, cui tum erant sub signis viginti fere millia. Igitur Cæsar adhortatus Saxoniæ proceres ut arma omitterent, & Brunsuicensem manifestum Imperij hostem finibus suis ejicerent, denique & Brunsuicensi ipsi gratiam offert, si depositis armis ac dimisso exercitu sese ad quietem componeret. At Brunsuicensis non pro se modo, sed etiam pro Palatino, cæterisque rebellibus veniam postulabat, & quamquam rogaretur à suis, ne gratiam oblatam respueret induci haud potuit. Itaque jussus è Saxoniæ finibus excedere, multum incusatâ Procerum timiditate, socordiaque, in ditionem Monasteriensem exercitum inde cæpit deducere. Fugæ similis erat ea profectio. Itaque Tillius adjuncto ad se Comite Anholdino prope Statloum præeuntem assecutus gravi clade profligat, peditatu fere omni aut cæso aut capto. In potestatem Tillii venére, Guilielmus Vinariensis, & Fridericus Altenburgicus Duces, tum Isenburgicus, Rheingravius, Witgensteinius, Schlickius Comites, aliique Tribuni, & Centuriones magno numero, cum vexillis pedestribus septuaginta, omnique bellico instrumento. Dux Christianus cum Comite Turriano juniore graviter saucio, & paucis reliquiis in Hollandiam evasit. Cæso Brunsuicensi Mansfeldius quoque qui Frisiam obtinebat, partim Tillii metu quem tamen abruptis ubique pontibus per loca paludibus clausa frustrabatur, partim tædio provincialium, acceptis trecentis florenorum millibus in Hollandiam concessit. Emda Frisiæ caput, solicitata à Tillio ut præsidium Cæsareanum adversus irruptiones Mansfeldii admitteret, Hollãdicum prætulit, accepto in urbem Ernesto Casimiro Nassovio cum centuriis aliquot, & omnis generis bellico apparatu. Lipstadium deinde ab Hispanis Cæsareisq; etsi tempore incommodo expugnatum est. Tillius copias suas per Hassiam in hiberna disposuit, reclamante plurimum Mauritio Landtgravio.

1623.

Lotich. 11. 2. 3. 2.

Clades Brunsuicensis.

Cæterum Angliæ Rex Jacobus restitutionem Generi Friderici Palatini, quam ad eum diem frustra tentaverat, tandem matrimonio filii sui, cum sorore Regis Hispa-

De Matrimonio Caroli.

1623. Hispaniarum experiri constituit. Itaque Franckenthalio, quod unum adhuc in Palatinatu oppidum habebat, in manus Isabellæ Eugeniæ Belgii gubernatricis tradito, huc omnes cogitationes intendit, ea spe si id matrimonium processisset, reconciliationem Generi sui honoratii nuptialis loco accessuram. Mense Februario id consilium Regni Ordinibus (quod Parlamentum vocant) proposuit, neque eâ in re quemquam sibi refragari voluit, haud modice perstrictis iis, qui in domum Austriacam iniqui, filium suum ab illo conjugio avertere nitebantur. Igitur mense insequenti Carolus, Walliæ Princeps (ita natu maximum Regium Principē, & successioni destinatum Angli vocant) annorū tunc viginti trium, in Hispaniam summo silentio cum quatuor tantū comitibus proficiscitur. Inter eos erat Marchio Bucquingamius eorum negociorum potissimus conciliator. Carolus transitâ Galliâ ubi in Hispaniam venit, summo honore ac regiâ magnificentiâ exceptus est. Ibi de conditionibus Matrimonii agi ceptum, inter quas hæ præcipuæ fuére. Ut Rex Hispaniæ super eo matrimonio dispensationem summi Pontificis obtineret. Idquo ritu Catholico in Hispaniâ celebraretur, In Angliâ vero si qua ejus solennitas repetenda foret, ne quid contrarium Religioni Catholicæ, aut quod Regiam nuptam offenderet, admitteretur. Familiam Regina Catholicam haberet, nullo numero præscripto, neque ex Regis Angliæ subditis, sed quam Rex Hispaniæ ordinaret, & in decedentium locum alios sufficeret, Neque ij legibus Angliæ tenerentur. Familia hæc fidelitatem Regi Angliæ juraret, eâ juramenti formulâ quam Pontifex Romanus probavisset. Denique ut Regina in palatio haberet sacellū, & templum palatio vicinum, in quo Religio Catholica liberê exerceretur, tanto numero Sacerdotū, quātus Reginæ necessarius videretur. Ad extremum ut liberi Regii à matre educarentur, atque in regno succederent, quanquam Religionem Catholicam profiterentur, His conditionibus utrimque approbatis addidit Rex Hispaniæ, ut de Matrimonio non rescindendo, & adimplendis cæte-

Principis VValliæ cum sorore Regis Hispaniæ.

ris ejus conditionibus caveretur, atque se Angliæ Rex declararet, quam diu liberi Regii in potestate Matris futuri essent. Ad quæ Anglus respondit, Vinculum conjugale, & cæteras conditiones appositas indissolubiles, atque æternas fore, seque illud, & filium jureiurando confirmaturos. Liberos vero in potestate matris futuros quamdiu id ætas & consuetudo permittant. Cum igitur hi articuli Romam missi essent, ut â Romano Pontifice approbarentur; Visum est Cardinalibus qui ejus rei cognitionem acceperant, Regiæ quidem personæ ac familiæ ipsius de exercitio Religionis Catholicæ satis provisum, speravisse tamen summum Pōtificem, Regem magnæ Britanniæ, amplius aliquid in favorem Romanæ Ecclesiæ permissurum fuisse. Itaque deliberandum adhuc serio ajebant, quid hac in parte Rex magnæ Britanniæ præstare velit, aut possit. Cum igitur non per Hispaniam modo, Britanniamque sed universam prope Europam hoc matrimonio nihil certius haberetur, Carolus relictis qui tractationi reliquæ interessent, mense Septembri in Angliam revertit. Semel tantum toto eo tempore quo in Hispaniâ fuit, idque præscriptis verbis, visâ ac salutatâ sponsâ. Abeuntē Rex Hispaniæ, aliquousq;, ac deinde Cardinalis Zapata cū insigni Procerū comitatu ad portum Asturiæ S. Andreæ deduxit. Cæterum Carolo in Angliam reverso tractatus ille matrimonii paulatim evanuit, ea maximè ex causâ, quod Hispani restitutionem Palatini (nam ejus quoque mentio ab Oratoribus Anglicanis ingerebatur) ad arbitrium Cæsaris rejicerent. Ita tandem Rex Jacobus Hispanicæ affinitatis spe omisâ, quod ad Palatini causam parū conduceret, matrimonium filii in Galliam transtulit, generumque & Nepotes armis in amissas ditiones reducere constituit, uti annis insequentibus videbitur.

1623.

Matrimonii ejus tractatio evanescit.

Eodem anno Gregorius XV. Pontifex maximus ex hâc vitâ excessit, absoluto pri⁹ Melchiore Cleselio Cardinali, quem Matthiæ Imperatoris intimum Ferdinādus Cæsar ex Aula removerat, ante quadriennium cognitione causæ ipsius Pontifici permisâ, Gregorio Maphæ⁹ Baberinus suffectus Urbani VIII. nomen accepit. Is ortus 1623.

Montes variorū.

1623. *Ioan. Nicius Erit. in Pinacotheca. altera.*

Florentiæ honestâ familiâ, & dein in scholis Patrum Societatis Jesu sub Horatio Tursellino, ac Francisco Bencio magistris in literis humaniorib⁹, ac Poësi præcipuè plurimum profecit. inde ad altiores scientias pari felicitate contendens in Aulam Pontificiam adscitus, Referendarius primum, dein Abbreviator ut vocant, tum Cameræ Apostolicæ Clericus, ita se Clementi VIII. probavit ut Nuncius in Galliā missus, ejus etiam nomine, Regis filiū de sacro Baptismatis fonte susciperet. Is dein Ludovicus XIII. Galliæ Rex fuit. Re in Galliâ bene gesta à Paulo V. in Cardinalium ordinem cooptatus est, atque ita demum ad Pontificatum ipsū evehitur, Gallis haud paulo gratior quam Germanis. Lotharius quoque Elector Treuirensis Gregorium haud multo post secutus est, cui Philippus Christophorus, Episcopus Spirensis, ex familiâ Baronum de Soteren à Collegio Metropolitano sublectus est. Venetiis Antonius Priulus Dux, & ei suffectus Franciscus Contarenus eodem adhuc año fatis concessit. Contareno Joannes Cornarus Procurator S. Marci substitutus est.

Res Rhetica. Lotich. lib.13. Per idem tempus in Rhetiâ tumultuatum est, initio à Pretigaviensibus orto, qui inique ferentes quod Austriacis copiis exactionibusq; premerentur, sese in pristinam libertatem vindicare nitebantur. Ita pauci primum fustibus armati, præsidia incustodita dejiciunt. Dein crescente ut fit, audaciâ plures invecti, & jam justis armis metuendi in Austriacos impetum faciunt, eventu plerumque felici. Demum Curiam ipsam, quæ est Rhetorum metropolis, fame ad deditionem cogunt adeo impotenter ut Balderonium tribunum, & Curiensis præsidii Præfectum omnes certatim ad necem deposcerent. adeoq; vix cohiberi ab Episcopo ac Senatu Curiensi potuerint, injecto metu, ne si in Balderonium dedentem se id facinus designassent, Austriaci iusta vltione permoti eâdem laniena in Ministros, seu vti vocant, Prædicantes Rhætorum sæuirent, qui Oeniponte captivi attinebantur. Cum autem turbæ illæ Hispanos mox Gallosque exci-

Chur.

excitassent,& utriq;ad arma consurgerent,res demum ita componitur ut munimenta Rhetiæ in custodiam Summi Pontificis deponerentur, atque is ea sequestri loco tã diu possideret, donec negocium omne,amicâ compositione sedaretur. 1623.

Constantinopoli porro Turcæ Mustapham Imperatorem,senio,& mentis etiam vitio tantæ majestati haud parem, in pristinos carceres rejiciunt, delato Imperio ad Amurathem annorum quatuordecim, Fratrem Osmanni, quem ante annum interfecerant. Amurathes igitur equo impositus, atq; ad templum Merzenium extra mœnia productus à Muphtio sacrorum Turcicorum supremo præside, frameâ accingitur, qui apud ipsos sanctissimus inaugurandi modus habetur. *Amurathes fit Imp. Turcarum. Piasec. hoc anno.*

Sub id tempus in Hollandiâ gravis adversus Mauritium Orangii Principem, & Ordines ab Arminianis concionatoribus conjuratio detecta, atque in ipso principio compressa est, comprehensis quibusdam, atque extremo supplicio affectis, qui noxæ participes habebantur. Sub finem anni Cæsar, misso ad Hollandos Legato postulavit ab Ordinibus, ut præsidia sua ex urbibus Imperii liberis deducerent, & bona Ecclesiastica quæ ad Imperium pertinerent restituerent. tum ut annuam pensionem Archiduci Matthiæ olim promissam, & deinde quotannis aliquid adversus Turcam cõmunẽ Christiani nominis hostem conferrent, sese, si his postulatis suis annuerent, apud Regem Hispaniæ intercessurum ut inter hunc illosq; pax firma ac perpetua sanciretur, Ad quæ Ordines Fœderati respondent. urbes Imperij, à se in nullius præjudicium, sed finium tantum tuendorum causâ obtineri, Promissam Archiduci Matthiæ pensionem tam diu locum habuisse, donec ipse Belgii protector fuerit. Ut aliquid contra Turcam conferant, se assentiri non posse, cum pluribus impensis annue graventur. Quod Cæsar intercessorem se inter ipsos atque Hispaniæ Regẽ offerat, magnas gratias habere. se nullum in suas Provincias Hispaniæ Regis jus agnoscere, illas jam diu à majoribus suis, ac à se justissimo bello in libertatẽ assertas; quã *Res Hollandicæ. Laur. Aust. li. 7*

adver-

1623. libertatẽ assertas, quam adversus omnes eam oppugnare conantes, semper defendere parati sint. Cum eo responso dimissus Legatus conscensa navi Amstelodamo Hamburgũ vectus est. Porro Societas Indica quam ante biennium constitutam diximus in Oceano Hispanico Æthiopicoq; multa Lusitanis Mercatoribus damna intulit, cum omnes circa portus, & vasta Oceani infestis excursionibus obtineret. Quare Rex Hispaniæ, collectis quas poterat ex Dunquerchâ, Ostendâ, Winoxbergâ, & Hispaniâ navibus, omnique apparatu instructis, novam classem adornare instituit, quam hostibus opponeret, atque ita licentia hæc in præsens compressa, maritimæque expeditiones utriusque partis animos à terrestri apparatu, atque urbium excidio averterunt.

1624. *Comitia Polonica* *Piasecius hoc anno.* Sequitur annus millesimus sexcẽtesimus vigesimus quartus, cuius initio (: vt in Poloniam reuertamur) cum Tartari in Russiam populabundi excurrerent, & Rex Sueciæ Gustavus Adolphus magnam Livoniæ partem armis obtineret, Sigismundus Poloniæ Rex Ordinum Comitia Varsaviam indixit, ut de utroque hoste coërcendo consilia cum Proceribus caperet, sumptusque in id bellũ necessarios exigeret. Convenerant frequentes. Sed privatæ cujusvis querimoniæ publicis Regni necessitatibus antepositæ non parua Reipublicæ incommoda intulêre. Ægre ferebant Magnatum plerique quod Rex Episcopatum Varmiensem, morte Simonis Rudnicii vacantem, filio suo Principi Joanni Alberto contulisset, non modo per ætatem ad id munus inidoneo, verum etiâm quia Legibus regni ab ejusmodi Senatoriis dignitatibus, & publicis præfecturis, Regii sanguinis Principes arcebantur, quo nempe in communibus de Republicâ consultationibus liberiora Procerum suffragia essent, & Rex minus factionibus polleret. Accessit quod Regina Comitatum Zyvvecensem à Nicolao Comorousio sexcentis aureorũ millibus contra eadem regni statuta emerat, quibus prohibetur, ne Rex acquirendo agros & bona Nobilium, potentiam suam augeret, Procerum vero imminueret. Adeo ut Rex ne quidem per læsæ Majestatis crimen Nobilium bona in fiscum Regium devoluta, pro usu suo retinere pos-

possit; sed teneatur ea alteri statim, suo tamen arbitratu ex eodem ordine tradere. Neque eâdem ex causâ, ne quid Regiorum Comitiorum libertati obesset, Principibus filiisque Regiis licebat, arces & munimenta in Regni finibus obtinere, Cui rei Comitatus ille Zyvviecensis inprimis oportunus habebatur, cum inter confinia Silesiæ, Hungariæque & Moraviæ medius consisteret, ex quo & facile Cracovia octo inde passuum millibus distans, oppugnari, exercitusque scribi & ali commode ad res novandas posset. Non minus offenderat quod Rex inconsultis Ordinibus bello Germanico se immisceret, & Cosaccos in auxilium Cæsari mittere non desineret. Quæ res & nuper bellum Turcicum Polonis conciverat, & Poloniæ Germaniæque confinia continuis populationibus infesta redderet. Demum & de re pecuniariâ & corrigendâ monetâ querimoniæ auditæ, eo magis quod id malum ad singulos pertineret. Nam privata acrius urunt, publicorum sensus facilius transmittitur. Sed & Lithuani maxime Proceres, ostensâ ærarii, populique continuis tributis exhausti inopiâ, bellum Suecicum dissuadebant, & adferebant conditiones non indecoras, quibus cum eo hoste transigi posse, ex Sueciæ Regis intimis intellexerant. Illæ erant; ut redditâ Livoniâ, universam præterea Estoniam Finlandiamque, aliquis ex Sigismundi Regis liberis haberet, cum spe successionis, si Gustavum sine prole masculâ decedere contingeret. Titulo quoque Regis Sueciæ Sigismundus uteretur dummodo Gustavus cum eodem titulo Regnum Sueciæ secure possideat. Præter hæc omnia non modicam, inter Regem Proceresque diffidentiam excitarunt literæ ex Poloniâ in Belgio interceptæ, quibus Gastoni, Duci Aurelianensi, ac Galliæ Regis fratri, spes fiebat, post obitum Sigismundi Regis, in Regnis Poloniæ succedendi. Earumque literarum, Dux Christophorus Ratzivilius, ex primaria Poloniæ nobilitate, & minor Lithuaniæ præfectus, conscius habebatur. Neque dissimulabat offensionem Rex, denegatâ ipsi majori Lithuaniæ præfecturâ, ad quam morte Caroli Chodkievicii vacantem, Ratzivilius meritis atque ordine proximus erat. Ita

Præ-

1624. Præfectura illa Leoni Saphiea Palatino Vilnensi collata est. Octuagenario prope, & authoritatis permagnæ, ac quod, maxime spectabatur, ad sustinendos belli sumptus, proprio peculio abunde instructo, sed professione, totâ vitâ à militari, alienâ. Idque deinde causa jacturæ Livoniæ fuit. Cæterum exacerbatis omnium animis nihil in commune consulebatur. De pecuniâ in belli Suedici subsidium haudquicquam impetratum; ideoque Rex licet invitus cum Gustavo ad anni insequentis Martium inducias prorogavit. Ex quo Regi Sueciæ id commodi accessit, ut ex ipsiusmet Livoniæ opibus, ad bellum dein diuturnum vires confirmaverit. Negocium Zyvvyecense ad alia Comitia rejectum est. De episcopatu Varmiense decretum ut Rex diplomate caveret Principem Joannem Albertum Episcopum, postquam ad idoneam ætatem pervenisset sacerdotio inaugurandum, neque prius ad sessionem & suffragium in Senatu Ordinum, dicendum admissum iri, quam fidelitatem Reipublicæ jureiurando obligasset. Porro, pro auxiliis Imperatori mittendis majori contentione certatũ est, ad ultimum usque Comitiorum diem, cui Rex in Auroram usque insequẽtis diei magnis altercationibus protracto, summâ patientiâ interfuit, neque tamen ideo effecit ut non adversaria factio peruinceret. Ita senatusconsultum factum, ne quis deinceps apud exteros militaret, quique jam extra patriam essent intra præstitutum diem militiæ illi renuntiarent: Qui secus facerent loco perduellium haberentur, punirenturque. Ita Comitia hæc, dum legibus patriis, & libertati à majoribus acceptæ nimio studio insistitur, sine fructu ullo earũ rerum propter quas instituta erant, finita sunt. Sub idem tempus Stanislaus Conjecpolsius recens ex captivitate Turcicâ reversus, Cantimirium Murzam, cum triginta Tartarorum millibus ex Valachiâ in Poloniam irruentem haud procul Martinovio aggressus, prælio fudit, præda omni hominum, pecudumque recuperatâ. Quæ victoria eo mirabilior fuit, quòd Polonorum, adversus triginta Tartarorum millia, non amplius Equitum tria millia, Peditum vero tantum septingenti fuére. Eodem anno

Tartari cæduntur à Polonis.

Vladislaus Princeps, natu maximus filiorum Sigismundi, 1624.
impetrata ægre à patre facultate, ut exteras nationes inspiceret, Viennam primum, inde per Germaniam in Belgium ivit, inspectaque Bredæ obsidione, per Alsatiam dein & Helvetios in Italiam contendit; ubique etsi se pro Principe Ratzivilio vẽditaret, magnis honorib' exceptus.

In Germaniâ hoc anno omnia quieta fuêre, exactis Mansfeldio, & Brunsuicensi, qui ad accersenda auxilia, & novi belli apparatus struendos in Britaniam ad Regem Jacobum profecti, benevolis animis, à Rege & Ordinibus excepti sunt. Scleusingæ conventus Electorum celebratus est, quem cæteri per Legatos, Moguntinus & Saxo per se obiêre, in quo propositis Germaniæ periculis, expensisque, id maxime actum fuit, uti Bavaro Electoratus confirmaretur, consensitque tandem Saxoniæ Elector. Tum Cæsar Fridericum Saxoniæ Ducem Altenburgicum & Guilielmum Vinariensem, & Christianum Principem Anhaltinum læsæ Majestatis reos in gratiam recepit, duosque alios Saxoniæ Duces ex Neostadianâ custodiâ dimissos eidem Electori remisit. Cæsar quoque aliquantum ocii à publicorum negociorum tractatione nactus, res suæ familiæ privatas ordinare aggressus est: Cum enim omnes Maximiliani Cæsaris filij inter quos Rudolphus & Matthias Imperatores fuêre, sine hæredibus decessissent, omne Austriacorum patrimonium ad filios Caroli devolutum est, Is frater Maximiliani fuit, Ferdinando I Cæsare genitus, ejus ergo tres filii adhuc superstites Ferdinandus II. Cæsar, Leopoldus, & Carolus Archiduces Comitatum Tyrolensem, Landgraviatum Alsatiæ, cum Brisgoia & adjacentibus ditionibus in tres partes divisêre, ex quibus una Cæsari, altera Leopoldo, tertia Carolo obtigit. Reliquam Patrimonii partem, Stiriam, Carinthiam, Carniolam, Bohemiam Austriamque jam ante Ferdinandus Cæsar variis titulis acceperat. Cæterùm Carolus sacro voto obstrictus, solo Marchionatu Burgouiæ, & paucis in Silesiâ dominijs præter annuam pensionem contentus partem suam Cæsari remisit; quam & Cæsar dein fratri suo Leopoldo, liberisque ipsius attribuit. Hujus amicæ compositionis duo præcipui autho-

Res Germanicæ conventus Electorũ Scleusingæ.

Caraff. pag. 210.

Caraff. 216.

1624. authores fuêre, Joannes Ulricus Dux Cromavii, Princeps Eggembergicus, & Joannes Baptista Baro de Wertenbergh, qui id negocium non feliciter modo, sed& celerrimê confecêre, contra quam multi existimaverant, rem tam gravem haud facilem cōmpositu fore.

Anglia Rex decernit bellum contra Hispanos, & Cæsarem.

Piasec. Lotich. lib.14.

At in Angliâ Jacobus Rex Matrimonio Hispanicô frustratus palam Regi Hispaniarum amicitiam renūciat, liberatoque è custodiâ Comite Oxoniensi qui semper affinitati Hispanicæ adveratus fuerat, novum conventum Regni ordinibus edicit. Qui cum frequentes convenissent, principio redditâ ratione Religionis suæ, (nam quod demerendis sibi Hispanis, Catholicis multa indulserat, haud parum favere partibus eorum videbatur) exponit per Buckingamium, qui filio Carolo Comes in Hispaniâ fuerat, quam ejus Matrimonii spes vana esset, nullâ apud Hispanos Palatini curâ. Eam rem non ad suam modo, filiique, sed & totius Regni infamiam pertinere, sese cōnstituisse hanc injuriam bello persequi. Generumque suum, filiam, & Nepotes armis in amissas ditiones reducere, Satis hactenus lenitate peccatum, Quâ id tantum effectum sit, ut hostibus pertinaciam auxerit, à quibus nihil quam vi & justo bello impetrari posse videat. Itaque hac super re consilium opemque Procerū postulabat. Ordines re cōsideratâ, nempe qui jam ante affinitatem Hispanicam fastidirent, & in nuperas Matrimonii conditiones, magis ut Regiæ voluntati obsequerentur, quam quia probabant, consensissent, magno omnium consensu decernunt: De matrimonio Hispanico nullum amplius verbum faciendum, Palatinum Electorem vi & armis in avitas ditiones reducendum, Regemque Hispaniæ hostem judicandum. Cumque Rex de sumptibus & nervo belli orationem subjiceret, decreta mox classis, arma, milites, cæteraque quæ ad gerendum bellum necessaria sunt. Mox per regnum universum Catholicis arma adempta, Sacerdotes præterea ac imprimis Patres Societatis intra constitutum diem regno jussi excedere. Mox de matrimonio Caroli cum Henricâ Mariâ Galliarum Regis sorore agi ceptum. Initum pro inde fœdus cum Daniæ, Sueciæ & Galliæ Regibus, Hollandis,

Vene-

Venetis, Duce Sabaudiæ, quique in Germaniâ Cæsaris 1624.
potentiæ adversabantur. Mansfeldius quoque & Brunsuicensis qui ad id incendium accurrerant, pecuniâ copijsque instructi.

Dum hæc in Angliâ, alibique contra Austriacos patantur, Ambrosius Spinola Hispanici in Belgio exercitus Dux, præmisso Henrico Comite Bergensi, mediâ æstate Bredam obsidere aggressus est. inerant præsidiarii sex mille; pedites omnes, & Equitum quinque turmæ. Prætetea ad sustinendam diu obsidionem nihil deerat. Mauritius postquam communitis undique castris, & aditibus occlusis, neque oppugnari aut dejici inde Hispanos, neque importari aliquid in urbem posse vidit, ipse haud procul inde castris positis; eventum opperiri constituit; ratus Hispanos ingruente paulatim hyeme ultro obsidionem omissuros. Interim dum ibi est; spes eum subiit occupandæ arcis Antuerpianæ per insidias, quod si processisset haud dubie Spinolam à Bredâ averteret. Quatuor millia peditum deligit, præfectis eorum omnibus in morem Hispanicum ornatis, addit currus triginta, omni machinarum genere onustos, atq; ad dissimulandam hostilitatem coopertos velo, aut tegumento lineo cui crux Burgundica intexta erat. Ita per ambages profecti, cum vulgo Hispani esse putarentur, qui commeatum in castra conducerent, nocte intempestâ, Antuerpiam perveniunt. Vehemens ventus erat, & dolum molientibus peropportunus. Itaque non intellecti, cum unum alterumque & tertium pontem fossis imposuissent, jamque scalas admovere inciperent, una earum sublimè cum fragore decidens excubitorem Hispanum excivit. Is igitur, inclamato, more militari quis illic esset, cum nemo responderet, eo magis suspectans, aliudque subinde murmur; & strepitum euntium redeuntiumque advertens, sclopetum explodit, sociosque qui in proximo stationem habebant compellans, ad arma conclamat. Ita fraus detecta, & Batavi, omisso incepto, benificio noctis eo unde exierant salvi omnes revertêre, relictis pontibus aliquot scalisque atque aliis machinis. Quæ posterâ die reperta egredientibus Antuerpianis dolum hostium, atque arcis pericu-

Breda obsidio & periculum Antuerpiæ.

Laur. Aust. lib. 8.

Lotich. lib. 14.

1624. periculum aperuère. Antuerpiani igitur de conservatâ urbe, convocato in Ecclesiam populo, Deo Servatori gratias egère. Spinola intellecto Antuerpiæ periculo, eo intentius in promovendam Bredæ obsidionem incubuit. Et quanquam ingruebat hyems, Mauritiusque undique auxilia accerseret, haud tamen omittere inceptum decrevit nisi loco potitus.

Cæsar reformat Provincias hæreditarias. Sed Cæsar in Austriâ Bohemiâque & Moraviâ omnes sectarum magistros ejiciebat, publicato edicto quo intra constitutum diem omnes aut patriam aut Religionem mutare jubebantur. Id cum Cæsar non suâ magis in Catholicam Religionem propensione, quam aliorum Regum, Principumque Acatholicorum exemplo faceret, haud tamen potuit ejus facti invidiam evadere, dum quod cæteri in se jus & æquum vocant, id in Cæsare licentiam, & crudelitatem nominabant. Eodem anno Marcus Antonius de Dominis, Archiepiscopus Spalatensis, qui nuper à Religione Catholicâ defecerat, ex Angliâ Romam reuersus, & in castro S Angeli in custodiam datus, brevi ex morbo decessit. Cadaver ad templum S. Mariæ supra Minervam delatum, damnatumque in campo Floræ, igne exustum est, Cineres in Tyberim abjecti. Interim Archidux Carolus, Cæsaris frater, ut *Caraff. 220.* *Carolus Cæsaris frater moritur.* Lusitaniæ regno præesset in Hispaniā evocatus, trigesimo quam advenerat die, magno omniumdolore fatis concessit. Princeps prudentiā & moderatione insignis. Fuerat idem Magnus Magister Ordinis Teutonici, & Episcopus Vratislaviensis ac Brixiensis. Magisterium Ordinis Teutonici ab Equitibus Domino de Westernach Ordinis Vicario collatum est, eâ conditione, uti illud Archiduci Leopoldo Wilhelmo Cæsaris filio cederet, cum is annum ætatis decimum octavum attigisset, persolutis illi interea quotannis duodecim florenorum millibus, quæ & ipse post renunciationem ab Archiduce reciperet. Cæsar enim etsi liberam Ordini electionem relinqueret, tamen rationem filii sui haberi volebat, ne Domus Austriaca præteriretur; cujus magna & permulta in eum Ordinem conservandum, tuendumque beneficia extitissent. De

Episco-

Episcopatu Vratislaviensi major difficultas fuit, dum 1624.
Canonicorum pleriqué ad quos libera Electio spectabat, in Archiducem Leopoldum inclinant, potentiâ Cæsaris sese tutiores rati. Alii in inferiorem aliquem Canonicum, qui non exinde tam alte emineret, dignitatem illam conferri malunt, idque vulgo civium Vratislaviensium gratius erat, potentiam Catholicorum Episcoporum, invidiosè suspectantium. Tandem, etiam voluntate Cæsaris proprium filii commodum hic negligentis Carolo Ferdinando Episcopatus defertur, Regis Poloniæ filio, quique jam ante ab Archiduce Carolo in Hispaniam abeunte Coadjutor adsumptus fuerat, Episcopatus Brixiensis per suffragia Canonicorum ejusdem Collegii Decano delatus est.

De bello Rhetico. Piasec. hoc anno.

Sub finem anni hujus Rex Galliæ Vallem Tellinam & Alpium Rheticarum claustra, etsi deposito Pontificio tenebantur, subitâ irruptione invadere aggressus est, Occupata Mansfeldia, Curia, Prettingavia, Tyrano, tum Wormsâ & Clavennâ, quæ partim Pontificio partim Hispanico præsidio tenebantur. Riva ad ostium lacus Comensis sita, loco ad subsidia accipienda oportuno, diu atque ad extremum fortissime restitit; donec cum duobus millibus ex Germaniâ Papenheimius adveniret. Cæterum Pontifex dimisso in Galliam fratris sui filio Francisco Cardinale Barberino anno insequente inducias fecit, cum novum subinde bellum Genuensibus Dux Sabaudiæ movisset.

Mors Regis Angliæ Iacobi.

1625. Anni insequentis initio Rex Angliæ Jacobus ejus nominis sextus è vitâ decessit, duobus liberis relictis Carolo Principe Valliæ & successore, ac dein Elisabethâ Palatino nuptâ. Princeps, uti fertur pacificus, & hominum eruditorum Patronus præcipuus, eo felix, quod non vidit imminentium calamitatum infanda, quæ dum hæc scribimus, in parricidio Caroli Regis tota Europa exhorruit. Natus est Jacobus Edenburgi in Scotiâ, Henrico Stuarto, & Mariâ Scotiæ Regibus, 12. Julii anno 1556. Parentibus Catholicis, imprimis Matre Mariâ, quæ deinde ab Hæreticis Regno pulsa cum ad Elisabetham Angliæ Reginam confugisset, diu custodita ac demũ

interfecta est. Interim Jacobus cum adhuc infans Rex Scotiæ salutatus esset, ab Elisabethâ Præceptoribus hæreticis imbuendus traditur, usúsque est maxime in literis Georgio Buchanano, homine eruditionis famâ percelebri, sed commutabilis fidei, aut certe nullius. Porro mortuâ sine hæredibus Elisabethâ, cum jam ante Annam Daniæ regis filiam in matrimonium duxisset, ad Regnũ Angliæ profectus tria Regna Angliæ, Scotiæ & Hiberniæ primus ante se Regum solus obtinuit. A nullâ re magis quam bello alienus propterea quod maxime literarum commentatione oblectabatur. Cæterum paulo ante mortem cum restitutionem Palatini nullâ aliâ viâ procurari posse desperaret, translato filii matrimonio in Galliam, confectoque, serio bellum meditari visus est, quod & moriens filio Carolo diligentissimê commendavit. Mortuo igitur Jacobo sepultoque Henrica Maria Galliæ Regis soror, cum insigni & Regio plane comitatu in Angliam deducta, & Regi Carolo in Matrimonium data est., cum jam ante sub finem anni prioris in has conditiones præcipue convenisset: Ut Rex Galliæ dispensationẽ super hoc matrimonio intra tres menses à Pontifice Romano impetraret. Sponsæ Reginæ ministrisque ipsius, & omnibus ex iis nascituris, liberũ Catholicæ religionis exercitium, sacellum præterea, ritu Catholico ornatum, cœmeterium pro suis separatum, tum viginti octo Sacerdotes, quos qualesve illos Rex Galliæ legisset, permitterentur, unâ cum Episcopo cui subessent, quique in eos à Magistratu Politico immunes juxta Juris Canonici sanctiones jurisdictionem exerceret. Ad hæc neque Rex Angliæ, neque Princeps Walliæ ullâ ratione Sponsam inducere conabuntur, ut à Religione Catholicâ deficiat, idque jureiurando affirmabunt.. Dotis loco Sponsæ à Rege Galliæ octingenta millia Coronatorum, à Rege Angliæ octodecim millia librarum Anglicarum numerarentur. Addita dein quæ in statu viduitatis tum circa dotem, tum alimenta Sponsæ & necessarios Aulæ sumptus observarentur. Ita rebus invicem compositis conventisque Calendis Julii in magno Procerum conventu Nuptiæ Londini magno apparatu celebratæ sunt. Jacobum Angliæ

Conditiones Matrimonii inter Principẽ VValliæ & sororẽ Regis Galliæ.
Piasec. Lotich. lib.14.

gliæ Regem haud multo post secutus est Mauritius Princeps Orangius & fœderatæ in Belgio militiæ Imperator præclarus sane inter paucos, cōcepto haud dubie mœrore ex inevitabili Bredæ obsidione quam Spinola continuato in hunc annum labore ingentibus impensis, & admirabili novorum operum machinatione tandem ad exitum felicem perduxit. Natus est Mauritius superiore sæculo anno quinto supra sexagesimum, ex Annâ Saxonicâ Patre Guilielmo, Orangij Principe, qui primus adversus Hispaniarum Regem in Belgio arma sumpsit, cui deinde Delphis per insidias interfecto in Hollandiæ, Zelandiæque, & Ultrajecti, ac Maris Belgici præfecturâ quæ Patris fuerat, à confœderatis Ordinibus substitutus est, Annorum tunc novendecim adolescens, additusque juventuti ejus rector Philippus Comes Hollachius. Conceptam deinde de se spem Ordinum non fefellit. Præcallidus imprimis domi militiæque egregii ducis munia per annos quadraginta implevit. Suffectus est Mauritio quia liberos ex Matrimonio non habebat in confœderatæ militiæ præfectura cæterisque ditionibus, frater ejus Henricus Fridericus, Princeps Orangius, qui ad extremum mense majo cum toto pene exercitu liberationem Bredæ tentans, postquam is conatus frustra fuit, deduxit inde exercitum, misitque, qui obsessis nunciaret, quoniam nulla ratio esset vi atque armis urbem liberandi, eam ipsi tuerentur, quoad possent, ac deinde quam æquissimis conditionibus cum hoste transigerent. Eas literas cum Spinola intercepisset sub finem Maij mensis de deditione agi ceptum est. Atque in has paulo post conditiones convenit, vt Præsidiarii omnes cūm sarcinis armisque & signis explicatis, quatuor item tormentis, & duobus mortariis excederent. Ut ciuibus intra biennium liberum sit aut permanere in urbe, aut alio domicilium transferre, neve iis qui manere volent majora vectigalia imponantur, quam cæteris Brabantinis, qui in eâ provinciâ commorantur. Concionatores Hæretici statim urbe excedant. Qui pecuniam Civitatis administrarunt, nullam de eâ rationem reddere teneantur. Neque veteres Præfecti, & Magistratus Urbani loco moveantur. Præsidium quod

1625. Mors Mauritij Principis Orangij.

Fam. Strada. de bell. Belg. dec. 1. & 2.

Ei substituitur frater Henricus

Breda deditur. Laur. Aust. lib. 9.

1625. Rex Hispaniarum imponet, amicè per hospitia, cives accipient. Captivi utrinque permutentur. Principis Orangii bona mobilia quæ in arce sunt intra sex menses avehere liceat. Præfectis demum & militibus qui per biennium in urbis Præsidio fuerunt permissum, intra sesqui annum bona sua divendere si in urbe manere noluerint. Ita pactis conditionibus die quintâ Junii urbe egressi sunt. Victoriam Bredanam laureatæ ex Brasilia literæ Friderici Toletani cumularũt, is enim cum triginta navibus ex Hispaniâ in oceanũ Atlanticum velafaciens cum sub finem mensis Aprilis in Brasiliam appulisset, mox portum omnium Sanctorum, quem anno superiori Hollandi Duce Eremitâ Architalasso interceperant, oppugnare aggressus est & decimo quinto postquam advenerat die, cepit. Præsidiariis omnibus quorum mille & nongenti fuêre, sine armis dimissis. Hollandi quidem aliam classem subsidio miserant, sed illa vi tempestatum disjecta cursum tenere non potuit, ex quibus dein naves aliquot Hispani intercepêre.

Victoria Brasiliana.

Los todos Santos.

Haud meliorem fortunam Rex Angliæ Carolus hoc anno in mari habuit. Qui ductâ ut supra memoravimus Henricâ Mariâ Galliæ Regis sorore, Regi Hispaniarum amicitiam renunciaverat, negotiatione omni inter suos, Hispanosque prohibitâ. Classe igitur centum & quinquaginta navium instructâ, quibus decem millia peditum imposuerat, cum equitum aliquot numero, omnique bellico apparatu, Lusitaniam peti jussit, sed illa cum Pleymoutho serius solvisset, Lusitaniã quidem tenuit, cæterum tentatâ Gadibus exscensione, à Ferdinando Gironio cum validâ Hispanorum manu, Angli repulsi sunt rejectique ad naves. Ubi ingruente jam hyeme dum patriam repetunt fœdis tempestatibus jactati, multis frigore ac lue enectis, pauci oppido in Angliam revertêre.

Classis Anglicana in Lusitaniam. Caraff. 246.

Sed Anglorum contra Austriacos infelix expeditio, Regis Daniæ Christiani IV propositum vti inter confœderatos conuenerat, haud diu morata est. Is igitur infortunio Palatinorum, aliorumque qui ijs fauebant

lite-

literis & legationibus diu solicitatus tandem in inferiori Saxoniâ hoc ordine bellum moliri aggressus est. Principio indicto conventu circuli Saxoniæ inferioris, cujus & ipse pars est oratione ditionum quas in Imperio possidet, exposuit Proceribus quam gravi jugo Cæsar præcipuam illam Germaniæ partem sibi vendicare constituisset quodq; Catholicam ubique Religionem inducere, Episcopatus protestātibus adimere, omnia denique ad se trahere tentaret, idque ita jam palam esse ut negari non possit. Quare maturè cōsiderandum suadebat, quomodo impendentibus his malis occurri queat, Sibi quidem nullam magis congruam rationem videri, quam uti milites in defensionem Circuli scriberentur, quos opportunis locis præsidio imponerent, nullius quidem offendendi causâ sed ut omnem à se vim injuriamque depellerent. Ad hæc, quoniam Dux Luneburgicus, cui alias circuli ejus præfectura de more permittitur, senio fessus, atque adeo novis curis inidoneus haberetur, maxime si vis ingruat, ac res ad bellum perveniat, suadebat deligendum esse novum circuli Ducem, qui & ætate, viribusque atque opibus tantis curis par sit, ac se huic Præfecturæ offerebat. Ita Rex, destituto Luneburburgico, prævalente Regiâ factione Dux circuli designatur. Eo igitur novo titulo insignitus scribit Cæsari, sese ab Ordinibus inferioris Saxoniæ, uti Ducem Holsatiæ ac circuli NB. electum, neque id alio spectare, quam ad provinciæ ejus defensionem, quæ variis militū incursionibus miserè premeretur, maxime ipsius Tillii, qui nulla vicinorum Principum petitione, neque Cæsaris ipsius mandatis locum ullum intactum reliquerit; sibi sane nuper, à Tillio ut exercitum suum ab innocentibus subditis deduceret enixè postulanti, per ludibrium responsum fuisse, Cæsarianum militem in aëre vivere non posse. Demum petebat ut Cæsar revocato quamprimum è Saxoniâ Tillio imminentibus novarum turbarum periculis occurreret. Cæterum Cæsar novam dignitatem miratus monuit Regem ut suspectam insolitamque externis Regibus præfecturam, Duci Lune-

1625.

Bellum Danicū.

Rex Daniæ fit Dux circuli Saxoniæ inferioris.

scribit Cæsari

Cæsar respondet Regi.

 burgi-

1625. burgico qui eam multis jam annis egregie administrasset, restitueret, se quod è re ejus circuli foret, & quomodo impendentibus malis in tempore occurri possit cum Ordinibus Imperii consideraturum. Quod si interim Rex exercitum suum quem conscripserit dimittat, & circuli præfecturam deponat, se mox Tillio mandaturum ut è Saxonia recedat, Sin Rex ea facere detrectet, satis causæ habere, ut non Tillium modo, sed etiam Albertum Wallensteinium cum novo exercitu in Saxoniam dimittat, qui videant, ne quid detrimenti Imperium capiat, ex novis belli apparatibus quos ibi Rex moliatur; Itaquoque fidos Imperii Electores Principesque monere. Interea Rex Daniæ Tillio quoque qui in Hassiâ & Saxoniæ confinibus stativa habebat scribit. Cum ordines Principesque inferioris Saxoniæ nihil contra imperium, Cæsaremque machinentur, ut milites suos âb eo circulo abstineat, præsidia deducat, nullam vim innocentibus & fidis subditis inferat: ne ea necessitate permoti vicini Principes populique ad necessariam defensionem atque arma consurgant. Ad ea Tillius respondit, se nihil non ex præscripto Cæsaris atque Electorum Imperii facere, si illi eum, deducere exercitum jubeant, quibus sacramento obstrictus sit, properè id facturum. Quod Rex Daniæ putet Militem Cæsareum circulo suo metuendum videri, se cur id credat inducere animum non posse, dummodo is in fide atque officio adversus Cæsarem maneat, qui jam sæpe promiserit, sese leges Imperii & Pacem Religionis sanctissime obseruaturum. De Cosaccis aliisque externis militibus (nam id quoque Rex conquestus fuerat) quos in Imperium contra se induci existimant, vanum metum esse, cum Cæsar in subjectos sibi fidosque nihil hostile moliatur. Illud autem præterire non posse, haud immerito Cæsari, aliisque Electoribus, & Principibus, sibique suspectas videri ingentes illas belli præparationes, quas Rex tum in Circulo illo, tum in Regno suo instituat, quæ multo majores videantur quam ad defensionem circuli illius, necessarium sit. Quæ tamen defensio multo honestius ab ipso Cæsare, qui & supremus Imperii protector sit, & exercitum paratum habeat, quam externo

Rex scribit Tillio.

Tillius respondet Regi Daniæ.

Laurea Austri. lib. 9.

Rege

Rege peteretur, quorum ejusmodi in Imperio dignitates semper suspectæ fuerint. Cum igitur causas non habeat cur tantos apparatus faciat, Circulumque illum immensis sumptibus & impensis gravet, rogare se, ut ejusmodi præparationes, & suspecta belli meditamenta intermittat. Quod si facere detrectet se nomine Cæsaris Principumque Imperii petere, an & quomodo Cæsari ac fidis Imperij Ordinibus de securitate caveri possit. Deinde an non Comiti Palatino ipsiusque sociis à Cæsare & Imperio iam pridem proscriptis per hos apparatus opem ferre decreverit. Super iis responsum se Germanicâ fiduciâ expectare, ut Cæsar Ordinesque quid sibi de eo polliceri possint, intelligant. Ad ea Rex, Verdæ tertia Julii Respondit; Nihil contra Cæsarem, aut alios Imperii Principes parari, sequidem ex animo optare ita nunc tempora comparata esse, ut positis armis, atque intermissis delectibus pace & quiete frui liceat. Verum contra evenisse; nam à multo jam tempore, Circulum inferioris Saxoniæ, cujus & ipse pars, jam quoque suffragiis procerum caput sit, gravia à militaribus copiis incommoda pertulisse, ut de minis, quæ non obscurè jactatæ sint nihil dicat. Eâ de causâ secundum sanctiones Imperii convenisse, ac pro defensione suâ delectus instituere. Adeo autem nihil occultè moliri, ut Cæsarem de omnibus quæ acta & conventa fuerint certiorem fecerint, Cui soli & præterea nemini rationem instituti sui reddere teneantur. Quod Tillius dicat Principes atque Ordines Inferioris Saxoniæ à se sumptibus gravari, In eo illum sibi injuriam facere, & contrarium ex decreto Circuli, quod ille cum prolixo scripto ad Cæsarem miserit, apparere. Æquum igitur esse, ut copiis quas ex Circuli decreto ad Regni sui & vicinarum ditionum præsidium conscripserit, in suum & vicinorum commodum utatur: quod ut faciat graves se, & justissimas causas habere.

1625.

Responsum Regis

Eadem fere Tillius missis Legatis cum Principibus Ordinibusque Circuli irrito fere eventu tractabat, cum tandem posito calamo res manu ac ferro geri cepta est. Nã Tillius audito adventu Mansfeldii & Brunsuicensis qui cum duodecim millibus ex Belgio, Regi Daniæ in auxilium

Initia Belli Danici.

1625. lium properabant, opposito illis Comite Anholdino cum octo millibus quâ equitum peditumque, ipse ex Hassiâ & Veteraviâ movens, Visurgim versus contendit, ubi Rex Daniæ positis stativis quietus consederat. Qui, ubi Tillium appropinquare, atque Hoxteram, & Holsmundam præsidiis maioribus firmare intellexit, Hammeliam & Mindam cum exercitu retrocessit, ibique aliquamdiu consistens, quid tandem Tillius machinaretur præstolari constituit. Cæterum Regem, dum Hammeliæ est, quis imminentis belli exitus futurus esset, sinistro eventu ac plane ominoso fortuna docuit.

Lapsus Regis ominosus.

Obibat Rex noctu stationes militares, eques ipse cum paucis, perveneratque ad vallum, quod muro impositum, certo loco ad quatuor fere passus dejectum erat, ne murus aggeris pondere plane concideret, nam cedere ab eâ parte ac dehiscere inceperat. Igitur Rex dum ignarus, & prospectum etiam impedientibus tenebris per vallum securus adequitat, postquam pervenisset ad eam partem ubi agger demotus erat, cum equo in subjectum muri pedem prolabitur. Et equus quidem per fossam aquis plenam Rege exanimi relicto, in adversam partem salvus enatavit. Rex totum biduū linguæ impos jacuit, eo major formido omnium animos invasit, metuētium ne ad extremum spiritus ac vita consternatum deficerent. Porro ubi spiritus ac vox rediit, nec dum satis confirmatâ valetudine, Rex relictâ Hammeliâ, Mindâque Verdam usque retrocessit, ut ibi auxiliares sibi copias adjungeret, Mansfeldii & Brunsuicensis, quæ Osnabrugēsem ditionem miserè vexabant. Tillius occupatis illis quæ Rex reliquerat, munitisque, mense Augusto Nienburgum obsidere instituit. Id oppidum Luneburgicæ ditionis valido præsidio Rex firmaverat. Sed labor ibi major opinione Tillii fuit, & Rex nihil omittebat, quo obsessis omni ope succurreret. Itaque oppugnatione aliquoties cum clade nequicquā attentatâ, infectâ inde re exercitum deduxit, amissis plus quam quatuor millibus. Sed incommodum illud brevi Tillius resarcivit, occupatâ haud multo post Calenbergâ, & occisâ apud Hannobriam Danicarum copiarum magnâ

Nienburgum à Tillio obsessum.

magnâ parte, inter quos multi nobiles fuêre, tum ipse Obertrautius nuper à Duce Vinariensi Equitatui præfectus, & Fridericus Dux Saxoniæ Altenburgicus, qui dudum Neostadii captus atque à Cæsare in gratiam receptus, persanctè spoponderat, nunquam se deinceps contra Cæsarem militaturum. Obertrautius ictu sclopeti confossus & currui Comitis Anholdini impositus post dimidiam horam expiravit. Is paulo ante mortem in ipso adhuc prælii loco rogatus q̄ pacto id ipsi infortuniū accidisset, dixisse fertur: in tali prato hujusmodi rosę carpūtur. 1625. *Caraff. 225.* *Laur. Aust. l 9.*

Dum hæc apud Visurgim geruntur, nouus cum exercitu Dux, à Cæsare Tillio in subsidium missus Albertus Wallensteinius, distrahendis hostium viribus Albim fluvium occupare instituit. Is duorum mensium spacio partim novis delectibus, partim ex præsidiis Bohemiæ Moraviæque viginti trium millium exercitū collegerat, quē apud Egram in Bohemiæ confinibus lustratum, relictâ apud lævam Norimbergâ, in Franconiam duxit, sextisque inde castris Magdeburgensium & Brunsuicensium fines attigit. Ibi sese, per angustias contendere paranti, Dux Brunsuicensis objecit, cum idoneâ nobilium militumque manu, quibus magnam agrestium turbam miscuerat. Ita repulsus per aliquot dies, adveniente tandem Tilliano auxilio, superatis sylvis, angustiisque viam in inferiorem Saxoniam ferro aperuit, occupatoque mox Halberstadio, deinde Hallâ, totam Magdeburgensem ditionem invasit. atque hæc fere sunt quæ de initio belli huius traduntur, q̄ deinde totoquadriennio gestum sequenti libro, eâdem breuitate, pro instituto nostro, prosequemur. *Novus dux exercitusq́ VVallensteinii.*

Sub hæc novi belli initia Ferdinandus III major natu Cæsaris filius, Rex Ungariæ concordibus procerum suffragiis renunciatus est. Id Regnum varia bellorum incommoda per annos aliquot pertulerat, Imprimis à Betlenio Transylvaniæ Principe, qui non modo illud in potestatem suam asserere speraverat, sed ubique Religionem Catholicam, & cultores ipsos, maxime Monachos & Sacerdotes fædum in morem tractaverat, neque jam procul erat ab interitu Religio, nisi Cæsar Ferdinandus pro suâ in Ecclesiam obseruantiâ, in ejus *Ferdinādus III. fit Rex Vngariæ.* *Caraff. pag. 227 & seqq.*

1625. conservationem non minus quam Regni terrarumque recuperationem intendisset. Cæsari vero hac in re auxilio imprimis fuit Petrus Pasmannus Archiepiscopus Strigoniensis, & Cardinalis, qui erectis Viennæ, Strigonii, Ternaviæ, alibique variis collegiis, in quibus Adolescentes Ungari in sacris profanisque literis erudirentur, brevi suo aliorumque exemplo effecit, ut Curionum ac Parochorum ut vocant, quod unum ad conservandam Religionem apprime necessarium erat, nulla jam amplius inopia esset. Cum Religione, Ungarorum erga Cæsarem amor & domum ipsius, ex qua tot in Regnum illud beneficia profecta essent, rediit; paulatimque cupido incessit animos Procerum, id quod Cæsari placiturum haud dubie sciebant, Regem nominandi filium ipsius qui parenti post mortem succederet. Ut successore jam certo nulli alteri spes foret rerum nouandarum. Comitia igitur in mensem Octobrem Cæsar Regni Ordinibus Oedenburgum indici jussit. ad quæ ipse cum Conjuge & liberis, Carolo Caraffa Nuncio Apostolico qui hæc ipsa literis mandavit, Legatisque Hispanico & Florentino profectus, magnâ pompâ exceptus est. Legati quoque Bethlenii adfuére, qui cum Cæsari à Principe suo amica omnia spospondissent, petierunt ad extremum quoniam Princeps ad novas nuptias transire vellet, ut sibi Cæsar ex Principibus Imperij aliquam deligeret. Unde multis suspicio orta est, Bethlenium petitâ à Cæsare filiâ, ex domo ejus matrimonium quæsivisse. Duxit tamen deinde Catharinam Electoris Brandeburgici sororem, cujus nuptiæ initio anni insequentis Cassoviæ Regiâ penè pompâ celebratæ sunt. Porro in comitiis cum frequentes Ungariæ proceres convenissent per supremum Aulæ Cancellarium Cæsar Ordinibus exposuit, Cum regnum Hungariæ variis turbis hactenus vexatum sit, ut ipsi in commune consulerent quo remedio iis deinceps malis occurri, & turbatoribus pacis obviam iri possit, tum ut mandatis regiis serio pareatur, & in refractarios severè animadvertant ii quorum id munus sit, ex cujus rei negligentiâ hactenus non perfunctorié

Comitia Vngarica. Caraf. 241.

Laur. Aust. l. 9.

Propositio Cæsaris in Comitiis.

pec-

peccatum sit. Deinde quoniam non pauci Matrimonii sanctitatem pluribus inductis uxoribus, ritu Turcico contaminare haud vereantur, ut id Christianæ Religionis probrum severissimis pœnis coerceatur. Ut ad munitiones contra Canisiam conservandas, & cohibendos prædones, & stipendia præsidiariis numeranda, quoniam in eo salus Regni vertatur, paulo liberalius quam hactenus factum fuerit, tributum persolvant. Addita nonnulla de securitate itinerum, de vitandâ familiaritate Turcarum, de Raba fluvio purgando, de pulvere tormentario ex Regno non avehendo; aliisque ad Regni salutem spectantibus, super quibus uti proceres consulerent Cæsar postulabat. Interim dum hæc deliberatio suscipitur, & Cæsar paucorum querimoniis, qui militum licentiam, tempora iniqua, Bethlenii infidam vicinitatem, & Turcarum insolentiam arguebant, satisfaceret, de Cæsaris filio in patris locum sufficiendo à paucis mentio illata est, erant ii Archiepiscopus Strigoniensis, Episcopus Quinque Ecclesiensis & Esterhasius, qui proposito periculo si Rex sine successore decederet, electionem illam modis omnibus suadebant. Catholici plerique etsi adversi non erant, tamen negocii difficultate terrebantur, quidam etiam eorum sufficientibus ad id mandatis non instructi. Acatholici palam repugnabant, & præcipue Legati Bethlenii, qui singulos prensantes contra jura Regni contra libertatem suffragii id fieri adstruebant, proponebant exemplum Polonorum, qui quartum rogati à Rege, in Electionem Uladislai, vivo Rege, consentire noluerint. Falli in eo quod jacturam libertatis novi Regis gratia, quem tanto beneficio demerituri sint, compensaturos se credant, Qui id non sibi sed Cæsari parenti datum fuisse existimaturus sit cum adoleverit. Neque sane sciri adhuc per ætatem posse qualem eligant. Optimum quidem fore sperari posse sed hanc spem sæpe fefellisse. Adjiciebatur alia non minor difficultas, quod Legati Comitatuum & Ditionum penes quos erat suffragium, ejus rei potestatem nullam acceperant, propterea quod

1625.

Deliberatur an Rex Eligendus. *Caraff. 248.*

Argumenta contra Electionem.

Convo-

1625. Convocationi Cæsareæ nulla huius Electionis mentio inserta fuerit. Hæc aliaque cum Electionem illam difficilem redderent, tamen Strigoniensis & Esterhasius haud desperabant, quin majorem saltem Procerum partem ad se pertraherent, quare ostendebant necessitatem atque evidens periculum si Rege defuncto, diuturnum interregnum futurum sit, nemini utile nisi iis qui ex tumultibus commodum quærerent, & privata ulcera publicis calamitatibus obtegerent. Posse evenire, ut aut adspiraret Bethlenius, aut Turca minus potentem invaderet, hinc non ipsi tantum Ungariæ regno, sed & cæteris Christianis ditionibus, quibus illud velut munimentum objectum sit, exitium imminere. Rege jam electo qui idoneus futurus judicetur vitari factiones, & studia, & contentiones animorum quibus ad perniciem atque interitum nihil sit efficacius. Neque diu quærendum quis Ferdinando Cæsari succederet, esse in domo ejus, inque omnium conspectu filium juvenem, tantæ spei parem, atque ad majora genitum. Quod de Poloniâ adductum sit, huc conferri non posse, esse alium Polonis, alium Ungaris electionis modum, hos ad proximum sanguinis, si idoneus fuerit, vel ad domum Austriacam, obligari: Illos ex omni natione, ex omni familiâ domoque posse quærere, cui regnum deferant. Eiusmodi etiam exemplum in Poloniâ nunquam visum, in Ungariâ frequentissimè. Alios aliis nationibus mores esse. Ungaros certe ut ejus consuetudinis pœniteret nunquam accidisse, plena esse monumenta historiarum exemplis turbarum quæ per interregna acciderint. Imo vivis valentibusque Regibus non deesse Regnorum invasores, quid futurum ubi Rex nullus fuerit. De potestate Legatorum non videri argumentum sufficiens. Illis qui ad hæc comitia missi sint, id mandatum, ut saluti & commodis Reipublicæ quam optimè fidelissimeque consulerent, nihil autem magis è re omnium & singulorum esse, quam id de quo jam ageretur negocium, igitur legatos tam de eo quam de cæteris sententiâ dicere, ac suffragium ferre posse. His aliisq; confirmati multorũ animi sunt, ut jam sibi aliquid de electione promittere auderẽt. Interim etiam Legati Regnorũ Sclavo-

Argumẽta pro electione.

Sclavoniæ, Croatiæ, & Dalmatiæ advenerunt Catholici fere omnes? ut jam non pares modo sed numero etiam superarent, qui Electionem malebant. Præmissa est tamen veluti in experimentum Electio Palatini, qui est Prorex Ungariæ, quem Magistratum Stanislaus Tursus haud multo ante defunctus gesserat. Cæsar quatuor de more, duos Acatholicos, sed inter illos Comitem Esterhasium præcipue Ordinibus commendaverat. Illi igitur cum magno numero superantibus suffragiis ea dignitas ad mentem Cæsaris obvenisset, nemo jam dubitabat quin Regia quoque Electio succederet. Nam soli tantum Transylvani cum paucis aliis obluctabantur. Inter hæc Vidua Budeani instigantibus haud dubiæ Bethlenianis Imperatricem aggredi ausa, ostendit quantùm ipsi hac novi Regis designatione decederet, quæ defuncto Cæsare, posset vidua jus atque administrationem Regni ejus suscipere, tuerique & ad novi usque Regis inaugurationem retinere. Cæterum Augusta actis Budeanæ gratiis pro eo in se affectu; nolle se, inquit, post Cæsarem vivere, multo minus regnare. Itaque jus illud Cæsaris filio libentissime concedere. Porro confirmatâ jam in animis omnium Electione Cæsar advocatis extra ordinem in consilium Carolo Caraffa nuncio Apostolico, Archiepiscopo Strigoniensi, Cancellario Ungariæ, Legato Hispanico, & Esterhasio Palatino, præter arcani consilii præcipuos de Coronatione novi Regis quæ electioni succedit, deliberare instituit, & multi quidem statim adhibendam censebant, ob externam illam pompam quæ in Ungarorum animis ad novi Regis amorem plurimum valeat. Tum pro matrimonio Infantis Hispanicæ, & Comitiis Imperialibus insigniorem coronati quam electi Regis titulum censebant, propterea etiam quod Austriaci titulum Electi haud facile admittant, qui jus sibi, in Regnum Ungariæ, hæreditarium attribuant. Alii tamen coronationem differendam censebant studio Religionis cui metuebant si Rex in easdem conditiones jurare adigeretur; in quas pater ejus iniquissimo tempore compulsus fuerat; posse enim ex his 1625.

miti-

1625. mitigari aliqua credebant, si melior occasio expectaretur. At qui ærario præerant difficultates illius & ingentes Coronationis sumptus caussabantur: Neque videbant unde pecuniam ad hanc rem; & alendum dein Regem necessariam acciperent, Cæsar hac re nihil, sed solo Religionis periculo permotus tandem constituit solam electionem Ordinibus permittere, coronatione in aliud tempus dilatâ. Qua re per Palatinum propositâ, Ordines admisere Electionem, ea conditiõe, ut Rex Electus, quod alias à coronato fieri solebat; omnia regni privilegia tam sacra quàm profana juramento confirmaret: Ita cõpulsus Cæsar, ne negato juramento omniũ à se Procerum animos averteret qui privilegiis suis tenacissime inhærent; non Electionem modo sed etiam coronationem permisit: Igitur vigesimâ sextâ Novembris concordibus omnium Procerum suffragiis Ferdinandus Ernestus Archidux, Cæsaris Filius, Rex Ungariæ ac successor Patri eligitur. Tum postulatis ab Archiduce literis, quibus Privilegia & Pacta Regia confirmaret; postquam eæ exhibitæ sunt; Electio publicata est; magno strepitu tormentorum campanarumque; & festivis acclamationibus multos annos & felix regimen novo Regi optantium. Post hæc Ordines præeunte semper Archiepiscopo Stringoniensi Cæsarem adeunt, in sublimi solio sedentem; adstante juxta Archiduce Ferdinando, ibi potestate à Cæsare factâ primum Strigoniensis; tum cætera nobilitas expositâ Electionis felici serie Ferdinandum Regem salutarunt: Quibus cum ille præparata oratione, gratias egisset; fausta omnia ac diuturnam vitam Cæsari parenti precatus; solium sibi adornatum conscendit. Ibi rursum à Palatino Esterhasio, Ungarico idiomate Rex salutatur. Dein ab adstante Procerum ac nobiliũ multitudine osculata manu adoratur. His interveniens Augusta cum Archiduce Leopoldo Wilhelmo gratulatione peractâ novum Regem unâ cum Cæsare ad proximam Ecclesiam deduxit; ibi Deo actæ solennes gratiæ; reliquum diei, & nox insequens festivis ignibus & læto tormentorum fragore traducta, Coronatio dein in octavũ Decembris diem qui conceptæ Dei Matri

sacer

sacer est, constituitur, interim omnia quæ huc pertinent, summo studio apparata. Missi continuo qui sacrum diadema cum Regio paludamento Posonio adsportarent. Hæc Ungari summa Religione jam inde ab annis usque septingentis, à Stephani primi Christiani Regis temporibus, asseruant; & adhuc quod mirêris non corona modo sed sceptrum etiam, gladius, & globus vestesque, integra omnia atque illæsa apparent. Cæterum quantâ veneratione hunc thesaurum Ungari prosequantur ex ritu atque ordine adsportantium intelligas. Præcedebant Germani Tubicines, tum Barones aliique Equitum Magistri cum suis turmis cataphractorum. Hos sequebantur Ungaricorum Procerum primarii cum magno nobilium comitatu. Tum tres Gubernatores Regnorum Dalmatiæ, Sclavoniæ & Croatiæ (vulgo Banni dicuntur.) Dein equitabant quinquaginta fere é Ministris Palatini Ungarici, Leopardorum, Tygridum, aliarumque ferarum pellibus contecti. Post hos Palatinus ipse medius inter Germanos atque Ungaricos Barones, Consiliarios, Principesque. Tum corona ipsa cum cæteris Regiis insignibus currui Cæsareo imposita vehebatur, quam quadraginta jam Reges gestaverant: circa currum custodes, stipatoresque incedebant, non aliter ac si Rex ipse adesset. Agmen claudebant rhedæ quinquaginta, cum Prætorianis, aliisque tres turmis cataphractorum, & certâ militum manu perpetuo ad coronæ præsidium deputatâ. Cum igitur dies inaugurationis illuxisset, summo mane datum est tormento signum ut nobilitas conueniret, Cæsarem, Augustamque ad Ecclesiam deductura: qui vbi ad sinistram chori partem in præparato ad id solio consedissent, Rex quoque inaugurandus cum magnâ nobilium manu, veste attalicâ in morem Ungaricum ornatus ad Ecclesiam processit. Quem mox, Archiepiscopus Colocensis, & Episcopus Agriensis in vestibulo occurrentes datâ lustrali aquâ exceptum ad solium ei seorsum præparatum deduxére. Inde paulo post ad summam aram, ubi Archiepiscopus Strigoniensis sacris operaturus, ac multis Prælatis circumdatus præstolabatur, à primariis regni ministris deducitur. Rogatus dein Archiepiscopus

1625.

Ritus inaugurationis.

1625. Archiepiscopus, ut eum in Regem Ungarorum coram universis Regni Ordinibus consecraret, respondit, an præsentatum Principem idoneum agnoscerent, atque ita fieri vellent; Acclamantibus omnibus se velle, surrexit Strigoniensis atq; sacrum exorsus est Ibi præter consuetas in Regum inauguratione ceremonias Rex primum aræ gradum ascendens gladium S. Stephani evaginavit. Tum Palatinus ad latus Evangelii consistens, & coronam de manu sacrificantis accipiens, conversus ad populum, magnâ voce clamavit: O Regnum inclytum! O Ungari quotquot estis, vultisne hunc Ferdinandum Ernestum Archiducem Austriæ, sacrâ S. Stephani coronâ solenniter inaugurari? Respondentibus omnibus: *volumus; volumus, vivat Rex, vivat Rex.* Archiepiscopus coronam de manu Palatini recipiens, Regio capiti imposuit. Sacro finito Rex versâ sede ad populum quatuor Equites, ter gladio S. Stephani leviter percussos creavit. Omnibus denique ceremoniis finitis novus Rex Regio adhuc ornatu insignis extra oppidum in clivum quendam equum adegit, ubi educto gladio ut illi genti mos est, quatuor ictibus, versus quatuor mundi regiones aërem diverberans suæ majestatis speciem dedit. Tum monetâ aureâ argenteâque in populum sparsâ, ad Palatium regressus magnifico convivio exceptus est; quod Cæsar ipse cum Augustâ, tum Nuncio Apostolico Carolo Caraffa, Archiepiscopis item Strigoniense & Colocense, Legatisque Hispanico & Florentino & Palatino Esterhasio celebravit. Reliqua nobilitas in alia Aulâ per quinquaginta mensas discubuit.

Sueci invadunt Livoniam. *Piasec. pag. 455.*

In Polonia per idem tempus Jaroslavia, post Francofurtum ad Mœnum ditissimum celeberrimumq; Europæ emporium, orto forte incendio, ut ædes sunt ubique per Poloniam ligneæ, unius horæ spacio conflagravit incomparabili mercium ac mercatorum damno, Isque majoris infortunii prodromus fuit: nam Gustavus Adolphus Suecorum Rex finitis induciis quas anno superiore pepigerat, ad subigendam totam Livoniam animum adjecit. Itaque mense Aprili fuso Stanislao Saphieha, qui incompositis ordinibus hosti obviam processerat, reli

qua

qua facile loca ad deditionē coëgit, inter quæ arx Coconhausia fuit, in ripâ fluminis Dunæ, opere Ordinis Teutonici, & situ loci munitissima. Derpatum quidem postquam aliquantum restitisset, desperato tandem auxilio deditionem fecit. Inde in Lithuaniam erupit, occupatâ subito arce Bierze quæ ad Ducem Christophorum Ratziviliū spectabat, munita quidē sed adversus tam insperatā irruptionem non satis proviso apparatu. Inde sexaginta ænea tormenta victor Rigam abduxit. Ita tota Livonia præter unicam Dunamundam in potestate Suecorum fuit, cumque jam bellum in Lithuaniam promoturi Victores viderentur, Rex Sigismundus ad recuperandam Livoniam, comitia in anni sequentis initium Varsaviam indixit. Sed jam Sueci de bello in Borussiam transferendo agitabant. Interim Cosacci in vicinam Tauricam Chersonesum perrumpentes, à Saugerio Tartaro evocati, ut fratrem ipsius à Turcis exauthoratum in principatum illum restituerent, non leve Turcarum odium incurrerunt; ut propterea Imperator Turcarum apud Regem Poloniæ quereretur, & revocari ex ditionibus suis Cosaccos peteret. Sunt Cosacci proprium Polonicæ militiæ genus non gentis vocabulum, dicti à Polonicà voce Koza quæ Capram significat, à velocitate fortassis, nam celeres sunt, ac levis armaturæ milites. Hos initio sine certo Duce latrocinii magis more, quam ex justi belli legibus pugnantes Stephanus Poloniæ Rex dato Duce, legibusque in legitimæ militiæ formam composuit. Ducem illum à Regibus semper accipiunt, minores præfectos ipsi legunt. Stativa habent in insulis fluminis Boristhenis quæ Saporoiæ dicuntur adversus Tartaros Tauricanos; ut incursiones eorum populationesque prohibeāt. Æstatem in castris agunt vivuntq; prædâ, aut piscibus ad solem duratis quos Boristhenes largè suppeditat; Hyeme nisi vis major ingruat, revertuntur ad sua, uxoresque & liberos revisunt. Omnes Poloni sunt aut ex provinciis Poloniæ subjectis, arma eorum olim arcus & pharetra, & acinacis erant, nunc etiam sclopetis, ac loricis ferreis utuntur. Hi proprie Cosacci sunt, ad quorum dein similitudinem quotquot in Regno Poloniæ levi armaturâ

1624.

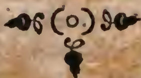
Cosacci invadūt Tauricā peninsulam.

Cosacci unde dicantur quales.

Piasec. pag. 52. &c.

1625. militant, eodem vocabulo nuncupantur. Igitur auditis querimoniis Turcarum cum moniti Cosacci arma non deponerent, Conjecpolsius cum exercitu adversus obsistentes missus, unâ alterâque clade cùm castra eorum expugnare non posset, nam triginta millia erant, tandem effecit, ut stipendiis aliquantulum auctis, ad obedientiam redirent, ita imperratum ut ab excursionibus in ditiones Turcicas abstinerent.

Mors variorũ. Eodem anno præter Jacobum Angliæ Regem, & Mauritium Orangii Principem, uti supra exposuimus obiere Philippus Julius Dux Pomeraniæ, & Joachimus Sigismundus Marchio Brandeburgicus atque Electoris frater, & Joachimus Ernestus Onolsbachianus Dux olim unionis Protestantium, Cardinalis item Hohenzolleranus, Episcopus Osnabrugensis. Episcopatus ille, quanquam Rex Daniæ pro filio suo ambiebat, adnitente imprimis Archiepiscopo Coloniense, Francisco Guilielmo Comiti à Wartenberg delatus est.

HISTO-

HISTORIARVM NOSTRI TEMPORIS

Authore

ADOLPHO BRACHELIO,

LIBER TERTIVS.

Complectens gesta annorum 1626. 1627. 1628. 1629.

SUMMARIUM LIBRI III.

1626. R*Eformationes Religionis in Bohemiâ, Austriâ. Palatinatu. Pacificationes frustranea, & praparationes belli* Danici. *Clades & deinde mors Mansfeldii, Vinariensis & Brunsuicensis. Tillius varias urbes recuperat, cadit Regem Dania ad Lutheram. Bellum Rusticum in Austriâ, compescit Pappenheimius. Rex Suecia Gustavus Adolphus invadit Borussiam Polono subjectam. Ejus brevis descriptio. Clades Tartarorum & Turcarum. Mors Ioannis Suickardi Electoris Moguntini, & Ludovici Landgravii Hassia. Leopoldus Casaris Frater ducit Claudiam Florentinam. Pax Rhatica, & descriptio Vallis Telina. Regum Gallia & Anglia simultates. Spinola Rheni cursum avertere in Mosam nititur. Reliquia S. Norberti transferuntur Magdeburgo Pragam.* 1627, *Continuatio belli Danici. Nova tractatio Col-*

maria cum Palatino. Conventus Electorum Mulhusii super gravaminibus Imperii. Leopoldus Cæsaris filius fit Episcopus Halberstadiensis. Coronatio Imperatricis & Ferdinandi III. in Regem Bohemiæ. Gesta Polonorum & Suecorum in Borussiâ. Comitia Polonica, mors Principis Lichtensteinii, Comitis Furstenbergii, Ducis Mantuani. Obsidio Rupellæ in Galliâ. Hollandi capiunt Grollam. 1628. Hollandi classem Americanam Hispanis eripiunt. Gesta Tillii & VVallensteinii in Holsatia & Iutlandia. Pacificatio Lubecensis inter Cæsarem & Regem Daniæ, ad quam Regis Sueciæ Legati non admittuntur. Belli Borussici continuatio. Principium belli Mantuani. Obsidio Rupellæ in Galliâ, & ejus deditio. Cædes Bucquingamii in Angliâ. Cæsaris consilium de repetitione bonorum Ecclesiasticorum in Imperio, fundatum in Pace Religionis facta Passavii superiori sæculo. Ejus transactionis capita breviter recensentur. Quæ bona Catholici repetierint, Controversia inter filium Cæsaris & Saxonis de Archiepiscopatu Magdenburgensi. 1629. Pax Danica. Belli Suedici in Prussiâ, finis & pax. Belli Mantuani continuatio Cæsar promulgat edictum restitutionis bonorum Ecclesiasticorum, ejus executio cœpta. Grauamina militiæ Cæsareæ. Prima obsidio Magdeburgi à VVallensteinio. Mors Bethlenii. Sylvaducis obsessa. Initia & causæ belli Suedici in Germaniâ. Prodigia id bellum præeuntia.

1626. *Reformationes in Religione.* INitio anni millesimi sexcentesimi vigesimi sexti Archiepiscopus Pragensis Ernestus Adalbertus ab Harrach, à Pontifice Romano procurante Cæsare in Cardinalium numerum adscribitur. Is vt Bohemiam ad avitam Catholicam Religionem reduceret maximè laboravit, institutis ubique viris eruditione & virtute præstantibus qui populo præessent, & rudibus præcepta fidei exponerent. Sed & Elector Bavariæ, Palatinatum, quem armis obtinebat, inductis ubique Catholicis doctoribus, amotisque qui diversum sen-
1626. tiebant, ad Romanæ Ecclesiæ obedientiam reducere nitebatur. Ante omnes Cæsar Catholicis Principibus ex-

exemplo præibat, publicato sub finem anni superioris per Austriam edicto, cujus hæc erat sententia; notum esse quam in nuperâ Bohemicâ rebellione, Austriæ superioris ordines quæ supra Onassum est, graviter in Cæsarem legitimum Principem peccaverint, dum non modo ipsi sacramentum mortuo Matthiâ dicere detrectaverint, sed hanc contumaciam armis & vi tueri ausi sint, in quem finem milites scripserint, præsidia per arces & oppida quædam disposuerint, hostibus sese & rebellibus Cæsaris miscuerint, Palatino imprimis, Mansfeldio, Bethlenio, eorumque conventus & conciliabula contra Cæsarem frequentaverint, commeatu, annonâ, pecuniâ juverint, eo uti apparebat fine, vt Cæsaris Domini ac Principis sui imperium excuterent, & sese aut in libertatem asserent, aut alterius externi Principis dominatui subijcerent. Quare cum læsæ majestatis crimen, amissionemque omnium privilegiorum, fortunarumque ac vitæ incurrissent, Cæsarem Electori Bavariæ negocium dedisse ut perduelles subigeret, atque ad obedientiam pristinam, quoniam aliter non posset, armis reduceret. Quod & ipse Elector fecerit. Cum autem ejus rebellionis maximam causam dederint homines turbulenti, qui prætextu Religionis, seditiosis vocibus & concionibus non cessaverint, neque adhuc cessent, Catholicam Religionem proscindere, & populum adversus magistratum qui illam suadeat jubeatque concitare. Hinc se ut hujusmodi pacis turbamenta amoveat, omnino velle ac præsenti edicto jubere ut intra octo dies omnes hujusmodi concionatores, Austriâ ac ditionibus Cæsareis, cum facultatibus suis excedant, nullâ unquam reversionis spe. Simul mandatum Adamo Comiti Herberstorphio, Lintzii Gubernatori, uti in refractarios animadverteret. Id edictum etsi Austriaci primum quidem deprecando, se amoturos sperarent, tamen postea novâ Rusticorum rebellione, aliquantulum intermissum est.

In Germaniâ cum deductis in hiberna militibus ociũ hyems dedisset, de pace inter Danum Cæsaremque agi

1626. *Pacificatio Danica frustanea.* ceptum est. Obtulerantque se huic pacificationi arbitros Saxo & Brandeburgicus Electores; quos vicini belli contagio maxime premebat. Tillius quoque & Wallensteinius Legatos miserant, hic Comitem Vratislaum, magnum Priorem Ordinis Melitensis in Bohemiâ, ille Ludovicum Comitem Furstenbergium, & generalem Commissarium Rupam, sed & deinde alios. Brunsuici convenêre. Ibi postulatum à Saxoniæ inferioris Ordinibus ut Tillius præsidia quæ in eo circulo haberet, quam primũ deduceret, damna illata resarciret, & ab armorum metu provincias illas, data harum rerum idoneà cautione, inposterum liberaret. Tum ut Cæsar non in suis modo provinciis, sed etiam in iis quas per liberam electionem acquisivisset, liberũ Religionis usum cuilibet permitteret, abolitis decretis quæ contrarium præciperent. Hæc si fierent se mox exercitum suum dimissuros spondent. Cæsar contra volebat ut Rex & circulus copias suas prius dimitterent. De Mansfeldio & Brunsuicensi aliisque Imperii hostibus cautio daretur, nihil deinceps contra Cæsarẽ molituros: nulli sine Cæsaris licentiâ milites scriberentur. Hostibus ipsius non transitus, non annona, non pecunia suppeditarentur. Damna Cæsari & Principibus illata refunderent; loca occupata restituerent. Præsidia deducerent. Pacem Religionis sancte colerent. Cæterum exactâ jã hyeme omnis de pace suscepta tractatio irrita fuit, dum neque Cæsar neque Danus, neuter prior copias suas vult dimittere, sed neque in pace Religionis conve-
Caraff. 267. niebant. Quam Cæsarei juxta verba recessus Imperii observandam volebant, Danus Principesque in magnum Catholicæ Religionis præjudicium explicabant, neque restituere volebant, quæ ex bonis Ecclesiæ contra eam
Præparationes bellicæ. pacem invaserant. Igitur Rex cum Angliæ, & Sueciæ Regibus, Hollandisque, Venetis & Betlenio, aliisque sociis confirmato fœdere serio se iterum ad arma cœpit præparare. Erant in exercitu ipsius sexaginta millia militum, cum omnibus auxiliis quæ socii submiserant. Has copias in tres partes divisit. Unam regebat Christianus Dux Brunsuicensis, Episcopus Halberstadius, quem paulo ante Ulrico fratri, natu majori in Regimine Ducatus cõ-

tra

tra morẽ & pacta Germanica substituerat. Isq; jussus erat distinendis Cæsareanis, Episcopatus Osnabrugensẽ, Hildeshemiensem Mindẽsem, excursionibus infestare. Alterã exercitus partem apud Albim fluviũ ducebat Mansfeldius contra Wallensteinium qui eas oras tueretur, atque in Silesiam ad recipienda Transylvanica auxilia excurreret. Tertiæ Rex ipse præerat, apud Visurgim medius inter reliquas, adversus Tillium, commodeque illum situm delegerat, ex quo & statim quid ubique gereretur, cognoscere, & laborantibus cum opus foret succurrere posset. Omnem autem militiæ suæ disciplinam centum & quadraginta articulis comprehensam publicari, serioque per manipulos servari jussit. 1626.

Mansfeldius initio anni ejus occupatâ prius Servestâ, ac totâ Magdeburgensi ditione, in Silesiam inde erumpere nitebatur. Sed obstabat pons ad Dessaviam, quem Albi impositum, Joannes Aldringerius, jussu Wallensteinii cum firmo præsidio obtinebat. Igitur ut Cæsareanos inde dejiceret mense Aprili, unâ alterâque oppugnatione infeliciter tentatâ, haud tamen destitit, donec Wallensteinius cum omnibus copiis adveniret, præmisso Comite Selickio cum aliquot Equitum turmis. Ut autem Mansfeldio adventus ejus celaretur pontis conspectum, qua hosti objectus erat, velamentis papilionum obtegi jussit, ne quot qualesve copiæ traducerentur Mansfeldiani adverterent. Mansfeldius vero vigesima quintâ Aprilis cum omnibus copiis aggressus summo conatu pontem oppugnat. Eâ re jam ante præcognitâ Wallensteinius summo mane nihil tale metuente Mansfeldio suos traducit, explicatâque acie, munitionem quæ Ponti præstructa erat egressus, Mansfeldiũ memorabili clade, profligat, peditatu fere omni aut cæso aut intercepto. Nienhovius Hollandici subsidii præfectus cum magnâ suorum strage cecidit. Capta impedimenta omnia, machinæ majores sex, signa pedestria triginta quatuor, & tria equitum. Mansfeldium cum maximâ Equitum parte fuga abstulit. Victoriæ appendix recuperatio Servestæ fuit, quam fugiente præsidio, cives victori tradidêre. Inter captivos illustriores fuere Kniphausius supremus vigilantiarum magister,

Clades Mansfeldii ad Dessaviam.

Caraff. 275.

1626. gister, & duo Proceres Bohemi Michalovitius & Chudcovulsius, qui aliâs quoque Cæsareas partes deseruerant. Vexilla ab hostibus capta Wallensteinius per Baronem Questenbergium Cæsari præsentavit. Mansfeldius collectis ex fugâ quos poterat in Marchionatum Brandenburgicum concessit, adjunctis sibi ex itinere tribus millibus, quos Administrator Hallensis & Magdenburgensis haud multo ante conscripserat, inde in Silesiam profugus munitâ prius Tangermundâ Joanni Ernesto Duci Vinariensi conjungitur, jamque exercitum ad viginti penè millium numerum refecerat; nam & Palatinus Birckenfeldiensis, & nobiles aliquot, & Bohemiæ, Moraviæque exules se adjunxerant, ut jam Wallensteinio par videretur. Sed nihil in victorem tentare ausus, an ut Bethlenium ad se pertraheret, ad Ungariæ fines populabūdus duxit. Sequebatur à tergo Wallensteinius præmisso cum tribus millibus Pechmanno Chiliarchâ, qui extremos subinde festinantis agminis intercipiens, remorari tamen cæteros non potuit. quin quo intendebant, progrederētur. Wallensteinius tandem in Hungariam penetrans, omisso aliquantum Mansfeldio qui inter Montana & sylvestria regni illius hærebat, Bethlenium & Turcas obsidione Novigradi depulit. Inde castra ipsius Ungarorumq; qui Cæsari militabant, cōmune diversis nationibus malum, discordia invasit. Quâ re non parum victoriarum cursus retardatus, ac florentissimus Wallensteinii exercitus, fame ac frigore, rerumq; omniū inopiâ affligi cæpit, dum Ungaris malignè alimenta suppeditantibus, hospitia, pecuniam commeatus vi sumere debuit. sed & eadem contagio hostes invaserat, Bethlenius enim Mansfeldio & Vinariensi junctus, mox interveniente discordiâ separatus; dilabentibus passim Turcis & ipse in Transylvaniam suam concessit, oblatis Cæsari melioribus pacis conditionibus quam unquam fecerat, ut jam tandem aliquando pacem sincerè quærere crederetur. Reliqui duo Duces haud multo post mortem obiere. Mansfeldius contracto morbo ad thermas Ungaricas, ac dein Budam delatus, dum nihil remittente vi morbi per ditiones Turcarum Venetias cogitat,

Caraff. 315.

Mors Mansfeldii.

gitat, in itinere apud Racaviam, ignobilem vicum, Zarám inter & Spalatum extinguitur. Fama est, dum Budæ decumberet accepisse à Muphti Budensi, qui est sacrorum Turcicorum per ea loca supremus antistes, literas Turcicis formulis exaratas, ad Mahometum, ad modum fere salvi conductus, quibus postulabatur à Mahometo ut Mansfeldium in cœlum introduceret, quanquam non esset Musulmannus, ob insignia ejus in gentem Mahometicam, beneficia. Atque hunc finem habuit Ernestus Mansfeldius, causam perduellionis Bohemicæ & Friderici Palatini ad extremum spiritum prosecutus. Editus est ex illustri Mansfeldiorum familiâ, Patre Petro Ernesto Comite Mansfeldio, qui post Alexandrum Ducem Parmensem, ad Ernesti Archiducis aduentum præfecturam Belgij administravit, sed matre degenere. Adolescens cum fratre Carolo in bellum Ungaricũ profectus, dein à Duce Sabaudiæ assumptus, demum gliscentibus Bohemiæ motibus in partes contra Cæsarem transgressus, & clade Pragensi fractis sociorum viribus, reparato exercitu, solus fortunam partium sustentavit. Ter propterea proscriptus à Cæsare, ac pluribus præliis non sine incommodo Victorum fractus, semper à clade terribilior surrexit. Bis tervè peragratâ universâ Germaniâ famam egregii ducis meruerat, si infamiam rapinarum populationumque quibus inopem exercitum aluit, necessitate, & more præsentis sæculi excuses, dum eâ in re amicos inimicosque juxta habuit. Mansfeldium Joannes Ernestus Dux Vinariensis in Silesiâ secutus, proscriptionem morte antevertit. Decessit fine anni, cum jam ante mense Majo Christianus Dux Brunsuicensis vitæ finem fecisset, anno ætatis necdum trigesimo. Ita fata in tres hostium Cæsaris primarios conspiraverant. Erat Brunsuicensis, ad gubernandum avitas ditiones, amoto fratre Ulrico Friderico seniore ut supra diximus, Wolfenbeutelio impositus; sed breve illi, alienæ hæreditatis gaudium fuit, intra alterum mensem extincto, Fama est dum corpus ad condituram, uti Principibus mos est, aperitur, prodigiosæ longitudinis lumbricos inter viscera repertos; ut hinc Catholicis,

1626. Caraff. 317.

Ejus natales.

Mors Ioannis Ernesti Ducis Vinariẽsis, & Christiani Brunsuicensis.

quos

quos supra modum hostilis animi persecutus est, haud temere creditum sit, hoc ei mortis genus, præproperum simul & ominosum divinitus evenisse.

Tillius recuperat urbes.

Tillius autem omissâ tandem irritæ pacis tractatione cum primum per anni tempus licuit, Osnabrugam & Weidenbrucum per comitem Anholdinum recuperat. inde dimisso in Hassiam cum aliquot millibus Comite Gronsfeldio Casseliam circumsideri jubet. Inerat Landgravius ipse Mauritius haud dubie hostiliũ partiũ, quare metu armorum Cæsaris, partim Ordinum patriæ curâ atque interventione res in hunc modum composita, ut Mauritius translato in filium Wilhelmum natu majorem regimine, sese quieti daret. Dein Tillius Mundam, in quâ quatuor centuriæ ex Legione Rheinardi Comitis Solmensis inerant, vi expugnat, & quoniam tanto exercitui pro modo virium suarum pertinacius restiterant, nemini militum civiumque qui quidem inter arma reperiebantur parcitum. Adeo ut ex duorum millium, ac quingentorum militum civiumque numero, vix viginti, superfuerint. Ea clades Gottingensium animos fregit, ne extrema experiri vellent, quare cũ se septimanis aliquot egregiè defendissent.ad extremum impares honestis cõditionibus oppidum Tillio dedunt. Cùm paulo ante Comes Furstenbergius ad liberandam Calenbergam à Tillio cum triginta sex turmis Equitum missus, insigni clade Danos profligasset, cæsis in acie quingentis prope, cum Fretagio Chiliarcha, & sex turmarum Præfectis, captisque vexillis viginti & uno. Ita hæc expeditio, quam ad divertendum à Gottingâ Tillium, Rex Daniæ emiserat, Regi irrita fuit. Tillius dein deditâ Gottingâ Northemium movit, id quoque oppidum valido præsidio Danus obtinebat. Igitur Rex, ne cunctatione suâ Tillius hujus quoque urbis potiretur, summo silentio obsessis auxilio proficiscitur; necdum munimenta perfecerant Cæsareani, cũ Equitatus Danicus ante castra apparuit, sequente haud procul peditatu. Ea res non parum turbavit Tillium cum adhuc triginta milliaribus abesse hostem crederet. Ipse namque loco iniquo & depresso urbem inimicam à latere, hostem loco edito à fronte ha-

Lotich. lib. 15.

Tillius obsidet Northeimium.

Florus Germanicus.

habebat. Neque numero par erat. Igitur consilium ex arenâ capiens, omittere obsidionem, ac recedere decrevit, ut vicina ad se auxilia reciperet. Texit nox ingruẽs recedentes. Et addidit dolum Tillius, celando receptui. Jussi remanere in castris tympanistæ ac tibicines & continuo canere, ut speciem remanentis exercitus præberent. Cum jam omnes abscessissent, hi quoq; in tutum recepti sunt. Postero mane Danus Tillii castra ingressus, cum aliquantulum quievisset, Tilliano subsidio, ab exploratoribus cognito obviam cœpit contendere. Tres erãt Equitum Legiones, & duæ peditum. Quas ubi in castra Tillii pervenisse nunciatum est, Rex mutato consilio ne ad pugnandi necessitatem adigeretur, retrocessit. Quem modico intervallo præcedentem lacessentibus sese invicem primis postremisque, toto biduo Tillius secutus tandem apud arcem Lutherã in manibus habuit. Arx ad Ducem Brunsuicensem spectat. Juxta eã, æquabili planitie late patentem campũ medius rivus intersecat, humilibus ripis neq; admodũ impedientibus transgressum. Danus cum effugere Tillium non posset ob viarum angustias, ab alterâ campi parte aciem explicat, rivo pro munimento usurus. Neque credebat suo in conspectu transgressum ausuros: Aut si id facere conarentur, facile impeditos propelli posse. Tillius æstimato loci ac hostium situ cùm suos ad pugnandum animasset multo jam die Comiti Gronsfeldio negocium dat, ut cum quatuor Legionibus rivulum transgressus hostes invadat. Ita pugna cæpta, Ac tanta vis irruentium Danorum fuit, ut bis Tilliani loco pulsi etiam penè tormenta desererent. Demum versa est fortuna, Tillianique cohortatione Ducis sui animati, redintegrata virtute feruntur in hostem. Tum motus loco Equitatus pedites in manibus Cæsareorum reliquit, qui omnes aut cæsi aut capti. Pauci cum Equitatu & Rege ipso per sylvas, & occulta callium Wolfenbeutelium evasere. Cecidêre in acie ex Danico exercitu Philippus Landgravius Hassiæ, Mauritii filius, & Generalis Fuchsius supremus post Regem militiæ præfectus, vir expertæ virtutis, & rerum militarium peritissimus machinator, quique antehac sub Comite Buquoio, ho-

Pugnatur ad Lutherã. Danus caditur.

1625.

honoratissimas præfecturas gesserat. Capta signa octoginta septem cum tormentis omnibus, apparatuque militari, & magno numero impedimentorum. Incidit ea victoria in mensis Augusti diem vigesimum octavum
1619. quo ante annos aliquot Ferdinandus Cæsar Francofurti Romanorum Imperator ab Electoribus Imperii salutatus fuerat. Rex Wolfenbeutelium primo, deinde in interiorem Saxoniam ac fines Holsatiæ profugiens, restaurare vires, & novas copias conscribere omni ope cœpit. Interea Tillius haud segniter victoriâ usus, Steinbrucum imprimis, tum Verdam, Rodenburgum, Ottersbergam, Hojam, aliaque in eo districtu oppida nullo jam resistēte recuperat. Major victoriæ fructus fuit cum Brunsuicēsis & Luneburgensis ditionū Reguli Ulricus Fridericus & Georgius cum magnâ parte Ordinum deserto Rege ad Cæsarem rediere: & Luneburgensis quidem in justi militis formam translatâ integra Legione quam suis sumptibus conscripserat Tillio accessit. Rex tamen acceptis sub initium Autumni novis ex Hollandiâ Daniâque copiis cum jam Tillius hiberna circumspiceret
1626. Hojam arcem non sine suo filiique periculo recuperat, inde Tillium atque imminentem hyemem metuens in hiberna exercitum distribuit.

Bellum Rusticū in Austriâ. Lotich. lib.26.

Medio belli Danici ardore in Austriâ superiore, quæ supra Onasum est, convolantibus ad arma Rusticis novus Cæsari hostis repente apparuit: non tam mole & vi, quam numero, rapinâ, incendiis & omni cladium genere timendus. Obtinebat eam regionem Maximilianus Elector Bavariæ, ex pacto, donec sumptus in bellum pro Cæsare expositos reciperet. Igitur conferendis Bavaro pecuniis gravatos, ut fere ea res popularium seditionum fons est, nouo insuper edicto Cæsar exterruit, quo jussi omnes Acatholici concionatores, & scholarum Præfecti patriâ cedere. Id teli instar omnibus visum. Nam plerique admodum novitiis opinionibus jam pridem imbuti, Catholicam Religionem, morte ipsâ infestiorem habebant. Neque deerant latitantes pâssim Ministri, iniquitatem Cæsarei edicti apud suos jam incensos criminari. Nempe postquam in bona

& opes

& opes ipsorum continuis exactionibus sævitum sit, nunc etiam animis & conscientiæ parem vim inferri. Enimverò unum adhuc miseris solatium superfuisse libertatem animorum, nunc spoliis fortunarum hanc Cladem extremam addi. Frustra authorem naturæ Deum præstantissimum humano generi donum obtulisse, voluntatem: si eâ ad colendum illum pro arbitrio uti non liceat. Sane fortunarum jacturam, & continua tributa, gravia esse; sed tolerari adhuc posse, etiam cum modum excedunt. Imperium in animos & conscientias, nulli unquam Christiano tolerabile visum. Ne Turcarum quidem Imperatorem quantumuis sæve & crudeliter suos habeat, credendi modum præscribere. Esse ibi & vivere Judæos, Saracenos, Christianos, Paganos aliosque permultos pari sectarum diversitate, & libertate. Huiusmodi sermonibus haud dubie ad arma stimulabantur. Placuit tamen Cæsaris voluntatem experiri missis literis, quibus severitatem edicti deprecantes, permissam hactenus fidei libertatem postulabant. Cæsar nihil se quam salutem ipsorum & commoda quærere professus decreto suo insistebat. Datumque Adamo Comiti Herberstorphio negocium ut imperata urgeret. Igitur conglobari multitudo è pagis primum Bohemiæ vicinis, mox latius emanante famâ è longinquo. 1626.
Plerique palâ & sarculis, rusticanis armis, quidam etiam sclopetis ferroque instructi, ad decem fere millium numerum convenerant. Ipsâ jam multitudine ferociores & ubi vires suas reputaverant securi. Jamque Herberstorphius cum globo militum & carnifice ad coërcendos turbatores egressus; magis cupidus vindictæ, quam quod satis virium contra tantam multitudinem providisset, in urbem repellitur, cæsis ex militibus quibusdam, qui audacius furentibus restiterant. Cum gliscente numero audaciâque, nulla jam reliqua esset apud armatū vulgus obsequii memoria mox in prædas & spolia provolant, multæ nobilium arces direptæ, Monasteria expilata, sacra & profana omnia furioso ritu conculcata, Catholicorum maxime ædibus bonisque ignis injectus. Ipsi indignissimis modis vexati, ægrè pecuniâ aut

pigno-

pignoribus, vitam redimebant, ita Welsium, Stiram, Lambachium, Ebersbergam, & præcipuos Danubii
Caraff. transitus invadunt, vi adhibitâ ubi resistebatur. Erat in-
295. ter seditiosos promptissimus quidam Stephanus Fadingerius nomine, qui artem Pileariam exercebat: hunc sibi in Ducem multitudo deligit, designato ipsi Cœnobio Cremphaniensi ex quo velut prætorio rem militarem administraret. Adhæc Regio omnis in quatuor partes distributa est, indictoque conventu singulis partibus assignata præsidia, quæ se mutuo contra vicinos Stirios, Bavaros, Bohemos, & Austriacos inferiores tuerentur. Cæsar initio tumultuum legatos misit, qui ad quietem agrestes hortarentur. Quibus illi detentis sex alios è suis ad Cæsarem ablegant, excusatoque quod arma sumpsissent, necessitate id factum docent. Tum multa de præsidiis Bavaricis, gravitate tributorum, decreto Religionis, & severitate Herberstorfii conquesti, hæc omnia amoveri, & veniam præsentium turbarum sibi fieri postulant, ita ad obsequium mox redituros. Sin repulsam patiantur neque Cæsar tam æquis ipsorum postulatis subscribat, sese sibi necessariæ defensionis consilium capturos de-
1626. monstrant. Cum tam audacter apud Cæsarem agerent, ne & Legati ipsius violarentur haud multum abfuit. Erat inter Legatos Ignatius, Abbas Liliorum qui accusatus quod bona exulis cujusdam emisset rationem rei huius reddere, & vitam verbis facundissimis deprecari coactus fuit. Porro cùm Legationes transactionesque non procederent, coniurati, ad obsidendum Lintzium, quod superioris Austriæ caput est, animum adijciunt. Inerant ordines Patriæ fere omnes, tum Herberstorphius Gubernator cum valido præsidio, cui multitudo quod Cæsareorum decretorum exactor esset, erat infensissima. Sexaginta fere armatorum millia in castris Rusticorum erant; numerus cuicunque etiam expugnando per Germaniam munimento par, si æquè ars & disciplina affuissent. Adeo non multitudo & copia bellatorum, sed virtus ac ratio bella conficiunt. Primum igitur tormentis in urbem directis muros ac propugnacula quatere. Deinde ubi stratis alicubi mœnibus editus patuit, incompositi ac

promp-

promptiſſimus quisque adoriri, eo audacius quod pleri- 1626.
que eorum magicis incantamentis cõtra ictum pilarum, ac ferri aciem durati, mortem non horrebant. At obſeſſos non modo hortatorHerberstorffius, (& ſi quidam Procerũ ut cederet furori, atque inde cũ præſidio abiret, orarent) ſed certum ſi vincerentur exitium ad fortitudinem ſtimulabat: & plerumque impediebant aggreſſores ſeipſi: dum ſine ordine modoque per ruinas aſcenderent, & poſtremi primos propellerent, tum hi majori vi repulſi ab oppidanis, aut continuo confoſſi haſtis, gladiisque cadebant, aut ſi retro niterentur obſtructo aditu, receptuque ut perniciem vitarent, in aliam ſe perniciem per abrupta murorum præcipitabant. Et plerunque indulgebant temeritati hoſtium oppidani fugam ſimulantes, mox dato ſigno reverſi latiorem ſtragem edebant. Ita ſemper ab aggreſſionibus cum clade repulſi, amiſſo inſuper Duce Fadingerio non tamen omiſere ſpem potiundæ urbis. Creatus novus è ſutrinâ Dux Achatius Willingerius homo audax & turbulentus, eoque vulgo gratus. Ejus hortatu inſtaurata oppugnatio, multoque quam ante acrius pugnatum. Ad extremum tamen ubi crebris invaſionibus nihil profectum, & novum ſubinde auxilium in urbem inductum eſt, (nam prius ipſi Ductore Adolpho Duce Holſatiæ interceperant) cæpere animi agreſtium, quorum omnis in impetu fortitudo eſt, langueſcere, atque de expugnatione deſperare, Multis quoque lentum illud obſi- *Laur.*
dendi, & ſterile belli genus diſplicebat, adſuetis jam ante *Auſt.*
rapto & populationibus vivere. Sed & Herberstorphius *lib. 9.*
agreſtes animos beneficiis & clementiâ mitigabat, cum multos in urbem à ſuis protractos, captos & ſaucios, poſtquam vulnera eorum diligenter obligari curaſſet, donis liberaliter cultos dimiſit, monitos ne in Principem ac Dominum ſuum paucorum ſeditioſis vocibus seducti tam temere inſurgerent; horum dein exemplo & alii permoti caſtra paulatim deſerebant, ſeque ad uxores ac liberos conferebant. Igitur haud gravate ſolutâ obſidione Willingerius ad priora latrocinia converſus per immunita circum oppida pagoſque inopem turbam circumducebat.

H

Rebus

1626. Rebus ita constitutis superveniens in tempore Godefridus Comes Pappenheimius cum sex millibus, adjunctisque sibi Preunero, ac Lobelio tribunis qui bis terve cum Rusticis pugnaverant, suo magis quam eorum in commodo, prope Efferdingam incompositos aggreditur, & profligat, haud pauciores ibi quam duo millia ceciderunt. Interque eos Dux ipse Willingerius. Papenheimium dein Efferdinga patentibus portis excepit. Ibi intellecto Rusticos eâ nocte relictis aliquot majoribus tormentis Danubium trajecisse, nequaquam fractis animis, & reparaturos haud dubie bellum ni obsistatur, statim fugientes insecutus est, nullum spacium dandum perterritis ratus. Ita mense Novembri duobus adhuc præliis victi, & interfectis ferocissimis quibusque reliquum vulgus fractis jam & debilitatis animis clementiæ Victoris se permisit. Pauci ex omni numero vel consuetudine rapinarum, aut conscientiâ scelerum, atque ob id veniam desperantes per Moraviam Silesiamque vagi Danico se aut Ungarico bello miscuêre. Haud sane invito Cæsare qui paucorum supplicio contentus, plerâq; multitudine ad sua redire jussa, reliquorum jacturam velut turbidi, ac noxii sanguinis emissionem lætus accipiebat. Multi hanc conspirationem altiûs spectasse, & ex nobilitate plerosque favisse clam credidère, Sed Cæsar ultra non quæsivit, fortasse ne pœna conspectior illustraret culpam facile in exemplum ituram. Ita hic annus Cæsari felicissimus fuit cæso apud Luthêram Dano, apud Dessaúiam Mansfeldiô, & in Austriâ Rusticis, compulso insuper ad pacem Bethlenio, liberatâque Ungariâ trium insuper infestissimorum hostium morte, Comitis Ernesti Mansfeldii, Christiani Brunsuicensis, & Ernesti Vinariensis Ducum.

Caduntur tandem à Papenheimio.

Epitom. rer. German.

Eodem anno Sueciæ Rex Gustavus Adolphus cum superiore anno Livoniam suæ potestatis fecisset, & jam in Lituaniam irrupturus crederetur, nihil tale opinantibus Polonis, cum primum per anni tempus licuit classe Stockholmio solvens Borussiam petiit. Ingressusque Pilavi-

Rex Sueciæ invadit Prussiam.

Pilaviā quæ Ducis Prussiæ præsidio tenebatur, eo dimisso suum imposuit. Pilavia maris Balthici apud insulam Nerungam munimentum, viginti fere milliaribus Regio monte abjungitur, atque inde brevis trajectus est in lacū Frischavium qui mari Baltico ab ea parte qua Borussiam respicit, inter ostia Vistulæ ad Regiomontem insigne emporium, prætenditur. In hunc lacum inductâ classe cum aliquantum quievisset apud flumen Passeriam militem exposuit. Borussia autem omnis hodie bifariam dividitur, in eam scilicet partem quæ subest Regi Poloniæ, & alteram quæ Duci paret, qui est Elector Brandenburgicus. Rex obtinet ea quæ circa Vistulam sunt usque ad ostium ipsius cui adjacet Dantiscum totius Europæ granarium, atque inter urbes Hanseaticas primaria. Reliqua ejus tractus oppida magis insignia, sunt Thorunium, Culma olim metropolis, & Mariæburgum, & Elbinga nitidissima omnium. Ea quæ ad Ducem spectant ab Aquilone mare Balticum cum lacu Curoviensi, & orâ Curlandiæ, ab ortu Samogitia & pars Lituaniæ claudunt. Ab Austro Masovia, ab occasu Regia Borussia adjacet. Igitur Gustavus relictis quæ ad Ducem spectant, aut benignè acceptus, in Regiam ditionem conversus Bransbergam primum, tum & Frauenbergam, cum repentinus pavor omne defensionis consilium oppidanis abstulisset, sine ullo negocio occupat. Inde postridie Elbingam pergit. Ubi cum plebs arreptis armis sese ad defensionem compararet, Consul & primarii ex Magistratu Regi extra portam obviam progressi, specie tractandi, se atque urbem dedunt: nullâ initâ tractatione, nec sibi nec civibus promissâ securitate, forte quod oblatâ ultro deditione nihil non à benignitate Regiâ speraverant, si tamen dolus abfuit. Rex ab iisdem cum firmo præsidio in urbem introductus, statim remotis custodiis urbanis, suas imposuit. Et cives, non secus atque vi capti, ingenti pecuniâ direptionem civitatis redimere coacti sunt. Inde majora tributa, commeatusque & instrumentum bellicum imperari & conferri cepta. Hic primum confluentibus passim ex Ducali Prussia, exercitus Suedicus mire auctus atque in justas legiones

1626.

Prussiæ descript. Golnitz lib.2.ca. 7.Geog.

Piasecius hoc anno 1626.

1626. distributus est. Elbingam tertio post die Mariæburgum secutum est, quod Albertus Penclavius cum ducentis peditibus in Livoniã contendens audito periculo, cõverso itinere illuc advolans, firmaverat occupatâ arce. Deinde rerum militarium ignarus, licitumque reputans stationem sibi non commissam deserere, liberum cum sarcinis abitum super cœnam cum Rege pactus, oppidum atque arcem tradidit, relicto in manibus hostium Jacobo Sosnovio Quæstore Regio, cum multâ suâ ac Regiâ pecuniâ. Eâdem facilitate Rex Gustavus recepto ad se equitatu quem Comes Turrianus ex Livoniâ per Ducalem Prussiam adduxerat, Mevam ac Dirsaviam ad ripam Vistulæ intercepit, eo consilio ut Polonos Dantisco intercluderet. Cæterum Rex Poloniæ Sigismundus intellectâ Suecorum in Prussiam irruptione, omnes quas in proximo habebat copias conduxit, atque Dersaviâ Mevam versus processit. Ibi apud aggeres Vistulæ brevi pugnâ commissâ nihil ultra tentatum est: tum quia Poloni numero inferiores erant, tum quod Suecus satis arbitrabatur, Mevam comeatu & recenti præsidio firmasse. Mense Octobri Stanislaus Conjecpolsius ex ultimis Russiæ confiniis Legiones subsidiarias adduxit, cumque jam in Insulam Mariæburgensem Suecus recessisset, totâ hyeme Dirsaviam obsedit. Rex Sigismundus interim Dantiscum abiens, ac civitate illâ, in fide suâ confirmatâ, Thorunii sub finẽ Novembris Comitia Regni celebravit. Ibi magno omnium consensu, pecunia in bellum decreta. Injecta vero mentio de creando Regni successore, tantâ Procerum indignatione audita est, ut author ejus continuo ad pœnas Legum deposceretur. Adeo Poloni libertati suæ conformius existimant, non nisi defuncto Rege novum creare. Archiepiscopo dein Gnesnensi, qui Regni primas est, Henrico Firleio, nuper defuncto, Joannes Wezyk Episcopus Posnaniensis à Rege suffectus est. Cæterum cognito Coniecpolsii abitu, Tartari cùm triginta millibus in Russiam irrupére, quos Stephanus Chmielecius ibi à Conjecpolsio abeunte præsidio relictus cum aliquantâ Nobilium, ac Cosaccorum manu, apud flumen Rosiam aggressus magnâ clade concîdit.

Comitia Poloniæ Thorunii

Clades Tartarorum.

cidit. Cæſa Tartarorum quatuor millia, ex Polonis non nisi novem desiderati sunt, quinquaginta saucii. Gestumque id prælium frameis maxime & gladiis fuit, cum Sclopetorum atque arcuum usum repentina pluvia ademisset. 1626.

Ioann. Schvvickardus Elector Mog. moritur.

Mense Septembri decessit ex hâc vitâ Joannes Schvvickardus Elector Moguntinensis anno ætatis quinto & septuagesimo, fuit is ex familia per illustri Baronum de Cronenburgh, vir concordiæ & pacis in Imperio amantissimus, adhæc facundia, comitate, prudentiaque insigni, & supra hæc vitæ innocentiâ sanctimoniâque commendatus, atque utriusque Religionis Principibus, cum quibus sæpe de rebus gravissimis tractabat gratissimus. Sublectus illi est à Capitulo Metropolitano Georgius Fridericus à Greiffenclau Episcopus Wormatiensis. Idem annus Ludovico Hassiæ Landgravio extremus fuit. Fidelis imperii Principis titulum ex eo consecutus est, quod turbatissimo tempore, etiam cum vitæ ac fortunarum suarum discrimine Cæsari Imperioque etsi diversæ religionis esset, fidus adhæserit.

& Ludovicus Landgr. Hassiæ.

Leopold. frater Cæs. ducit Claudiā Ducis Flor. filiā

Eodem anno Archidux Leopoldus cæsaris frater, dimissis Episcopatibus Passaviensi & Argentinensi, Romam pro dispensatione profectus inde Florentiam abiit & Claudiam Ferdinandi Hetruriæ Ducis filiam, eandemq; Urbini Ducis viduam in Matrimonium duxit, quo pluribus munimentis Domus Austriaca insisteret. Episcopatus ambo Cæsaris filio Leopoldo Wilhelmo collati sunt, decretumque ut quinquennii totius proventus, donec Leopoldus, qui erat annorum tredecim, ad annum octavum decimum pervenisset, seponerentur, ex eoq; æs alienum, quo Ecclesiæ grauatæ erant, dissolueretur: Atque interea temporis Capitulum bona Ecclesiarum moderaretur.

Pax Rhetica. Piasec.

Per idem tempus Bellum Rhæticum inter Hispanos Gallosque Pontifex misso Cardinale Francisco Barberino fratris filio, primo in Galliam dein Hispaniam composuit, etsi Rhæti ipsi pacis articulos haud omnes probarent. Quorum hæc summa fuit: ut Vallis Tellina restituatur ministris Pontificiis, qui securitati Religionis provi-

quos supra modum hostilis animi persecutus est, haud temere creditum sit, hoc ei mortis genus, præproperum simul & ominosum divinitus evenisse.

Tillius recuperat urbes.

Tillius autem omissâ randem irritæ pacis tractatione cum primum per anni tempus licuit, Osnabrugam & Weidenbrucum per comitem Anholdinum recuperat. inde dimisso in Hassiam cum aliquot millibus Comite Gronsfeldio Casseliam circumsideri jubet. Inerat Landgravius ipse Mauritius haud dubie hostiliũ partiũ, quare metu armorum Cæsaris, partim Ordinum patriæ curâ atque interventione res in hunc modum composita, ut Mauritius translato in filium Wilhelmum natu majorem regimine, sese quieti daret. Dein Tillius Mundam, in quâ quatuor centuriæ ex Legione Rheinardi Comitis Solmensis inerant, vi expugnat, & quoniam tanto exercitui pro modo virium suarum pertinacius restiterant, nemini militum civiumque qui quidem inter arma reperiebantur parcitum. Adeo ut ex duorum millium, ac quingentorum militum civiumque numero, vix viginti, superfuerint. Ea clades Gottingensium animos fregit, ne extrema experiri vellent, quare cũ se septimanis aliquot egregiè defendissent, ad extremum impares honestis cõditionibus oppidum Tillio dedunt. Cùm paulo ante Comes Furstenbergius ad liberandam Calenbergam à Tillio cum triginta sex turmis Equitum missus, insigni clade Danos profligasset, cæsis in acie quingentis prope, cum Fretagio Chiliarcha, & sex turmarum Præfectis, captisque vexillis viginti & uno. Ita hæc expeditio, quam ad divertendum à Gottingâ Tillium, Rex Daniæ emiserat, Regi irrita fuit. Tillius dein deditâ Gottingâ Northemium movit, id quoque oppidum valido præsidio Danus obtinebat. Igitur Rex, ne cunctatione suâ Tillius hujus quoque urbis potiretur, summo silentio obsessis auxilio proficiscitur: necdum munimenta perfecerant Cæsareani, cũ Equitatus Danicus ante castra apparuit, sequente haud procul peditatu. Ea res non parum turbavit Tillium cum adhuc triginta milliatibus abesse hostem crederet. Ipse namque loco iniquo & depresso urbem inimicam à latere, hostem loco edito à fronte ha-

Lotich. lib.15.

Tillius obsidet Northeimium.

Florus Germanicus.

habebat. Neque numero par erat. Igitur consilium ex arenâ capiens, omittere obsidionem, ac recedere decrevit, ut vicina ad se auxilia reciperet. Texit nox ingruẽs recedentes: Et addidit dolum Tillius, celando receptui. Jussi remanere in castris tympanistæ ac tibicines & continuo canere, ut speciem remanentis exercitus præberent. Cum jam omnes abscessissent, hi quoq; in tutum recepti sunt. Postero mane Danus Tillii castra ingressus, cum aliquantulum quievisset, Tilliano subsidio, ab exploratoribus cognito obviam cœpit contendere. Tres erãt Equitum Legiones, & duæ peditum. Quas ubi in castra Tillii pervenisse nunciatum est, Rex mutato consilio ne ad pugnandi necessitatem adigeretur, retrocessit. Quem modico intervallo præcedentem lacessentibus sese invicem primis postremisque, toto biduo Tillius secutus tandem apud arcem Lutherã in manibus habuit. Arx ad Ducem Brunsuicensem spectat. Juxta eã, æquabili planitie late patentem campũ medius rivus intersecat, humilibus ripis neq; admodũ impedientibus transgressum. Danus cum effugere Tillium non posset ob viarum angustias, ab alterâ campi parte aciem explicat, rivo pro munimento usurus. Neque credebat suo in conspectu transgressum ausuros: Aut si id facere conarentur, facile impeditos propelli posse. Tillius æstimato loci ac hostium situ cùm suos ad pugnandum animasset multo jam die Comiti Gronsfeldio negocium dat, ut cum quatuor Legionibus rivulum transgressus hostes invadat. Ita pugna cæpta, Ac tanta vis irruentium Danorum fuit, ut bis Tilliani loco pulsi etiam penè tormenta desererent. Demum versa est fortuna, Tillianique cohortatione Ducis sui animati, redintegrata virtute feruntur in hostem. Tum motus loco Equitatus pedites in manibus Cæsareorum reliquit, qui omnes aut cæsi aut capti. Pauci cum Equitatu & Rege ipso per sylvas, & occulta callium Wolfenbeutelium evasere. Cecidêre in acie ex Danico exercitu Philippus Landgravius Hassiæ, Mauritii filius, & Generalis Fuchsius supremus post Regem militiæ præfectus, vir expertæ virtutis, & rerum militarium peritissimus machinator, quique antehac sub Comite Buquoio, ho-

Pugnatur ad Lutherã. Danus caditur.

1625.

honoratissimas præfecturas gesserat. Capta signa octoginta septem cum tormentis omnibus, apparatuque militari, & magno numero impedimentorum. Incidit ea victoria in mensis Augusti diem vigesimum octavum
1619. quo ante annos aliquot Ferdinandus Cæsar Francofurti Romanorum Imperator ab Electoribus Imperii salutatus fuerat. Rex Wolfenbeutelium primo, deinde in interiorem Saxoniam ac fines Holsatiæ profugiens, restaurare vires, & novas copias conscribere omni ope cœpit. Interea Tillius haud segniter victoriâ usus, Steinbrucum imprimis, tum Verdam, Rodenburgum, Ottersbergam, Hojam, aliaque in eo districtu oppida nullo jam resistête recuperat. Major victoriæ fructus fuit cum Brunsuicêsis & Luneburgensis ditionū Reguli Ulricus Fridericus & Georgius cum magnâ parte Ordinum deserto Rege ad Cæsarem rediere: & Luneburgensis quidem in justi militis formam translatâ integra Legione quam suis sumptibus conscripserat Tillio accessit. Rex tamen acceptis sub initium Autumni novis ex Hollandiâ Daniâque copiis cum jam Tillius hiberna circumspiceret
1626. Hojam arcem non sine suo filiique periculo recuperat, inde Tillium atque imminentem hyemem metuens in hiberna exercitum distribuit.

Bellum Rusticū in Austriâ. Lotich. lib. 26.

Medio belli Danici ardore in Austriâ superiore, quæ supra Onasum est, convolantibus ad arma Rusticis novus Cæsari hostis repente apparuit: non tam mole & vi, quam numero, rapinâ, incendiis & omni cladium genere timendus. Obtinebat eam regionem Maximilianus Elector Bavariæ, ex pacto, donec sumptus in bellum pro Cæsare expositos reciperet. Igitur conferendis Bavaro pecuniis gravatos, ut fere ea res popularium seditionum fons est, nouo insuper edicto Cæsar exterruit, quo jussi omnes Acatholici concionatores, & scholarum Præfecti patriâ cedere. Id teli instar omnibus visum. Nam plerique admodum novitiis opinionibus jam pridem imbuti, Catholicam Religionem, morte ipsâ infestiorem habebant. Neque deerant latitantes pâssim Ministri, iniquitatem Cæsarei edicti apud suos jam incensos criminari. Nempe postquam in bona

& opes

& opes ipſorum continuis exactionibus ſævitum ſit, nunc etiam animis & conſcientiæ parem vim inferri. Enimverò unum adhuc miſeris ſolatium ſuperfuiſſe libertatem animorum, nunc ſpoliis fortunarum hanc Cladem extremam addi. Fruſtra authorem naturæ Deum præſtantiſſimum humano generi donum obtuliſſe, voluntatem: ſi eâ ad colendum illum pro arbitrio uti non liceat. Sane fortunarum jacturam, & continua tributa, gravia eſſe; ſed tolerari adhuc poſſe, etiam cum modum excedunt. Imperium in animos & conſcientias, nulli unquam Chriſtiano tolerabile viſum. Ne Turcarum quidem Imperatorem quantumuis ſæve & crudeliter ſuos habeat, credendi modum præſcribere. Eſſe ibi & vivere Judæos, Saracenos, Chriſtianos, Paganos alioſque permultos pari ſectarum diverſitate, & libertate. Huiuſmodi ſermonibus haud dubie ad arma ſtimulabantur. Placuit tamen Cæſaris voluntatem experiri miſſis literis, quibus ſeveritatem edicti deprecantes, permiſſam hactenus fidei libertatem poſtulabant. Cæſar nihil ſe quam ſalutem ipſorum & commoda quærere profeſſus decreto ſuo inſiſtebat. Datumque Adamo Comiti Herberstorphio negocium ut imperata urgeret. 1626. Igitur conglobari multitudo è pagis primum Bohemiæ vicinis, mox latius emanante famâ è longinquo. Plerique palâ & ſarculis, ruſticanis armis, quidam etiam ſcloperis ferroque inſtructi, ad decem fere millium numerum convenerant. Ipsâ jam multitudine ferociores & ubi vires ſuas reputaverant ſecuri. Jamque Herberstorphius cum globo militum & carnifice ad coërcendos turbatores egreſſus; magis cupidus vindictæ, quam quod ſatis virium contra tantam multitudinem providiſſet, in urbem repellitur, cæſis ex militibus quibuſdam, qui audacius furentibus reſtiterant. Cum gliſcente numero audaciâque, nulla jam reliqua eſſet apud armatū vulgus obſequii memoria mox in prædas & ſpolia provolant, multæ nobilium arces direptæ, Monaſteria expilata, ſacra & profana omnia furioſo ritu conculcata, Catholicorum maxime ædibus bonisque ignis injectus. Ipſi indigniſſimis modis vexati, ægrè pecuniâ aut

pigno-

pignoribus, vitam redimebant, ita Welsium, Stiram, Lambachium, Ebersbergam, & præcipuos Danubii
Caraff. transitus invadunt, vi adhibitâ ubi resistebatur. Erat in-
295. ter seditiosos promptissimus quidam Stephanus Fadingerius nomine, qui artem Pileariam exercebat; hunc sibi in Ducem multitudo deligit, designato ipsi Cœnobio Cremphaniensi ex quo velut prætorio rem militarem administraret. Adhæc Regio omnis in quatuor partes distributa est, indictoque conventu singulis partibus assignata præsidia, quæ se mutuo contra vicinos Stirios, Bavaros, Bohemos, & Austriacos inferiores tuerentur. Cæsar initio tumultuum legatos misit, qui ad quietem agrestes hortarentur. Quibus illi detentis sex alios è suis ad Cæsarem ablegant, excusatoque quod arma sumpsissent, necessitate id factum docent. Tum multa de præsidiis Bavaricis, gravitate tributorum, decreto Religionis, & severitate Herberstorfii conquesti, hæc omnia amoveri, & veniam præsentium turbarum sibi fieri postulant, ita ad obsequium mox redituros. Sin repulsam patiantur neque Cæsar tam æquis ipsorum postulatis subscribat, sese sibi necessariæ defensionis consilium capturos de-
1626. monstrant. Cum tam audacter apud Cæsarem agerent, ne & Legati ipsius violarentur haud multum abfuit. Erat inter Legatos Ignatius, Abbas Liliorum qui accusatus quod bona exulis cujusdam emisset rationem rei huius reddere, & vitam verbis facundissimis deprecari coactus fuit. Porro cùm Legationes transactionesque non procederent, coniurati, ad obsidendum Lintzium, quod superioris Austriæ caput est, animum adijciunt. Inerant ordines Patriæ fere omnes, tum Herberstorphius Gubernator cum valido præsidio, cui multitudo quod Cæsareorum decretorum exactor esset, erat infensissima. Sexaginta fere armatorum millia in castris Rusticorum erant; numerus cuicunque etiam expugnando per Germaniam munimento par, si æquè ars & disciplina affuissent. Adeo non multitudo & copia bellatorum, sed virtus ac ratio bella conficiunt. Primum igitur tormentis in urbem directis muros ac propugnacula quatere. Deinde ubi stratis alicubi mœnibus editus patuit, incompositi ac promp-

promptissimus quisque adoriri, eo audacius quod pleri- 1626.
que eorum magicis incantamentis cõtra ictum pilarum, ac ferri aciem durati, mortem non horrebant. At obsessos non modo hortator Herberstorffius, (& si quidam Procerũ ut cederet furori, atque inde cũ præsidio abiret, orarent) sed certum si vincerentur exitium ad fortitudinem stimulabat: & plerumque impediebant aggressores seipsi: dum sine ordine modoque per ruinas ascenderent, & postremi primos propellerent, tum hi majori vi repulsi ab oppidanis, aut continuo confossi hastis, gladiisque cadebant, aut si retro niterentur obstructo aditu, receptuque ut perniciem vitarent, in aliam se perniciem per abrupta murorum præcipitabant. Et plerunque indulgebant temeritati hostium oppidani fugam simulantes, mox dato signo reversi latiorem stragem edebant. Ita semper ab aggressionibus cum clade repulsi, amisso insuper Duce Fadingerio non tamen omisere spem potiundæ urbis. Creatus novus è sutrinâ Dux Achatius Willingerius homo audax & turbulentus, eoque vulgo gratus. Ejus hortatu instaurata oppugnatio, multoque quam ante acrius pugnatum. Ad extremum tamen ubi crebris invasionibus nihil profectum, & novum subinde auxilium in urbem inductum est, (nam prius ipsi Ductore Adolpho Duce Holsatiæ interceperant) cæpere animi agrestium, quorum omnis in impetu fortitudo est, languescere, atque de expugnatione desperare, Multis quoque lentum illud obsi- *Laur.*
dendi, & sterile belli genus displicebat, adsuetis jam ante *Aust.*
rapto & populationibus vivere. Sed & Herberstorphius *lib. 9.*
agrestes animos beneficiis & clementiâ mitigabat, cum multos in urbem à suis protractos, captos & saucios, postquam vulnera eorum diligenter obligari curasset, donis liberaliter cultos dimisit, monitos ne in Principem ac Dominum suum paucorum seditiosis vocibus seducti tam temere insurgerent; horum dein exemplo & alii permoti castra paulatim deserebant, seque ad uxores ac liberos conferebant. Igitur haud gravate solutâ obsidione Willingerius ad priora latrocinia conversus per immunita circum oppida pagosque inopem turbam circumducebat.

1626. Rebus ita constitutis superveniens in tempore Godefridus Comes Pappenheimius cum sex millibus, adjunctisque sibi Preunero, ac Lobelio tribunis qui bis terve cum Rusticis pugnaverant, suo magis quam eorum in commodo, prope Efferdingam incompositos aggreditur, & profligat, haud pauciores ibi quam duo millia ceciderunt. Interque eos Dux ipse Willingerius. Papenheimium dein Efferdinga patentibus portis excepit. Ibi intellecto Rusticos eâ nocte relictis aliquot majoribus tormentis Danubium trajecisse, nequaquam fractis animis, & reparaturos haud dubie bellum ni obsistatur, statim fugientes insecutus est, nullum spacium dandum perterritis ratus. Ita mense Novembri duobus adhuc præliis victi, & interfectis ferocissimis quibusque reliquum vulgus fractis jam & debilitatis animis clementiæ Victoris se permisit. Pauci ex omni numero vel consuetudine rapinarum, aut conscientiâ scelerum, atque ob id veniam desperantes per Moraviam Silesiamque vagi Danico se aut Ungarico bello miscuêre. Haud sane invito Cæsare qui paucorum supplicio contentus, plerâq; multitudine ad sua redire jussa, reliquorum jacturam velut turbidi, ac noxii sanguinis emissionem lætus accipiebat. Multi hanc conspirationem altiûs spectasse, & ex nobilitate plerosque favisse clam credidère, Sed Cæsar ultra non quæsivit, fortasse ne pœna conspectior illustraret culpam facile in exemplum ituram. Ita hic annus Cæsari felicissimus fuit cæso apud Luthêram Dano, apud Dessaûiam Mansfeldiō, & in Austriâ Rusticis, compulso insuper ad pacem Bethleniō, liberatâque Ungariâ trium insuper infestissimorum hostium morte, Comitis Ernesti Mansfeldii, Christiani Brunsuicensis, & Ernesti Vinariensis Ducum.

Caduntur tandem à Papenheimio.

Epitom. rer. German.

Eodem anno Sueciæ Rex Gustavus Adolphus cum superiore anno Livoniam suæ potestatis fecisset, & jam in Lituaniam irrupturus crederetur, nihil tale opinantibus Polonis, cum primum per anni tempus licuit classe Stockholmio solvens Borussiam petiit. Ingressusque Pilavi-

Rex Sueciæ invadit Prussiam.

Pilaviā quæ Ducis Prussiæ præsidio tenebatur, eo dimisso suum imposuit. Pilavia maris Balthici apud insulam Nerungam munimentum, viginti fere milliaribus Regiomonte abjungitur, atque inde brevis trajectus est in lacū Frischavium qui mari Baltico ab ea parte qua Borussiam respicit, inter ostia Vistulæ ad Regiomontem insigne emporium, prætenditur. In hunc lacum inductâ classe cum aliquantum quievisset apud flumen Passeriam militem exposuit. Borussia autem omnis hodie bifariam dividitur, in eam scilicet partem quæ subest Regi Poloniæ, & alteram quæ Duci paret, qui est Elector Brandenburgicus. Rex obtinet ea quæ circa Vistulam sunt usque ad ostium ipsius cui adjacet Dantiscum totius Europæ granarium, atque inter urbes Hanseaticas primaria. Reliqua ejus tractus oppida magis insignia, sunt Thorunium, Culma olim metropolis, & Mariæburgum, & Elbinga nitidissima omnium. Ea quæ ad Ducem spectant ab Aquilone mare Balticum cum lacu Curoviensi, & orâ Curlandiæ, ab ortu Samogitia & pars Lituaniæ claudunt. Ab Austro Masovia, ab occasu Regia Borussia adjacet. Igitur Gustavus relictis quæ ad Ducem spectant, aut benignè acceptus, in Regiam ditionem conversus Bransbergam primum, tum & Frauenbergam, cum repentinus pavor omne defensionis consilium oppidanis abstulisset, sine ullo negocio occupat. Inde postridie Elbingam pergit. Ubi cum plebs arreptis armis sese ad defensionem compararet, Consul & primarii ex Magistratu Regi extra portam obviam progressi, specie tractandi, se atque urbem dedunt: nullâ initâ tractatione, nec sibi nec civibus pro[missâ] securitate, forte quod oblatâ ultro deditione nihil non à benignitate Regiâ speraverant, si tamen dolus abfuit. Rex ab iisdem cum firmo præsidio in urbem introductus, statim remotis custodiis urbanis, suas imposuit. Et cives, non secus atque vi capti, ingenti pecuniâ direptionem ci[vi]tatis redimere coacti sunt. Inde majora tributa, commeatusque & instrumentum bellicum imperari & conferri cepta. Hic primum confluentibus passim ex Ducali Prussia, exercitus Suedicus mire auctus atque in justas legiones

1626.

Prussiæ descript. Golnitz lib. 2. ca. 7. Geog.

Piasecius hoc anno 1626.

cidit. Cæsa Tartarorum quatuor millia, ex Polonis non nisi novem desiderati sunt, quinquaginta saucii. Gestumque id prælium frameis maxime & gladiis fuit, cum Sclopetorum atque arcuum usum repentina pluvia ademisset. 1626.

Ioann. Schvvickardus Elector Mog. moritur.

Mense Septembri decessit ex hâc vitâ Joannes Schvvickardus Elector Moguntinensis anno ætatis quinto & septuagesimo, fuit is ex familia per illustri Baronum de Cronenburgh, vir concordiæ & pacis in Imperio amantissimus, adhæc facundia, comitate, prudentiaque insigni, & supra hæc vitæ innocentiâ sanctimoniâque commendatus, atque utriusque Religionis Principibus, cum quibus sæpe de rebus gravissimis tractabat gratissimus. Sublectus illi est à Capitulo Metropolitano Georgius Fridericus à Greiffenclau Episcopus Wormatiensis. Idem annus Ludovico Hassiæ Landgravio extremus fuit. Fidelis imperii Principis titulum ex eo consecutus est, quod turbatissimo tempore, etiam cum vitæ ac fortunarum suarum discrimine Cæsari Imperioque etsi diversæ religionis esset, fidus adhæserit.

& Ludovicus Landgr. Hassia.

Leopold. frater Cas. ducit Claudiã Ducis Flor. filiã

Eodem anno Archidux Leopoldus cæsaris frater, dimissis Episcopatibus Passaviensi & Argentinensi, Romam pro dispensatione profectus inde Florentiam abiit & Claudiam Ferdinandi Hetruriæ Ducis filiam, eandemq; Urbini Ducis viduam in Matrimonium duxit, quo pluribus munimentis Domus Austriaca insisteret. Episcopatus ambo Cæsaris filio Leopoldo Wilhelmo collati sunt, decretumque ut quinquennii totius proventus, donec Leopoldus, qui erat annorum tredecim, ad annum octavum decimum pervenisset, seponerentur, ex eoq; æs alienum, quo Ecclesiæ grauatæ erant, dissolueretur: Atque interea temporis Capitulum bona Ecclesiarum moderaretur.

Pax Rhetica. Piasec.

Per idem tempus Bellum Rhæticum inter Hispanos Gallosque Pontifex misso Cardinale Francisco Barberino fratris filio, primo in Galliam dein Hispaniam composuit, etsi Rhæti ipsi pacis articulos haud omnes probarent. Quorum hæc summa fuit: ut Vallis Tellina restituatur ministris Pontificiis, qui securitati Religionis provi-

derent. Muniitones recens extructæ diruantur, transitu utrisque Regibus libero. Rheti conservatores à Telliniis electos confirmare teneantur. Comitatus Wormsianus sub Valle Tellina comprehendatur, uti & Comitatus Clavennæ, atque inde præsidia vtriusque partis abducantur. Tellinii certam pecuniæ summam Rhætis in testimoniũ veteris clientelæ, quotannis pendant. Idque ut diligenter obsservetur ambo Reges Tellinios in defensionem suam accipiant. Vallis Tellina mediis in Alpibus sita est, paterque in longitudinem decem milliaria germanica, juxta Adduam flumen, quod inde in Lacum Larium sive Comensem effunditur. Ab ortu Comitatui Tyrolensi, à meridie Bergomati Venetorum ditioni adjacet· cæteris partibus Engaddinos ac Bregellenses finitimos habet, cingiturque tota altissimis montibus præterquam, vbi lacum Larium attingit. Regio temperata est, & omnium rerum proventu nobilissima, vini imprimis frumentique & pecoris pisciumque; quos scaturientes passim è montibus amnes, tum Addua ipse, cujus ripæ multis ubique vitibus vestiuntur, liberaliter suppeditat. Habet & thermas salubres, & æris aliorumque metallorum fodinas. Hæc regio aliquamdiu Ducum Mediolanensium imperio subjecta fuit. Dein anno superioris sæculi duodecimo, cũ Rheti & Heluetii Ducatum Mediolanensem Gallis ereptum, Maximiliano Duci restituissent, Dux Heluetiis alia, Rhetis Vallem Tellinam cũ Wormsiano & Clavennensi comitatibus perpetuo donavit. Ita hæc Regio à Rheticis præfectis deinceps gubernata est. Qui cum potestate eâ abuterentur, atque incolas durius haberent, cœperunt quidam eorum Regis Hispaniarum, qui jam Dux Mediolanensis est, auxilium respicere. Eâ occasione Petrus Comes Fontanus, ac Gubernator Mediolanensis, anno hujus sæculi quinto, in finibus Vallis Tellinæ, ubi Addua in Larium labitur munimentum extruxit, atque à nomine suo Fontanum dixit, in aspero atque eminenti colle. Hæc dein Gallis Hispanisque & Helvetiis bellandi materia, sæpe composita, sæpe novis intercedentibus causis renovata diu utrosque Reges exercuit, donec hoc iterum anno in sequestrum Pontificium reposita fuit.

Vallis Tellinæ descript.

1626.

Gal-

Galliæ Rex Ludovicus vitatis domesticis insidiis, & supplicio affectis proditoribus, in apertã cum Anglo affine simultatem erupit. Ejus rei hæ causæ erant, quod Angliæ Rex Carolus sacerdotes aliquot ex comitatu Reginæ uxoris suæ, contra quam pactum erat, in Galliam remisisset, tum quod Duci Subissio, ex Gallia profugo, Hospitiũ atque arma adversus Regem Galliæ permitteret. Et res quidem Reginæ ita composita est, ut duodecim sacerdotes, unus Episcopus, duodecim Matronæ, unus Cubicularius, Secretarius, Medicus & tres præterea ministri in Reginæ obsequio manerent, sed ne patrocinium Hugonottis aut Subissio præstaretur impetrari non potuit; ex quo deinde in longe acerbiores inimicitias utrique Reges exarsére.

Regum Galliæ & Angliæ simultates.

In Belgio hoc anno nihil memorabile peractum, nisi quod Ambrosius Spinola, novam domandi Hollandos artem commentus, Rheni cursum ab iis avertere, atque ita commerciis, quæ iis cum superioribus Germanis intercedunt, prohibere molitus est. Cœptusque apud Rheinbercam novus alveus duci Geldriam versus, qui inde Rhenum in Mosam apud Venloam deferret. Cæterum non minus Hollandi ad impediendum, quam illi ad moliendum opus intenti erant. Itaque levibus præliis ibidem crebro certatum, & Comes Stirumius Hollandicæ legionis tribunus ab Henrico Comite Montensi captus. Sed novi operis cursum non tam assultantes continuo hostes contra quos se extructis propugnaculis Hispani muniverant, quam difficultas ipsa ac magnitudo sumptuum haud parũ retardavit, ad extremum res plane intermissa est, extantque adhuc tanti conatus non obscura vestigia.

Alveus pro Rheno avertendo à Spinolâ fit.

1626.

Sub finem anni Magdeburgenses ut sacra Divi Norberti ossa, quod diu ante postulatum fuerat Pragam transferrentur permisere. Is ante annos fere quingentos Ordinis Præmonstratensis fundator, atque Archiepiscopus ejus urbis fuerat, magnoq; dein ob uitæ sanctimoniã honore habitus. Donec superiore sæculo, una cũ Religione hic quoque cultus in animis Magdeburgensium defecit. Ita Ordo Præmonstratensis gloriæ con-

Reliquiæ S. Noberti transferuntur Magdeborg. Pragam. Caraffa. 319.

1626. conditoris sui avidus, cæpit Ossa illa à Magistratu populoque Magdeburgensi petere, Ad eamque rem literas Cæsaris commendatitias impetraverat, is qui rem maxime urgebat, Casparus Questembergius Abbas Strohoviensis. Cæterum res apud Magdeburgenses haud ita facilis expeditu fuit, nam licet primarii quique Lutheranorum assentirentur quod rei apud ipsos non pretiosæ jacturâ gratiam Cæsaris libenter promererentur, neque Catholici quorum adhuc pauci supererant, honorem Divo majorem inviderent, tamen plebs etsi Acatholica sese huic translationi opponebat, propterea quod sibi persuaserant, idque vulgo ferebatur, cum horum Ossium amissione urbis fortunam abituram. Callidiores ferventioresq; hac vulgi superstitione parum movebantur potiusque exurenda igni, & spargendos in profluentem cineros censebant, ne Idololatriæ Catholicorum, ut dicebant, fomes adderetur. Id autem ne fieret miles Cæsareus qui extrema omnia minabatur prohibebat. Igitur decretâ translatione Questembergius Abbas Praga evocatur. Eo præeunte, testibus aliquot admissis, sacrum corpus effossum est. Conditum erat in æde Divæ Virginis, quam à multo jam tempore Concionatores Acatholici obtinebant, sub arâ S. Crucis repertumque est loco satis profundo, in Sarcophago lapideo, integrũ adhuc, atque omnibus suis partibus rite compositum. Sed ubi moveri cæpit consumptis jam diu nervis repente defluxit. Ossa reverenter collecta sunt atq; in arcam ad id præparatam suo ordine deposita. Inde Bohemiam versus deportata. Atque in monasterio quodam Doxanensi prope Leitomericium, donec Pragæ locus sacro pignori adornaretur relicta. Porro à multis è plebe Magdeburgensi hæc translatio Divi tutelaris, vrbi exitio futura haud dubie prædicabatur, & secutum paucos post annos excidium non vanam hanc formidinem fuisse luculento exemplo affirmavit. Omnibus Pragæ apparatis, convocatisque ex tota fere Europâ Religiosorum Præmonstratensium primariis sacrum corpus curru quem sex equi candidissimi trahebant ex Monasterio Doxanensi, Pragam devectum est. Ita tota urbs, & primarii quique cum clero obviam effusi,

effusi, plerique facibus ardentibus instructi, pompam hanc ad Ecclesiam Montis Sion deduxére. Arcam ipsam quatuordecim Abbates infulati deferebant. Sequebatur Archiepiscopus Pragensis. Pone illum Prælatorum, ac virorum illustrium magna turba. Ita honor cultusque, qui diu sacris reliquiis defuerat, quasi postliminio restitutus est. Hæc autem mediâ fere æstate anni vigesimi septimi acta sunt.

1627. Quo anno multis jam cladibus Rex Daniæ afflictus, etsi restauratis subinde viribus resurgere conaretur, tandem tamen è Saxoniâ, atque omni Germaniâ exactus, atque in Chersonesum suam compulsus est, insequente haud indiligenter exercitu Cæsareo. Etenim Wallensteinius pacatâ Austriâ Hungariaque novo militum supplemento confirmatus ad expurgandam Silesiam animum intendit, hærebant ibi adhuc copiæ quas Mansfeldius ac Vinariensis introduxerant, Baudisio ductore eorum primario. Igitur occupatâ imprimis Troppavia, cum invento vado Oderam Wallensteinius transivisset, in eas angustias Danicos compulit, ut dimissâ mox Silesia, per fines Poloniæ in Marchiam erumpere, inde ad suos pervadere debuerint. Sed id quoque consilium Baudisium fefellit, nam submissus extemplo à Wallensteinio cum septem millibus Pechmannus, assecutus est fugientes haud procul Schaverino ad Netram Poloniæ oppido, atque insigni clade prostravit, adnitentibus maxime Croatis, vt pauci admodum cum Duce Baudisio evaderent, reliqui autem ab agrestibus trucidari, aut in sylvas profugi, inediâ misere periére. At victoriæ gaudium Cæsarianis non parum imminuit mors Pechmanni, qui inter primos Ordines fortissime dimicans globo majoris tormenti ictus occubuit. Vetus miles, ingenioque & fortitudine præclarus, constantique in Cæsarem fide, tametsi professione Lutheranus. Inde Wallensteinius in Saxoniam movit, Ubi jam Rex Havelbergâ aliisque locis frustra tentatis, cum se duobus Cæsaris exercitibus post tantas clades imparem videret, paulatim sese cæpit retrahere, quo suis ditionibus propior esset. Sed Tillius transito Albi, & disiectis munitionibus recedentẽ

Continuatio belli Danici.

Piasec. 473.

non minus strenue insecutus una cum Wallensteinio in ipsam denuo Holsatiam Jutlandiamque, mox etiam trans mare rejecit. Oppressa eo impetu magna pars copiarum Regis. Marchio Durlacensis quem Rex in Holsatiâ reliquerat, à Comite Schlickio Wallensteinii Legato magnâ clade multatus. Inde in Schlesvvigam, Jutlandiamque pari fortunâ properatum, ut jam nullum Danicis nisi intra munimenta, aut clausas mari insulas profugium esset. Pari curâ provisum ut reliquæ in Saxoniâ urbes reciperentur. Tres adhuc præcipui nominis Regis Daniæ præsidio tenebantur Nienburgum, Northeimium, & in Ducatu Brunsuicensi Wolfenbeutelia, quam Dux Brunsuicensis in partes Cæsaris transgressus sæpe frustra à Rege repetierat. Nienburgum, validum ad Visurgim munimentum Anholdinus ad deditionem coegit, postquã oppidanos omnis liberandi spes defecit, defuncto insuper Limbachio præsidii præfecto, viro strenuo fortique. Datæ quoque contrahentibus, dignis viris conditiones, deditionem acceleraverunt. Econtra Comes Furstenbergius cui Northemii expugnatio mandata fuerat, cum offerentes urbem, nisi omnino suum ad arbitrium sine ullo pacto dederetur, severe rejecisset, excitatis ad desperationem præsidiariis, atque ideo magnâ cum clade bis repulsus, ad extremum offerre ipse quæ ante negaverat, coactus est. Wolfenbeuteliam, quæ Brunsuicensis sedes est, Comes Papenheimius domuit; nulla vi magis quam inundatione aquarum, obstructo inferne rivo (Okerũ nominant) qui urbem circumluit. Ita amnis nullo exitu reperto paulatim stagni instar in tantam altitudinem excrevit, ut loca subterranea & inferiorem etiam ædium partem aqua pervaderet, vicis jam & compitis navigio perviis, timebaturque ne ad extremum superiora ædium atque adeo omnes omnino submergeret. Ita mense Decembri urbs in potestatem Papenheimii concessit.

Brandeburgicus in partes Cæsaris.

Sub idem tempus Elector Brandenburgicus probato Cæsaris Judicio de Electoratu Bavari, ejus quoque exercitibus per ditiones suas transitum atque annonam promisit, quem insecutus est haud multo post Boguslaus Dux Pomeraniæ admissis octo legionibus Cæsareis,

reis, quibus commeatum, pecuniam, hiberna ad ſeptimanas aliquot indulſit. Sed & Fridericus Comes Palatinus cum vi parum proficeret per Ducem Lotharingiæ & Wirtenbergicum reconciliationem apud Cæſarem tentavit. Indicta igitur Colmariæ dies, neque Cæſar abnuebat Comitem in gratiam recipere, modo Electoratus Bavaro maneret, Palatinus ſupplex veniã peteret, omni in Bohemiam jure ipſe & filius renunciaret, tum ut ſumptus in bellum expoſitos Cæſari redderet, & reductam in Palatinatum Catholicam religionem relinqueret, provideretque ejus cultoribus miniſtriſque de commodâ vitæ ſuſtentatione. At Palatinus Electoratum quidem reddi magnopere poſtulabat, aut ſi id impetrari non poſſet, ſaltem ut ſuam inter ac Bavari domum alternaretur, de veniâ nõ abnuebat, ut tamen per alium ad id deſignatum peteretur. Quo minus Regno Bohemiæ ipſe Filiusque cederent nullam difficultatem fore. Quod ad ſumptus ſpectat, impotentiam ſuam excuſabat, exul & profugus tot jam annos à patriis ditionibus. At de Religione Catholicâ nihil concedere voluit, cum omnia in priorem ſtatum uti ipſo regnante fuerant, reponi cuperet. Cæſar auditis Palatini poſtulatis etſi in Electoratus alternationem poſt mortem Bavari haud gravate conſenſiſſet, tamen quod animadverteret Palatinum neque Catholicam Religionem admittere, neque bona Eccleſiæ reſtituere, quæ res maxime cordi erant Cæſari, neque æs alienum, quod Cæſar hoc bello feciſſet perſolvere velle, continuo tractationem abrupit, perſcripſitque Wirtenbergico ſe niſi iis conditionibus cum Palatino in gratiam redire non poſſe.

Nova tractatio Colmariæ cum Palatino. Caraffa. Lotich. lib. 18.

1626.

Eodem tempore quod ad reducendam Germaniæ pacem diu deſideratum fuerat conventus ſacri Imperii Electorum Mulhuſium, quæ Thuringiæ urbs eſt, indictus atque à Moguntino & Saxone ipſo obitus eſt, cæteri per Legatos ut & diverſi alii Principes per ſuos oratores cõparuêre, Rex Daniæ & Palatinus uti Legatos mitterent non potuerunt impetrare. Cæſar Petrum Henricũ à Stralendorph, Vice Cancellarium Imperii, cum Hermanño Queſtembergio ex interiore conſilio, miſit. Per hos ab Ele-

Conventus Electorum Mulhuſii.

1627. Electoribus petiit, ut de reducendâ tandem per Imperium pace in commune consulerent. Nemo erat cui non id desiderium esset. Sed de modo & conditionibus laborabatur. Multi reducendam pacē Religiosam, quæ anno superioris sæculi quinquagesimo quinto cōstituta fuerat, & publicandam per Imperium probandamq; suadebant. Ita satisfieri querimoniis Catholicorum, qui non desisterent bona contra eam transactionem ablata repetere. Idq; officium Cæsaris esse existimabāt qui Ecclesiæ Catholicæ advocatus sit, ac Patronus. Audiebantur postulata Constantiensis & Wormatiensis Episcoporum, nec non Abbatis Cæsariensis, varia Monasteria, à Duce Wirtembergico, ac Marchione Anspacensi, repetentiū, existimabantque jam tempus esse, in eam restitutionem incumbere, quam alii retro Cæsares variis ex causis impediti, nō sponte omisissent. Tangebat ea res omne Protestantium nomen. Saxo etiam & Brandenburgicus mitiora suadebant, satisque ostendebant minime idoneam videri hanc restituendæ pacis viam, cum neque ita omnibus singulorum querimoniis satisfieret, imo multo maior in Imperio diffidentia ac novorum tumultuum causæ timeri possent. Tandem communi omnium decreto sancitum est. Ut Palatino supplici ac Regno Bohemiæ & Electoratui renuncianti, venia factorum & ex ditionibus hæreditariis portio aliqua arbitrio Cæsaris daretur, Cæsar querimonias publicas ex Legibus Imperii quamprimum definiret, neque permitteret cuiquā ab altero injuriam fieri. Si Palatinus eas pacis conditiones respueret, omnes Cæsari adversus illum opem subsidiumque promittebant, dum Cæsar tamen ita militiam suam ordinaret, ne fidi Imperio Electores Principesque continuis militum stationibus, exactionibus, æstiuis aut hibernis premerentur.

Leopoldus Cæs. filius fit Episc. Halber. Caraff. 135.

Vacabat sub idem tempus Episcopatus Halberstadiensis per obitum Christiani Ducis Brunsuicensis, quē anno superiore Wolfenbuteliæ obiisse memoravimus, & jam armis Wallēsteinii in nomen Cæsaris obtinebatur. Erāt Canonici pleriq; ut iis in partibus à Catholicâ Religione alieni, quidam etiam præsenti bello adversus

Cæ-

Cæsarem immixti, atque ideo læsæ majestatis rei. Cæsar multas in hujus ditionis recuperationem impensas causatus Leopoldum filium suũ in hanc spem proponebat, haud invitis Catholicis. Neque libertatem suffragiorum Canonicis Electoribus eripere volebat, dummodo admitterentur ad eam rem non inidonei. Sed pleriq; à Leopoldo ut à Catholico & præpotenti abhorrebant, magisque metuebant ne aut ipsi Sacerdotiis suis privarentur, aut decretorum, quæ sub Brunsuicensi contra Cæsarem & Catholicos tulerant, rationem poscerentur, Cæsar omnibus in gratiam clementissime receptis, mox obtinuit vt Archiduci Leopoldo Episcopatus liberis suffragiis conferretur, eidem dein Abbatia Hirsfeldensis quam multos jam annos Hassiæ Landgravii tenebant, à Romano Pontifice, attributa est. Sed & Halæ Suevorum ut Parochum Catholicũ à Præposito Eluacensi, & Argentinẽsibus ut ejectos olim Canonicos Parochosq; Catholicos in urbem reciperent, ablata redderent, neminemque deinceps Civium aut Catholicæ Religionis exercitio, aut senatu, eo solùm nomine quod Catholicus esset prohiberent, severè Cæsar edixit. Jamque pluribus in locis ad Passaviensis Transactionis formulam Religionis exercitium urgebatur. Neque Cæsar quicquam volebat nisi ex Legibus Imperii facere ne ea victoriarum magis fiduciâ, quam jure agere videretur. Quanquam ex eo quod Catholicorum postulatis satisfaciebat, Protestantium querimonias auxit, qui hanc rei Catholicæ reparationem in sui perniciem exitiumque interpretabantur. 1627.

Coronatio Imperatricis. & Ferdinãdi III.

Interea Cæsar Viennâ Pragam cum conjuge liberisque & insigni comitatu profectus, Imperatricẽ die Præsentationis B. Virginis sacro, Reginam Bohemiæ, Ferdinandum vero filium paucos post dies Regem Bohemiæ inaugurari curat, eo solum excepto ne filius vivo Patre regnum capesseret. Convenére Proceres Regni convocati à Cæsare, magno numero. Cum igitur, ut Inaugurationibus illis interessent, postulasset, ea quæ ad Reipublicæ conservationem necessitatemque spectabant, copiose exposuit, jussitque ut in commune consulerent. Hæc erant præcipue: Legum novarum observantia, Vicinorum

cinorum Principum amicitia, Artium in Regni finibus defensio, & diligens custodia, cura pacis atque in eâ expeditus armorum apparatus si forte vis ingrueret, perditarum recuperatio aliaque ejusmodi quæ ad publicum regni consilium spectant. Porro vt Ordinem Ecclesiasticum in pristinam dignitatem reponeret, voluit eos Regni deinceps conventibus & publicis de Republicâ consiliis, quod multos jam annos non sine insigni ejus Ordinis contemptu intermissum fuerat, interesse: dato loco ac jure suffragii, ante reliquos Proceres, uti fere per omnem Germaniam. Coronatio post hæc Imperatricis
1627. Eleonoræ, & Regis Ferdinandi nemine contradicente solenni ritu peracta est, administris Cardinale Harrachio, Archepiscopo Pragensi, & supremo Regni Burgravio Adamo Wallensteinio. In quâ illud quidem diversum fuit quod Ferdinando Regi solus Archiepiscopus; Imperatrici vero, cum Archiepiscopo, Burgravius, & Abbatissa S. Georgii quæ Regni Princeps est, diadema Regium imponerent.

Gesta Polonorum & Suecorum in Prussiâ Piasecius

In Borussiâ, per totam hyemem, Dersaviam obsedit Stanislaus Coniecpolsius prohibuitque ne Suedici ex iis locis quos interceperant reliquæ Borussiæ infesti essent, occupato interim Bucensi portu, ex quo uti & ex Pilaviensi, Sueci Dantiscanos concluserant, ac veluti circumsederant. Rex Gustavus cum per idem tempus sæviente Oceano suis auxilia submittere non posset: In Marchiâ Germanicâ & Pomeraniæ confinibus copias aliquot conscripserat. Quinque peditum ac tria equitum millia erant, quas Streffius & Taufelius tribuni in Borussiam ducerent. Quâ re per exploratores cognitâ, Coniecpolsius summâ celeritate ad fines Pomeraniæ duxit, securosque & nihil hostile expectantes coronâ cinxit, ut neque inire pugnam, neque fugâ possent evadere. Cum igitur equitatus Polonicus irruptionem pararet, sublatis in hastilia pileis dedidêre se, signis equestribus viginti quinque, pedestribus triginta ad pedes victorum abjectis. Streffius ac Taufelius præfecti capti sunt, reliqui in Germaniam dimissi, dato prius iuramento, ne intra annum adversus Regnum Poloniæ militarent.

litarent. Major tamen pars, peditum præſertim, in militiam Polonicam conceſſit. Ea potiti victoriâ Poloni ſin diverſa hoſpitia diſtributi ſunt ut collapſas per hyemem vires reficerent. ſed breve id iis ocium Guſtavi Regis adventus effecit, qui menſe Majo mare Balticum cum ſubſidio ex Sueciâ evectus, majore curâ bellum apparauit ; Primo ſui adventu munimentum Mariæburgenſe oppugnans , quod Dantiſcani adverſus ſubitarias Suecorum irruptiones extructum valido præſidio firmaverant , & potiturus illâ aggreſſione fuiſſe credebatur, niſi primo loco dimiçantem Regem accepto vulnere ſuum inde diſcrimen abſtinuiſſet. Quo tamen 1627. percurato, cum inopinatus regrederetur, conditionibus, eum locum obtinuit. Eá res Conjecpolſium hibernis excivit, qui dum Rex æger decumbit, Mevam paucorum dierum ſpacio recuperat. Inde in hoſtem ducens adverſus Guſtavum caſtris poſitis conſedit, nihil auſus donec auxilia à Rege Sigiſmundo adveniſſent. Rex Guſtavus caſtra Polonorum prius quam ſubſidia adeſſent oppugnare properans , cum inſigni clade & ſuo etiam vulnere rejicitur , iterum globo ex bombardâ ſecundum humeros trajectus. Dein media inter arma tractatio pacis injecta ab Oratoribus Hollandicis , qui ſe arbitros offerebant, ſed Polonis non admodum gratos propterea quod prius ad Regem Sueciæ diverterant, communicatisque cum eo arcanis conſiliis ſatis oſtenderant, quam in partem propenderent. Nihilominus Rex Sigiſmundus admiſit arbitros , locumque tractationi ipſa caſtra dixit , atque ad ea ſe venturum oſtendit. Menſe ſeptembri initum de pace colloquium , aç fere ad finem perductum (maxime cum Rex Sueciæ omnia ſe redditurum præter Rigam promitteret) Sigiſmundus ſpe aliunde factâ abrupit, atque inde ad Comitia Regni quæ in Menſem Novembrem Varſaviam indixerat diſceſſit. Sueci quoque cum pax fruſtra eſſet occupato repente Wormditio, & firmatis ubique præſidiis in hiberna, & Rex in Sueciam, diſceſsére.

In comitiis Polonicis Rex officiū Vicecancellarii Jacobo Zadicio, Epiſcopo Culmenſi, & Epiſcopatum Ca- *Comitia Polonica;*

mene-

& pax Suedica eversa.

menecensem paulo ante comitia Paulo Piasecio detulit. Decretum dein diu obluctantibus Lituanis ut commercia inter ipsos ac Regimontanos, unde Suecis annona & necessaria reliqua suppeditabantur, prohiberentur. Sed præcipuæ Procerum querimoniæ erant, de bello Prussico necdum confecto, indignéque ferebant transactionem pacis pene ad exitum perductam, eversam dissipatamque esse, atque ejus rei invidiam Hispanicis commissariis attribuebant, qui paulo ante cum Stanislao Macovio advenerant. Ii erant Gabriel de Roij & post eum Baro Auchius Hi Regem Sigismundũ in spem induxerant recuperandæ Sueciæ, ad eamque rem Rex Hispaniæ classem viginti quatuor navium in mari Baltico comparandarum offerebat, & data eum in finem Auchio ducenta millia Imperialium quibus dicta navigia coëmeret instrueretque. Aucta dein indignatio postquam Rojus Lubeccam ac Rostochium dimissus nullas ejusmodi naves, etsi abundê pecuniâ instructus, obtinere potuit, propterea quod Societati Anseaticæ huiusmodi Hispanica navigatio in mari Baltico periculosa videbatur, metuebantque ne per hujusmodi concessionem vicinorum Regum Daniæ ac Sueciæ, adversus quos ea parabatur, offensam atque arma in se cõcitarent. Rex Sigismundus spe naviũ frustratus, ut sibi pecunia eũ in usum destinata daretur, postulavit. Neq; id poterat impetrare cũ Legati de pecuniâ tradendâ nullũ haberent ex Hispania mandatum. Rex tamen nequaquam animo dejectus, cum nullum à Republicâ subsidium haberet, propriis opibus naves aliquot comparare, atque omni militari apparatu adornare instituit, in portu Dantiscano, duce Apelmanno rerum maritimarum non imperito. Qui sub finem anni hujus in naves aliquot Suedicas invectus, quæ portum Dantiscanum veluti obsidebant, duas earum cepit, unam demersit, cæso Suedico præfecto, reliquas laceras fractasque in portum Pilaviensem compulit.

Piasecius 1627.

Mors Lichtensteinii

Obiere eodẽ anno Carolus Princeps Liechtensteinius Prorex Bohemiæ & Ludovicus Comes Furstenbergius, heros fortissimus, & eodẽ pene tempore mense Decembri

bri, Vincentius Mantuæ ac Montisferrati Dux sine liberis, cujus mors repentino mox bello Italiam implicuit, uti annis sequentibus memorabitur. Id bellum ingens terræ motus per Italiæ extremam partem quæ Apulia dicitur, præcessit. Multę urbes pagiq; deletis incolis aut funditus eversi, aut misere afflicti, disruptiq;. Lacus absorpti, aversi fluminum cursus, eradicatæ sylvæ, complanati montes, apertæ magno rictu convalles, & tanquam tantis in malis luderet fortuna repertus est in urbe S. Severi fæde destructâ, infans sub campanâ vivus valensque, reliquis omnibus circa ipsum lapsu ædium attritis.

1627. Furstĕb. Comitis. Ducis Mantuani. Lotich. lib. 21. Terra Motus in apulia.

Eodem anno Rex Galliæ Ludovicus ejectis ex Insulâ Rhedensi Anglis quos Bucquingamius, & Subissius adduxerant, ad componendos Hugonottarum motus ipse cum exercitu profectus est, Vetus erat eorum receptaculum Rupella in Sanctonibus ad sinum Aquitanicum, portus, emporiumq; iis locis percelebre. Sed munitum imprimis situ, & arte, Idq; contumaciam augebat oppidanis additâ spe anglicani auxilii; ut sustinere obsidionem multos in menses adversus Regem suum ausi sint. Qui nihil motus difficultate operis ad edomandam Rupellam omnes vires convertit. Certus si hunc scopulum excidisset, nullum deinceps fore qui Regi debitum obsequium detrectaret. Igitur cepta obsidio. atq; in annum insequentem summâ ope continuata est. Hispani interim in Belgio, ab occupatæ nuper Bredæ, labore interquiescentes Grollam amittunt. Eam Henricus Princeps Orangius lustrato inter Reesam & Embricam exercitu, dum Hispani Vesaliam peti putant, celeriter obsederat, & paucorum dierum spacio ita communierat se ut depelli non posset. Spinola deinde in Hispanias abiit ad Regem, curâ exercitus Henrico Comiti de Monte commendatâ, qui initio Vesaliæ metuens, quatuor millia præsidio imposuerat, postea animadverso hostium consilio, cum nulla jam esset liberandi ratio supervenit. Urbs honestis conditionibus dedita est. Ac primam novi Principis victoriam Batavi ingentibus gaudiis; & magno triumphalium ignium apparatu celebravêre.

Piasec. Obsidio Rupellæ. Hollandi Grollam capiunt.

1628. 1628 Anno insequente nihil admodum ab iis terrâ actum est. Res maritima felicius processit. Petrus Heinius Societatis Indicæ Architalassus, postquam littora Hispaniæ, & portum Gaditanum diu infestâ classe vexasset, mense Majo in Americam vela convertit, & deprehensam cui diu insidiatus fuerat, Pervanam classem quæ vectigale aurum ferebat, dilapsis paucis, suæ potestatis fecit. Quidam eam prædam septendecim millionum fuisse existimant, Magnâ Regis Hispaniæ jacturâ, metuque ne communis omnes ejus Legiones seditio incesseret, in Belgio maximè, quibus multa ad eum diem debita stipendia, ad classis hujus appulsum repræsentari debebant. Batavis sufficit quod illius sequentisq; anni expeditiones irritas Hispano fecissent, à quo multi in dies non procedentibus stipendiis ad eos transfugiebant. Major tamen ad privatos Indicæ Societatis affines quam in publicum tantæ prædæ portio pervenit.

Et classē Hispanicam Peruanam.

Tillius. occupat Staden.

In Germaniâ hoc demum anno bellum Danicum confectum est. Tillius percurato vulnere, quod apud Pinnenbergam Comitis Schauvenburgici arcem superiore æstate acceperat, ad obsidendum Stadium copias aliquot dimisit, cæteris in hiberna dispositis. Stadium Carolus Morganius tribunus Anglicanus dimisso à se equitatu cõfugerat, cum peditibus. Vetus miles, & in omnes belli casus animo suffecturus. Extracta igitur per hyemē obsidio, donec Tillius initio verius adductis majoribus copiis ad deditionem omne jam subsidium desperantes cõpulit. Datæ præsidiariis honestæ cõditiones ut more militari cõcinentibus tubis cum armis sarcinisq; excederēt neve intra spacium sex mensium adversus Cæsarem militarent. Ita additis qui præsidio essēt ad fines Batavorum copiæ deductæ sunt. Ad alterā Albis partem Glucstadiū & Crempena divisis exercitibus premebantur. Gluckstadiū ab hoc ipso Rege conditum munitumq; diu elusis rejectisq; Cæsarianis & magnâ clade multatis libertatē suā & fausti nominis auspicium retinuit. Crempenā cõditionibus deditam Comes Torquatus & Dux Guadagnolus in fidē accipiūt. Sed Wallēsteinius, acceptis à Cæsare Meckelenburgensi & Sagano in Silesiâ ducatibus,

summa ope in id bellum incūbebat, multūq; providebat qua ratione in Daniam perrumperet cū exercitu. Deerant ad id naves necessariæ. Et civitates Hanseaticæ, ut navigia aliquot commodarent rogatæ à Cæsare per Comitem Suartzenburgicum aulæ Imperatoriæ Præfectum, nulla se dare posse excusabant, propterea quod fœdere cum vicinis Regibus inito prohiberentur, & periculosum negotiationibus suis fore, bellum suscipere adversus Principes maris illius Dominos, in quorum ditionibus cōmorari & negociari ipsi consueverint. Eâ spe frustrati Cæsareani occupare urbes aliquot maritimas, atque ibi fabricare naves instituūt. Rostochium & Vismaria facile in potestatem Wallensteinii cōcessêre. Stralesunda tenui freto ab Insulâ Rugiâ abjuncta obsidionem magna virtute sustinuit, Et cum tantis viribus impar esset. vicinorum Regum Daniæ Sueciæq; auxiliū respexit. Uterq; milites misit, Suecus etiam pulveris tormentarii copiam aliquā, neq; commeatus aut annona deerat, libero adhuc mari quod Cęsariani defectu navium occludere non poterant. Itaq; cum terra summis viribus res ageretur Dux Pomeraniæ Boguslaus unâ cum Legatis Brandeburgicis rem ita cum Wallensteinio componunt. Ut Stralesunda dimisso Regum externorum præsidio Ducis Pomeraniæ ...iis firmaretur, Cæsariq; fidem atq; obedientiam promitteret. Nihil hostile in copias ejus Insulam Rugiam obsidentes designaret, nullasq novas munitiones moliretur. Ita pactis conditionibus Wallensteinius Gustroviam propere discessit ad capiendam possessionem Ducatus Meckelenburgensis quem illi Cæsar in belli impensas concesserat, demotis Dominis proscriptisq; jam pridē Alberto, & Adolpho Friderico, quod Regi Daniæ militassent, neq; Cæsari revocanti paruissent. Absente Wallensteinio, novo à Rege Suecię auxilio Stralesundani firmantur, neque Dux Pomeraniæ obtinere potuit ut conditiones admitterent. Ita rebus iterum turbatis Cęsareani imminuto multum numero veriti ne ad extremum vi rejicerentur, obsidionem omisêre. Quam tamen Wallensteinius majore vi non multo post repetiit; non ad publicum modo imperii decus vindicandum,

1628. *Conatus VVallensteinii.* *Lotich. lib. 21.*

1628. sed privatæ etiam injuriæ memor, At irrito ad extremū eventu cum Stralesunda aperto semper mari recentia à Rege Sueciæ auxilia acciperet, cujus se clientelæ fideiq; solenni sponsione tradiderat. Atque id primum illi Regi consilium fuit pervadendi in Germaniam, In quam jam pridem ab hostibus Cæsaris sollicitabatur.

Regis Daniæ extrimi conatus.

Inter hæc Daniæ Rex cum duobus maximis exercitibus, Tillii & Wallensteinii premeretur, Mari & navibus, quibus valebat, tentandum aliquid ratus Femeram insulam improvisus invadit, ejectisque inde Cæsareis converso cursu Kylam oppidum aggreditur. Ibi primo impetu exclusus desperatâ potiundi spe Rugiam atque inde Usedomiam Insulas meliore fortunâ adoritur, ejectis aut cæsis qui resistere audebant Cæsarianis, mox Wolgastum urbem modico freto ab Usedomiâ abjunctam occupat, videbaturque ex Daniâ in Pomeraniam belli molem translaturus. Wallensteinius intellecto periculo collectis celeriter copiis advolat, ausumq; aciem haud procul Wolgasto insigni clade profligat, Rege ipso cum copiis in oppidum primo, atq; inde in naves compulso. Insulæ mox cum urbibus recuperatæ. Atq; id Regi extremum belli hujus operum fuit. Qui dein Coppenhagam reversus serio ad pacis tractationem quam Cæsar Lubeccam indixerat, animum advertit, satis jam fortunæ adversitatem edoctus, & tristibus insuper ominibus territus, cū haud multo ante Coppenhagæ in Regiū sacellum fulmen incidens omnia Regum præteritorum insignia dejecisset. Ita ad pacis compositionem Lubeccam ventum. Ex parte Cæsaris adfuêre Joannes Aldringerius Baro, Maximilianus Comes Gronsfeldius, Joannes Christophorus Baro de Rupa, & Rheinardus Walmerodius. Rex Daniæ miserat Christianum Friese, Jacobum Ulefeldium hunc Regni, illum Regis consiliarium, Albertum Sckeel Danici maris Architalassum, Dierolphum & Henricum Ranzovios, ambos ex arcano consilio, & Levinum Mareschallum, cum Gunthero secretario. Sex pene menses ea consultatio tenuit, & acerrimis contentionibus, in hyemem producta, anni demum sequentis initio finita, atque ad exitum felicem perducta est, uti ibi memora-

Caraffa pag. 397.

Florus Germ.

morabitur. Rex Sueciæ suos quoq; delegatos ad hanc 1628.
pacificationem destinaverat, Gabrielem Oxenstirna, & Joannem Sparrium, qui prospicerent ut res in priorem statum, sicut ante bellum fuerant, reponerentur, maxime Stralesunda, & Meckelenburgici Duces, quos Rex in suam fidem acceperat. Legatis Joannes Salvius Secretarius Regis in Daniam præmissus, dum literis pro Suedicorum Legatorum adventu sollicitat responsum accepit etsi aliquantulum dilatum, nullum se à Cæsare cum Rege Sueciæ tractandi mandatum habere, neque quemquam sine jussu ipsius posse admittere. Quod si tamē adducerent, quæ pacem promoverent rectè facturos si ad Cæsarem deferrent; relaturos ab eo benevolum responsum. Hanc Legatorum Suecicorum repulsam reclamantibus cæteris Cæsareis quidam soli Wallensteinio adscribunt: Rex Sueciæ admodum indignè tulit: dignumque existimavit ꝙ inter causas illati in Germaniā belli postea prætulerit. Et ille, quo minus hanc iniuriam statim vindicaret, adhuc bello Borussico detinebatur: quod in alterum jam annum abruptâ spe pacis gerebatur: meliore tamen Suecorum fortunâ, quos Dux Borussiæ cuius sororem Gustavus in matrimonio habebat non occultis studiis juvabat. Permiserat enim illis omne Pilaviense vectigal, convectiones item commeatuū, & aliorum belli instrumentorum, adhæc si forte Suedicæ copiæ à Polonis funderentur, habebant ditiones ejus apertas in quas se tuto reciperent. Igitur in comitiis Regni Varsaviensibus quæ mense Julio hoc anno celebrata sunt, quidam Procerum decreverant non aliter Sueco resisti posse nisi & Dux Borussiæ pro hoste haberetur, sed Rex, misso Henrico Dinoffio secretario suo, contentus monuisse Ducē fidei quam Regno Poloniæ deberet, ad colligendam pecuniam pro bello Suedico intentior fuit. Parum oppido impetrari potuit, cum Nuncii Provinciarum, & magna Procerum pars pacem mallent, quam æquis conditionibus impetrari posse existimabant. Itaque bello parum profectum est, satisque habebat eo anno Coniecpolsius ut vim hostium arceret, paucitate suorum non ausus in aciem prodire. Rex Gustavus mense Septembri, cùm

Boguslaus Chemnit. de bello. Suec. vol. 1. li. 1. c. 3.

Legati Suecici ad Pacificationem Dãicam non admissi.

Belli Prussici cõtinuatio.

Piasec.

totâ æstate nihil memorabile tentasset, Brodniciam proditione cepit, cæso fugatoque Alberto Cosacovio, ad custodiendos transitus præmisso. Coniecpolsius Montanium Gallum Brodniciæ præfectum capite plecti jussit: Inde ad persequendos hostes properans, postremum agmen trium millium Equitum sub tribuno Baudisio apud Ostroda oppidum assecutus, prælio commisso fundit: plerisque captis aut cæsis. Baudisius saucius cum duodecim signis equestribus in potestatem Polonorum pervenit.

1628. *Belli Mãtuani origo.* Initio anni, huius sæculi, vigesimi octavi, novum repente bellum in Italia coortum est, morte Vincentii ducis Mantuani sine hæredibus, uti ad finem anni superioris memoravimus. Quæ hæreditas cum ad Carolum Ducem Nivernensem, ex proximis agnatis, spectare videretur, atque eum in finem filium Caroli Vincentius diu apud se habuisset, desponsatâ illi in matrimonium Mariâ Francisci Ducis Mantuani filiâ, quo esset securior successio, cœpit tamen res controverti, Hispanique mox tracto in partes Sabaudo ad arma convolant, ut è captâ ultro possessione Nivernensem ejicerent. Cæsarem quoque ea res, tangebat, à quo tanquam supremo Domino institutio petenda, idque neglexerat Nivernensis. Et Cæsar haud multo post miserat Mantuam, Ioannem Comitem Nassovium, atque Equitem aurei velleris, qui Nivernensi suaderet ut controversas ditiones in manus Cæsaris deponeret, donec ea res judicio disceptata esset. Quod cum Nivernensis facere detrectaret Gallicani subsidii spe, Nassovius inde Mediolanum discessit. Cuius Gubernator Gonsalvus Corduba, una cum Sabaudo divisis inter se exercitibus Marchionatum Montisferratum invadit. Et cæteræ quidem urbes facile in potestatem oppugnantium concedebant, præter Casale, quod inter munitissima Italiæ habetur. Igitur Corduba ad obsidendum id domandumque animum adjecit, irrito ad extremum conatu, non loci tantum munitione viribusque defensorum, sed exundantis Padi eluvione, ac continuis fere tempestatibus rejectus; ita hâc spe evolutus, instante

jam

jam hyeme in vicina quæque loca, valida præsidia disposuit, prohibendo commeatui, cæterisque quæ ad ferendam obsidionem, quam anno insequenti repetere decreverat, usui esse possent.

Rex Galliæ quo minus Nivernensi in tempore succurreret, adhuc intestinis Regni motibus tenebatur, & maximè obsidione Rupellæ; ad quam subiugandam omnes pene Regni vires contraxerat. Ea urbs multos jam annos resistebat Regi, contumaciâ Hugonottarum (ita Galli Calvinianos vocant) eratque natura loci & operibus præmunita, adhæc accipiendis ex mari Anglicanis auxiliis oportuna. Igitur Rex diu eludi majestatem suam unius intra regnum urbis rebellione haud ultra laturus, instigante maxime Cardinale Ricolocio anno superiore obsidionem cœpit, difficilem plane ac laboriosam cum non modo oppidani ipsi observandi, sed exterum quoque auxilium arcendum esset, quod Angliæ Rex magno numero submittebat. Una ratio erat obstruendi portum ut hæc auxilia prohiberentur. Invenitque viam quâ id perficeret Pompeius Targonius Regius Castrorum metator, partim depressis in fundum navigiis doliisque quæ sabulo lapidibusque oneraverat, partim catenâ ferreâ ex unâ in alteram partem producta, tum certo intervallo dispositis navibus quas ingentibus trabibus pontium instar inter se commiseserat. Et quanquam repentina nonnunquam tempestas, ceptum perfectumque opus convelleret, aut partem eius disjiceret, nihil intermisit Targonius, quin & statim destructa reponeret, & collapsa convulsaque validioribus fulcimentis stabiliret. Ita tandem magno atque arduo opere effectum est: ut Anglicana classis ingenti navium numero appellens ingredi portum ausa non fuerit: & dies aliquot nullo ibi fructu subsistens conversis mox velis in Angliam redierit. Inspexit idem opus & Regiorum castrorum formam ex itinere Marchio Ambrosius Spinola, ejusmodi rerum ingeniosus machinator, laudavitque apud Regem ingenium Magistri. Igitur urbs desperato omni externo auxilio cum tandem ad

Obsidio Rupellæ eiusque deditio.

1628.

1628. extremam & pudendam famem pervenisset, victoris arbitrio se necessario permisit. Præsidiarii omnes sine armis sarcinisque ingloriè dimissi. Cives Rex, quanquam in aliquos eorum gravius animadvertere potuisset, conservare voluit. Sed Religio Catholica extemplo restituta est, prohibitusque usus illi contrarius. Demoti magistratu Hugonottæ atque in locum eorum Catholici repositi. Urbs dein ipsa mœnibus denudatur ad pagi modum ut cæteris exemplo ac terrori esset.

Cædes Bucquingamii.

Lotich li. 24. c. 3.

Porro Regem Angliæ Carolum infaustus navalis hujus expeditionis eventus non parum turbavit, & Dux Bucquingamius ex intimo eius consilio, ac potissimorũ negociorum præcipuus minister, manu sicarii interfectus est. Feltonius nomen homini fuit. Scotus natione, idemque miles, atque ordinum ductor forte an ex composito Portumeiam venerat. Ibi cũ Comite Subissio, exule Gallo, familiaribus ejus immixtus ad Bucquingamiũ penetrat, & dum Bucquingamius ac Subissius inter se secreto colloquuntur, in id intenti; adrepit sensim Feltonius, cultrumque quem hunc in usum jam præparaverat, in viscera nihil minus cogitantis Ducis manubrio tenus immergit: & mox, relicto ferro, in vulnere, sese ex conclavi per gradus in aream præcipitat, adhuc incognitus, seu forte aversis omnium oculis nemo facinus perspexerat, sive rei atrocitas obstupefecerat singulorum animos sensumque. At mox ad gemitum collabentis Ducis coorti famuli, postquam manifesta cædes, neque author apparebat, haud dubiè id fraude Gallorum factum, Angli arreptis armis conclamant, jamque in necem Subissii ac comitum ipsius prorumpebant, cum Feltonius periculum Gallorum animadvertens, nescio, majoréne patrati an sponte detecti facinoris audaciâ, regressus in conclave, immistusque furentibus rogat uti ferrum ab innocentibus abstineant, ac se authorem cædis profitetur, tum detractam pileo schedam ostendens admirantibus frementibusque. Hic, inquit, ordo atque author cogitati facinoris descriptus est, ne ignoraretur si forte me cadere inter manus vestras hoc lo-

1628.

eo contigisset, quod si & id levius est extrahite ferrum è vulnere, videbitis, albo manubrio instructum esse. Ita comprehensus, atque in vincula conjectus, cum quæsitissimis cruciatibus laceraretur, sese solum facinus illud diu animo volutasse constanter professus est; lętari proinde de felici eventu, & sperare Deum peccatis suis propitium fore, quod publico odio jam diu maturam victimam immolavisset. Neque mortem magnopere vereri: cui aliquādo moriendum certo sciret. Ita extremo supplicio affectus est. Dux Bucquingamius nequaquam multis lacrymis deploratus est, ad extrema procerum ac plebis odia magnitudine potentiæ evectus, dum illi æmulum atq; obicem suæ apud Regem ambitionis, hæc tyrannum & novarum exactionum artificem juxta aversantur, tantâ audaciâ ut non multo ante ex intimo Bucquingamii consilio, quendam quem Bucquingamii Dæmonem appellabant, quidam coorti è plebe palam multis cum conviciis interficerent. Sed neque Rex in cædem ducis præter percussoris supplicium quicquam amplius quæsivit fortasse ne deprehenderet authores quos punire non liceret: aut quia sic odio publico litatum putabat, quod Dominis debitum in ministris securius exspirat.

Mors VVirtenbergici. Mense Aug. obiit Joannes Fridericus Dux Wirtenbergicus, ex Barbarâ Sophiâ Electoris Brandeburgici filiâ, sex liberis susceptis. *Funus Ducis Iulia.* Eodem anno ductum est funus insigni pompâ Joannis Guilielmi Juliæ, Cliviæ, ac Montium Ducis, anno nono & decimo postquam ex hac vitâ sine hæredibus decesserat. Cuius ditiones diu inter agnatos literis armisque disceptatæ, tandem inter Electorem Brandeburgicum & Palatinum Neoburgicum ita divisæ sunt, ut illi Clivia ac Marchia, huic Julia ac Montes obtingerent.

Cæsaris consilium de reformatione. Caraff. in Germ. sacra. Porro Cæsar debellatis jam omnibus per Imperium hostibus conditoq; apud Pragam templo, S. Mariæ de Victoriâ, eo loco quo ante annos octo prælio ac bello simul Bohemos vicerat, cepit tandem animum adiicere ad reformationē Religionis multis gravissimisque ratiōibus impulsus. Quæ res etsi ante hac sæpe expetita, atqua ab

aliis retro Imperatoribus tentata fuerat, tamen aut potentia adversariorum, aut aliis subinde enascentibus bellis elusa vel impedita fuerat. Sed quo arduum erat atque periculosum magis negocium, eo cautius sibi incedendum existimabat Cæsar. Comprimis autem observare statuerat Leges & statuta Imperii, ad quorum observantiam si cuncta revocaret neminem censebat fore qui justè conqueri posset. Primum igitur in suis hæreditariis provinciis, qui alterius quam Catholicæ Religionis essent, Magistros maxime & concionatores intra constitutum tempus, aut patriam aut religionem mutare jussit. Idque ad morem cæterorum Principum qui suis in ditionibus, nullam facile aliam religionem quam cui ipsi dediti sunt patiuntur, certe Catholicam ubivis fere proscribunt. Igitur nova de Religione edicta per Bohemiam, Moraviam, Silesiam, Austriam, Stiriam, Carinthiam, Carniolam, proposita, dimissique qui ea quæ jussa fuerant exequerentur: atque in refractarios animadverterent. Sed ea res non absque periculo erat. Constat certe in Bohemiâ fuisse, qui collectâ agrestium non parvâ manu, Cæsarem venationi cum primoribus aulæ intentum, intercipere ac neci dare cum suis cogitaverit. Re dein cæterâ sorti permisâ, ac satis ratus, quod primam Religionis tempestatem hoc casu evertisset: divino tamen numine conjuratio detecta, atque in tempore oppressa est, Author in Hungariam atque inde ad Turcas evasit.

Edictum Religionis in provinciis Austriacis. 1628.

Conjuratur in necem Cæsaris. Caraff. 392.

Majus Cæsari negocium fuit Religionis per Imperium restitutio. In quod illi neque eadem quæ in Provincias avitas, authoritas, neque par causa erat, igitur ex ipsis Imperii legibus, atque ad Passaviensis transactionis formulam, quæ pax Religionis in Germaniâ habetur cuncta agi placuit. Quod quoniam longi deinceps belli, & cæteris omnibus funestissimi initium fuit, paulo altius repetere non abs re erit. Primo omnium constat, quantam in imperio mutationem dissidium Religionis superiore sæculo invexerit, ut statim mutuâ inter Proceres amicitiâ, fiduciâque sublatis, contra offensiones, iræque & diffidentia animos subirent.

Pax Religionis in Germania.

1517.

rent. Cæſar Carolus antiquam Religionem, Saxo & Brandenburgicus, & Landgravii Haſſiæ aliique nonnulli Proceres novas opiniones tuebantur, alii aliis ferventius aſperiusque. Mox pulſi loco Catholici, variarumque ſuperſtitionum damnati, occupata templa, ſed magis domus, prædia, & villæ, demum integræ ditiones ac territoria ejectis ſacerdotibus; Religioſisque in profanos uſus applicata. Cæſar ſupremus Eccleſiæ Advocatus hanc religionis mutaiionem ægerrimè ferebat, & ſui muneris eſſe exiſtimabat proſpicere ne quod inde Reſpublica detrimentum caperet. Igitur primum literis & colloquiis concordia tentata; ſed res longius proceſſerat, quam ut ita finiri poſſet. Poſtquam ad arma perventum eſt, patuit mali vis & magnitudo, & quo quis animo eſſet, Princeps aut Magiſtratus, ſtudia conatusque pro hâc aut illâ parte nitentium docuêre. Cæſar causâ & felicitate ſuperior, quo minus bellum abſolveret, magnitudine Imperii & copiâ negociorum impediebatur. Igitur deſiderio pacis in conditiones itum, & tractatio Paſſavii inſtituta. Juſſi omnes ab armis diſcedere, & ne cui Religio frau- 1552.
di eſſet cautum, donec eâ ſuper re in conventu Ordinum generali deliberatum conventumque eſſet. Triennio poſt Auguſtæ comitia habentur, quibus nomine 1555.
Cæſaris, frater ejus Ferdinandus Rex Romanorum præſedit. Ibi Pax Religionis, omnium Ordinum conſenſu, in hæc capita componitur: eorum fere quæ Paſſavii acta fuerant, explicatio ac confirmatio. *Primum* ne quis Electorum, Principum, aut Statuum, Imperii, ob Auguſtanæ confeſſionis uſum ſuis in ditionibus, bello aut alia quavis moleſtiâ impetatur. *Deinde* ne quid illi adverſus Cæſarem, Ordinesque Catholicos, eorum Collegia & Clericos, religionem, Eccleſias, bona aut proventus hoſtile tentent aut machinentur, ſed hæc iis ubicunque extiterint libere co ncedant, ac permittant. *Tertio* præter Catholicos, & eos qui Auguſtanæ Confeſſionis ſunt nulli aliarum Religionum hac pacificatione gaudeant. *Quarto* Archiepiſcopus, Epiſcopus, Prælatus aut alius quivis ex ordine Eccleſiaſti-

Receſſus Imperii de anno 1555. Schleidanus in commēt. lib. 26. §. Vnd damit. §. Dargegen ſollen. §. Doch ſollen.

co.

1628. co, Religionem Catholicam deserens, statim, tamen sine honoris ac famæ detrimento Archiepiscopatu Episcopatu Prælaturâ ac beneficiis suis cedet, omnesque quos inde proventus acceperit restituet, atque in locum decedentis alium Catholicum sufficere, quibus id de jure competit, liceat. *Quinto* Bona Collegiorum, Cœnobiorumque atque aliarum fundationum ante transactionem Passaviensem ab Augustanæ confessionis cultoribus occupata, atque in usus Scholarum, Pauperumque conversa, si ad nullum immediatum Imperii membrum pertinuerint, ita ut immutata sunt permaneant. *Sexto* Jurisdictio Ecclesiastica in usum ac ceremonias Augustanæ Confessionis ad integram Religionis compositionem sit suspensa. *Septimo* Ordini Ecclesiastico, facultates suæ atque annui proventus cujuscunque generis, & quovis ex loco integri ac salvi permaneant, teneaturque id, ad quod ante hac obstricti fuerant, illæso singulorum jure, ac nullo Religionis respectu, dependere. *Octavo* ex iis bonis, ministeriis Ecclesiarum, Scholis, Zenodochiis, & sustentationi pauperum nullo Religionis discrimine, ut olim ita deinceps provideatur. *Nono* nullus Imperii status alterum statum aut subditos alterius, ad suæ religionis professionem adigat, aut contra magistratum ipsorum in defensionem ac præsidium accipiat. *Decimo*, Religionis causâ migrare ac bona sua divendere volentibus liberum id sit, dummodo ii qui sui juris non sunt Dominis ac Magistratui pro consuetudine Regionum satisfaciant. *Vndecimo* hæc pax donec super controversiis Religionis conventum sit, perduret, aut si conveniri de iis non potuerit, æterna tamen atque inviolabilis permaneat. *Duodecimo*, Libera Imperii Nobilitas hac etiam pace gaudeat neque propter hanc aut illam Religionem, damna aut incommodum à quovis sustineat. *Tertiodecimo*, Civitates liberæ Imperiales in quibus hactenus exercitium utriusque Religionis fuit, id ita uti nunc est habeant, neque alteri alteros turbare, aut ex eo statu in quo sunt deiicere laborent. Atque his maximè articulis Paci Religionis tum quidem optimê con-

§ Vnd nach dem bey vergleichung.
§. Dieweil aber.
§. Damit auch.
§. Als auch den.
§. Vnd ob solcher.
1. Es soll auch.
§ Woaber vnsere.
§. Vnd nach dem einvergleichung.
§. Vnnd in solchem Frieden.
§. Nach dē aber in viel

1628.

consultum videbatur, Catholici satis habebant aliquarum Ecclesiarum jacturâ à contactu eius quod supererat avidorum cupidinem abstinere, plane Nautarum ac Mercatorum instar qui ortâ tempestate partem mercium in undas ejiciunt, ut se atque id quod reliquum est conservent. Sed res contra accidit. Nam sub specie Augustanæ confessionis Doctrina Calvini, aliæque indies, atque aliæ in rebus ad fidem spectantibus opiniones irrepsere. Tum circa quartum articulum multis modis graviterque peccatum est. Nam etsi Protestantes Imperii status initio magnopere adniterentur, ne articulus ille Pacis documento insereretur; tamen neque Ferdinandus Rex neque Principes Catholici ab eo unquam proposito dimoveri potuere: palam testati nullam se sine eo capite pacem admissuros. Insertus tandem, & communi omnium consensu publicatus multos mox adversarios habuit, neque quicquam aut à Ferdinando aut aliis dein Cæsaribus majore contentione postulatum, quam [illegible]eretur. Interim quasi jam sublatus es[illegible] aut ad transactionem Pacis Religiosæ nihil pertineret, passim violabatur. Duos omnino Archiepiscopatus Magdeburgensem & Bremensem, duodecim Episcopatus numerant, præter Collegia, Cœnobia, aliaque sacerdotia complura quæ hoc modo à Catholicis in manus ac potestatem Protestantium pervenerint. Magdeburgensi Archiepiscopatui post Fridericum Brandeburgicum anno 1551. frater ipsius Sigismundus præfectus fuit, tredecim annorum puer, qui deinde factus maturior conceptam jam animo Augustanam confessionem quo minus induceret, morte prohibitus fuit. Illi sublectus (1566.) Joachimus Fridericus Joannis Greorgii Electoris Brandeburgici filius, id quod antecessor ceperat perfecit: Idemque haud multo post (1570.) ductâ uxore nuptias celebravit, retento Archiepiscopatu, authorq; & exemplo pluribus Canonicis fuit ut idem facerent. Bremensem Ecclesiam Georgius Dux Brunsuicensis, anno 1536. fato functus, ac post eum Henricus Dux Lauenburgicus ad annum 1585. obtinuit, uterque ut vulgo ferebatur Augustanæ professionis,

Bona Ecclesiæ post transact. Passa ablata.

Arch. Magdeburgensis.

& Bremensis.

cæli-

cælibes tamen, quique palam in Religione nihil mutaverint His ſucceſſit Adolphus Dux Holſatiæ decem annorũ puer, qui dein ductâ Auguſtâ Regis Daniæ ſorore

Lotich. lib.25. cap.1.

primus conjugatus Archiepiſcopus extitit. Sed Epiſcopatus plures repetebantur. *Mindenſis* quem Henricus Julius Dux Brunſuicẽſis, anno 1566. Catholicis abſtraxit,

1628. *Halberſtadenſis*, qui eodem penè tempore in Ducum Brunſuicenſium manus pervenerit, atque ab illis hæreditatis inſtar poſteris tradi cœperit. *Verdenſis* ab Everhardo ab Halle anno 1568. *Lubecenſis* ab eodem Halle, & dein à Joanne Adolpho Duce Holſatiæ. *Ratzenburgicus* à Chriſtophoro Schnellenbergio anno 1554. *Miſnenſis* à Joanne Hauguitio & poſtea à Ducibus Saxoniæ ad mutationem Religionis perducti, atque Eccleſiæ Catholicæ adempti: addebantur *Mœrsburgicus* & *Naumburgicus* ab iiſdem Saxoniæ Ducibus per idem tempus occupati. Demum, *Brandeburgicus*, & *Havelbergicus*, & *Libuſſenſis* quem Marchiones Brandenburgici, & poſtremo *Caminenſis* quem Duces Pomeraniæ ſibi vendicaverant. Præter hæc autem & poſt tranſactionem Religioſam ab Eccleſiâ Catholicâ deſciverant, duo Magiſtri Ordinis Teutonici, per Boruſſiam unus, alter per Livoniam, adhæc Archiepiſcopatus Rigenſis, Epiſcopatus Revelenſis, Churlandius, Deſſelius, Tertzius, Suerinenſis, Schleſuicenſis, Kylanus, Pumetzanenſis, Heilbergius, & Warmelandius. Porro collegiorum cœnobiorumque quæ repetebantur infinitus erat numerus. Neque hic Principes modo, ſed civitates etiam Imperiales arguebantur, Argentina, Noriberga, Ulma, Nortlinga, Memminga, Ratiſpona, aliæque permultæ, quæ multas ex his ad ſe facultatibus pertraxerant. Neque his contenti, poſſeſſores quoque ejecerant, omni uſu Catholicæ Religionis palam interdicto, quod tamen poſtremo Pacis Religioſæ articulo adverſabatur.

Cæſar concipit Edictum Reſtitu-

Igitur Cæſar jam diu Catholicorum querimoniis fatigatus, & ſua etiam voluntate; ut erat Catholicæ Religionis deſiderio ardentiſſimus, his omnibus Reipublicæ malis, ex ipſis Imperii Legibus remedium petere

re decrevit. Voluitque ut ad pacis Religiosæ formulam Augustæ consensu Ordinum sancitam, omnia redigerentur. Igitur compositum edictum, quod prius quam per Imperium publicari faceret suasit rerum magnitudo, ut super eo Principum primariorum animos atque sententiam cognosceret. Ita promulgatio ipsius in annum sequentem dilata est. Porro edicti Imperatorii hæc erant præcipua capita, ut Archiepiscopatus, Episcopatus, Prælaturæ, Collegia, cæteraque ejus generis bona Ecclesiastica contra transactionem Passaviensem Catholicis adempta, antiquis possessoribus extemplo redderentur. Tum quod Catholicis statibus nulla lege prohibeatur subditos suos, Religionis causa ditionibus suis exigere, cum cuilibet jus emigrationis ac rerum suarum venditio Pace Religionis permissa sit, neque contrarium ullo articulo vetetur. Denique ut Pax Religionis præter Catholicos, & primævæ Augustanæ confessionis cultores neminem alium complectatur, cuiuscunque is etiam Religionis aut sectæ fuerit.

1628. *tionis bonorum Ecclesiæ.*

Cæterum commune id & generale restitutionis edictum, nō nulla huius generis exempla præivêre; Ex quibus quantum negocii cum reliquis futurum fuerit, tunc satis conjici poterat. Archiepiscopatus Magdeburgensis erat inter ea quæ restitui debebant, armisque Wallensteinii obtinebatur præter urbem: ejus Administrator Christianus Guilielmus ex Marchionibus Brandeburgicis tum vi pacificationis Religiosæ inidoneus, tum quod in bello Danico contra Cæsarem arma tulisset, proscriptus, adeoque hostis Imperii, erat. Quare veriti Canonici, ne Cæsar Præsulem Catholicum induceret, Augustum Saxoniæ Electoris filium ad dignitatem illam capessendam postulant. Cæsar gnarus eorum quæ agebantur, ut Primatum illum Ecclesiæ Catholicæ redderet, interdicit Capitularibus Magdeburgensibus, quorum plerique belli Danici crimine tenebantur, ne ad Electionem postulationemve novi Præsulis convenirent, Saxoni vero scribit quantos sumptus in recuperandam provinciam illam impenderit, tum quod

Controversia de Archiepiscopatu Magdeburgensi. inter Filium Cæsaris & Saxonis. Caraff. 394.402. Lotich. li.6.24.

quod Archiepiscopatum illum jam diu contra transactionis Passaviensis leges ademptum reddi Catholicis oporteat. Itaque monet ne in postulationem filii sui consentiat; Cum & ille propter diversitatem Religionis ad capiendum; hi etiam ad postulandum eligendumque ad nuperam in bello Danico rebellionem plerique omnes sint inidonei. Sed jam illi festinatâ postula-
1628. tione atque acceptatione rem præcipitaverant: vt prius omnia perficerentur, quam literæ ad eos Cæsaris pervenirent. Itaque à Capitulo rescriptum quoniam in amicissimum ac maxime fidum Cæsari Principem tantum beneficium contulissent, dignaretur Cæsar hoc eorum de Saxonis filio judicium ratum habere, & Saxo respondit non posse sine honoris & famæ suæ jacturâ acceptatam semel filii dignitatem inconstanti levitate omittere. Cæsar neutro responso contentus ut Archiepiscopatus filio suo Leopoldo Wilhelmo concessione Summi Pontificis traderetur facile obtinuit, nominavitque eam in rem Gubernatorem Provinciæ illius Wolffgangum Comitem Mansfeldicum, virum strenuum prudentemque atque expertæ fidei. Ad hæc dimisit Magdeburgum qui in vitam & facta Capitularium, quorum non pauci bello Danico immixti crimine Majestatis tenebantur inquirerent. Quare illi non vano metu perculsi, nam eadem fere erat omnium causa, duos ex suo ordine Viennam ad Cæsarem ablegant, qui & priores errores, & nuperam Saxonis postulationem excusarent. Igitur admissi, exponunt credidisse se quando Electoris Saxoniæ filium, Cæsari addictissimi Principis, in Archiepiscopum postulaverint, voluntati Majestatis ipsius abundê satisfecisse, nunc cum id assecuti non sint rogare, ut Cæsar optimum factu cõsilium iis suggerere dignaretur, omnia se ad mentem atque arbitrium Cæsaris promptissimê facturos. Cæsar per Cancellarium responderi jussit, quoniam in dictâ postulatione non modo contra leges Imperii & Canonum graviter erraverint, sed etiam inter se atque Electorem Saxoniæ, amicissimum sibi & optimâ voluntate conjunctum Principem semina & originem discordiarum jecerint, viderent ipsi quomodo rem cum

Saxone

Saxone componerent: se neque ob privatum Filii, ac 1618
domus suæ, sed & publicum Imperii commodum Archiepiscopatu cessurum. Inde abruptis cæteris tractatibus ad suos reverti jussit.

Sub idem tempus Ferdinandus Magnus Hetruriæ Dux ex Italiâ Pragam adveniens Cæsarem Avunculum salutavit, inde Oenipontem profectus Leopoldi Archiducis filium ex sacro baptismi fonte suscepit. Datum puero *Varia.*
nomen Ferdinandus Carolus. Genuæ ingens conjuratio detecta atque in tempore oppressa. Authorem eius Julium Cæsarem Vaccherum perhibent, etsi alii *Lotich.*
rem altius trahant, qui Ducem & Senatum Genuensem *lib.* 24.
feriis Paschalibus quando publica per urbem processio *Piasec.*
ex more ducebatur, interficere constituerat. Rebus igi- 479.
tur ad id rite compositis Radinus quidam, unus conjuratorum pridie quam perficeretur adit Magistratum, aperitque insidias. Vaccherus cum paucis sociis comprehensus, & supplicio affectus est. Indici impunitas ac decem aureorum millia in præmium data. Venetiis quoque Dux Cornarus non leve discrimen adiit. Author filio fuerat, juveratque ut à summo Pontifice in numerum Cardinalium reciperetur. Id Reginaldus Zenus Eques S. Marci, atque unus ex decemviris, contra Leges patrias factum dictitans acriter in senatu impugnaverat. Eam patris fratrisque injuriam alter Ducis filius Georgius Cornarus molestê ferens, immittit sicarios qui prôdeuntem è Curiâ Zenum confoderent. Deerraverant tamen percussores, non nisi levibus vulneribus inflictis. Sed atrocitas facinoris omnes commovit, auxitque indignationem, famulus Zeni, respersam sanguine Domini togam, circumferens, atq; identidem vociferans, cæsum herum in tuendis patriis legibus. Igitur instituta in Ducem actio, & magnis Patrum clamoribus agitata est: qui ubi se inscio facinus commissum dato jureiurando asseruit, velletque se magistratu abdicare prohibitus fuit, absolutusque consensu omnium; indignitatem exauthorandi Ducis abhorrentium. Filius eius Georgius proscriptus, ac bonis omnibus spoliatus fuit.

1629. 1629. Ad initium anni millesimi vigesimi noni pax Danica Lubeccæ componitur: conventumque ut Rex titulo Ducis Holsatiæ contentus à reliquo se imperio abstineret, neque Cæsari quid faciendum aut omittendum præscriberet. Episcopatus in Germaniâ omitteret, Insulas Femeram & & Nordstrandam aliaq; loca intercepta redderet dominis. Sua ipse vicissim reciperet, ut tamen Cæsari Jus vetus in Holsatiam Stormariam & Ditmarsiiam relinqueretur: dein sumptus utrinque compensati, & captivi dimissi sunt.

Pax Danica. Piasec. 489.

Belli Suedico Polonici in Borussia finis & pax.

Acriter per idem tempus in Borussiâ Suecos & Polonos inter bellum continuatum est. Brodniciam Sueci anno superiore occupaverant, eamque per totam hyemem circumpositis in proximo præsidiis vehementer premebat Coniecpolsius. ut jam haud multum abesset, quin penuriâ commeatuum sine ullo certamine in Polonorum potestatem ultro rediret. Eâ necessitate animadversâ Joannes Vrangelius Elbingensis præsidii præfectus superato fluvio Druenca qui à Polonis negligenter servabatur, & dein cæsis qui ad resistendum occurrerant magnam copiam annonæ urbi intulit: dein utendum victoriâ ratus flexo itinere Toruniam petiit, spe conceptâ potiundæ urbis egregiæ splendidæque, sed imparatæ, ac nullâ re ad tantum periculum provisâ. Jamq; ad mœnia ac portam pervenerat, quam Cives militiæ expertes haud dubie deserturi erant: Nisi Gerardus Dinoffius Tribunus Veteranus forte tunc in urbe præsens subito ad periculum occurrisset, animatis ad constantiam civibus, conductisque in eam partem tormentis, atque in hostem explosis, ita Sueci rejecti, & insequente Polonico equitatu Elbingam compulsi sunt. Mense Februario comitia Varsaviæ celebrata sunt, decretaq; in hoc bellum collecta, ut vocant fumaria, qui est dimidius florenus in domos singulas tam urbium quam pagorum villarumque præter arces Nobilium & Cleri. Permissumq; Regi quoniam miles extemplo haberi non posset, ut ab Imperatore auxilia ex Germaniâ accerserentur. Missus est à Wallensteinio Arnheimius cum quinque & duobus equitum millibus, qui Majo mense per Pomeraniam

ducens

ducens, lustratis Hamersteinii copiis, apud Grudentum castra cum Conjecpolsio conjunxit. Quo subsidio confirmatus Coniecpolsius & pugnandi avidus ut Regem Gustavum, qui iam eo ex Sueciâ advenerat, eliceret ex castris ad Quinzinum positis, jussit occupari transitus apud fluvium Lybam, quos à Rege haud negligendos sciebat: ipse accepto in medium Arnhemio in lævâ hastatis Equitibus, sinistrâ Cosaccis collocatis, ita acie instructâ, adventum hostium opperitur. Qui ubi adfuit; Coniecpolsius cum hastatis in confertissima Suecorum agmina magno impetu irruit: & disjectis qui obstiterant tormenta occupat, à quibus haud procul aberat Rex ipse Gustavus; Inde emissam totam Suedicam aciem Cæsariani pari virtute excepère. Certatum utrinque acerrimè donec Sueci terga verterent. Quos Rex indignationis plenus cum revocatos collectosque in prælium reduceret, iterato Poloni fundunt profligantque; perculsos dein atque conterritos donec dies fuit, persecuti. In eo tumultu Rex Gustavus bis à Polonis captus cum non agnosceretur elapsus est, amisso balteo pileoque, inde equo pernici impositus à suis, intempestâ nocte Mariæburgum evasit. Porro fructum victoriæ discordia Ducum mox corrupit. Neque Rex ipse Sigismundus ad castra perveniens huic malo mederi potuit. Petendum erat statim à prælio Mariæburgum quo sese Rex contulerat, priusquam respiraret à metu, aut necessariis operibus communiretur. Sed Arnheimio non lubebat. Qui iniussu Coniecpolsii ad divortium Vistulæ cum suis digressus munimentum ibi Suedicum oppugnare frustra cepit. Id Sueci ad caput insulæ Mariæburgensis extruxerant, ubi Vistula in duo brachia divisus uno Dantiscum, altero cui & Mariæburgum adjacet, Elbingam decurrit. Ita divisis viribus neque Poloni quicquam apud Mariæburgum, neque ille in expugnatione munimenti illius efficere potuêre: habuitque spacium Gustavus ut civitatem primo impetu facilem captu, necessariâ defensione, operibusque, & novo ex Lithuaniâ subsidio communiret. Sed & Sigismundus in castra perveniens

1629.

Regis Sueciæ periculū.

1629. cum suasisset ut omissâ munimēti oppugnatione Arnhemius ad se transiret, primum stipendia causatus, postquā ea numerata sunt necdum paruit cum diceret se adversus ditiones Electoris nihil habere in mandatis. Pars enim Borussiæ ad Electorem Brandenburgicum pertinet. Deniq; patuit fraus Arnhemii cum omnia Polonorum consilia per eum Electori nudarentur, cuius & ipse cliens erat atque in ditionibus ipsius domiciliū habebat. Itaq; Rex Sigismundus misso celeriter nuncio ad Wallensteinium, effecit ut Arnheimius revocaretur, substituto in locum ipsius Henrico Julio Duce Lauenburgico, & mox Philippo Mansfeldio. Sed jam dimissi Arnhemii ignominia exercitum corruperat impari utroq; duce qui invidiam superaret, ad hæc penuriâ commeatuum pabuliq; multi ad castra Suecica transfugiebant. Et Rex Sigismūdus morbo correptus castra deseruit: ita adnitentibus tandem Galliæ & Angliæ Regum Legatis pax seu induciæ in annos quinque componuntur, his conditionibus ut Brodnicia, Wormditium, Melsacum, Stumum, & Dirsavia restituerentur Polonis, Mariæburgum Electori Brandeburgico in depositum traderetur, qui tamē annuos proventus ejus urbis insulæque in ærarium Polonicum referret. Si autem induciis finitis pax integra non coalesceret, urbem illam una cum Dirsaviâ Suecus reciperet, atque interim pignoris loco retineret portum cum arce Memelense, & Elbingam, Bransbergam, Pilaviam, atque omnia ea quæ in Livonia occupaverat. Comitia dein Versaviæ menseNovembri celebrata sunt, exoratusq; Rex ab Ordinibus ut bellū illud ad feliciora Reipublicæ tempora reservaret, ægre tandem inductus est, ut annueret. Ita Regis atque Ordinum decreto induciæ probatæ, ac dein prorogatæ sunt. Haud invito Sueciæ Rege qui jam ad bellum Germanicum animum adjecerat. Eodem anno insignem victoriam de Tartaris Rex Sigismundus reportavit, quos Ducibus Galgâ fratre Principis Tartarorum, & Murzâ Cantimirio Russiam ingressos, Stephanus Chmielecius Dux Cosaccorūnitio prælio profligavit, cæso in acie filio Cantimirii, & captis bis mille, inter quos & frater Principis Tartarorum fuit.

Pax Sueco. Polonica.

Victoria contra Tartaros.

Porro

Porro in Italiâ per idẽ tempus gravius multo bellũ exarsit, cum hinc Cæsar perfectâ jã Danicâ pace, inde Galliarum Rex Ludovicus domitâ Rupellâ cæterisq; Hugonottarum, ad vindicandam Mantuanam ditionem infesti utrimq; consurgerent. Rex Ludovicus præter sedatas domesticas turbas pacem quoq; cũ Rege Angliæ fecerat, eo securius cum victore exercitu in Sabaudiam perrupit, occupatâ Segusione atque aperto in Italiam transitu, & compulso ad pacem Sabaudo, cujus ditionem longe lateq; immisso exercitu victor obtinebat. Cæsariani quoque per Helvetios & Rhetiam lustrato apud Lindaviam exercitu in Italiam irrumpunt. Curia, cæteræq; in eo transitu arces validis præsidiis firmatæ. Erant in exercitu Cæsaris primarii tribuni, Colatus, Meroditus, Aldringerus, Ossa, Gallassius qui divisis inter se partibus agrum Mantuanum torrentis instar inundavere, nullo jam loco præter Mantuam qui Germanicis armis posset resistere. Interea Rex Hispaniarum amoto Cordubâ Ambrosium Spinolam Mediolano præfecit, insignem per illa tempora ducem, & militari famâ imprimis celebrem. Atque is rursum Montisferratum invadit, donec utrosque primum commeatum inopia, dein hyems in hiberna compelleret.

1629. *Belli Mantuani continuatio.* *Susa.*

At in Germaniâ magno Protestantium terrore Edictum Restitutionis per omnes Imperii Circulos publicatum est. Simul dimissi in provincias Commissarii qui jussa Cæsaris exequerentur, quæque post transactionem Passaviensem Catholicis adempta essent, restituerent. Nemo eâ lege excipiebatur, Ne illi quidem qui hactenus partium Cæsarearum fuerant. Grave erat tot opulenta sacerdotia dimittere, quibus se, filiosq; & familiam egregie sustentabant. Et erant Principum nonnulli his quã avito ac hæreditario patrimonio ditiores: Prætẽdebatur tot jam annorum quieta possessio ut non tam repeti quã auferri crederent, Disputabatur pax religiosa: negabantque eum articulum qui de cedendis Sacerdotiis est ob causam mutuæ religionis, unquam à Protestantibus concessum, sed semper uti in actis Imperii appareat, oppugnatum. Insertum tamen instrũento pacis pertinaciâ Ca-

Edictum restitutionis publicatur. Lotich, lib. 25. 26

1629. tholicorũ, & voluntate Ferdinãdi Regis. Neque propterea ita habendum quasi communi omnium consensu admissus sit, cum Protestantes non in ipsis modo Comitiis anni 1555. sed alias etiam, & deinceps semper contradixerint. Igitur Saxo imprimis & Brandeburgicus Electores, referendam tantam rem ad generalia Imperii comitia censebant. Et quoniam de pace Religionis controversia esset, negabant eam aliter quam ex consensu ordinum definiri aut explicari posse, Et esse è libertate Imperii Germanici ut omnes audirentur, ubi omnium intersit. Cæterum Cæsar hujus causæ decisionem non modo ex diversis Imperii recessibus, sed etiam ultimo Electorali conventu apud Mulhusium ad se solum spectare testatus propositum tenuit, misitque per omnes Circulos qui rem ad effectum deducerent. In quo hunc fere ordinem delegatis suis præscripserat. Primo jubebat citari Ordines Religiosos aliosque qui bona repetebant, tum eos qui illa detinebant sed separatim. Ubi res convicta esset, bona illa post Pacem Religiosam adempta, jubebantur reddi Dominis nomine Cæsaris, neque audiebantur etsi præscriptionem aut litem adhuc in Camera Spirensi pendentem allegarent, vel ad Comitia Imperii provocarent, cum hæc omnia edicto Cæsareo tollerentur. De Cathedralibus & Collegiatis Ecclesiis mandabat ut Pontificis Maximi declaratio expectaretur. Obedientibus porro, ac sponte cedentibus fructus ante hac percepti condonarentur. Refractarii his etiam multarentur, adhibitâ ubi opus esset militari manu, quam obsequentem promptamq; per omnem exercitum Cæsar edixerat. Denique ut de morâ & occurrentibus periculis quam primum ad Aulam perscriberent. Cum his mandatis missi Legati in omnes Provincias repetitionem bonorum auspicantur, quantis Protestantium querimoniis, tanto gaudio Catholicorum, quibus volupe erat, in pristinas easque opulentissimas possessiones postliminio reponi. Ordines Religiosi quo plura amiserant, eo plus recipiebant. Sed neque inter ipsos de partitione conveniri poterat, cum veteres antiquâ possessione, Novi recentesque indulto Cæsaris, ac Pontificis con-

Eius executio per commissarios.

concessionibus niterentur. Inter hæc Augustæ quoque Vindelicorum, ubi Augustanæ confessioni nomen datum, reformatio cepta. Episcopus urbis illius Henricus Cnoringius repetebat Jurisdictionem Ecclesiasticã, de quâ dicebat anno superioris sæculi quadragesimo octavo inter Ottonem Episcopum Augustanum eundemq; Cardinalem, & Senatum Augustanum ita cõventũ, ut sacra Jurisdictio soli Episcopo integra remaneret. Ita cõficiebat Cnoringius huic transactioni per insequẽtem septennio post pacem Religiosam nihil detractum, & Cæsar misso Ferdinando Curtio mandavit Magistratui, ne in eâ potestate Episcopum impedirent. Mox frustra deprecante Saxone Cõcionatores Lutherani, magistriq; dimissi ex urbe, & in eorum locum Catholici repositi, civibus quoq; vetitum, ne ad conciones extra urbem aut loca vicina prodirent. Addita severa pœna, in transgressores, & ne quid per tumultum inconsulta plebs inciperet, accepti noctu in urbem milites, qui insolentiã & conventicula vulgi compescerent. Cæterum ea res Electorem Saxoniæ maxime pupugit, quod in ipsâ velut natali Augustanæ confessionis urbe, exercitium illius ante pacem Religiosam illuc inductum, abrogaretur, comprimis autem ægre tulit, cùm à Catholicis scriptoribus editis vulgo libellis ostendi intellexit, longè deflexisse à veteri illâ Augustanâ confessione, eos qui hodie professione illius sese jactitent, hac enim re existimabat convelli fundamenta pacis Religiosæ, Et si quidem Augustana Confessio tolleretur, cui tunc pax data sit, neminem hodie Protestantium pacis illius securum fore. Itaque convocatis Lipsiam primariis Theologorum suorum, adversus hanc Catholicorum opinionem evulgari jussit Apologiã, qua probabat se aliosque Principes atq; Ordines Protestantes in primævâ confessione quæ Carolo V. Cæsari quondam oblata, & dein publico Imperii decreto in comitiis Augustanis admissa sit, adhuc integrè atque intemeratè persistere, neque propterea à pacis Religiosæ commercio excludendos.

Lotich. lib. 26. *1629.* *1530.* *1555.*

Ita turbatis omnium animis spe metuque, & velut divisa denuo in factiones Germaniâ, dum literis scriptisque

Gravamina mi.

litia Cæsareana. Lotich. lib.29. 1629.

que de Religione, & sacris Ecclesiarum facultatibus acerrimè certatur, accessit aliud haud sanè levius malum, imo eo gravius quia vtrosque premebat, militia & numerus Legionum Cæsaris, quas Wallensteinius immensum auxerat. Nam etsi hinc in Borussiam Regi Poloniæ, inde Hispano in Italiam & Belgium Cæsar auxilia submiserat, tamen tantum adhuc militum supererat quo Imperium premeretur. Itaque Saxo & Brandenburgicus & Dux Pomeraniæ Boguslaus & Circuli Suevici Principes, multæque civitates Imperiales rogabant Cæsarem quoniam devictis jam hostibus nihil amplius timendum foret, ut tandem aliquando gravem Ordinibus militiam dimitteret. Narrabantur delicta militum, avaritia præfectorum, rapinæ, cædes, insolentia, aliaque ejus generis quibus remedium non esset, nisi copiarum exauctoratione. Exponebant quantum contra leges Imperii, & consuetudines provinciarum peccaretur, dum sine ullo Principum ac Procerum consensu, tantum pro arbitrio & voluntate præfectorum militarium, hiberna atque hospitia militibus dividerentur. Describi ad eorum nutum tributa, exigique multo impotentius, fædis pactionibus itinera atque stativa divendi. Novos contributionum modos, atque inauditos antehac excogitari. Jam diu esse quod exhaustâ plebe ipsi etiam Proceres inopiâ conflictari incipiant. Civitates Imperiales non habere unde onera Reipublicæ sustineant, si iis rebus modus non imponatur, nihil nisi extremam perniciem, aut quæ ultima malorum est desperationem in pulcherrimo Imperio expectandam. Hæc non obscuré jactabantur, neque omnia ex vano. Et Catholicorum Procerum plerique, castigandos militum mores, cohibendam Præfectorum licentiam, reducendam veterem disciplinam, aut si pax haberi posset dimittendos continuo exercitus censebant, eaque de re Cæsarem modestè commonebant.

Prima obsidio Magde-

Auxit querelas Protestantium Wallensteinius obsidione Magdeburgi. Hæc valida ad Albim urbs cæterarum instar, in militiam Cæsaris, ad arbitrium Wallensteinii conferre cogebatur, misso ad id tribuno Peckero

eum

cum Legione Croatarum qui imperatam pecuniam exigeret. Id cum ægre ferret urbs inter Germanicas Hanseaticasque præcipui nominis, quidam è plebe coorti, insciente aut dissimulante magistratu, Naves aliquot frumentarias, prono inde alveo ad Wallensteinium devehendas diripiunt. Inde in Legionem vicinas urbi stationes insidentem facto impetu aliquot cedunt, donec à Magistratu graviora metuente prohiberentur. Wallensteinius eo facinore irritatus, aut jam ante urbi prævalidæ, & cupiditatibus suis haud satis obsequenti infestus, avidê occasionem arripuit, missoque ad Magistratum tribuno, jubet ut suis impensis integram Cæsari Legionem alant, ubi id negatum, urbem Legionibus cingi & ne quid importari commeatuum possit, loricis circumdari jubet. Ita belli Magdeburgensis initium factum, ex cujus dein exiguâ scintillâ urbs miserrimè conflagravit. Respexit statim ad sociæ urbis auxilium Hanseatica societas, Brunsuiga imprimis, Hamburgum, Lubecca aliæque civitates maritimæ. Itaque missis ad Wallensteinium Legatis vim deprecantur, rogantque uti exercitum, ab urbe Imperio amicâ, deduceret. Ille primo reddi frumenta, atque raptores illos ad pœnam dedi postulat, tum cautionem præstari se in officio mansuros, & imperatam pecuniam persoluturos, ad extremum ut urbs præsidium acciperet, quo plebana petulantia coerceretur, imperavit. Id longe omnium gravissimum postulatum Magdeburgensibus visum, cum illud non tantum ad pecuniæ pendendæ securitatem, sed etiam ad Edicti Cæsarei executionem, atque adeo ad se in servitutem dandos pertinere crederent. Responsum igitur Wallensteinio qui jam Gustravio in castra advenerat, de præsidio in urbem admittendo, in evidens libertatis suæ præjudicium nihil concedi posse. Cætera ad arbitrium Cæsaris facturos. Rogantes deinde ut ad Cæsarem legatos mittere liceret, rejecti sunt. Jussitque in urbem nunciari Wallensteinius nisi intra quintum diem de admittendo præsidio promitteretur, nullum amplius tractationi locum fore. Igitur Magdeburgenses nullam nisi in armis salutem rati se se ad defensionem

burgi. Lotith. lib. 27. 1629.

Gustrovu sedes Mekelenburgicorum Ducum.

1629. nem comparant, dejectisque in suburbio ædificiis quæ huic obstare poterant, veterem urbem firmare munitionibus instituunt. Neque Wallensteinius ultra minas progressus est, sive quod expugnandæ urbis mandatum non haberet, seu territus difficultate operis. Ita evocatis sponte primoribus Magistratuum, certam pecuniæ summam pactus, & ad extremum hac quoque remissâ, obsidionem soluit, hortatus ut in fide obsequioque Cæsaris permanerent, ita fore ut nihil urbi adversi accideret. Magdeburgenses insperatam liberationem magno gaudio celebraverunt, cum se omni jam periculo defunctos crederent, ignari imminentium malorum, quæ ipsis irata jam diu fata præparabant. Tradunt durante hac obsidione levibus ac velitaribus pugnis Cæsareanorum duo millia, ex oppidanis non ultra centum ac triginta periisse.

Mors Bethlenii. Per idem tempus mense Novembri Gabriel Bethlenius Princeps Transylvaniæ morbo obiit annorum undequinquaginta. Is uti per omnem vitam varius atque inconstans extitit, Ita & in morte ipsa supremo voluntatis judicio mirus fuit, insigni legato Ferdinandum Cæsaris filium ac Regem Hungariæ prosecutus, ut quam familiam repetito sæpius bello persecutus fuerat, ei moriens benefaceret. De Ferdinando II. Cæsare id testimonium dixit, *difficile ac dubiæ aleæ plenum opus esse, pugnare contra Ferdinandum, quem nec adversa deiicerent, nec prospera extollerent.* Bethlenio dein Georgius Ragotsius favore Turcarum suffectus est, & Cæsar missis Legatis Cassoviam, repetivit ditiones quæ Bethlenio ad dies vitæ permissæ fuerant.

Lamorm. in Vit. Ferd II. cap. 30.

Caschaw.

Sylva ducis obsessa. Eadem æstate Henricus Princeps Orangius Sylvam ducis validam Brabantiæ urbem exquisitissimâ obsidione circumvallatam suæ potestatis fecit. Grobendonckius Gubernator Hispanicus cum præsidiariis postquam nulla aut defendendi facultas, aut spes liberationis superesset, honestas conditiones pactus sonantibus tubis ac militari pompâ ad proxima hispanica præsidia dimittitur. Hispani duce Henrico Comite Montano, ut hostiles ab urbe conatus averterent, conjunctis ad se

Cæsa-

Cæsareis copiis quas Montecuculus, adduxerat, transmisso Isalâ, improvisi in Velaviam irrumpunt, capto, primo impetu, Amersfordio: Jamque terrorem Ambsterodamum usque, & in extremos Hollandiæ fines pertulerant, cujus urbes nullo hostium metu, modico præsidio asservabantur. Sed amissâ pone tergum Vesaliâ, ubi commeatum & impedimenta Hispani deposuerant, subito ex hostili solo pedem retrahere coguntur, nullâ re effectâ. Vesaliam Embricensis Præsidii præfectus unâ nocte per insidias intercepit. Multum ibi prædæ captum. Montanus dein copias suas extremâ pene fame, ac rerum omnium penuriâ afflictas mense octobri in hiberna reduxit. 1629.

Initia & Causa belli Suedici in Germania.

Sub finẽ anni hujus in publicis Regni Sueciæ comitiis urgente imprimis Rege Gustavo bellum Germanicum decernitur, quod quoniam nostrâ ætate longe omnium funestissimũ extitit, lubet ab ipsis initiis paulo altius repetere. Regnum Sueciæ à Germaniâ maris Baltici interjectu disiunctũ longo tractu in Aquilonem protenditur. Gens industria & nullis deliciis enervata, imprimis bellicosa est, ipsâ situs, & cœli naturâ ad omnem laborum patientiam durata, quæ res aptissimos ad militiam reddit. Jam inde ab antiquissimis temporibus à Regibus gubernata est, quos communi suffragio Proceres legere solebant. Deinde hæc dignitas in hæreditatem transiit, & nasci Reges cepére. donec pater hujus Gustavi, Carolus Dux Sudermanniæ pro Sigismundo Poloniæ & Sueciæ Rege, fratris sui filio, Regnum Sueciæ gubernans, ut illud in se transferretur consensu Procerum obtinuit anno 1604.
hujus sæculi quarto, amoto Sigismundo, legitimo & 1611.
naturali Rege, & jam ante in publicis Regni comitiis Stockholmiæ coronato. Morte Caroli ad Gustavum Adolphum Regnum & simul adversus Polonos bellum pervenit. Quod ita gessit, ut parto per Patrem imperio Livoniam ac partem Borussiæ adjungeret. Atque hoc demum anno pax cum Polono inita, nullâ potiore causâ quam quod bello Germanico jam diu inhiabat. In quod illum belli & gloriæ avidũ nonnullæ etiã causæ impellebant, quarum has præcipue numerabat. Primum lite-

Causa belli Suecico Germ-

1629. literas suas ante triennium ad Principem Transylvaniæ missas, querebatur interceptas, reseratasq; à Cæsare, & alio quã scriptæ essent sensu expositas. Polonos nõ modo à Pacificatione Suedicâ abstractos, sed etiam auxiliis, cõmeatu, & magno legionum numero confirmatos, spe ad extremum factâ. cum Cæsar hostes suos in Germaniâ devicisset, in ipsam porro Sueciam victrices copias ducturum, quibus Sigismundus in Regnum paternum reponeretur, Suedicis Mercatoribus, civibusq; omni negociorum ac commerciorum usu per Imperium interdictum, habitos adhæc hostiliter atq; injuriosè, ablatis vi mercibus, & navigiis fisco addictis. Maris Baltici imperium quod semper apud Reges Sueciæ fuerit, magno ambitu à Wallensteinio Cæsareæ militiæ præfecto quæsitum. Solicitatas pro navibus Hanseaticas & Wandalicas urbes, cum id frustra fuisset comparato tamen aliquanto naviũ numero piraticam exerceri cæpisse, atq; ut in Sueciã usq; excurreretur, nihil nisi vires defuisse. Amicos & consanguineos Regis oppressos, Stralesundam urbem nullo suo merito, etiam cum ad innoxium Regni Sueciæ auxilium confugisset, obsessam & tantum non ad extrema cõpulsam. Duces Meckelenburgicos Adolphum Fridericum, & Joannem Albertum finibus suis pulsos, attributâ velut in spolium provinciâ Duci Fridlandiæ. Adhæc Legatos suos, quorum apud omnes gentes semper jus sacro sanctum fuerit, nullâ probabili causâ, à pacificatione Danicâ exclusos. Accessit ad hæc omnia Austriacæ domus nimia felicitas, & in unâ familiâ tot per annos continuatum Imperium, cujus jam libertati insidiari incipiant, oppressâ Religiõe Augustanâ, ereptis possessionibus, ejectis proscriptisq; qui tantam Imperii mutationem moleste ferant. Stimulabatur præterea multis Regum principũq; legationibus pecuniam, milites, auxilia promittentium. Neq; bellum difficile videbatur, paratis copiis quibus Polonos oppugnasset, quas si dimitteret, fore ut pleriq; eorum ad castra Cæsaris transcurrerent. Ita nudatum se cuicũq; injuriæ obnoxium fore Satis causæ habere quod inermis, Cæsarem timeat, qui superiore anno Duce Arnehimio, integrum exercitum adversus armatũ duxerit,

manici. Boguslaus Chemn. lib.1.

Deni-

Denique si vinceretur, nihil sibi periturum aperto semper in regnum recessu, ex quo maris Baltici & classium objectu hostis prohiberi possit. Cæterum animos Germanorum Rex sibi jam ante præparaverat, non modo communione Religionis sed etiam publico edicto apertis hospiciis, & oblato libero in regnum suum transgressu, iis qui propter Religionem in Germaniâ mutare solum cogebantur, quorum tunc erat permagnus numerus, Igitur postquam hæc omnia in Generalibus Regni comitiis Proceribus exposuisset, summâ eorum voluntate bellum decernitur. Inter hæc alia res accidit, quæ impulso jam antea regi calcar addidit. Scripserat Rex ad Electores Imperii literas, in quibus enumeratis prolixe causis propter quas ad bellum jure adigeretur, petiit ad extremum ut Electores à perniciosis ejusmodi consiliis Cæsarem abstraherent rationemque aliquam excogitarent, qua honesta pax iniri, & omnia in pristinum locum ad libertatem restitui possent. Se quidem animo comparatum esse, ut pacem modo non iniquissimam, etiam justo bello præferat. Si tamen id obtineri non possit, neque sibi aut sociis de injuriis satisfiat testari Deum atque orbem universum, quod nullâ suâ culpâ, honoris & necessariæ defensionis ergo ad sumenda arma cogatur. Ad eas literas Electores diu morati, tandem sed omisso Regio titulo, respondent, quod Pacis se avidum ostendat, summopere sibi probari, se vicissim eodem studio teneri demonstrant, & ut eadem per Imperium & vicinos illi Reges Principesque sanctè observetur unicè optare. Sed regem non tam literarum brevitas, quam quod nullum pacis modum præscriberent, tum quod sibi Regium titulum non tribuissent, maximè pupugit. Igitur revocatis ex Borussiâ Legionibus, & dimissis hinc inde, qui novas copias conscriberent, cæpit se ad novum bellum omni apparatu instruere, quod quomodo cæptum deinceps, ac gestum sit insequentibus annis commemorabimus,

1629.

Rex Sueciæ scribit ad Electores.

Ita novum in bellum intentos omnium animos prodigia quoq; terruére. Tubignæ, Sturgardiæ, Francofurti apud Mænum atque alibi passim per Germaniam, visæ

Lotich, lib. 29.

Boguslaus Chemn. lib,1.fine.

visæ in Cælo acies infestis inter se signis depugnare, auditi strepitus, curruum, equitumque & tormentorum, gemitibusque cadentium. Norimbergæ. Augustæ & Ratisponæ tres soles, alibi in ipso meridie Stellæ visæ. Geismariæ in Hassiâ gregarius Tillii miles de nocte inter quietem copiosum sanguinem sudavit, nullâ ipse tum ægritudine, nisi languore aliquo & anxietate correptus, cujus causam ignoraret.

HISTO-

1630.

HISTORIARUM NOSTRI TEMPORIS

Authore
ADOLPHO BRACHELIO,
LIBER QUARTUS.
Complectens gesta annorum
1630. 1631. 1632. 1633.

SUMMARIUM LIBRI IV.

1630. *Belli Mantuani continuatio. Mors Spinolæ, Mantuæ expugnatio. Pax Italica. Comitia Ratisponensia, in quibus exauthorato VVallensteinio Tillius sufficitur in præfecturâ militari, postulata Palatini & cæterorum Protestantium, Coronatio Imperatricis, belli Suedici principia. Rex Sueciæ scribit ad Electores, occupat Rugiam & Vsedomiam, eius classis copiæ & successus, per Pomeraniam, ac Megapolim. Turbæ novæ Magdeburgenses Cæsaris præparatio ad novum bellum. Hollandi occupant Fernambucum, Matrimonium Regis Hungariæ cum Hispaniâ. Seditiones militares in Poloniâ.* 1631. *Rex Sueciæ varia loca in Marchiâ Brandeburgensi & Pomeraniâ occupat, inter cætera Francofurtum ad Oderam. Tillii conatus adversus Regem. Conventus & Confœderatio nova Protestantiū Lipsiæ inita, contra Edictū restitutionis. Obsidio & excidium Magdeburgi Ostenda eius exscidii. Regis Sueciæ acta & societas cum Electore Brandeburgico & Saxone, aliisq; Protestantibus. Tillius invadit Saxoniam. sed mox inde magnâ clade apud Lipsiam repellitur. Regis post victoriā Lipsiensē progressus in Franconiā & ad Rhenū usque, quē apud Oppenheimiū trāsit. Convētus Frācofurtensis. Saxo invadit Bohemiā, & Pragâ potitur.*

1630. *potitur. Res Polonicæ Gallicæ, & Belgicæ, incendium montis Vesuvii. 1632 VVallensteinio redditur Imperium militare u recuperat Bohemiam, Regis Sueciæ gesta & Legationes. Clades Gustavi Horn apud Bambergam, Rex persequitur Tilliũ, funditq; apud Lycum, transit in Bavariam, Tillii mors. Rex varias in Bavariâ urbes occupat. Ingolstadium cum periculo tentat. Regreditur inde ad Norimbergam contra VVallensteinium, ejus castra oppugnat cum clade. Trevirensis dat se in Protectionem Gallicam Res Gallicæ, & Belgicæ, Mors Sigismundi Regis Poloniæ, cui filius ejus Vladislaus sufficitur, Cæsariani Saxoniam invadunt, prælium ad Luzam in quo cadit Rex Sueciæ, & Pappenheimius. Mors Friderici Comitis Palatini. Reliquorum Suedicorum ducum gesta, ad Rhenum & in Bavaria. Tuitium à Baudisio infestatum. 1633. Polonorum cum Moschis bellum. Status militiæ in Germania post mortem Regis Sueciæ. Conventus Protestãtium Heilbronnæ in quo fœdus Suedicum confirmatur Gesta VVallensteinii in Silesiâ. Res superioru Germaniæ. Ratisbona capta à Vinariensi. Hamelia obsessa, clades Cæsareorum ibidem. res Gallicæ & Belgicæ.*

Belli Mãtuani cõtinuatio. *An.* 1630

CÆterum dum in Sueciâ bellum summâ ope comparatur, jam arma fervebant in Italiâ Cæsarianis Mãtuam, Hispanis Casalium obsidentibus. Veneti quoq; & Dux Sabaudiæ dum diversas in partes transeunt, alieni belli culpam suis cladibus luerunt, illi semel iterumq; cædentes & cæsi, Hic amisso Pinatolo & dein omni provinciâ à Cardinali Ricolocio Gallici exercitus duce exutus. Casalium Ambrosius Spinola obsedit quæsitissimo apparatu. Tota æstas eo labore absumpta & ambiguum plane certamen Hispanis fuit, in externum simul atq; Urbanũ hostem vigilantibus; magnam ea obsidione laudẽ commeruit Torasius, Casalii gubernator, insigni famâ fortitudinis constantiæq; Sed Spinola an potiturus fuisset, incertum reliquit, mense Septembri in castris morbo extinctus. Quem paulo ante præcesserat Carolus Emanuel Dux Sabaudiæ, ex tædio bellorum & adversitate fortunæ, ægritudine contractâ. Carolo parenti Victor Amadæus ex Catharinâ Philippi II Regis Hispaniarũ filia successit. Porro Casalium adversus celeberrimum Ducem egregie defensũ ut minore gaudio exciperetur Mantuę repẽtina

Spinola ante Casalium moritur.

ex-

expugnatio impedivit. Eo enim conversi Cęsariani. postquam vi & operibus parum proficiebant; In alias opportunitates intentis repente intercipiendæ urbis occasio offertur. Miserat Nivernius nuncium ad Venetos cum literis quibus in supplementum præsidii tria aut quatuor millia militum petebat. Eo intercepto, asservatoq;, ubi inducendi subsidii dies aderat, authore Mathiâ Comite Gallassio expedita quatuor peditum Cæsareanorum millia, vergente in occasum die; per intervalla ac latebras circumducta, mox tanquam à Venetis missa; simulatâ aggressione in castra Cæsareana impetum faciunt, Quibus facile perruptis obscuro jam die ad portas pervenere. Ita beneficio noctis delusis oppidanis intromissi urbem capiunt, Dux ipse Nivernius intellectâ fraude mature se in arcem cum conjuge & liberis recepit, ex qua paulo post cum suis liber Placentiam dimissus est. Urbs inter Italicas magnæ imprimis, & antiquæ opulentiæ à victore milite miserum in modum diripitur. Sita est in medio paludum quas Mincius amnis, è Benaco egressus efficit; atque ideo pontibus aditur. Unde naturâ loci est munitissima. Sed nihil adeo aut natura aut ars communivit, quo non aliquando; vis aut fraus aut fortuna ipsa aditum invenerit. Cæterùm cum adventu Gallorum res ad committendam aciem spectaret, missu summi Pontificis Julius Mazarinus breves inducias composuit, Interim Ratisponæ, ubi tum Cæsar in Comitiis erat per Oratores Gallicos Carolum Brulardum, & Patrem Josephum Cappucinum tractatio inita, ac demum ad exitum felicem perducta est, his fere conditionibus; Carolus Dux Niverniæ veniam à Cæsare precatus Ducatum Mantuanum ac Marchionatum Montisferratensem reciperet, Duci Sabaudiæ redderentur sua, & inde Rex Galliæ præsidia deduceret. Nullum deinceps Rex Imperii Principem lacesseret, nec hostibus perduellibusque Domus Austriacæ auxilia præberet. Ita se vicissim adversus Regem ac Regnum Galliæ Cæsar gereret. Claustra Alpium, ac Rhetiæ in pristinum statũ restituerentur. Deniq; Venetos & Ducẽ Lotharingiæ eadem pax complecteretur, armaque & milites

1630.

Mantua astu intercepta à Cæsareanis.

Pax cõponitur.

Piasecius pag. 495.

1630. milites dimitterent. Ita pax tum quidem composita, sequenti demum anno confirmata est.

Comitia Ratisponensia Lotich. lib.31. Piasec. Burg.l.1. Ratisponæ interim comitia Ferdinandus Cæsar, magnâ Principum Imperii frequentiâ celebrabat, aderant Electores Catholici omnes. Saxo & Brandeburgicus Legatos misêre, Cæsarique uti ipsimet venirēt amicissimè invitanti rescripserant, non suppetere sibi sumptus ad iter & conventum istum pro dignitate obeundum, exhaustis late provinciis spoliatisque per continua militum statiua, quorum licentia ac rapinæ, nullis jam legibus, nullâ Electorum, Principumque authoritate cohiberi possint. Itaque instantissimê postulabant, ut Cæsar factâ pace cùm Galliæ & Sueciæ Regibus finem bellandi faceret, militesq; dimitteret. Enumerabat quisq; quot auri milliones ex suis provinciis præfecti militum expressissent. Addebantur licentia, avaritiaque, & superbia exactorum, hactenus in Imperio inaudita. Demum si pax recomponi non posset, ut saltem disciplina militum firmaretur, & imminuto legionum, præfectorumque numero tributa & stipendia militaria, consueto colligendi more, à singulis Imperii ordinibus peterentur, rogabant. Sed & Electores Catholici frenandam militum licentiam, reducendasq; in certum numerum legiones, & ordinanda stipendia censebant. Tum vero commune omnium postulatum erat, ut Wallensteinio præfectura militaris abrogaretur. Illi enim ut supremo capiti non modo delicta militiæ imputabantur, sed suspectabant plerique novi hominis potentiam, quem è Barone Bohemico præproperâ nimium facilitate Cæsar, Comitem, dein & Ducem Fridlandiæ, Sagani & denique Meckelenburgii creaverit. Et ille fortasse fortunæ suæ felicitatem intemperantius ferebat, cultu vitæ magnificus, ac nulli Principum inferior, tum naturâ avidus gloriæ, ad quam omnia sua referebat. His adjuncta erat morum asperitas, atque adversum æquales contemptus, ut unius gratiæ Cæsaris securus, nullo Principum aut Legum Imperii respectu hiberna, æstiva, hospitiaq; militum, tributa insuper exactionesq; pro suo arbitrio distribueret, disponeretque, tanto nonnunquam

Querelæ contra VVallensteinium.

quam fastu, ut conquerentibus super his Principibus, Provinciisque superbo responso insultaret, aut majora adhuc onera superadderet, quasi per benignitatem peccasset. Hinc vulgo Dictator Imperii vocabatur. Cæsar excusato Wallensteinio cum plerasq; querelarum causas in belli necessitatem, ac temporum injurias conjiceret, ad extremum consensu Procerum victus, ut Imperium militare Wallensteinio auferretur, permisit. Erat is tum Memmingæ, non ignarus eorum quæ contra se agebantur. Igitur missos qui hanc illi Cæsaris voluntatem indicarent, benigne audivit. Adjecitque gratias agere Cæsari quod se eâ præfecturâ tam diu exornavisset, sperasse quidem sibi permansuram fuisse. Sed cum ita Cæsar jubeat lubentissime abdicare, Interim petere, ut quæ in se Cęsar beneficia contulisset, relinqueret neque faciles aures criminantibus præberet. Ita legatos cum muneribus dimisit. Post hæc Elector Saxoniæ de irruptione Regis Sueciæ in Pomeraniam Cæsarem certiorem facit. Itaq; cum nullis justis de causis bellũ imperio movere censeretur, arma in ipsum consensu Procerum decreta sunt, & Rescripsit Saxoni Cæsar, sibi tot virium esse quibus novo hosti obviam iri possit, deliberandum tamen ut collatis justo modo stipendiis militibus satisfiat. Ita de ordinandâ disciplinâ actum, ediditque Cęsar hunc in finem leges quibus vita militum contineretur, salubres illas & peropportunas, si tam facile fuisset eas observare quam conscribere. Et quoniam hactenus Præfecti ipsi militum per questores suos pecuniam à Provincialibus in stipendia militum, impotenter nimiũ avareque, uti Ordines querebantur exegerant, decretum ut Cæsar reducto Legionum numero, ad Circulos perscriberet, ab iisque pecuniam in bellum necessariam acciperet. Ita pecuniæ acceptæ traditæq; rationem reddi posse, & milites acceptis suæ tempore stipendiis nemini molestos fore. Deinde quis militiæ Cæsaris proponeretur quesitum. Multi Electorem Bavariæ optabant expertæ felicitatis & prudentiæ Principem. Sed ille invisam sibi dignitatem haud visus est ambire, Itaq; Joanni Serclasio Comiti Tillio, summa omnium voluntate defertur.

1630.

Exauctoratur.

1630. fertur. Is neminem per ea tempora parem habebat aut belli scientia, aut continentiæ laude; hactenusq; fœderis Catholici exercitum sub Electore Bavariæ duxerat multis insignibusq; victoriis clarus. Itaq; non indignus videbatur qui utriq; exercitui præfectus, Regi Sueciæ opponeretur. Angliæ quoq; Rex Carolus Legatū Ratisponam misit, qui Friderici Comitis Palatini restitutionem urgeret, scripsitque Palatinus ipse Electoribus ut promovendæ pacis causâ apud Cæsarem intercederent. Cæsar insitâ clementiâ ostendit se Principem in gratiam recepturum, si ipse coram à se veniam precaretur, regnoque Bohemiæ, pro se & hæredibus, ut & Electoratui renunciaret, Denique omnibus fœderibus, & conventibus Imperii abstineret. Addidit Cæsar redditurum se illi partem provinciæ, & alimenta Principe digna. Porro Palatinus non partem sed totam ditionem repetebat., & ut Electorale fastigium ex domo suâ transferretur, haud sane induci poterat. Ita tum quidem ea tractatio effectu caruit. Actū quoque de Hollandis ex Imperio arcēdis utque occupatas jam urbes Imperio redderent compellendis, sed res in sequentem conventum dilata est. De Juliæ, Montium, & Cliviæ ducatibus ut exercitus utrinque deducerentur cum Oratore Hispanico conventum. Restabat communis Protestantium querimonia de Edicto restitutionis, petebatque Elector Saxoniæ omnium nomine ut quoniam ea res maximā partem Procerum Imperii contingeret, dignaretur Cæsar causam illam ad publicum Imperii consilium referre, & super ea sententias singulorum exquirere, suspensâ interim edicti executione, si id impetrari non posset ostendit se Religionis suæ socios more majorum evocaturum, ut qua ratione singulorum querimoniis satisfieri, & pax publica promoveri possit, inter se consilia communicent. Cæsar Saxoni respondit, de Edicto suo, & restitutione bonorum Ecclesiæ rem non amplius controversam, sed decisam esse, nullo suo privato judicio sed ex ipsis pacis Religiosæ sanctionibus, à quibus ipse non cupiat recedere, porro ne in modo executionis à Commissariis suis peccaretur, se diligenter provisurum

Tillius sufficitur in locum VVallensteinii.

Palatini restitutio frustra tentatur.

Postulata Protestātium de restitutionis edicto.

Quod

Quod si tamen Elector putet se adferre posse quæ ad reducendam publicam tranquillitatem profutura sint, rectius facturum si Ratisponam ad se ac cæteros Electores excurreret, atque ibi de re publicâ conferret, quam in privatis religionis suæ affinium conventibus, qui fere magis ad discordias, quam unitatem & pacem publicam spectare soleant. Ita Protestantes cum nihil apud Cæsarem efficerent, seorsim cum Electoribus egere; & res tandem eo perducta, ut Electores novum conventum Francofurti apud Mœnum in anni insequentis mensem Februarium promitterent, atque interea rogaretur Cæsar, ut ad ejus conventus compositionem, edicti executionem suspenderet. Hic Comitiorum Ratisponensium finis fuit. Eleonora Cæsaris conjunx paullo ante comitiorum finē in solenni Principum consessu ab Archiepiscopo Trevirensi qui solus tum ex Electoribus Ecclesiasticis sacerdos erat, in summâ æde coronata est, præsente Cæsare ipso, Ferdinando filio, eodemque Hungariæ & Bohemiæ Rege, Archiduce Leopoldo Wilhelmo, tum præter Electores Catholicos, Wolffgango Wilhelmo Palatino Neoburgico, Juliæ, Cliviæ ac Montium Duce, Georgio Landgravio Hassiæ, procerum aliorum & comitum magno numero. Conventu dissoluto Cæsar navigio Viennam reversus est, Electoribus eum honoris causâ ad navem usque deducentibus. Extitit in his comitiis insignis liberalitas Caroli Auriæ Oratoris Hispanici: is intelligēs templum Dominicanorum Ratisponæ antiquissimum, ex parte à Catholicis ex parte à Lutheranis possideri, egit cum Magistratu ut possessio ejus Catholicis integra restitueretur: & res successit ex voto cum quadraginta florenorum millia, quæ tributi nomine poscebantur, numerasset. Ita templum pristino cultui redditum benignitatē & pietatem magnatis Hispanici egregiè commendavit.

Jam Sueciæ Rex Gustavus Adolphus aperto bello Imperium petebat, evulgatis libellis, quibus causas suæ in Germaniam irruptionis quas supra memoravimus enarrabat. Gedani quoque initio anni hujus pax tractari cepta est, quo Cæsar Carolum Hannibalem à Dona, Rex Axelium & Gabrielem Oxenstirnas, Carolum item Banne-

1630.

Imperatrix coronatur.

Belli Suedici principia.

Bogusl. Chēnit. li. 1. & 2.

Tractatio pacis Dantisci irrita.

1630. *Postulata Regis Sueciæ à Cæsare.* Bannetium & Petrum Sparrium Legatos miserat, arbitri a Rege Daniæ expectabantur. Sueciæ Regis postulata hæc erant. Ut Cæsar exercitum suum ex Saxoniâ & finitimis provinciis deduceret, munimenta ad mare Balthicum extructa deponeret, navigatione ejus maris abstineret, controversias de bonis Ecclesiasticis ad mare Balthicum, & Oceanum Germanicum sitis Ordinum Imperii judicio decideret; ad idem judicium causæ & accusationes Procerum, qui adversus Cæsarem aut Imperium peccavissent, referrentur: & convicti non nisi pecuniâ mulctarentur. Spondebatque Rex pro multâ, quantacunque Ducibus Meckelenburgicis, si majestatis damnati forent, imponeretur. Hæ si conditiones admitterentur, pollicebatur Rex se Stralesundâ præsidium abducere, & quam primum finibus Germaniæ velle excedere; data etiam Legatis Regiis facultas ut quoscunque vellent, ex magnatibus externis aut Principibus Imperii in societatem tractatuum adscilcerent. Sed res priusquam ad tractatus perveniretur abrupta est: & Legati utrinq; re irritâ domum discessêre. *Rex scribit iterũ ad Electores.* Tum Rex priusquam è Sueciâ solveret, alteras ad Collegium Electorale literas dedit, in quarum principio questus quod sibi Electores titulum Regium non tribuissent, quem à Deo & majoribus acceptum viginti jam per annos sustinuisset, & porro tueri ad extremum vitæ spiritum vellet, mirari se, inquit, quod nulla illi media pacis Electores suggererent: Itaque rogabat ne ægre ferrent, si aliâ viâ securitati & dignitati suæ prospiceret. Se quidem ab amicitiâ cum Imperio colendâ nequaquam alienum, modo æquissimis postulatis suis satisfiat, & vicina mari suo Germania, in eum uti ante bellum fuerat, statum reponatur. Itaque rogabat, ut ipsi Electores, tanquam Atlantes Imperii, providerent, ne qnod inde gravius detrimentum Respublica Christiana acciperet. *Rugiam occupat Leslaus. Rugen vulgo.* Interim Rugiam insulam Alexander Leslæus Suedici præsidii apud Stralesundam præfectus, ejectis vi Cæsareanis occupaverat. Insulani haud sane inviti in verba Regis adacti, cupidine mutationis, ac tædio præsentium. Rugia insula à continenti

Pome-

Pomeraniæ parvo freto dirimitur, cui adjacet Stralesunda. Nulli insularum Baltici maris cedit fertilitate, ideoque Stralesundensium pene propria. Huc Rex classem suam dirigere, atque exponere exercitum constituerat, oportunitate fidæ urbis, allectus. Quam ubi jam obtineri à Leslæo intellexit, mutato cursu Usedomiam peti jussit, ea non multum à Rugiâ distat: cui ab altero latere adhæret Julinum, ita ut inter Rugiam & Julinum media sit Usedomia. His duabus Insulis lacus prætenditur multitudine piscium abundans, qui è trium fluminum Oderæ, Uckeræ, & Pani concursu ortus, per totidem ostia Panum, Suevum, & Divenoam in mare effunditur. Porro Julinum constrato per Divenoam ponte aditur. Usedomia non nisi navibus. Ad ejus igitur portum percelebrem Rudam apud ostium Pani, Rex classem agi jussit, Quam è Suecia solvens in quatuor veluti acies dispertiverat. Primam ipse ducebat & secundum illum Joannes Bannerius supremus peditum præfectus. Hac vehebantur Lignofsky & Heusleri singulares cohortes, tum singulæ Legiones Dodonis Cniphusii, Mitschefalii, Nicolai & Jacobi de Brahe, tum tertia Equitatus, & tormentorum bellicique apparatus pars cum rei tormentariæ magistro Leonardo Dorstensonio. Alteram classis partem regebat Carolus Guldenhelmius, summus maris Suedici præfectus, cum tribus Legionibus Georgii Joannis, Laurentii Caggii, & Maccaii Scoti: item tertiâ equitum ac rei tormentariæ parte. Hæc acies ad dextram Regis tendere jussa. Sinistra tertiæ aciei assignata est, ductore Bubbio vigiliarum nauticarum præfecto, cum Theodori Falckenbergii, & Nicolai Theodoricii legionibus, ac duabus Hallii cohortibus, quodq; deinde Equitum ac apparatus bellici supererat. Agmen claudebat Ericus Huningius, secundus à Guldenhelmio rei maritimæ Gubernator cum Legione Caroli Hartii, & cohortibus Axelii Lylii, & Axelii Duvallii. Atque hæ Regis copiæ fuerunt, quas primo suo adventu in Germaniam eduxit. Equitum non nisi Legiones duæ, una Visigothorum sub Erico Sophio, altera Smalandorum sub Petro Brahæo, singulæ octo turmas nume-

1630.

Rex petit insulam Usedom. Frißhaff.

Classis Regia & militum Legionumq; numerus.

1630. numerabant. Peditum duæ & nonaginta cohortes erant. Cum igitur portum Rudensem ut supra diximus appulissent, sub finem mensis Junii, nullo qui exscensionem prohiberet invento, Rex copias exposuit: atque ipse ut primum terram attigit, in genua provolutus, salutarem sibi expeditionem precatus traditur. Palam deinde circumstantibus testatus, memorabili plane, & digna Rege sententiâ, *non armis magis, quam precibus pro victoriâ pugnari, & quo plus pietatis eo plus felicitatis in bello fore.* Observarunt nonnulli eum diem quo Rex copias suas exposuit, à Protestantibus in Germaniâ Principibus, & civitatibus magnâ celebritate cultum fuisse, sæculare nempe & anniversarium illius, quo sæculo superiore in comitiis

Regis pietas & vox memorabilis.

1530. Augustanis Carolo V. Cæsari Augustan. confess. formula oblata est; ut ex eo etiam die omen caperent prosperorum successuum, qui Augustanæ professionis erant. Porro Rex opere tumultuario communitis castris, Alexandrum Leslæum cum iis copiis quæ apud Stralesundam erãt, ad se evocat. Tũ de adventu suo Boguslaum Pomeraniæ Ducem, & cur Pomeraniam bello petat, docet: & illi quidem, si arma adversus se abstinere cupiat, securitatem & præsidium pollicetur. Inde ad subiugandas insulas Usedomiam ac Julinum copias dimittit, quod illi factu facile erat, cũ Cæsareani injecto velut panico metu, munimenta passim desererent: Ita duabus insulis in potestatem redactis Caminum, ad ostium Divenæ situm atque à Cæsareis desertum, suo præsidio firmat. Præerat exercitui Cæsaris qui in Pomeraniâ erat nomine Wallensteinii necdum exauthorati, Torquatus de Comitibus Italus natione, Regi viribus & numero militum superior; sed fessus senio, & plerunque valetudine impeditus, atque adeo Regis juventæ atque authoritati haud sane par. Hinc illi, neque ut Regem egressione insularum prohiberet consilium, neque animus erat; contentusque novo vrbes præsidio firmasse cum reliquo exercitu Garcium & Grieffenhagam recedit, quas urbes paulo ante Duci Pomeraniæ expresserat. Jamque id agebat ut Sedinum quoque Dux præsidio firmari permitteret. Hæc Ducum Pomeraniæ sedes, munito imprimis loco Oderæ adja-

Regis felix successus.

adjacet. Urbs totius provinciæ primaria, non tantum opulentia civium, sed etiam rerum omnium apparatu nulli Pomeranicarum inferior. Sed Rex ut Torquati consilium præverteret, ac oppidanorum erga se voluntatis conscius, impositum in parva navigia exercitum, Sedinum repente adducit: & evocato ad se præfecto Sigefrido Damitio, mox Duce ipso intromitti in urbem postulat, Duci & Civibus libertatem suam, neque ullam à præsidio molestiam pollicitus. Dein. Duce cum suis ad deliberandum digresso, Rex primores civium, qui seu officio in Ducem, seu studio videndi Regis, magno numero urbe exierant, benigne compellat, rationemque sui in Germaniam adventus, & urbis præsidio firmandæ exponit. Erat oratio tempori, & auditoribus accommodata, venire se Religionis suæ sociis auxilio, utque oppressam jam diu libertatem vindicaret, & per injuriam pulsos in pristinum statum reponeret. Promittebat insuper militum suorum modestiam, quique omnia suo ipsi ære coemere debeant. Ita delinitis omnium animis nemo erat; qui non admittendum Regem judicaret; inprimis quod magnâ apud omnes invidiâ miles Cæsareus laborabat, non magis odio Religionis, quam licentiâ rapinarum populationumque, quibus Pomeraniam hucusque vexatam querebantur. Dux interim à consilio ad Regem regressus præsidium admisit. Conditiones fœderis, Rege jam urbis potito, haud dubiè ad mentem ipsius compositæ, & anno insequenti in solenni Ordinum conventu confirmatæ sunt. Rex validæ urbis, quamque jam pridem sedem belli destinaverat, deditione lætus, pedites omnes quos Dux hactenus ad præsidium urbis aluerat sub præfecturâ Sigefridi Damitii sibi Sacramento adjunxit. A colore signorum alba deinceps Legio appellata. Mox dimissus Joachimus Brahæus qui Dammum oppidum haud procul infra Sedinum ad lacum cognominem situm occuparet. Tum urbs ad descriptionem Regis novis operibus communiri cepta, militum quidem labore, atque operâ sed pecuniâ civium. Dux interim de de recepto intra urbem Rege sese per literas apud Cæsarem purgavit, quod inopinato Regis adventu oppressus

1630.

Rex Sedini admittitur. Stettin.

Regis humanitas erga cives Sedinenses.

1630. spatium non habuisset à Cæsariano milite subsidium petendi, neque ab iis multum opis sperari potuisse, qui vix viso hoste Rugiam, & Usedomiam & Julinum atque omnem oram maritimam flagitiosâ fugâ prodidissent. Dein in Cæsarei militis licentiam invectus, petiit uti Cæsar pacem, cum Rege ab eâ non alieno, componeret. Sed ille jam ita munitioni Sedinensi intentus erat, ut tamen proxima non omitteret. Itaque intelligens Stargardiam quinque inde milliaribus distantem, Tyronum præsidio obtineri, & facile capi per insidias posse, misit eo Damitium Tribunum cum iis quos in suam nuper militiam transscripserat, utpote gnaros locorum. Neque res caruit successu. Illi enim egressi nocte cum albicante jam Aurorâ ad urbem pervenissent, etsi mature intellecti, tamen impetu facto, facile tyrones è stationibus depellunt. Ita interfectis, qui primo resistere ausi fuerant, cæteri in turrim confugientes, factâ deditione ad suos dimissi sunt: multum ibi frumenti ac farinæ captum: quæ omnia Rex inter milites distribui jussit. Pari felicitate Anclamia, & Uckermunda, & Clempenoa, cum Wolgasto interceptæ; sed Clempenoam Dux Savellius haud multo post recepit. Wolgasti arx cum aliquam diu restitisset, tandē se Dodoni Cniphusio permisit. tandem Rex copiis Finnonicis, Livonicoque & Curlandico equitatu quem Gustavus Hornius adduxerat, tum nonnullis ex Borussiâ legionibus confirmatur. Jamque Dux & Pomeraniæ ordines petebant, ut Garcio & Griffenhaga, ubi castra Torquatus habebat, Cæsareanos ejiceret, atque ita securiorem sibi sedem Sedinensem faceret. Ille tamen quod omnis ibi hostium exercitus se communierat, rem haud factu facilem ratus, ad occupandum Ducatum Meckelenburgensem, cujus incolas sibi æquiores esse cognoverat, tum ut Cæsareorum vires distraheret, animum intendit. Famam quoque in expeditione illa spectabat, ut Duces Meckelenburgicos, consanguineos suos, in ditionem reponeret, unde illos Cæsar haud ita dudum ejecerat, suffecto in locum eorum Wallensteinio. Igitur relicto apud Sedinum Hornio, ipse cum parte exercitus Stralesundam petiit. Inde in Megapolim navi-

Rex capit Stargardiam.

& alia loca.

Augetur eius exercitus.

Tendit ad recuperandū

navigio soluturus. Vix abierat Rex, cum Torquatus Garcio movens in castra Regia apud Sedinum impetum facit Sed magnâ Suecorum virtute repellitur. Neque aliud quicquam totâ postea æstate Torquatus tentavit, nisi quod loca subinde captu facilia, immissâ modicâ manu alias hostium futura, expilaret, ac dein desereret. In quâ re cum milites ipsius plerunque modum excederent, odio in provinciales, quos hostium magis felicitati quam Cæsaris rebus favere videbant, tantam sibi invidiam apud omnes conciliavit, maxime Pencuno ac Pasvvaldâ hostili more direptis, ut jam iis in locis Cæsareâ militiâ nihil flagitiosius deteriusque haberetur, ipsique Provinciales, ubicunque possent, præsidia atque arces Suecis proderent. Torquatus tamen Regis consilium de invadendâ Megapoli odoratus, Duce Savellio qui iis partibus moderabatur auxilium submisit, quo ille confirmatus, Reckenitzam & Rostochium inter, castra posuit, ut Regem venientem aditu prohiberet: simul quo Rostochium validiori præsidio firmaretur astu obtinuit, dimisso Laurentio Hoffkirchio cum sexcentis peditibus, qui transitum peteret. Eo concesso urbs à transituris intercepta ac firmata est. Jamque Rex in eam expeditionem accinctus ad incolas Meckelenburgicos edictum præmiserat, ut ad Ducum suorum obedientiam redirent, repudiato sacramento quod Wallensteinio dedissent & offerebat ipse operam suam, monebatque, ut se in ejiciendis injustis possessoribus juvarent, nisi id fecissent extrema omnia minabatur. Sub finem Septembris Damgartam, ubi Reckenitza fluvius Pomeraniam à Megapoli disterminat, pervenit. Ibi turrim in ipso regionum divortio sitam Cæsareani fossâ ac munimento circumdederant, ex iisque Regios infestabant: turris, perruptis impetu munimentis invaditur, cæsi præsidiarii ad unum omnes, quique se in summitatem turris receperant, ex alto præcipites dati. Mox castellum cum Ponte Reckenitzæ imposito deditum. Rebnitium deinde primum ingredientibus Megapolim oppidum pari Regis fortuna, corona intercipitur: cæsi gregarii omnes, præfecti magis spe lytri, quam misericor-

1630.

Ducatū Meckelenburgensem.

Rostochium præsidio firmatur a Savellio.

ricor-

1630.

Brandeburgicus petit neutralitatem.

ricordiâ conſervati. Id Sueci non ſævitiam, ſed vindictam vocabant eorum quæ Cæſareani apud Paſvvalcam in ſuos crudeliter deſignaviſſent. Rebnitii, Legatus Electoris Brandeburgici ad Regem venit, poſtulans ut Principi ſuo neutri belligerantium parti addicto eſſe liceret. Rex Legato reſpondit, ſe id beneficium Electori libenter conferre, ſed ne quid inde hoſtibus ſuis commodi adveniat. Itaque oportere, Cæſareanos omnes finibus ſuis expelli, ſtipendia, commeatum, hoſpitia negari, aut ſi id fieri non poſſit, tradenda ſibi eſſe loca non ſecus ac hoſti, quæ poſſidere ejus intereſſet: denique exercitui ipſius ea quæ Cæſareo, tribuenda. Ita dimiſſo Legato, Rex cum jam intellexiſſet, Roſtochium præſidio firmatum, neque caſtra Savellii adoriri vellet. Straleſundam revertit, curâ Megapoleos Bannerio commendata.

Haſſiæ Landgravii petunt à Rege auxilium.

Hic Landgraviorum Haſſiæ legatus Hermannus Wolfius Regem convenit, expoſitisque longo ordine injuriis damniſque, quæ hoc bello Principes illi pertuliſſent, Regis fidem atq; opem implorat. Ictumque mox fædus certis conditionibus, quod anno inſequenti Spandaviæ, & dein Wertenæ ab ipſis Landgraviis confirmatum eſt.

Colberga obſeſſa à Regiis, cujus liberatio fruſtra tentatur.

Interim Colbergam quoque in ulteriore Pomeraniâ ad mare ſitam, Rex per Sperreuterium obſideri juſſerat. Urbs munita eſt imprimis, ac portu percelebris, eo magis conſervandæ ejus curâ Torquatum inceſſerat. Itaque menſe Novembri ſedecim Croatarum ſigna, & duo peditum millia eo ablegat cum tormentis aliquot, ut Sperreuterium obſidione depellerent, ſimulque arcerent, quas Rex è Boruſſiâ copias expectabat, & ut ſe Cniphuſio jungerent, juſſerat. Sed Hornius Sedinenſium caſtrorum præfectus animadverſo Cæſareorum conſilio, atq; itinere, adſumptâ firmâ manu laborantibus ſubſidio accurrit. Et Rex ipſe audito periculo, tum Boruſſicis copiis præmetuens, feſtinato itinere, Stralſundâ, Griffenbergam advolat. Ubi rejectis jam Cæſareis, rei bene confectæ nuncium, Regi Hornius & Cniphuſius retulère. Obſidio tamen virtute obſeſſorum ad anni inſequentis initium tolerata.

Cæſar &-

Intereâ dum jam pedem in Germaniâ poſuiſſet Rex, à Cæſare

Cæſare & Electoribus literas Ratisponâ accipit in hunc fere ſenſum ſcriptas. Cæſar conquerebatur ſine ullâ belli denunciatione Regem Imperium armis invadere. Nam quas ipſe cum Stralesſundâ, ac cæteris Imperii Ordinibus controverſias haberet non magis ad Regem Sueciæ, quam res regni Sueciæ ad Cæſarem pertinere. In quo neuter alteri quicquam imperare aut præſcribere debeat: ſuos ad bellum apparatus ad Regis periculum non ſpectaſſe, ſed tantum ad quietem Imperii. Admonebat dein ne ſe rebus Imperii temere miſceret, ſed milite Germaniæ finibus educto, pacem coleret. Sin minus; ſe injuriam illam armis perſecuturum demonſtrat. Electores, addito jam literis ſuis Regio titulo, quod nuper eum omiſiſſent, nullâ animi alienatione, aut honoris minuendi causâ factum excuſabant; ſed more & uſu apud ipſos, etiam cum aliis Regibus ſcriberent, conſueto: deinde cauſas belli elevabant, atque hortabantur ad pacem. Rex utriſque reſpondet. In Cæſaris literis dolebat, quod ad ſe tanquam Principem Imperii ſcriberet, qui nullum cum Imperio commercium haberet. In literis Electorum ægre ferebat, quod initio earum ſua ipſi nomina Regio nomini præpoſuiſſent, denique exaggeratis late cauſis quas ſupra memoravimus æquitatem armorum ſuorum probare nitebatur: quorum nullus alius ſcopus ſit, niſi ſua ſociorumque ſecuritas, quæ ſi honeſtâ pace, & æquis conditionibus haberi poſſit, ſe protinus arma omiſſurum oſtendit. Cæterum nihil interim à promovendo bello ceſſatum, & Rex ſub anni finem Garcium ac Grifenhagam ex quibus Sedinenſes continuis excurſionibus petebantur, ſubigere inſtituit. Id eo facilius Regi fuit, quoniam Hannibal Schauenburgius in locum Torquati à Tillio ſuffectus, ingruente jam hyeme copias Cæſareas, inediâ ac penuriâ rerum multum imminutas, reficiendi causâ ex caſtris ad Garcium in vicina loca diſtribuerat, paucis præſidio relictis. Eo cognito Rex exercitum educit, & Griffenhagam vi adortus, diffugientibus præſidiariis, capit. Pauci qui reſtiterant cæſi, interque eos Ferdinandus de Capuâ, Neapolitanus, loci Guberna-

tor-

1630. Electores ſcribunt Regi Sueciæ.

Regis reſponſum.

Rex capit Grifenhagam.

1630. *& Garcium.* tor. Pari celeritate Garcium haud procul inde dissitum, etsi pontem Oderæ impositum Cæsariani incenderant interceptum. Milites, quotquot ferrum evaserant, Rex sibi sacramento adjunxit: maxima pars cum Duce Scauenburgico Landsbergam, aut Francofurtum ad Oderam evasère.

Turba Magdeburgenses Chemnit. lib. 2. Administrator Magdeburgensis petit à Rege Sueciæ auxilium.

Hi Regis primo sui adventus anno intra Pomeraniam haud contemnendi progressus fuère. Neque interim destitit in ipsis Germaniæ visceribus per emissarios suos bellum meditari. Ad quod illum multi rerum novarum cupidi invitabant. Sed tum cæteris adhuc cunctantibus præcipua spes erat, in Christiano Guilielmo Administratore Magdeburgensi. Is annis superioribus ob belli Danici societatem à Cæsare proscriptus, & metu ejus, desertus magis à suis quam contemptus, ad nonnullos externos Principes & demum ad Regem Sueciæ profugerat Stocholmium, haud multo ante quam bellum in Cæsarē decerneretur, Ibi quantâ cum injuriâ ditionibus suis pulsus esset exponendo, facile Regem permovit, ut illi auxilium promitteret. Igitur multa de Magdeburgensium in se fide, & benevolentiâ præfatus, quam tamē metu Cæsaris nunc premerent, versâ autem fortunâ ostensuri essent, petiit à Rege pro tribus equitum & decē peditum millibus pecuniam. Hunc ille exercitum clam hostibus conscribere cōfidebat, & postquam Magdeburgum evasisset, suis dein sumptibus augendum alendumque, urbe ipsâ & vicinis ditionibus in Regis verba promptè adigendis; idque sibi eo facilius fore dicebat, quanto certius sciret. Provincialium suorum in Cæsarem & ejus milites odium, quod eo excrevisset ut nihil nisi author & vindex publici voti desideraretur. Rex collaudato Administratoris consilio negavit sibi jam bellum in Germaniam adornanti tantum pecuniæ abundare, quo postulatis ejus satisfieret. Ne tamen vacuum dimitteret, potestatem fecit, ut ab argentariis, mercatoribusque quantam ubique posset, in nomen ac fidem suam, pecuniam mutuam sumeret, Interim vero, presso ad tempus odio; Cæsarem simulatione pœnitentiæ; & veniæ petitione, donec matura

ad

ad erumpendum res esset, deluderet. Sed illæ moræ omnis impatiens, & consiliorum suorum præproperus executor, tentatis prius per secretarium suum Magdeburgensium animis; comitatus Ioanne Stalmanno quem illi Rex adjunxerat, & paucis aliis, sexto Calendas Augusti Magdeburgum ignoratus ingreditur. Ibi paucos dies rei cum Magistratu componendæ moratus, tandem Calendis Augusti prosequente Magistratu in summam Basilicam progreditur; ibique læto omnium strepitu receptus est. Post meridiem in Magnâ Ciuium frequentiâ, fædus cum Rege Sueciæ ictûm. Mox edictum ad omnes Archiepiscopatus incolas publicari, eosque in armis sibi præsto esse jubet, Cæsarianos hostes denunciat, & tanquam latrones ac populatores finibus suis ejiciendos decernit. Eo suam ipse & Regis Sueciæ operam pollicetur, atque hanc vnicam reditus sui caussam exponit, ut provinciis, ex quibus per injuriam pulsus sit, restitutus, fidos sibi subditos, in pristinam libertatem asserat. Igitur delectus pro se ac Rege Sueciæ instituit; acceptâque aliquâ militum manu à Magistratu, cum jam omnia in urbe composuisset, Hallam intercipere aggressus est. Cives plerique favebant Administratori, Itaque ab iis per portam Salariam intromissus, Cæsareis se in arcem Mauritianam recipientibus, hanc quoque obsidere pergit. Dirutæ mox circa arcem aliquot domus, & tormenta admoueri jussa: Sed irrito eventu; nam Cæsareani contractis subito copiis quæ in viciniâ erant; majore vi sociis auxilio superveniunt; quorum adventu cognito Administrator infectâ re desertâque urbe, quam sine castro retinere non poterat, Magdeburgum revertitur. Multo felicius Nicolaus Bockius tribunus Magdeburgensium arcem Mansfeldiam sub idem tempus intercepit, hoc dolo usus. Carros aliquot militibus armatis oneraverat, quibus tegendis saccos stramine plenos quasi frumentum veherent, superne injecerat, aurigæ ipsi mentito habi-

1630. Venit Magdeburgum. Chemnit.

Halam intercipit, & deserit. Mauritzburgh.

1630. habitû milites erant, jam ante locorum gnari. Ita delusis excubitoribus portas ingressus, stationes vigilû invadit, mox dato signo qui in proximo latebant, auxilio accurrunt, atq; arcem capiût. Crebræ exinde velitationes inter Cæsareanos & Magdeburgenses commissæ, dum illi novos delectus, & diribitoria disijcere, hi illos totâ ditionè exigere, ac finibus suis propellere satagunt. Sed plerumq; fortuna æquior Cæsareanis erat, seu quia numero militû superabant, seu quod Administrator temere nimis ac præfestinanter omnia agebat, contra quâ ipsi Rex Sueciæ monstraverat. dum vniversa simul, ac totius ditionis recuperationem vno eodemq; tempore aggreditur, nequaquam adhuc sufficienti militum numero ad id instructus, Ex quo factû vt dispersæ hinc inde ipsius copiæ facilius dissiparentur, & vulgus Civiû Provincialiumq; rebus non admodum ad votum succedentibus multum de amore in ipsum ac Regem remitterent. Administrator quidem culpam à se derivando, moram successuum in Regem conferebat, quod is promissa auxilia non submitteret. Sed Rex rebus suis firmandis in Pomeraniâ intentus, nequaquam è ratione belli ducebat; spe certâ ac manifestâ omissâ, ad ancipitia Magdeburgum accurrere, quo non modo præsens inceptum, sed etiam ea quæ jam aspirante fortunâ, præparaverat, in apertum discrimen conijceret. Satius fore arbitratus paulatim promovere belli molem dû nihil à tergo hostile relinqueretur. Ne tamen ceptas apud Magdeburgum res, quas egregie progredi, sua plurimum interērat, plane desereret, Theodorum Falckenbergium tribunum, & Aulæ suæ Præfectum eo ablegat, ex cujus dein consilio bellum administraretur, datâ eidem potestate Regis nomine cum quibusuis Imperij Principibus, tractandi, copiasque quantas posset colligendi. Falckenbergius Hamburgo Magdeburgum mutato habitu profectus, feliciter advenit, addiditq; animum plebi ac magistratui, vt meliori posthac curâ in bellum incumberent. Inter hæc Papenheimius turbis Magdeburgicis intentus delectus Suedicos in Ducatu Lauenburgico in tempore oppresit. Author eorû Franciscus Carolus Dux Lauenburgius fuit, qui

Successus Magdeburgensium improsteri.

Regis cura in juvando Magdeburgo mittit eo Falckenbergium.

qui collectas aliquot circa Hamburgum & Lubeccã pro Rege Sueciæ copias, distribuerat per oppida Boitzenburgum, Lauenburgum, & Neuhusium ad Albim sita. Cognito autem aduentu Pappenheimij, qui sibi Reinackerum tribunum cum Legione in Frisiâ recens conscriptâ adjunxerat; solo Neuhusio, præsidio firmato, cum cæteris copijs Ratzenburgum decem milliaribus Lubecca distans contendit. Tanta festinatio Papenheimij fuit nocte ac dieiter accelerantis vt castra circa Ratzenburgum metaretur, prius pene quam adesse eum quispiam intelligeret. Simul Reinackerus præsidium Neuhusio eiecerat. Erat in arce Ratzenburgica Augustus, Francisci Caroli frater, qui nihil contra Cæsarem moliri ausus; excluso fratre Papenheimium admisit. Oppidum Ratzenburgi in quo Franciscus Carolus cum copijs erat, lacu pene totum cingitur; & hinc sublicio ponte, trecentos passus longo, aditur, illinc arce exiguâ, sed munitâ satis protegitur. Igitur Papenheimius Reinackero ad pontis custodiam posito, ipse aditum arcis observat. Ita Dux in medio deprehensus, postquam frustra navigio evadere tentasset, cum copijs captus, atq; apud Visurgim honoratâ custodia asservatus est. Sub anni finem mille equites peditesue Magdeburgo emissi Neoaluenslebiam, haud procul inde disitam, vi subitâ cepere. trucidatis quicquid Cæsareanorum occurrebat. Non diu id illis gaudium permansit. Vrbs statim à Cæsareanis obsessa, & præsidiarij pudẽdis legibus ad deditionẽ compulsi. Ductoribus eorum indulgentiâ Papenheimij concessum vt impedimenta sua secum auferrent. Ex in Cæsarianis circa urbem omnia occupantibus arctior indies res Magdeburgensibus fieri cepit, & paulatim obsidioni initium eminus factum, quæ anno insequenti summis utrinque viribus continuata, urbi tandem exitio fuit, vti ibi memorabitur

1630.

Delectus Suedici apud Albim turbantur capto Duce Lauenburgico.

Neoaluenslebia capta.

Cæterum Cæsar & si imminens à Sueco bellum haud perinde vti par erat expavesceret, seu magnitudine animi, seu rerum hactenus gestarum felicitate, ac demum causæ ipsiusj ustitiâ confisus, non de augendo sed minuendo exercitu cogitans; tamen vt Principum postulatis

1630. ſatisfaceret, Legionibus aliquot miſſionem dedit. Cæteris dein quas retinere cogitabat Ioannem Tillium prępoſuit, ſimul certas leges ac ſtipendia definiens, quibus miles contentus nullo poſthac prætextu, rapinas ac populationes ſuas conuelaret. Simul ejus, quem in Italiâ alebat, exercitus, confectâ jam pace, Aldringerio reducendi negotium datum. porro cum quotidie periculum gliſceret, Electores quoq; & Principes Catholicos admonuit, vt ſibi Imperioq; proſpicerent, collatis in commune viribus. Neq; Rex Sueciæ magis ſolicitudinem Cæſari injecerat, quam Saxonis & Brandeburgici Electorum, cæterorumq; Proteſtantium continuæ querimoniæ quibus reſtitutionem bonorum Eccleſiaſticorũ inſtantiſſimè deprecabantur, jamq; ad id conventum edixerāt Lipſiam, qui quorſum evaderet, tam propinquo hoſte, haut vane metuebat. Neq; inter ipſos Catholicos deerant, qui remittendum aliquid de rigore Edicti ejus cenſerent, aut ſaltem in æquiora tempora differendum.

Varij ſermones de hoc bello. Hactenus quidem inuicta Cæſaris arma fuiſſe ſed contra ſingulos, nunc commotis omnium patrimonijs, vniverſos ſimul inſurgere. eo majore audaciâ quo propinquior Rex ſit, viribus victorijſq; adverſus Polonos clarus, quiq; ſe vindicem libertatis Germanicæ, & hoſtem Cæſaris non obſcurè profiteatur. Si cum eo omne Proteſtātium nomen arma conjungat, haud dubie bellum omnibus quæ præceſſerint longe grauiſſimum imminere. Vno infelici prælio plus periturum, quam per tot retro victorias partum ſit. At contra alii fortunæ, viribus, & cauſæ Cæſaris omnia tribuentes inſiſtendum ceptis affirmabant Vniverſam Germaniam armis & famâ Cæſaris obtineri. Bellum quod à Proteſtantibus timeatur, numero & nominibus conſpirantium magnum, viribus elumbe, invalidumque, & exhauſtis late provincijs haud diuturnum fore. Nec timendum magnopere Sueciæ Regem, qui adhuc intra Pomeraniam paratis exercitibus in ipſo belli conatu opprimi poſſit. Pro patrimonio Eccleſiæ, pro majeſtate Legum Imperij bellum geri. Nihil his cauſis honeſtius, nihil juſtius eſſe. Addebantur fructus victoriarum ampliſsimi, tot Epiſcopa-

Episcopatus, tot opulenta sacerdotia per vim atq; injuriam superioribus annis contra sanctiones Imperij Catholicis erepta. Deniq; hoc bello confecto neminem amplius fore, qui justissimæ Cæsaris voluntati possit aut audeat resistere. 1630.

In Belgio hoc anno Hispanos ac Hollandos inter nihil memorabile actum, plane quasi trans Oceanum, atq; alterum in orbem omnis belli meditatio nauigasset. nam Hollandica classis Fernambucum præcipuum Brasiliæ portum ex inopinato aggressa, post brevem oppugnationem, vi cæpit. & mox novis operibus communire instituit. Non multo post pax inter Hispaniæ & Angliæ Reges his conditionibus stabilita, Vt commercia vtrinq; essent libera, & portuum vsus tam Hispanis in Anglia, quam Anglis in Hispaniâ pateret. Tum ne quid quod Hollandorum esset, Rex suis nauibus in Hispaniam deportari permitteret. Inter hæc Maria Regis Hispaniæ soror, jam pridem matrimonio Ferdinandi Regis Vngariæ destinata, iter ex Hispaniâ Viennam intendit. Adulto vere Barcinone soluens Neapolim concessit, vbi menses aliquot commorata, dum ad terrestre iter instruitur Lauretum inde, omissa Româ petijt. Accepta ibi à Thadæo Barberino nomine Pontificis Regio splendore, & pretiosissimis muneribus cumulata Anconam perrexit. Inde duodecim Venetæ triremes Tergestum auexere. Atq; ibi ab Archiduce Leopoldo excepta, & Viennam deducta, sequentis anni initio, solenni pompâ matrimonium contraxit, copulante Cardinale Dieterichsteinio, Cæsare & Augusta præsentibus. Decessit ex hâc vitâ hoc anno Melchior Cleselius Cardinalis atque Episcopus Viennensis, anno ætatis septuagesimo septimo. apud Rodulphum & Matthiam Cæsares intimâ amicitiâ potentissimus, à Ferdinando rerum potito, ab aulâ remotus, ac denuo paulo ante mortem revocatus, vt nihil tamen publici muneris attingeret. Ioannes dein Anholdinus, & Remboldus Colaltonius Comites, ac diu copiarum Cæsaris præfecti mortem obiere.

Hollandi occupant. Fernambucum. Piasecius

Pax inter Reges Hisp: & Angliæ.

Matrimonium; Regis Vngariæ cum Mariâ Hispanâ.

Triest:

Mors Cleselij Colaltij & Anholdini comitum.

1630. Poloniam per inducias Suedicas hoc anno quietam seditio militaris incessit. Id veritus Conjecpolsius exercitum qui in Borussiâ fuerat per diversa & longinqua hospitia distribuit. quo minus audaciam & consilia conferrent. Forte aliqui eorum per Kijoviensem tractum dispositi fuerant, quæ est sedes Cosaccorum præcipua. Id illi ad opprimendos se factum rati, tum sua ab alijs invadi indignantes, tumultum cient, Præfectumq; suum Hrickonem quasi cum Regijs in suam perniciem concessisset, trucidant. Cohortes inde facto impetu aggrediuntur, & cæsis aliquibus reliquos in fugam conijciunt, impedimentis eorum direptis. Mox vbi venire adversus se Conjecpolsium cum omnibus Borussicis copijs intelligunt, novum sibi ducem, Tarasium creant, trajectoq; Boristene apud Pereslaviam positis castris consistunt, haud dubiam secessionem molientes. Multa ibi inter ipsos & Conjecpolsium prælia intercedunt, majori quam in Borussiâ Nobilium Polonorum cæde, quorum supra trecentos constat cecidisse. Tandem malo domiti, dedunt se Conjecpolsio, eâ conditione vt authores tumultus ad proxima comitia mitterentur, Regis arbitrio puniendi, & novum à se Ducem acciperent, cujus dicto audientes essent Ita incompositum illud militiæ vulgus sedatum. Neque tamen diuturna quies Borussicæ copjæ hac occasione congregatæ, cùm inter se liberius consilia communicassent, inito tandē fœdere, & electo Duce Iarosio Wiliniskio, non modo, stipendia præterita, sed etiam restitutionem damnorum hac expeditione acceptorum, imperiosius à Republicâ efflagitare ceperunt. Ea seditio quia justior & potentior videbatur, magis formidata. Igitur Rex tum ex proprio Reginæ peculio, tum fide publicâ, aut alias unde poterat, pecuniam mutuatus, stipendia persoluit. Eorum festinatâ repræsentatione miles quieuit, damnorum repetitione primum seposita, post & neglecta. Wallensteinius quoq; pro Arnhemiano exercitu, quem anno superiore Polonis auxilio submiserat, acrius multo & importunius, satisfactionem per literas expostulans, ad proxima comitia reijcitur.

Res Polonica, seditio militaris. 1. Cosaccorum.

2. copiarum Borussicarū ob non soluta stipendia.

tur. Monito interim Wallensteinio, quoties & quantas copias Rex Cæsari diversis temporibus subsidio misisset. Obiere per idem tempus in Polonia Eustachius Volovicius, & Martinus Siovius, hic Cracoviensis, ille Vilnensis, Episcopus. tum Stephanus Chmielecius Palatinus Kijoviensis, nuper Cosaccorum dux multisq; & insignibus victorijs clarus. Tradunt rerum Polonicarum scriptores neminem suâ ætate militari gloria parem habuisse. quiq. primum docuerit, Tartaros fugiendo pugnare adsuetos, superari posse, quos ille semper numero minor pudēdis cladibus sæpe obtriverit, quarum partem supra attigimus. 1630. *Piasecius hoc anno Lotich. lib. 27.*

Ineunte āno trigesimo primo tametsi hyems sæuiebat, non ideo munia belli intermittebat Rex Gustavus, nam mense Ianuario inito fœdere cum Rege Galliæ, (vt eosdem hostes amicosque haberent, & ille quidem arma, hic pecuniam conferret:) promovere porro molem belli in Marchiam cæpit, obsessâ eminus Landtsbergâ. Hæc ad Wartam fluvium sita est, qui è Poloniâ ortus Wortam & Posnam Poloniæ vrbes præterfluens, & dein Lansbergam, haud procul Custrino in Oderam labitur, Oppidum prævalidum etiam numeroso præsidio tenebatur, ex ijs maxime qui Garcio & Gryfenhaga nuper expulsi eo confugerant. Neque id Regem absterruit. Quare omnibus ad futuram obsidionem necessarijs apud Landspergam dispositis, ipse cum reliquo exercitu Sedinum, atq; inde Megapolim versus concessit, Calendis Februarij potitus Neobrandenburgo, quod Franciscus Marazinus cum sexcentis obtinebat. Secutæ continuo arces minores, Clempenoa, Treptoa, Loitzium, aliæq;, præsidiarijs plerunque audito Regis adventu in loca munitiora diffugientibus. Inde Rex eodem ad huc mense cum Cniphusio Domminum aggressus triduo cæpit. Oppidum loci naturâ munitum imprimis, quippe vbi Tollensæa & Trebela parui amnes in Panum influunt. Inerat Dux Savellius cum duabus Legionibus. Sed felicitas Regis, & quod circumjectas paludes foveasque vis frigoris constipasset, ad deditionem coegit obsessos. Quas quoniam cupiditati Regis pro- 1631. *Res Suedica in Germaniâ. Chemn: lib. 3.*

 perè

1631. perè satisfactū honoratas impetravere. Egressi cū armis, ac concinentibus tubis, impedimentisq; & duobus tormentis majoribus. Dux Savellius, cæteriq; præfecti promittere coacti sunt intra trimestre, se contra Regem arma non laturos. Vrbem illam horreum, ac sedem belli delegerat Savellius. Eo plus commeatuum & instrumenti bellici repertnm. Majore damno & si minore infamia sub finem Februarij Colberga deditur, quinq; pene mensium obsidionem perpessa. Iamq; in Pomeraniâ præter vnicam Grypsvvaldiam omnia in Regis potestate erant. Ejus obsidio Ioanni Bannerio supremo Regis Legato ac dein Achatio Tottio demandata, in adultam vsq; ætatem continuata est. Tandem cum loci Gubernator Franciscus Ludovicus Perusius cecidisset, in Suecorum potestatem pervenit, Præsidiarij liberum inde abitum Rostochium vsq; pacti, quæsito prætextu vti & alibi factum fuerat, ad signa Suedica transgredi coacti sunt, Quidam non inviti seu societate Religionis, seu novæ fortunæ illecebris pellecti. Ex quibus incrementis exercitus Suecorum non parum stabilitus.

Tillij conatus adversus Regem. At Tillius interim cognito Regis progressu in Pomeraniâ mediâ hieme cum tribus peditum, & vnâ Equitum Legionibus Francofurtum ad Oderam pervenit. Ibi lustrato exercitu duodecim fere millia reperit, partim Francofurti, partim Landspergæ & per vicinas arces dispersa. Itaq; suâ præsentiâ confirmatis militum animis, quos novi hostis felicitas non modicè perculerat, vti ad officia promptiores haberet partem stipendiorum persolvit. Tum adsumptâ validâ manu Pomeraniam versus ad inspiciēdos Regis conatus iter intendit. Et Neobrandenburgum quod Sueci paulo ante ceperant,

Recuperat Neobrandenburgum. vi recuperat magnâ parte præsidij cæsâ, & capto Cniphusio, quem Rex cum duabus Legionibus vrbi imposuerat. Cæterum oppugnationem hostilium castrorum, quæ Rex apud Suetam Oderæ transitum loco munito metaverat, non ausus moliri, quod numero viribusque erat inferior, deserto Neobrandenburgo, & depositis munitionibus Francofurtum regreditur. Ibi re militari quantum licuit provisâ ad subigendum Magdeburgum

burgum vbi Papenheimium reliquerat, contendit: Satius ratus nihil hostile à tergo relinquere, priusquam Regem Sueciæ cum omnibus copijs, quas ex toto Imperio in Saxoniam convenire jusserat, adoriretur. At Rex cognito Tillij discessu, propere castra apud Suetam movit, tormenta & pontes adverso Oderâ navibus aduehens, reliquo exercitu per vtramq; fluminis ripam bipartito rectâ Francofurtum ducit, appulitque eo postridie Calendarum Aprilis, cum pridie Baro Tiefenbachius à Tillio submissus summâ cum potestate advenisset. Inerat vrbi præsidium justo penè exercitui par, neque quicquam ad parandam defensionem deerat. Nihilo secius Rex spe potiundi ductus, exercitum admouit, erectoque tumultuario aggere, in eum duodecim majora tormenta inducit, adversus Portam Gubenensem. Quâ facile everberatâ, per ruinas aggressionem fieri imperat. Ibi acre certamen committitur, aderatque Rex ipse, hortator, & immixtus pugnantibus. Vergente autem in occasum sole, supersedere labore, ac receptui signum dare constituerat, cum Andreas Anerius, subcenturio ex Misniâ oriundus cum sclopetarijs nonnullis in vallum evadit deturbatis subito pavore Cæsareanis, eâ occasione incensus Rex cæteris Anerij exemplum ostendit, jubetque præeuntem sequi; Ita redintegratâ rursum pugnâ Cæsareani pelluntur, atque unâ hostes irruptionem in urbem faciunt. Fit magna utrimque & promiscua cædes, neque ulli primo impetu parcitum, neque auditi, & si bis pulsato tympano, deditio offerretur. Tum vero per auersam inde portam, & Pontem Oderæ impositum se Cæsareani ejiciunt; inter quos Schauenburgius & Tiefenbachius ipsi cum parte impedimentorum in Silesiam evasére, corrupto post se quantum licuit ponte, ne hostis insequi posset. Mille & sexcenti cecidere, maximeque viæ quæ ad pontem ducebant cadaveribus replebantur. Pauci, dum per Pontem fugam moliuntur, conatu nitentium deturbati undis periêre. Vrbs insignis opulentiæ, & prænobile iis locis empo-

1631.

Redit ad obsidionẽ Magdeburgensẽ.

Rex expugnat Francofurtum ad Oderã

numerus cæsorum, captorum

1631. emporium, militi in prædam concessa. Sed quicquid apparatus bellici, ac publicæ annonæ fuit, Regi cessit. Octingenti tamen ex omni numero capti, inter quos Sparrius, Moruallius, & Butlerus fuere. Magno sensu Tillius cum auxilio serius accurrens, hanc vrbis cladem accepit. Quippe quam ducendi in Regem belli, atque inter Pomeraniam continendi, sedem destinaverat. Igitur mox ad obsidendum summis viribus Magdeburgum revertit, priusquam Rex cum iis vires conjungeret. At ille his quæ ceperat, firmandis intentus Francofurto ad Protestâtes Lipsiæ cögregatos literas dat, expositaq; victoriâ, hortatur ut se, libertatis & Religionis Germanicæ vindicem sequantur, viresque & arma intrepidè conjungant. Simul Magdeburgenses uti obsidionem fortiter ferant, exstimulat, spondetque se in tempore affuturum. Sibi bimestri adhuc spacio opus esse, quo parta communiat, copiasque in eam liberationem necessarias colligat. Ita relicto Francofurto cum parte copiarum Landsbergam haud procul inde distantem petit. Restitêre initiò Cæsareani acriter, sed Cratzio præfecto in eruptione interempto, mox aliis trecentis captis, simul Francofurtensium recenti exemplo territi honestis urbem condicionibus dedidêre. Omnesque inde cum sarcinis, & quatuor tormentis Glogoviam deducti sunt.

Rex scribit ad cöventum Lipsiensẽ.

Magna interim solicitudo Cæsarem, & Electores Catholicos subiit, quorsum conventus Principum Protestantium apud Lipsiam erumperet, quem Elector Saxoniæ reliquorum nomine in mensem Februarium edixerat. Convenêre frequẽtes. Joannes Georgius Saxoniæ, & Georgius Guilielmus Brandenburgi Electores, Christianus Brandenburgicus, Marchio Byruthinus: Joannes Philippus Dux Altenburgicus: Guilielmus & Bernardus, Duces Vinarienses: Joãnes Casimirus Dux Coburgicus: Augustus Dux Palatinus Sultzbacensis: Guilielmus Lãdgravius Hassiæ: Fridericus Marchio Badẽsis: Augustus Princeps Anhaltinus: Legatos miserant Archiepiscopus Bremensis, Duces Brunsuicenses, Luneburgici, Megapolitani, Marchiones Onolsbacenses, & Abbatissa Quedlenburgica. Circulorum item Suevici & Franconici Proceres,

Conventus & cõfœderatio nova Protestãtium Lipsiæ inita. Lotich. lib. 34.

ceres, adhęc Comites Mansfeldici, Solmenses, Stolbergici, Barbyci, Waldeccenses, Lippiaci, & Svvartzenburgici, cũ Reustenijs & Schoënbergijs dynastis. Deniq; civitates Argentina, Noriberga, Francofurtum, Lubecca, Brema, Brunsuigia, Hildesium, Nordehusa, Mulhusa & Augusta Vindelicorum. Sub initium conventus, Electoris Saxoniæ, aulicus Concionator, Mathias Hoe, vir facundus, super illa Psalmi 28. verba concionem ad Proceres habuit: *Deus, quis similis erit tibi? ne taceas, neq; compescaris Deus. Quoniam ecce inimici tui sonuerunt; & qui oderunt te, extulerunt caput. Super populum tuum malignauerunt consilium; & cogitaverunt adversus sanctos: Dixerunt. Venite & disperdamus eos &c.* 1631.

Quæ oratio cum in Catholicos collimare, & classicum canere videretur, ab ijs dein refutata est. Cœterum deliberationum in hoc conventu capita præcipua hæc fuere. Primum quæ transactio cum Catholicis, (cui rei singularem conventum Francofurtum ad mœnum indictum fuisse, supra recensuimus) in restitutione bonorum Ecclesiasticorum ineunda. Deinde si neq; Cæsar de rigore edicti, neq; illi de repetitione bonorum quicquam vellent remittere, qua ratione eorum conatibus obsistendũ. Deniq; quomodo Cæsareus miles, eorum provincijs cũ omni bellorum injuriâ, contra Leges Imperij & pacta Cæsarea, multos jam annos incumbens, inde deduci, & vexatis ditionibus pax & libertas pristina restitui possit. Super his capitibus postquam aliquamdiu consultatum esset. Tandem communi omnium consensu decernitur. Obeundum esse conventum, quemcunque Catholici, amicæ partium transactioni præfigerẽt, sed prius rogato Cæsare vt suspensa Edicti executione, Augustam quoq; vrbem in Religionis libertatem restitueret. Exercitum ex provincijs eorum deduceret, nulla deinceps hospitia, hiberna, itinera pro suo arbitratu in ipsorum ditionibus disponeret. Quæ res cum sine armis obtineri non possit, juxta Leges Imperij, pro cujusq; Circuli consuetudine, militem scribendum pro naturali tantum, & omni jure licitâ, defensione. Quo toleratas hactenus militum injurias velut freno compescant, & prædones patriæ suæ

Præcipua capita deliberationũ.

Recessus conuentus Lipsiensis

1631. finibus procul arceant. Id requirere curam populi, cui protegendo à Deo optimo maximo impositi sint, Ictum deinde fœdus de mutuo inter se auxilio, & designati ex omni numero pauci, qui reliquorum nomine rem totam dirigerent. Simul statutum quantum quisque in medium conferret. Ita initio Aprilis dissoluto conuentu, Saxo Cæsarem & Electores Catholicos de omnibus quæ acta erant prolixe admonuit, contestatus ad nullius perniciem, sed suam tantum sociorumq; salutem, ac pacem provinciarum pertinere. additæ ad Cæsarem preces, quantæ alias vnquam, quæsito verborum pondere, vt novis Procerum Imperij discordijs obviam iret, ac tantam Authoritatem suam esse pateretur, quantum Imperij libertas, ac publica pax permitteret. Mox per omnes Protestantium provincias instituti delectus, ac miles scribi cæptus, maxime à Saxone & Brandeburgico qui cęteris potentiores erant. Non omisit interim rerum suarum satagere Rex Gustavus dimissis privatim Legatis Lipsiam qui conceptæ Ordinum indignationi adversus Cæsarem stimulos adderent, Singulosq; sed imprimis Saxonem animarent cujus in hanc vel illam partem propensio maximum rebus momentũ adijcere poterat. Videbaturque is suo exemplo & authoritate reliquos facile attracturus. Porro Rex Legatis suis tres tractandi modos præscripserat. Primus, isque cupientissimus Regi erat, vt Protestantes secum palam arma conjungerent, viresque & consilia sociarent, pro communi Religionis & Imperij libertate. Si eo induci non possent, propterea quod id contra Leges Imperij esse existimarent, vt tamen exercitum finium tutandorum causâ conscriberent, & se pro eorum causa pugnantem certâ quot mensibus pecuniæ summâ clam juvarent, permisso etiam libero transitu, annonâ, pabulo, ac vbi necessitas vigeret receptu in vrbes ac munimenta. Quod si tamen neque id allubesceret, vt seorsum privata cum singulis fœdera concinnarent, Hæc præcipue Legatis suis Rex commendaverat. Qui quantum apud singulos effecerint, enumerare non habeo. Satis cõstat amicitiam Sue-

Intimatur Cæsari per Saxonem.

Suecus miscet se conuentui Lipsiensi. Chemn:

Instructio Leatgorũ suedicorũ Chemn:

Effectus.

Suedicam à pluribus ambitiosè quæsitam, sed quo minus in societatem belli transiretur, nihil nisi Ducem ac tempus defuisse. Terrebat enim potentia Cæsaris, & parati per Imperium vigentesque exercitus. Itaque à Saxone, in quem reliquorum oculi conjecti erant, nihil tunc quidem impetrari potuit. Qui ita cum Legatis Suedicis egit, vt se & amicum Regis, nec tamen hostem Cæsaris profiteretur, vsitato in ejusmodi casibus exemplo, ne sibi Regij auxilij spem, si aliquando opus foret, præcideret, & Cæsarem non offenderet, nisi extremâ necessitate adactus. De pecunijs Regi subministrandis nihil etiam peractum. Permisit tamen vt Magdeburgensibus jam in obsidione grauiter laborantibus commeatus, & pulvis nitratus per suas provincias adueheretur. Vt autem pro Magdeburgi liberatione arma cum Rege conjungeret, & si Rex id summè expeteret, & Civitas literis legationibusque enixe flagitaret induci non potuit. Ita tum quidem Magdeburgum in Tillij potestatem venit. De cujus miserabili excidio quoniam multi scripsère tragicé magis quam historicé; ego pro institutâ brevitate, rem omnem paucis complectar, secutus fidem eorum qui rebus gestis magnam partem interfuère.

Tillius ex Megapoli, vt supra diximus, reversus, cum nullis admonitionibus Magdeburgenses ad obsequium Cæsaris reversuros spes esset, initâ palam cum Rege Sueciæ societate, & accepto in vrbem Administratore, quem Cæsar superioribus annis proscripserat, omni ope ad obsidendam vrbem, & domandam malo contumaciam animum intendit. Itaque mense Aprili expugnatis munitionibus, castellisque quæ remorando hosti ab vrbe certis spacijs abjuncta extruxerant, mænia & turres quatere tormentis cæpit. Sudenburgum & Neustadium duo suburbia vt vires omnes in vrbem contraherent, incensa deseruerant oppidani, Hic statim partem copiarum Tillius immisit, & paulatim ad ipsas vrbis fossas pervenit. Interim diu noctuq; jaculationibus vrbs impetitur. Sed nihil his oppidanorũ cõtumacia mitigata, quin cõtinuis eruptionibus, per cæcas & hosti-

obsidio & excidium Magdeburgi.

1631. hostibus ignotas latebras subito emergentes multa Cæsareanis minuta damna inferebant. Igitur Tillius cum satis patiētiæ suæ illusum esse existimaret, neq; quicquā aut benevolis cohortationibus, aut vicinitate discriminis permoveri oppidanos cerneret, Simul metuens ne Rex promissum auxilium non vltra differret, ac partam prope victoriam è manibus eriperet. Statuit extrema experiri, & vrbem cum omnibus copijs invadere, Quod tamen priusquam faceret, mittit in vrbem nuncium cum tribus literis ad Administratorem, Magistratum, & Falckenbergium, quoniam res eo loci esset, eriperent se propinquo excidio maturatâ deditione. Ad ea Tillio responsum, permitteret legatos ex vrbe mitti ad Saxonem &Brādeburgicum Electores, atq; ad vrbes Hanseaticas, super deditione acturos. Negavit Tillius tam longinquæ tractationis spacium aut locum superesse, Itaq; missus est alter isq; vltimus fuit, cum ijsdem fere mandatis. Dederent vrbem, dum esset gratiæ locus. Sin pergerent obstinare animos, & excidium vrbis inexcusabili pervicaciâ accersere, testari se Deum immortalem, & omnes posteros, immunem se fore a culpâ eorum, quæ ipsis dira atq; atrocia euentura prævideret. Is nuncius in tertium vsq; diem detentus est. Interim tota vrbs in armis esse, & duplicatis stationibus quicquid armis ferēdis erat excubare.

Tillÿ literæ ad Magdeburgenses

Tillius cum postridie responsum frustra expectasset, sub vesperum convocato militari senatu cum omnes invadendam vrbem censuissent, Ordinem aggressionis constituit, Pappenheimio cū Gronsfeldicâ Wangelerianâ & Savellicâ Legionibus Neostadium attributum. Adolphus Holsatiæ Dux, opus cornutum Crockensi portæ obiacens, jussus impetere. Wolfgango Comiti Mansfeldiæ, Hiedeccum, & tribus Cæsareis Legionibus munimentum quod trans pontem obsessi adhuc obtinebāt, assignatum est. Tempus aggressionis insequentis diei auroram cum majoribus tormentis signum datum esset, constituit. Postquam diluxit, Duces iterum in conciliū evocati sunt, & res in deliberationem revocata. Cumq; omnes in proposito persisterent. Tillius singulos cohortatus ad suas copias dimittit, & mox signum in vasionis

Ordo aggressionis.

onis dari jubet. Erat circiter ſeptimam matutinam, & civium pars nocturnis vigilijs fatigata, domum ad curanda corpora conceſſerat. Militum pleriq; in ſtationib⁹ quieſcebant. Adminiſtrator, & Falckẽbergius in ſenatu cum primoribus deliberãt de reſponſo cum quo nunciũ remitterent. Interim à deſignatis partibus vrbs invaditur. Primus Pappenheimius cum ſuis apud Neoſtadium vallo potitus eſt, Cum provolans è Curiâ Falckenbergius cum globo militum civiumq; occurrit. Hic enim vero atrox pugna, his pro ſalute & patriâ, illis pro gloriâ & prædâ certantibus. Neq; ſuſtinuiſſent impetum oppidanorum Cæſarei, niſi Dux Falckenbergius inter promptiſſimos cecidiſſet. Tum langueſcere impetus. Simul miles Papenheimij ad portam vbi Dux Holſatiæ agebat terga propugnantium invadebat, Ita ſcandentibus aditus factus, & effractis impetu portis eques admiſſus. Vltimus Mansfeldius intravit, diſjectis qui adhuc rari reſiſtebant. Nunc, quæ facies captæ vrbis extiterit, ſatius eſt lacrymis quam atramento perſcribere, adeo ad extrema crudelitatis civiles diſcordię deſcẽdunt. Igitur cum effractis vndiq; portis hoſtis liberé irrumperet, neq; vlla jam ſpes defenſionis eſſet, projectis armis cives, militeſq; veniam victorum, & vitæ gratiam implorant. Vbi apud furioſũ militem nulla gratia: alij latebras circumſpicere, alij rurſus arma reſumere, mox abijcere, ita inermes, armatiq; juxta cadere, Sed neq; ætati aut ſexui parcitum. Pueri, virgines, nuptæ innuptæ nullo diſcrimine nullâ ætatis aut innocentiæ miſeratione primâ irrumpentium rabie trucidati. Mixta cædibus ſtupra, & rurſum expletâ libidine ferro ſævitum. Inter hæc, incertum quo authore coortum repente incendium, duabus ante meridiem horis, adjuvante vento totam vrbem corripuit. Nulla clades funeſtior obſeſſis extitit. Nam Civium magna pars; cùm liberis conjugibuſque, qui ſe in ſecreta ædium abdiderant, aut rapacitate ignis præventi, aut dum flammam fugiunt, à graſſante foris hoſte ferro concidebant. Incendium in multam vſq; noctem duravit, ac tanta eius vis fuit, vt victores quoq; ipſos æſtus expelleret. Paucæ Legiones pro vallo relictæ. Poſtridie cum ignis remiſiſſet

ad

1631.

Vrbs expugnatur

1631. ad scrutandas sub cineribus prædas discursum. Sed nequaquam aviditati militum satisfecit fortuna. Optima quæque aut sustulerat ignis, aut corruperat. In cellis subterraneis inventum annonæ aliquantulum ac dein jussu Tillii per milites distributum. Reperti hic juxta parentes liberi, fumo ac metu enecti. Cæterùm de authore incendii variant Scriptores. Plerique culpam Papepheimio tribuunt, qui, dum vallum adscenderet conspiceretque ex adversa domo in subeuntes suos magnam glandium procellam immitti, ut illos inde expelleret, vicinam ædem incendi jusserit, Inde nulla extinguendi cura, cætera ædificia correpta, & mox insurgente vento late dispersum malum. Sunt qui existiment aut excitatum sponte, aut auctum ignem desperatione ciuium; aut hostium fraude, ut prædam victoribus eriperent, nihil deinceps ambigentibus victis ferro an flamma caderent. Cæterum vtcunque id sit; certe Tillius collucentem late vrbem, cumulosque cæsorum, & manantes tabo vicos obequitans, illacrymasse visus est. Nihil ex tanta vrbe præter Basilicam & paucas piscatorias casas superfuit. Cæsorum numerus incompertus. Sex millia in Albim conjecta; præter eos quos aut flamma absumpsit, aut procidentium ædium ruinæ sepeliuêre. Quorum numerus multo major fuisse creditur. Quadringenti cives iram victorum evasere, à militibus in custodiam abducti. Dein quotquot in Basilicam majorem confugerant Tillius servari, & post triduanam inediam cibo refici jussit. Administrator glande plumbeâ sinistrũ crus traiectus, & capite graviter contuso in potestatem Papenheimii pervenit. Tres præterea Consules superfuere, vnus cum plerisque Senatorum cecidit. Funestum hoc famosæ per Germaniam urbis excidium ostenta insignia præcessere, initio quidem neglecta, sed post eventum agnita atque in majus celebrata Cum enim Administrator Hamburgo Magdeburgum profecturus equum ascenderet, quãquam sudo ac nullis nubibus obducto aëre, bis ingenti fragore intonuit. Et paulo ante obsidionem militis Decurionis uxor diris puerperii doloribus cruciata nõdum

Lotich. lib. 37.

Ostenta.

edito

edito fœtu expiravit. Vtero dein aperto inventus est infans miræ magnitudinis, ac triennem fere puerum exæquans, caput velut casside tectus, corpus armis, pedes ocreis indutus, ex collo pendebat bulga militaris ad eum fere modum, quo sclopetarii globulos, ac glandes suas recondunt, omnia ex tenuissima pelle, vt facile detrahi possent. Ante biennium quoque cum vrbs à Duce Fridlandiæ obsideretur magna muri pars sponte collapsa est. Sed nescio an maius certiusque prodigium fuerit, quod memoriæ proditum est ab eo qui interfuit. Quo tempore Hammeliæ Tillius cum Papenheimio & Gronsfeldio, Rupa item & Lerchenfeldio commissariis generalibus de obsidendo Magdeburgo deliberabat, decretâ obsidione, ingens repente ventorum vis coorta est, quæ non modo tegulas omnes tectorum dejecit, sed rotam etiam Molæ in quâ puluis nitratus conficitur, tantà vi versavit atque impulit, vt concepto inde igne incensus pulvis, molam ac proxima quæque cum immenso ut fit sonitu, in sublime raperet, comminueretque, tantâ soli atq; ædium commotione, ut Tillius cæterique Proceres rati terræ motum esse, in genua procumberent, ac cœlestem à se iram deprecarentur. Eodem plane tempore Magdeburgi, quod Hammeliâ viginti quinque milliaribus distat, eadem tempestas grassàta culmina aliquot turrium dejecit, ac tantâ vi impegit in terram, ut difficulter extrahi potuerint. Cæterùm Tillius postquam prædandi finis factus, repurgatâ Basilicâ, quæ incendium evaserat, solenne sacrum fieri procuravit, quodq; contumacem urbem domuisset, Deo victoriarum authori, grates egit. 1631.

Dum hæc apud Magdeburgum geruntur, Rex Sueciæ non depositâ ejus liberandi curâ, cũ frustra Saxonem in armorum societatem pellicere niteretur, Spandaviam interim arcem apud Havelam ut præsidio suo firmaret ab Electore Brandeburgico obtinuit, donec Magdeburgum obsidione liberaretur. Cujus excidio intellecto, miserabilem casum amicæ urbis indignè ac graviter tulit, edito in vulgus scripto, quò omnem à se moræ ac negligentiæ culpam amolitus, non obscure Electores *Regis Sueciæ gesta.* *Tractatio ejus cum Brandeburgico.*

Saxo-

1631. Saxonem & Brandeburgicum arguebat, qui se liberandæ vrbis cupidissimum, non commeatu modo atq; annona, sed transitu etiam per suas regiones prohibuisset, vt sane nesciat quo illi in se animo sint, quantumq; sibi de ijs polliceri debeat. Interim Elector Brãdeburgicus expugnato Magdeburgo Spandaviam repetebat, Sed Rex qui non solum vt liberaret obsessos, sed etiam vt ad promovendũ porro bellum ad Albim vsq; securum transitum haberet hanc arcem petierat, incusata Brandeburgici inconstantia, aut vano potius timore, ad pertrahendum illum in belli communitatem, aut saltem ad tradendas arces ad tempus, enixius agere instivit, processitq; ipse ad colloquium, Dein missis Legatis summopere cohortari cœpit, vt abrupta omni consultationis morâ non nisi hostibus oportunâ, postulatis suis satis faceret. Vbi ne sic quidem impetrari aliquid potuit, quod Brandeburgicus novos subinde scrupulos, aut rem ad Saxonem & socios Protestantes reijceret, simul Regii milites licentiam, populationesq; in vicinis Spandaviæ locis argueret, Rex tempus extrahi videns, non perfunctorie irâ incensus est, aut certe ita videri, rei ipsius intererat. Igitur misso Comite Turriano, & breviter repetito, quam ipse Protestantiũ in Imperio Procerum causæ bene vellet; ad extremum denunciari jubet, se arcem Spandaviam Electori redditurum, quoniam ita flagitet. De Neutralitate concedi non posse, propterea quod eam hostibus, quam sibi cõmodiorem fore existimet. Aut amicum, aut hostem esse oportere. Itaq; si societatem secum ingredi detrectet non non debére Electorem ægre ferre, si pro suo arbitratu bellum deinceps gerat, atq; illum pro hoste habeat, ditiones ejus devastet, arces & loca sibi commoda occupet, quæq; ceperit, jure belli retineat possideatq;. His prolatis Turrianus properè se ex aulâ conferre jussus, simul Electori vt intra tertium diem responderet, significatum. Elector accepta hac denunciatione Arnhemium Saxonicæ militiæ præfectum, qui tum Berlini erat, ad Regem mitigandum ablegat, Vbi neq; is voluntati ejus satisfaceret, Rex castris sublatis recta inde Berlinum, Electoralem sedem contẽdit, & misso tibicine, præsidium suum admitti

Regis ira in Electorem.

admitti jubet, oſtentatà vi ſi abnuerent; Simul copias & tormenta diſponi imperat, & ſignum à ſe datum expectari. Rebus in ancipiti conſtitutis, Electorale Gynecæum vrbe, Regi obuiam, egreditur, vtque res ad novam tractationem perveniret, Vidua Palatini, ſenio venerabilis matrona, interceſſit. In eo colloquio Regi arx Spandavia ad finem belli permiſſa, Cuſtrini quoque & in reliqua Electoris ditione receptum & ſecuritatem, & quæ ducendo bello neceſſaria forent Elector promiſit. Ita rebus compoſitis ſub veſperum in Electorali viridario genio litatum, convivio Rex ipſe interfuit. Qui poſtridie vixdum rubeſcente aurorà, Sedinum iter inſtituit. Ibi eum Magni Moſcorum Ducis Legatus, Fedor Adreovitius expectabat, Quo audito lætus eum de expugnata Gripsvvaldia nuncius excepit, vti ſupra memoratū eſt. Interim Baudiſius equeſtris militiæ Legatus, cum exercitu apud Spandaviam relictus adſumpto ad ſe comite Ortenburgico, & tribuno Hallio, Albim modico tunc alueo fluentem, tranſgreſſus, ſtationem Cæſareanorum apud Werbenam hoſpitantem, ſubito opprimit, capto Tribuno eorum, & ſupremo Vigiliarum præfecto. Sed felix illi expeditio pene in exitium vertit. Nam dum vna cum Ortenburgio, æſtu ac ſiti inflammatus frigidam ex Albi præpropere haurit, in lethalem morbum vterque incidit. Ex quo Ortenburgius nō poſt multo fato functus eſt; Baudiſius & ſi de vita ejus initio Medici deſperaverant, revaluit. Sed Rex haud diu Sedini cunctatus, relicta parte copiarum ad repetendam Meapolim, cum reliquis Spandaviam in caſtra revertitur, & porro ad perſequendum Tillium Albim verſus movet. Neque nova Regis expeditio prodigijs caruit. Aſcherlebiæ menſe Auguſto ſudo cœlo, vergente in occaſum ſole, viſæ duæ acies vna à meridie, altera ab Aquilone, infeſtis inter ſe ſignis concurrere, prior tamen auſtralis acies diſparuit, fuſi exercitus ſpeciem referens. Nō multo poſt Friburgi, & Mersburgi, item Halæ Saxonum aqua in ſangvinem verſa eſt. Igitur Rex relicto apud Brandeburgum vrbem Bannerio, qui illum Hauelæ tranſitum communiret, Tangermundam & Havelbergā ejectis Cæſareis expugnat,

1631.

Compoſitio.

Regis nova Expeditio verſus Albim

Prodigia.

1631. nat, atque inde transmiſſo Albi apud Werbenam caſtra locat, valido prius propugnaculo ad Havelę atque Albis confluentes extructo, quod vtrique flumini dominaretur. Tillius interim in eo erat vt Landgravium Haſſiæ ad obſequium revocaret ſed mox à Papenheimio de impreſſione Regis ad Albim commonitus, illuc cum exercitu aduolat, amiſſis apud Wolmerſtadium tribus Legionibus infauſto ſane omine, quos Regij nocturna irruptione obtriverant. Quam cladem vt vindicaret Tillius, ſimul vt ſitum hoſtium cōtemplaretur Werbenam caſtra promovit. Nonis Auguſti circum Suedica caſtra exercitus Cæſareus conſedit. Illo & ſubſequentibus diebus præter leues & velitares pugnas nihil peractum. Propterea quod Rex ſeſe in caſtris continens certamen detrectaret, aut quia ſperabat Tillium præpropera pugnandi cupiditate, aggreſſionem caſtrorum tentaturum, ex iniquo loco, inſigni clade repelli poſſe. Sed ille vetus artium bellicarum dux, manifeſtum diſcrimen ſubire, haud è rationibus ſuis duxit; Itaque deficiente etiam paulatim annonâ, ac pabulo eo vnde venerat revertit vt auxiliares è ſuperiore Germaniâ copias ad ſe contraheret, & quid à Lipſienſi fœdere Proteſtantibus animi eſſet penitius cognoſceret. Rex quoque ſub idem tempus ſubſidiarijs è Sueciâ & Angliâ copijs auctus eſt, quarum partem Regina Sueciæ Stralesundâ ac inde Sedinū appellens, alteram ad ſex millia Iacobus Marchio Hamiltonius ex Scotiâ adduxit. Qui partim præſidio ad fines Pomeraniæ contra Sileſiam, partim Ducibus Megapolitanis ad ſua recuperanda attributi ſunt. Et ſane favit Ducibus fortuna, totam mox provinciam præter vnum Roſtochium, occupantibus. E Galliâ quoq; Benedictus Oxenſtirna cum pecuniâ reverſus non parum conſilia adjuvit.

Regina Suecia cum auxilijs venit in Germaniam & Marchio Hamiltonius

At Cæſar imminentium vndiq; bellorum novos motus conſpicatus, quomodo cuique in tempore obviaret, maturè conſultabat, Imprimis autem fædus Lipſienſe quorſum ſpectaret haud vanè arbitratus, ad omnes ejus ſocios perſcribit, atque edicit vt à noxio fœdere abſtineāt, arma & delectus omittant, hoſtibus Imperij, ac

Cæſar. Proteſtātes à fœdere Lipſienſi revocat.

Regi

Regi Sueciæ communi consilio & consensu resistant. 1631.
Milites su s vti hactenus ita deinceps doneć aliunde ijs provisum sit, annonâ, commeatu, hospicijs, ac pecuniâ juvent. Nam quod se diuturnis militum vexationibus exhaustos querantur, vt ea res sit, non tamen satis causæ esse, cur contra sua ac Imperij edicta, arma conclament, quibus tametsi obedientiam & obsequium prætexant, se tamen satis animadvertere, ea huc potissimum collimare, vt novam Religionis pacem Catholicis extorqueant, edictum de bonis Ecclesiastjcis eludant, ac Res Imperij, quam vnquam fuerint, turbatiores efficiant. His additum mandatum ad omnes Imperij Principes, Vrbesque & privatim singulos, ne militibus, qui ad Lipsiensis decreti placitum scriberentur, diribitoria aut transitus concederentur, simul vt qui conscripti essent extemplo sacramento omni soluti à signis discederent, neque cuiquam ad delectus hos promovendos vllum tributum indicere, aut indictum persolvere liceret. Idem rogabant Electores Catholici, monebâtq; vt debito Cæsari obsequio servato, rem ad ejusmodi extrema non deducerent. Cæterum cum hæc nihil proficerent, sed in Misniâ, Franconiâ, Sueviâ, maximè autem in liberis Imperij civitatibus delectus procederent, Cæsar fortius remedium adhibendum ratus, exercitui illi qui ex Italiâ adventabat, ductu Comitis Furstembergij, in mandatis dedit, vt contumaces vi ad renunciandum fœderi compelleret. Ita primum Memminga, dein Campodunum, tum Dux Wirtenbergensis, atque Vlma ipsa, demum Sueuia omnis & Franconia dimisso milite fœdus ejurarunt. Sed timor ille, non diuturni custos obsequij fuit. Nam post cladem Tillianam, Rege Sueciæ rerum potito, vetera odia novis acerbitatibus cumulata, multo violentius erupére. Tillius interea vt Landgraviam Hassiæ, & deniq; Electorem Saxoniæ caput fœderis ad renunciandum adigeret, Thuringiám premebat, dimisso cum parte copiarum, ijs maxime quas Electores catholici cóscripserant, in Hassiâ comite Fuggero, supremo vigiliarum præfecto. Mox ipse post inspecta ad Werbenã Suecorũ castra Wolmet

Mandata avocatoria.

Germania superior cogitur ad renunciandum fœderi Lipsiensi.

1631. stadium reversus, Ioannem Reinardum à Metternich, & Ottonem Fridericum Baronem à Schonenbergh ad Electorem mittit, denuntiaturos ei nomine Cæsaris vt à conscribendo porro milite absisteret, quosque sub signis haberet, ad terminandum cum Sueco bellum Cæsari transcriberet, deinde socios ac consortes suos ab inito fœdere revocaret. Elector Legatis ita respondit, vt

Tillius Saxoniam invadit.

nihil eorum, quæ Tillius petebat, concedendo, vim tamen à se hostilem deprecaretur, Quare Tillius lustrato apud Halam exercitu, cum paulo ante Furstenbergium sibi apud Eislebiam junxisset, in ditiones Electoris movit, & occupato Mersburgo rectâ inde Lipsiam duxit, commeatum, & demum in vrbem ipsam præsidium admitti postulans. Lipsienses initio incensis suburbijs strenuè se ad defensionem comparare visi, mox exemplo Magdeburgensium territi, vix bidui oppugnationem sustinuére. Ita vrbs, & non multo post arx (Pleissenburgum vocant,) deditur. Saxonicum præsidium

Saxo Fœdus init cum Sueco & castra jungit.

sonantibus tubis, more militari, cum armis sarcinisq; dimissum est. Tum Saxo cunctatione omni sepositâ palam ad Regis Sueciæ societatem transijt, dimisso Arnemio qui fœdus sanciret. Neq; Rex diu moratus, occasionem [quam tot literis legationibusq, flagitaverat, cupidissime amplectitur. Itaq; transito apud Wittenbergam Albi, juxta Dibenã castra cum Electoribus Saxone & Brandenburgico conjungit mense Septembri.

Consultatio de bello inter Regem & Electores.

Illic inter Regem & Electores de summâ belli deliberatum. Rex, vti traditur, non censuit prælio certandũ, seu tentandis Electorum animis, seu quod reverâ ita sentiebat, rem manifesti discriminis ratus, vniversam suam ac Protestantium vim, in vnius prælij fortunam conijcere. Sed Elector Saxoniæ contrarium suadere, cujus provincijs omnis belli moles incubuerat. Negare ditiones suas diuturnis militum hospitijs exhaustas tot exercitibus diu suffecturas. Aut abigendum inde hostem, aut fame inopiâque cedendum. Neque occasionem meliorem expectari posse, quod necdũ omnes Tillii copiæ convenerint. Cum nihilominus Rex non desisteret Electorem de periculo commonere, Tyronibusque

busque ipsius Tillii veteranos opponeret, fallique illum diceret quod Tillium multæ experientiæ Ducem prælii copiam facturum crederet, priusquā ea, quæ expectabat, auxilia adfuissent, Et castra hostium adoriri arduum foret, Tamen perstitit in sententiâ Saxo, ostenditque si rex pugnam detrectaret, se solum cum suis, in hostem iturum, & prælio de summâ rerum decertaturum. Igitur adsensit Rex, omnibusque ad instantem pugnam festinatis, abeunte ad sua Brandenburgico, uterque exercitus versus Lipsiam processit. Eo die quo Tillius Lipsiâ potitus est de conjunctione, & mox adventu exercituum cognoscit. Itaque certus non ante in aciem prodire quam Aldringerius cum Italicis, & Gronsfeldius cum iis quæ in Hassiâ erant, copiis advenissent, haud procul ab urbe loco oportuno castra communiuit, ibique operiri hostium adventum constituit. Quorum acies in hūc modum fuisse describitur, A dextris incedebat Rex, sinistram Elector tuebatur, primum Regiæ aciei cornu Ostrogothi, Smalandique & duæ Finnorum Legiones quibus Rex maxime fidebat, obtinuêre. Post hos Rheingravii equites pro subsidio collocati. Hos sequebantur Livones & Curlandi tum Damitii & Sperreuterii Legiones. Alterum Saxonicæ aciei vicinum cornu, Hornio regendum datum, ipsius Hornii, tum Calembachi & Baudisii equites obtinebant, in subsidiis Hallii & Corvillii Legiones erant. Medium inter cornua corpus exercitus erat, ex omni nationum genere, pedites plerique Sueci, Germani, Scoti, apud suos quique Ductores. Rex in primâ Smalandorum acie consistere decreverat delegato sibi comite Joanne Bannerio. Saxonicam porro aciē Arnheimius Campidux ordinavit ut trinæ utrinq; equitum Legiones peditatum omnem in medium reciperent, & Rex depictam sibi in tabellâ formulam probavit. Ejus autem tessera fuit *Deus nobiscum*, Porro de Tillianâ acie non omnes conveniunt, nisi quod in dextro Cornu Comitem Furstembergium, in sinistro Comitem Papenheimium, in medio Tillium ipsum collocent. Postquā autem in castra Cæsariana relatū est abesse haud procul hostem, Pappenheimius cū duobus equitū

1631. Tillius castra munit apud Lipsiam. Regis acies. Tillii acies.

1631. millibus, ad explorandum eorum situm mitti se à Tillio postulavit. Negavit Tillius id necessarium videri, prælium detrectanti. Cum nihilominus instaret Pappenheimius, annuit tandem. Simulque inhibuit ne eousque progrederetur, vnde sine pugnâ evadere non posset, Nam sibi decretum non prius prælij copiam facere, quam auxilia convenissent. Sed Pappenheimium aut imbecillitas oculorum, aut sua temeritas, & cupido pugnandi, longius tulit, quam vt sine clade sese posset eripere. Itaque subito remittit ád Tillium, & duo alia equitum millia in subsidium postulat, sine his se exitum non reperire. Perculsus inopinato nuncio Tillius, mittit tamen quot petebantur. Simulque denunciari Pappenheimio jubet, nisi se sine morâ reciperet cladem capite luiturum. Sed vbi neq; ita eripi Pappenheimium, & preterea hos quoque laborare intelligit, à totâ prope acie circumventos, Tillius anceps animi, simul pudore & metu, ne his quatuor millibus amissis, qui haud dubie flos ac robur exercitus erant, castra ipsa, si oppugnarentur retineri non possent, invitus in aciem ducit. Ita commisso prælio, quanquam Saxonum acies non modicam cladem acciperet, tamen perculsis Pappenheimianis, qui initio infelicem pugnam ceperant terroremque socijs manipulis late inferētibus, vincitur fugaturque Tillius memorabili clade. Sed Pappenheimij errorem potiores in eo virtutes excusavere. Cæsa vtrimque ad novem millia, Suecorum non multi, Saxonum & Cæsarianorum damnum maximum extitit. Cecidere ex his Otto Fridericus de Schoënenburgh, & Theodoricus Othmarus Ervvitius, Ille rei tormentariæ, hic summus excubiarum, in exercitu Tillii præfecti. Tum Adolphus Holsatiæ Dux, & Tribunorum Centurionumque permulti E Saxonicis Rudolphus Binthoffius, excubiis præpositus, è Suedicis Maximilianus Teufelius, Hallius, Callenbachius, Damitius aliique. Captæ machinæ majores viginti septem, curruum denique & impedimentorum quicquid fuit. Quantum spoliorum ex prædi-

Pugna ad Lipsiam.

Tillius Cogitur pugnare.

Vincitur. clades vtriusq; exercitus

prædivite & nunquam cæso exercitu partum sit, haud facile est memoratu. Ostenta etiam futuræ cladis observata sunt. Tillius eo die quo prælium commissum est juxta cæmiterium Lipsiense, in domuncula vespillonis, atque adeo inter ipsas ossium ac cadaverum imagines senatum militatem habuit, quod multis infausti ominis indiciũ fuit. In ipsâ autẽ acie paulo ante quam cõcurreretur, candida columba in vexillo quodã Saxonicorum consedit, atque inde avolans totam aciem circumvecta est. Ipsâ nocte quæ Regii & Saxonici exercitus conjunctionem, præcessit Rex sibi per quietem visus est cum Tillio colluctari, eundemque sinistrum sibi brachium leuiter admordentem, capillitio arrepto ad terram affligere. Casu Tillii clades ejus designata est, non tamen sine in commodo sinistræ Regis, Vbi Saxonicos male pugnasse supra dictum est. Porro vt cunque hæc sint, de quibus nihil temeré affirmaverim, ynum præterire non debeo quod adversarum partium Scriptores odio aut certe errore, non sine, insigni Tilliani nominis injuriâ Posteritati obtrudere hoc loco moliuntur. Dum affirmant Tillium, tribus vulneribus hoc prælio perstrictum, à Chirurgo Hallensi ex aliis in corpore plagis vibicibusque dum curaretur, deprehensum, adversus ictus scloporum verberumque amuleto venefico duratum extitisse. Quod militiæ dehonestamentum quantum à Tillio abfuerit sciunt, qui hominem novére. Cujus continentia ac probitas, non magis apud suos venerationi, quam prudentia & fortitudo hostibus terrori fuit. Ejusmodi autem artes quibus Tillium falso insimulant, viderint ipsi annon potius iis nationibus tribuendæ sint, quæ hoc bello ab extremo Septentrione Germaniam invasere, De quibus quid veteres, Scriptores, recentesque commemorent, non est nostri instituti repetere. Nobis sufficiat, à fortissimo Heroe, ac plane triumphali sene turpem famæ labem amoliri. Atque hæc illa est funesta ad Lipsiam clades quæ omnem retro victoriarum fructum vno velut momento Catholicis abstulit, seroque docuit quanto satius sit civilibus discordiis maturatâ pace,

Præsagia. Chemn. lib. 2.

Tillii fama vindicatur. Chemn. lib. 2. Abelinus pag. 411.

O laus magnus lib. I. Archontologia Gotofredi. in Reg. Suec.

1631. finem imponere. Rex igitur ut obtinendæ ita & prosequendæ victoriæ properus ad sua recuperanda Saxonem dimittit, ipse persequendis hostibus intentus Hallas ac dein Mersburgum capit; inde in Thuringiam porro promovens, cum jam Saxo Lipsiâ potiretur, ab Erphordiensibus in urbem intromitti præsidium postulat. Admissus per Hercyniam sylvam in Franconiam irrumpit, Herbipolimque una cum arce frustra resistentem vi expugnat, magnâ ut hic, ita & alibi in prædivite patriâ, commeatuum & pecuniæ vi potitus. Cum interea Tillius lentis passibus tum ob vulneris ægritudinem, tum ut dispersos confluentesque ad se indies, recolligeret Visurgim versus tenderet. Ubi acceptis ad se Italicis Aldringerii, & fœderis Catholici copiis quæ ad viginti millia æstimabantur, præstolante in proximo Lotharingo cum Comite Sultzensi, pari fere militum numero, jam non modo par sed etiam superior erat. Adeoque consilium plurimorum fuit, iterum ducere in hostem, ac referre illi cladem quàm accepissent; Maxime cum constaret divisos exercitus, & Regem non nisi cum quindecim millibus in Franconiam irrupisse. Sed inopinatæ cladis terribili famâ, & ad ipsum rei caput tuendum, omni curâ conversâ certa victoriæ spes amissa est. Tillius Comiti Gronsfeldio rebus ad Visurgim commendatis, & digresso ad sua defendenda Lotharingo, reliquum exercitum ad Bavariæ, atq; Austriæ fines raptim duxit. Ita Regi omni Germaniâ apertâ, quicquid cis Rhenum fuit in spolium cessit. Non minora tantum oppida, sed primariæ quoque, & liberæ Imperii urbes non sane magis metu, aut minacibus Regis literis perterritæ, quam quod sponte Religionis & Libertatis suæ vindicem complecterentur.

Regis Progressus post victoriã.

Tillii receptus.

Conventus Francofurtensis.

Agebatur interim conventus inter Catholicos & Protestantes permissu Cæsaris Francofurti ad Mœnum, super Edicti Ecclesiastici abolitione. Protestantes erepta sibi vi edicti bona, & prohibitum Augustanæ confessionis usum, tum alibi tum Augustæ imprimis postulabant. Catholici insistendum decreto Cæsaris, neque authoritatem ipsius aut eludi, aut labefactari

posse

posse existimabant. Cæsar quoque edicti sui tuendi certus, in conventu illo per Legatos contestatus fuerat, ne vis aut authoritas ipsius temeraretur. Ita dum longo inter se spacio utraque pars dissidet, Rex post Lipsiensem cladem magnâ celeritate adveniens tractationes abrupit. Is enim direptâ late Franconiâ secundo inde Mœno, nullo jam amplius auso resistere Francofurtũ descẽdit. Urbs frustra præsidium deprecata deditur. Atque inde per pontem & mediam urbem deductus sine noxâ exercitus, eodem adhuc die Hôchstâ Moguntinæ ditionis oppido potitur. Ibi recepto ad se Guilielmo Hassiæ Landgravio cum copiis, de trajiciendo Rheno & expugnandâ Moguntiâ, quam Elector Coloniam discedens, præsidio Hispanico firmaverat, consilium cepit. Interim Tillius Rotenburgo & Winshemio præsidio firmatis, Norinbergam cum exercitu cingit, commeatumque & pecuniam postulat, cujus periculo intellecto Rex omissâ Moguntiâ eo ducere instituit amicæ urbi opem laturus. Neque Tillius ultra minas progressus quod hyems instaret, Nordlingam abscessit, & copias per Palatinatum Superiorem in hiberna distribuit, Papenheimio ad Visurgim atque Albim dimisso. Tum Rex eâ curâ solutus haud procul Oppenheimio paucas naves nactus, Rhenum trajicere instituit. Ipse, pridie quam exercitum traduceret, cum tribus quatuorve in alteram ripam lembo vectus loci situm contemplatus est, Inde ab accurrentibus Hispanis in naviculam rejectus renavigavit ad suos. Postridie paulo ante ortum solis trecentos è Prætoria Legione delectos milites duobus navigiis imponit, duce Nicolao, Comite Brahæo, ejusdem Legionis tribuno, jubetque transitum tentare. Hi ab excubantibus in ulteriore ripâ Hispanis acriter primum excepti, tam diu tamen locum tenuére, donec alii aliique subsidio mitterentur. Tũ pulsi Hispani omissâ amplius prohibendi spe, se in fugam conjiciunt, pars Moguntiam versus, reliqui in vicinum Oppenheimium. Ita Rex reliquas Legiones cum tormentis, atque apparatu omni securè transvexit. Oppenheimium cæsis qui in præsidio erant vi capitur. Moguntia,

1631.

Rex occupat Francofurtum & Hochstam.

Traicit Rhenum 17. Decemb.

Oppenheimium & Mogũtia capiuntur.

1631. guntia, & si principio acriter resistentibus Hispanis, postquam tamen hostes ad mœnia propinquassent, jam ab ictu tormentorum immunes, honestis se conditionibus dedidit. Præsidiarii omnes Luxemburgum deducti sunt. Cives direptionem magnâ pecuniæ vi redimere coacti. Rex; loco quo Rhenum trajecerat, columnam erigi jussit; memoriæ ad posteros monumentum. Inde quicquid in ditione Moguntinâ ac Palatinatu, cis atque ultra Rhenum fuit in Regis potestatem sine ullo negocio concessit.

Rostochiũ & Vismaria capta. Dum hæc in postremo Germaniæ limite apud Rhenum geruntur, nequaquam apud mare Balticum fortuna regem deseruit, capto demum Rostochio & Vismariâ, atque adeo omni Megapoli à Ducibus recuperatâ, quos Rex ibi cum parte copiarum ad recipienda sua reliquerat. Accidit autem Rostochii anni hujus initio casus memorabilis ac plane tragicus. Erat ibi cum imperio Cæsareanus tribunus, Hatzfeldius. In quem Iacobus Varmeierus quidam, Osnabrugâ oriundus, nescio quam ob causam conceptum jam diu odium, donec occasio ulciscendi esset, subdolè presserat. Itaque solitus ad Hatzfeldii hospitium, specie invisendæ socius, cujus ædes erant crebro divertere, nactus occasionem digressis fortè ministris, Accedit Hatzfeldium, petitq; aliquid literarum. Quibus exarandis intentum ipse à tergo aggreditur, & præparatam ad id securim, in cervices nihil minus cogitantis, valido ictu bis terve impingit. Inde recisum caput sindone involuens, arreptâ mox fugâ, in vicini Senatoris ædes retro arcam quandam abjicit. Re cognitâ cũ è latebris extractus rogaretur, quid eum ad id facinus impulisset? Nihil edidit, nisi ita de se meritum fuisse, Hatzfeldium. Posthæc in quæstionem adhibitus inter cruciatus finiit vitam. Rostochium autem & si milite, & annona abundé provisum longiorem obsidionem tolerare potuisset, tamen auditâ Lipsiensi clade, atque ideo liberatione desperatâ, maluit properatâ deditione honestas conditiones emercari. Ita traditâ urbe Baro Virmuntius Gubernator cum tribus millibus & duobus tormentis liber dimittitur. Sed mox

Casus tragicus.

ex

ex itinere vnâ cum Boninghausio Halberstadium aggressus quod Suedici obtinebant, à Bannerio tuendis iis locis, a Rege relicto, cum omnibus copiis funditur. Post Rostochium Duces Megapolitani & Achatius Tottius Vismariam obsedêre. Neque hic magno certamine opus fuit. Vrbs conditionibus dedita. Atq; præsidium cum præfecto Grammio libere emissum mox tamen quæsitâ causâ ex itinere cæsis aliquot retractum & ad signa Suedica transire jussum est. Interea dum cum Vismariâ transigitur Damitium quoque in potestatem Ducum cessit. Neque jam quicquam amplius in Megapoli aut Pomeraniâ Cæsarearum partium erat. In eo rerum motu Saxoniæ Inferioris Ordines conventu apud Hamburgum coacto, instigante Ioanne Salvio Regis Sueciæ Legato, etsi palam in Regis partes transire verebantur, tamen scribere militem in præsidium ditionum suarum, & Cæsareanos inde expellere decrevêre. Iamque publicum id Circuli decretum singulatim Proceres aliquot præverterant, Archiepiscopus Bremensis, Dux Brunsuicensis, & Dux Lunæburgicus initâ palam cum Rege Societate. Bremensis collectâ aliquâ militum manu Langevvedam & Verdam aliaque nonnulla ad Visurgim oppida invasit, Sed inde iterum à Gronsfeldio ejectus, non tamen diu quievit, vti anno insequenti memorabitur. Cæterum Elector Saxoniæ post pugnam Lipsiensem recuperatâ statim Lipsiâ victoriæ suæ intentus, promovere & ipse arma Duce Arnemio supremo copiarum suarum præfecto haud distulit. Itaque per Misniam, Lusatiamque, in Bohemiam nullo resistente irrumpit, captoq; Leutomeritio ac nonnullis minoribus oppidis, Pragam Regni caput ac dein Egram sine certamine intercipit. Ad Budovicium hæsit impetus victoris. Eo se Balthasar Marradius, cum copiis aliquot relictâ Pragâ contulit, oppidumque illud adversus ingruentes Saxones strenuè defendit.

1631.

Megapolis tota redit ad Duces.

Saxonia inferior deficit à Cæsare.

Saxo invadit Bohemiam & Pragâ potitur.

Sub initium anni hujus Rex Poloniæ Sigismundus pace partâ, de stipendio militari, & cæteris Reipublicæ negociis comitia Varsaviæ celebravit, & ipse

Res Polonica.

Piasecius

Quan-

1631. quanquam morbo implicitus conventui præsedit. Decreta in stipendiorum usum collecta, ut vocant, Fumalis. Libera Regum Electio diplomate confirmata, & in tabulas Regni relata. Cautum ne deinceps patrimonia Nobilium, ad Regii sanguinis liberos affinesque quovis titulo transferrentur, Comitatum Zyvviecensem quem Regina emerat, cuivis Procerum redimere liceret. Joannes Albertus filius Regis idemque Episcopus Varmiensis, cum ad maturam ætatem, ac sacerdotio idoneam pervenisset, in Leges Regni jurejurando, ut Cæteri Ordines, adigeretur. Neque imposterum ejusmodi dignitates, aliis quam Nobilibus patriotis conferrentur. Controversia inter Ordines Ecclesiasticum & Equestrem certis arbitris commissa; Denique de Religione & monetâ quædam statuta. Ita comitiis placide finitis domesticus luctus domum Regiam afflixit, extinctâ repente Reginâ Constantiâ. Illa supplicationem sacram, in Solenni deportatione Augustissimi Corporis Christi, mense Julio pedes obiverat, sole admodum fervente. Inde plurimum fatigata, inflammationem concepit, quam Medici balneo frigido auxêre. Neque morbi vis intellecta est, donec ancillæ cubiculariæ, já extinctá in thoro reperére. Soror fuit Ferdinandi Cæsaris, & ex Rege Sigismundo quinque liberos reliquit, Joannem Casimirum, Joannem Albertum, Carolum Ferdinandũ, Alexandrum Carolum, & Annam Catharinam. Vixit annos quadraginta quatuor, ex quibus sex & viginti in conjugio explevit, magnarum virtutum Heroina, & planè Austriacæ pietatis, quæque una vergentis in senectutem Regis afflictam valetudinem, suâ diligentiâ sublevavit. Eodem anno altera Ferdinandi Cæsaris soror Magdalena, Cosmo Magno Hetruriæ Duci nupta, dum ex Italiâ in Germaniam contendit, in itinere vitam finiit.

Regina Poloniæ moritur.

Et soror ejus Magdalena.

Res Gallicæ & Belgicæ.

At in Galliâ inter Reginam matrem, & Filium Regem grave dissidium exortũ est. Invidiâ uti ferebatur Joãnis Armãdi Cardinalis Ricolocii, qui publicorũ negociorũ supremus arbiter, non Reginæ modo, sed primariòrum in se Procerum, quos omnes potentiâ apud Regem ante-

anteibat, odium concitavit. Regina mater palam Cardinali amicitiam renunciat, neque ut eum in gratiam reciperet, ullis dein ipsius, aut Filii precibus induci potuit. Gliscentibus porro simultatibus Compendium primo, uti procul ab Aulâ degeret, & paulo post in Belgium ad Hispanos abscessit. Secutus est partes Matris alter Filius, Gasto, Dux Aurelianensis. Qui aliquot Proceribus stipatus Aureliam ditionis suæ caput, tum Burgundiam & Lotharingiam, rerum novandarum sedem petens, sed ab insequente Rege undique expulsus, denique in Belgium ad Matrem evasit, inde novi adversus Fratrem belli seriem exorsus, uti annis sequentibus memorabitur. Batavi interim Henrici Principis Orangii ductu, cujus Filium Guilielmum in Successorem Patri nominaverant, in Flandriam irrumpunt; Brugas circumsessuri. Sed adventu Joannis Comitis Nassovii inde rejecti aliam rei bene gerendæ occasionem habuêre; dissipatâ classe quinquaginta navium quæ prono Scaldi Antverpiâ Bergam ad Somam solvens, propè hostium stationem vado impulsa hæsit. Tria millia Classiariorum capta, Joannes Nassovius & Balanzonius cum paucis lembum nacti, beneficio noctis evasere. Magnâ cladis ejus invidiâ in Marchionem Sanctacruciũ redundante, qui tum pro Infante Hispanicâ militiæ Belgicæ præerat.

1635. Turba inter Regem & matrem. Cõpignie. Orleans. Res Belgica.

Sub finem anni, Mons Vesuvius, Neapoli vicinus horrendum incendium concepit, concussis circa oppidis vicisque, & præsertim Neapoli, ut nullum inde ædificiũ damnum non senserit. Mons autem primum atras nubes evomuit, tum irrumpentes immensi flammarum globi, ingenti cum fragore, tonitruque finem rerum humanarum, ac plane ruituri mundi speciem præ se ferebant. Septima die Mensis Decembris, flamma quæ montem pluribus locis effregerat, torrentis instar ad imas radices è summo procurrens; homines, pecudesque & villas atque obvia quæque impetu inevitabili rapuit, absumpsitque. Simul lapides ingentis magnitudinis è faucibus montis ejecti, multos, qui sibi tempestivâ fugâ non prospexerant, interemére.

Incendiũ Montis Vesuvii.

Nunc

1632. *Vvallensteinio redditur Imperiũ militare.* Nunc ad res Germanicas cum novi anni initio revertamur. Cæsar post fractas res ad Lipsiã, simul universâ Protestãtium secessione, haud parum de sustentando Imperio solicitus, tot hostibus impare Tillio, de novo exercitu ac Duce deliberationem instituit. Nemo ad eam Præfecturam aptior videbatur quam Wallensteinius. Sed invisus Principibus, & nuper tantâ omniũ Ordinum contentione ab Imperio militari remotus, ne privatam injuriam publicæ rei remitteret, timebatur. Et sane repudiabat principio, obtentu quietis, & valetudinis, tum vergente in senium ætate, maximè autem invidiâ quâ se apud Primarios Imperii Proceres laborare fatebatur. Sed nequaquam tam pusillo erat animo Wallensteinius, ut invidiæ succumberet, solitus robur animi, & altitudinem cogitationum non præferre modo, sed etiam requirere in aliis quos ad honores militares extolleret, propterea quod diceret ab ingenio humili dejectoque nihil egregium expectari posse. Neque tam infirmâ aut ætate aut valetudine erat, ut non ad munia Præfecturæ ejus sufficeret. Altior causa suberat memoria & dolor nuperæ exauthorationis, quam etsi non Cæsari imputaret; tamen ne in eundem casum recideret, haud temerè verebatur.

Tandem expugnata est pertinacia per Principem Eggenbergicum interioris apud Cæsarem consilii præsidem, qui in animo Wallensteinii validus, & dignitatum ejus præcipus author habebatur. Igitur admisit Præfecturam, sed his conditionibus, ut suo ipse arbitratu bellum gereret, hospitia atque hiberna militibus assignaret, pacem cum quibus ei visum foret, faceret. Denique nulli deinceps eorum quæ egisset rationem reddere compelleretur. Erat tum Cenaimi in Moravia privatus. *Znam.* Mirum est quantum mox militum ad nomen Wallensteinii accurrerit, cum Cæsar aliique nonnulli Principes ex privato peculio liberaliter pecuniam conferrent. Itaque trium mensium spatio triginta millium exercitum sub signis habuit, cum quo initio veris in Bohemiam progressus, præmisso Matthia Gallassio, quem sibi supremum Legatum adsciverat, Pragam ducit.

CumExercitu Bohemiam recuperat.

ducit. Quâ sine ullo certamine, à Saxonicis receptâ, 1632. Leitomeritium, Egram, aliaque deinceps loca in potestatem redigit. Jamque Regem Sueciæ consilii sui pœnitebat, quod nimio persequendi Tillii studio intentus, delectus Fridlandicos interturbare neglexisset. Id illi initio facere in proclivi erat, si omissâ ad tempus Bavariâ unâ cum Saxone in Moraviam Austriamque præsidiis vacuas irrupisset. Sed Rex sive res suas ad Rhenum constabilire, sive ad persequendum delendumque Tillium omni ope adnixus, ejus tum quidem rei curam non ut decebat æstimatam intermisit, quæ ipsum in exitium haud multo post, ac mortem dedit. Erat ille sæviente hyeme Francofurti. Ibi ad eum Conjunx Eleonora Brandeburgica, Fridericus Comes Palatinus multique Protestantium Procerum accedunt. Quidam officio in Regem, plerique rerum suarum satagentes, Catholici quoque Proceres, Elector Trevirensis, Palatinus Neoburgicus, Episcopus Herbipolensis, & urbs Colonia Legatos miserant, ut sibi bellorum injuriâ exemptis neutrarum partium esse liceret, postulantes. Bavariæ dein & Coloniensis Electores non pro se modo, sed universo fœdere Catholico Legatorum Gallicorum interpositu tractarunt. Datæ à Rege quatuordecim dierum induciæ vt conditionibus ageretur. Quibus sine fructu elapsis ad arma reditum. Trevirensis ad defensionem Regis Galliæ confugit. Neoburgico responsum; nullas Regi cum eo inimicitias esse, neque fore, si hostes Regis è finibus suis expellat, aut ut ipse id faceret transitum atq; hospitia concederet. A Coloniensibus postulatum ne tribubus, aut jure civium ii, qui Protestantium Religionis essent, prohiberentur, iisque liberum in urbe Religionis, & instituendæ juventutis exercitium permitterent. Legato Regio perpetuum in urbe locum concederent. Hostes Regis nec pecuniâ, nec commeatu juvarent. Existimabant plerique Regi tum consilium fuisse importatis jam in navigia tormentis prono Rheno Coloniam descendere, urbemque aggredi nec præsidio, nec tum munitionibus firmatam, illiciente maxime prædâ, quam

Regis gesta, & Legationes variæ.

Lotich. lib. 45. Chemn. lib. 4.

1632. quam in urbem ex se prædivitem, exules magni nominis deposuerant. Sed fortuna, aut Divi Urbis Tutelares imminens periculũ alio divertére. Nam Rex repentinâ Hornii clade perculsus, inde exercitum in Franconiam duxit. Præerat illi cum parte copiarum Gustavus Hornius, & occupatâ Bambergâ, quamvis media hyeme, urbem illam adversus Tillium qui in proximo hibernabat, communire instituerat. Cæterum priusquam munitiones ad exitum perducerentur, Tillius raptis propere copiis, magnâ cum clade Hornium Bambergâ expellit. Is nuncius Regem excivit ut firmatis prius quæ ad Rhenum interceperat, in Tillium moveret. Multi Francofurto abeuntem Proceres prosecuti sunt, atque inter cæteros Fridericus Comes Palatinus, magnâ spe fore ut Rex debellato Tillio, ipsum in amissas ditiones reponeret. Junxére se Regi in itinere Hornius & Bannerius. Cum quibus, recedente sensim Tillio Norinbergam profectus magno ibi ac Regio apparatu excipitur. Neq; hic diu moratus Donaverdam movit. Præerat urbi Rudolphus Maximilianus Dux Lavenburgicus, qui aliquanto præsidio firmatus cum cœptâ jam oppugnatione locum conservari posse diffideret, præmissis noctu impedimentis reliquas ipse copias Danubium traduxit. Ita Rex urbe vacuâ potitus, dimissis aliquot legionibus quæ minora ad Danubium oppida interciperent, cum majore exercitus parte in Sueviam irrumpit. Lycus amnis brevi objectu Sueviam à Bavariâ disterminat. Oritur ex Alpibus Rheticis, inde Fussenum, Scongam, Landspergam atque Augustam præterfluens, Danubio infunditur haut procul oppido Rainâ. Id oppidum Tillius obtinebat destructo ponte. Paulo autem supra illud castra fixerat, atque inde ripam Bavaricam, Augustam usque crebris stationibus firmaverat, eo loci hostem trajectu prohibiturus. Rex invadendæ Bavariæ cupientissimus, æstimato loci situ, & si difficile providebat in conspectu hostium copias transponere, tamen certus propositi, & fortunæ suæ innixus, ex adversâ Lyci ripâ castra sua Tillio opponit. Tum disponi tribus locis tormenta imperat. Duo & sexaginta fuisse quidam tradunt,

Rex persequitur Tillium.

Lech.

Pugna in transitu Lyci.

tradunt, alii plura. His in oppositam syluam, quam Tillius insidebat, sine intermissione fulminantibus, magnâ arborum ac hominum strage, Rex adactis in flumen trabibus pontem facere orditur. Qui biduo perfectus, reperto interim ab equitibus vado, pedites trãsmisit. Quorum primores dum Tillius magno impetu aggreditur, fit acre certamen, & ambiguum diu inter pulsos pellentesque donec Rex vtriusque jam ripæ potẽs in minores numero Tillianos cum omni exercitu incubuit. Ibi Tillius lethale vulnus in femore accepit, perstitit tamen in acie donec vires permitterent. Cum autem præter eum Aldringerius, & Ducum plerique saucii acie excederent, receptui cani jussit. Neque Rex longius, quam ad sylvam vbi castra erant, persequi pulsos potuit., ignoratione viarum, & quia nox inciderat fraudem metuens. Cecidere è Tillianis supra mille, Reliqui desertis inde castris jussu Ducis Bavariæ Ingolstadium recessere. Eo quoque deportatus Tillius, haud multo post mortem oppetiit, magno luctu Cæsaris Bauarique & Principum Catholicorum, quorum causã multos annos bello feliciter gessit, supremus eorum militiæ Legatus. Nemo illi eâ ætate, aut magnitudine rerum gestarum, aut famâ apud summos juxta infimosq; par fuit. A militibus pater vulgo dictus, neque aliter illos quam filios appellabat. Sobrietatis & pudicitiæ laudem raras in castris virtutes ne hostes quidem illi detrahunt. Magnitudinem animi, & expertas tot præliis dotes egregii ducis militisque admirantur. Sed Religione in Deum ac fide in Imperium supra omnes fuit. Hinc illi perpetuus pene victoriarum cursus, & triumphi vitæ annis pares. Ad extremum offendit rarò perpetua felicitas, quæ vt illum in omni retro vitâ nunquã ambitiose extulerat, ita nec extrema adversitas dejecit.

1632. *Tillius vulneratur.* *Moritur* *Chemn. lib. 3.*

Cæterum Rex, minore quam putaverat incommodo, aditu Bavariæ potitus, postquam recessisse hostes Ingolstadium comperit, dimissis expeditis, qui postremi agminis relictos interciperent, Rainamq; & Neoburgum à Bavaricis deserta occuparent, cum reliquo exercitu per vtramque Lyci ripam, Augustam movit. Qua vrbe,

Regis progressus in Bavaria

1632. sine vllo certamne & si non invalido præsidio tenebatur, tamen pronâ civium voluntate in fidem acceptâ, mox amotis Magistratu Catholicis, Augustanæ confessionis cultores in dignitatem & pristinam Religionis suæ libertatem reposuit. Augustæ deditionem reliqua facile Suevia, & inde ad Lycum ac Danubium vrbes secutæ sunt, Memminga, Campodunum, Landsperga, Mundelheimium, Schongavia, Fussena, à diversis Ductoribus in verba Regis adactæ. Sed Rex interim Ingolstadium non sine discrimine adiit, haud dubie evidenti casu mortalitatis suæ commonitus. Erat illi consilium Ratisponam intercipere propenso in se civium studio, neque præsidio valido munitam. Id consilium morabatur transitus ac pons apud Ingolstadium sub cujus mænibus exercitus Bavari considebat. Itaque vt Pontis vsum hostibus inutilem redderet munitiones illi præstructas impetu aggreditur, sed fere irrito conatu. Sub hæc dum ipse propter ripam Danubii equo vectus, vrbis adversæ situm cognoscit, globus tormento emissus equum prosternit, exanimatque illæso vectore. Atq; vt Rex fortunæ suæ felicitatem certiori documento agnosceret, alia ab hostibus emissa pila Christophoro Marchioni Badensi caput, ac vitam momento abstulit. Interea Dux Bavariæ aliarum vrbium, & imprimis vicinæ Augustæ exemplo monitus, firmiori præsidio Ratisponam communivit, immissis duobus adhuc militum millibus & quingentis equitibus. Quâ re intellectâ, simul discrimine suo territus Rex omisso Ingolstadio, ad invadendam reliquam Bavariam contendit. Ibi sine ullo fere certamine Mosburgo, Landishuto, Frisingâ ac Monachio potitus, magnâ prædâ se exercitumque in opulentâ patriâ auxit, Monachii imprimis, vbi centum & quadraginta tormenta bellica insigni magnitudine, & reliqui militaris instrumenti magna vis, in potestatem victoris pervenit. Quæ Augustam primo dein alio versum aucta sunt. hunc in modum omni intra Oenum Bavariâ hostiliter evastatâ, Rex relicto in Sueviâ, Vinariēsi, cum reliquis copijs Donaverdam, & inde in superiorem Palatinatum, ad tuendam Norinbergam movit. Iam

enim

enim Elector Bavariæ & Dux Fridlandiæ castra apud Egram conjunxerant, credebanturque Norinbergam quæ Suedicum præsidium acceperat, tentaturi vt Regem è Bavariâ abstraherent. Quod ille eventurum ratus ante ipsa mœnia communitis castris consedit donec reliquæ copiæ quas per Sueuiam, Franconiamque & ad Rheni ripam dispersérat, convenirent. Simul Augustum Comitem Palatinum, ad Electorem Saxoniæ dimittit, qui eum jam à Fridlando novis conditionibus tentari ceptum, in amicitiâ, & societate armorum confirmaret, ac si fortasse imperaretur, auxilium à Rege in tempore promitteret. Inter hæc variis velitationibus ad Noribergam certatur. Et Wallensteinius, cum multo majore militum numero speciem obsessi Regis fecisset, quicquid vsquam Suedicarum partium fuit, ad festinandum Regi auxilium excivit. Illi interim vrbs Norimberga frumenti & annonæ copiam liberaliter suppeditabat. Sed pabuli inopia non Rex magis quam ipsi Cæsariani laborabant. Adhæc media æstas, & turbidæ aquæ potus, quam ex vno Pegneso fluvio, qui Norimbergam interfluit, vtrique petere debebant, morbum & contagionem inter milites & jumenta vulgabant. At Rex postquam Bannerius & alia ad se auxilia convenissent, indignum ratus se diutius obsideri; eduxit castris exercitum, & explicatâ acie copiam pugnandi hostibus facit. Cum autem detrectaret Wallensteinius in vnius prælij discrimen totius rei summam conijcere, an quod sperabat cunctationis suæ tædio Regem in loca iniquiora protrahendum? simulatione metus à conserendo prælio abstinuit; suosque intra castra quieté continuit, nisi quod paucas aliquot levioris armaturæ turmas ad velitandum emitteret: In quo pugnæ genere Ioannes Bannerius qui deinde post Regem imperium militare administrauit, brachium sclopeto trajectus; inhærente ossibus globulo, longæ debilitatis; ac properatæ exin mortis initium habuit: Tum Rex quia elicere castris hostem non poterat; ad oppugnanda illa animũ intendit. Iuvit desideriũ Regis error exploratorũ, Qui deseri castra à Cæsareanis, & paucas adhuc legiones

1632.

Chemn. lib. 2.

Castra ad Norimbergam.

1632. relictas esse referebant, quæ recedentium terga firmarent, Sed exploratores non hostium castris excedentium sed hospitiorum metatuiam permutantium falsa species deceperat. Igitur Rex designatis partibus munimenta invadi jubet. Audax facinus neque Ducibus ipsius, nec postea eventu probatum. Eodem autem tempore & superari vallum, & tormenta explodi à Suedicis cæpere. At maxima hostium vis in eam castrorum partem incubuit, quam Dux Bavariæ obtinebat, haut procul centoriis Aldobrandini, Ferdinandi Caraffæ, & Comitis Coloredi junioris. Qui improviso impetu excitati correptâ tumultuariâ manu strenue se inferentibus opponunt. Inde novis identidem, recentibusq; manipulis confirmati, hostem loco pellunt & deniq; extra vallum eiiciunt, magnâ cæde fugientium aut contra nitentium. Grave illic atq; atrox prælium fuit postquam ex altera castrorum parte Wallensteinius & Gallassius & Aldringerius adfuére. Sed Wallensteinius ejectis vallo hostibus non contentus à castris periculum depulisse, equitatum emittit, & circumgredi terga Suecorum jubet. Hic extra castra magno ardore concursum Donec Sueci ingruentium sensim Cæsareanorum vi ad vicinam sylvam se recepére, vbi a Rege eum aliquot sclopetariorũ cohortibus delitescente, restaurato brevi prælio, in tutum recepti sunt. Hic cecidit Ferdinandus Caraffa ex Italica nobilitate, magnæ expectationis juvenis, haud multo ante à Wallensteinio equestris Legionis præfecturâ donatus. Et Ioannes Baptista Chiesa peditum Tribunus lethaliter vulneratus, Salizburgi dein, quo ad curam devectus fuerat, occubuit. Cecidere præterea hoc cruentissimo prælio vtrimq; permulti, sed major Suecorum clades fuit ex quibus vt minimum duo millia desiderata. Leonardus Torstensonius supremus rei tormentariæ præfectus, vivus in Cæsareorum potestatem pervenit, Wallẽsteinii & Bernardi Ducis Vinariẽsis equi confossi. Neque Rex ipse periculo caruit vi prætervolantis globi, parte ocreæ avulsâ, & dextri pedis pollice leviter perstricto. Denique nox & sylva diremit pugnantes, Sueci inde

Rex castra Cæsareanorũ oppugnat.

Clades vtrinq; magna.

in vetera castra Norinbergam reversi sunt. Quâ urbe diligenter provisâ Rex per Franconiam & vicinas provincias exercitum disposuit, modicâ quiete recreandum. Wallensteinius quoque incensis castris, digresso ad sua Bauaro in Misniam atque inde in Saxoniam contendit.

Trevirensis Regi Galliæ accedit.

Per idem tempus Philippus Christophorus Elector Trevirensis, circumstrepentibus undique victricibus Svecorum armis, Idem sibi quod aliis Catholicis Principibus acciderat, metuens, vicini Galliarum Regis partibus palam accessit, tradito in manus eius Erenbreitsteinio, validissimâ ad Rhenum arce. Quæ res Cæsarem & reliquos Electores Catholicos graviter perculit. cum præter corroboratam Suecorum potentiam novus Cæsari hostis tā munitæ arcis accessione firmaretur. Haud multo post Augusta Trevirorum specie reducendi Electoris, qui metu Ordinum, (quos in eandem secum societatem frustra impellere nitebatur) inde profugerat, à Gallis capta & valido præsidio firmata est. Ita jam Regi Galliæ Germania patebat, sed quo minus destinata inciperet, domesticæ turbæ impediebant. Gliscentibus enim fraternis Regiæ domus odiis ut superiore anno memoravimus, res ad arma pervenit. Accessit partibus Aurelianensis Dux Momorantius, & permulti Nobilium. Quibus tamen uno ad Castelnadaurium prælio superatis, pax Regno restituta. Aurelianensis frater Regis & Momorantius capti. Quorum hic à Cōcilio Tolosano lege Majestatis dānatus & supplicio capitis affectus est, anno ætatis quinto & trigesimo. Quem ille supremum casum fortiter juxta & religiose tulit. Aurelianensis à fratre Rege in gratiam receptus, sed postea aut casu Momorantii offensus, aut fidem sibi datam suspectans, elusis custodibus iterum in Belgium evasit, ad matrem Reginam. Sed parum ibi auxilii erat, cum vires Hispanicas, non modo subsidia in Germaniam Cæsari missa, sed defectio quoque Henrici Comitis Montani grauiter afflixisset, Insuper Hollandi hostes premerent, qui initio veris lustratis ad Neomagum copiis, Venlonam primo, dein Ruræmundam, vbi Casimirus Comes Nassovius

Res Gallicæ.

Res Belgicæ.

1632. cecidit, intercépere. Gravior aliquanto labor fuit apud Trajectum Mosæ quoque assitam vrbem, sed ditionis Brabantinæ. Hæc enim magnâ celeritate ab Henrico Principe Orangio circumvallata, non Hispanos modo, sed & Pappenheimiũ ipsum ex visceribus Imperii excivit. Hispanis satis fuit assidendo spectare vrbis indeclinabilem casum vt ipsi quidem existimabant. At Pappenheimius multis apud Visurgim victoriis clarus, nunc Duce Luneburgico, nunc Landgravio Hassiæ, nunc Baudisio cæsis, omnibus par, singulis superior postquam transmisso Rheno, victorem exercitum Trajectũ duxisset, nihil turbatus magñitudine munitionum, quas castris suis circum posuerant Hollandi, solus adoriri obsidentes sustinuit; Cæterum temeritas ea magis quam fortitudo non mediocri clade expiata est, Ceciditque haut dubie robur exercitus Pappenheimiani exitu ad extremum nullo. Quanquam multi existimabant dejici tum Hollandos obsidione eâ potuisse, si idem animus Hispano duci fuisset. Qui suos intra castra quiétè continens, ne quidem eo induci potuit, vt commotis tympanis, aut subitario saltem tumultu, aggressionem simularet. Ita deniq; vrbs in potestatem Hollandorum pervenit. Pappenheimius inde cum lacero exercitu ad Visurgim, & mox à Wallensteinio evocatus in Saxoniam revertit, vbi haud multo post in acerrimo ad Lutzã prælio, vti mox memorabitur, gloriosam mortem oppetiit.

Mors Sigismundi Regis Poloniæ.

Sub finem mensis Aprilis Rex Poloniæ Sigismundus fatis concessit, Princeps omnibus regnandi artibus commendatus. Natus est superiore sæculo anno sexto & sexagesimo, Patre Ioanne Sueciæ Rege, & matre Catharinâ Sigismundi Augusti Poloniæ Regis sorore. à quà Catholicâ & Religiosâ Principe Catholicæ fidei præceptis imbutus, anno ætatis primo & vigesimo consensu procerum Rex Poloniæ creatur. Dein sub finem ejus seculi, Ioanni Patri vitâ functo, in Regno Sueciæ successit. Sed non diu toleravere Lutherani Proceres Catholicum Regem. Ita id regnũ Sigismundo ablatum, Carolo patruo ipsius ac Duci Sudermanniæ qui diu illud pro Rege administraverat, cõtulére. Quæ res longo dein

bello

bello Suecos & Polonos inter se commisit. In quo Sigismundus causæ æquitate, Sueci armorum vi, ac plerunq; victoriâ triumpharunt, Ita Sigismundus non Suecia modo, sed Livoniæ ac Borussiæ parte amisså, pacem tandem cum Gustavo Adolpho Caroli filio fecit. Vxores duas habuit, Annam & Constantiam sorores Germanas Ferdinandi II. Cęsaris. Expriore Vladislaus primogenitus consensu procerum parenti in Regnum suffectus est. Constantiæ liberos supra memoravimus. Cujus natu major Ioannes Casimirus paulo ante quam hæc scriberemus fratri Vladislao vita fũcto per suffragia Ordinum surrogatus est. Cæterum defuncto Rege Archiepiscopus Gnesnensis, qui tum erat Ioannes Wezysius, Primas Regni veluti Interrex, de morte Regis ad omnes Regionum præfectos ac Proceres perscribit, ac iustitium indicit. Dein ordines convocat, quorum consensu publica Regni negocia expedirentur, & dies creando Regi indiceretur. Sex septimanarum spacium huic rei præfigi, & locus haud procul Varsavia, juxta villas Wola, & Povvaski, hunc in usum expediri & communiri solet. Quo postquam sub finem Septembris Proceres convenissent, prioribus quidem diebus de variis regni negociis actum est. Dein Legationes auditæ sunt, Summi Pontificis, Fratrum Vladislai Principis, & Cæsaris Ferdinandi, aliorumq; pro Vladislao principe suffragia Nobilium exposcentium. Introductus etiam Legatus Suedicus de pace continuanda cum Polonis egit, neve ex filiis Sigismundi quis eligeretur, nisi prius Regno Sueciæ renunciaret, petiit. Quibus cum Archiepiscopus Gnesnensis, dein Marescallus nobilium, prolixe respondissent, designati sunt ex omni Procerum numero pauci, qui conditiones in quas futurus Rex juraret, conciperent. His omnibus expeditis suffragia ab Archiepiscopo Gnesnensi colligi cępére. Quæ cum miro omnium consensu in vnicum Vladislaum, Sigismundi primogenitũ ferrentur, Gnesnensis solita pompâ hunc Regem renunciat. Coronatio dein in annum insequentem dilata est, donec justa funebria Regi defuncto persolverentur, juxta antiquum Polonorum morem.

1632.

Cui filius Vladislaus surrogatur.

 Excessê

properè Papenheimio apud Lutzam consistere, atque ibi opperiri adventum hostium constituit. Igitur proximè insequenti nocte duplicem fossam, quâ Rex venturus necessario erat, aciei suæ præducit, & utramque delectis sclopetariis implet, qui irrumpentem eo Equitatum infestâ salutatione absterrérent. Lutza ignobile oppidum decem passuum millibus Lipsiâ distat. Ad sinistram sylva jacet, Inter quam & urbem medio campo prope viam quæ Lipsiam ducit aciem suam Wallensteinius disposuit in varios manipulos distinctam pro militiæ more, & quoniam digresso Pappenheimio militum inopiâ laborabat, in sinistro latere quod ad nemus spectat, & prospectui hostium objiciebatur, impedimenta, & circa ipsa calones equis impositos collocavit, vt hostibus speciem Equitum præberent. Tormenta majora septem, proximè post fossas, reliqua viginti fere loco edito apud molendinum statuit. Eratque uniuersus aciei situs invadentibus periniquus, atque omnino talis, qualem optimi Ducis providentia eligere potuisset. Regium exercitum hunc in modum dispositum fuisse tradunt. Primam ac dextram aciem in qua Rex cūrabat, Finnones, Smalandique ac cæteræ Suedicæ nationes obtinebant, Sinistram Bernardus Dux Vinariensis cum Curlandis, Livonibusque & parte Germanorum tuebatur, Reliquum in medio peditatum Cniphusius regebat. Suis Rex tesseram dederat, *DEVS nobiscum*, Fridlandus Cæsareis *IESVS MARIA*. Ita instructâ vtrimque acie Rex medio Novembri ánceps utriq; parti, & cruentum sane, sibi fatale atque ultimum prælium aggreditur. Prima, apud fossas sclopetariorum præsidio firmatas, pugna acerrima fuit non ipsâ modo invadentium, sed & propugnantium clade, quorum maxima pars sicut adorientibus Suecis oppido infesta fuerat, ita superatâ jam fossâ, aut obtrita aut trucidata est sine cōmiseratione, Tum Equites immissi sunt, inter quos primus Rex fossam equo transiliens dum suos exemplo & voce hortatur, brachium sclopeti ictu trajicitur, quo vulnere, emanante largiter sanguine, ita mox affectus est, ut linqui animo inciperet, Rogaretque è prælio

1632.

Burgus, lib. 3.

Chemnit. lib. 4.

Rex vulneratur & cadit.

1632. in locum aliquem securiorem, ad curam educi. Aderat illi Franciscus Albertus Dux Saxoniæ, non ita pridem relicto Cæsare Regi apud Norimbergam hærenti junctus. Hic ergo dum in eo est, & per furentium armatorum manipulos Regem jam vix sese equo & adnixu suo sustinentem eripere discrimini laborat, Simul nebulâ, fumoque & pulvere visum adimente, simul confusione & discursu legionum territus, longiuscule à suis aberrans, in cohortem Cæsareorum imprudens incidit. Ibi Rex, ab ignaris quem peterent binis adhuc ictibus uno caput altero pectus trajicitur, ac diffugientibus qui circa eum erant, vitæ jam exors in campo destituitur. Hæc de morte Regis à pluribus traduntur. Sunt qui commemorant Regem paulo ante cæptum prælium cum duobus stabulariis, ad quingentos fere passus ab acie suâ progressum ut locum statuendis tormentis legeret, ingruente mox nebulâ, dum incautius progreditur, in turbam Croatarum incidisse, & cum se dedere nollet, ab ignaris multis vulneribus interfectum, spoliatumque. Cæterum utcunque hæc sint, mors ejus statim per exercitum vulgata, adeo animos suorum, quod alias solet evenire, non conterruit, ut magis ad ultionem Regiæ necis accendi viderentur, Itaque tanto impetu in Cæsareos itum est, ut jam labare acies eorum, atque ad fugam spectare quidam inciperent, quicquid contra Wallensteinius niteretur. Adfuit in tempore laborantibus Pappenheimius, qui nullâ suis requie permissâ, secutis pone peditibus cum Equitatu iter præceperat. Ejus adventu restitutum prælium. Sed Pappenheimius non magis in prælium, quam mortem ipsam festinavit, in primo aggressionis ardore, lethali vulnere secundum femur perfossus. Ex quo haud multo post dum ad curandum Lipsiam devehitur vitâ excessit, magno sui apud Catholicos desiderio relicto. Vir plane Martialis animi, ac militarium virtutum gloriâ inclytus, quemque unum Rex Gustavus Adolphus & commendare maxime post Tilliũ, & metuere solebat. Ejus morte iterũ Cæsareana acies nutavit, ab eâ cumprimis parte ubi Pappenheimius ceci-

Lothib. lib. 43. cap. 6.

Pappenheimius moritur.

ceciderat, Solus pene Octavius Picolomineus cum suâ Legione inter medios hostes intrepide usque ad finem prælii stetit, amissis quinque equis quibus insederat, tum facta septies irruptione, ac sex vulneribus saucius optimi & fortissimi militis Ducisque nomen promeruit. Ita pugnantes nebula primum, ac dein nox diremit. Incertamque adhuc & ancipitem victoriam Wallensteinius hostibus adjudicavit, primâ noctis vigiliâ desertis tormentis loco prælii silentio excedens. Qui Lipsiam primo, dein in Bohemiam ad reparandum exercitum festinavit. Suedica acies noctem eam in campo, ubi pugnatum fuerat, transegit, Postridie postquam illuxisset, nullo amplius apparente hoste, receptis tormentis quæ Cæsarei reliquerant, cum Regio cadavere, mæsto agmine ac victis propiores Weissenfeldam recessere. Cecidere in acie ad novem fere millia cladem pene æquante fortuna. E Cæsareis Abbas Fuldensis crucem pie in hostes præferens, & Bertholdus Comes Wallensteinius Ducis cognatus, aliique multi illustres præter Pappenheimium occubuére. Apud Suecos Regis unius interitus cæterorum pro Rege occumbentium miserationem & gloriam absumpsit. Annorum octo & triginta fuit, sed ultimo vitæ biennio, quo incredibili felicitate à mari Baltico trans Rheni & Danubii limites totum pene Imperium armis perculit, tantum gloriæ apud suos adeptus est; ut paulo ante mortem vicissitudinum humanarum non incallidus, hanc sibi fortunæ indulgentiam haud fore diuturnam præsagierit. Sane ut cumulato omnium in se favore felicissimus fuit, ita temeritate, quæ filia felicitatis est, Princeps alias providus non caruit, Dum stante adhuc acie, neque ullâ re summi Ducis periculum urgente, projecit se in apertum discrimen, non vitæ tantum, sed omnium quæ per tot retro victorias pepererat. Adeo difficile est cũ alios regere possis: tibi ipsi frænum injicere. Pater ei fuit Carolus Dux Sudermanniæ, Is qui amoto Sigismundo Regnum Sueciæ in se transtulit, ut supra ostendimus. Filiam unicam reliquit, Christinam ex Eleonorâ Brandeburgicâ quæ hodie rerum in Sueciâ potitur. Cæterum 1632.

Gusta-

1632. Gustavo tam fuit fatale vincere, ut non nisi cum victoria caderet. At Catholici mortem adversarii Regis suam victoriam interpretati festis ignibus & triumphali apparatu hoc prælium celebravêre. Cumulavit lætitiam sub idem tempus allata mors Friderici Comitis Palatini Moguntiæ sub finem Novembris brevi sed lethiferâ febri correptus diem supremum obiit, relictâ viduâ Elisabethâ Caroli Regis Angliæ sorore, & ex eâ decem liberis. Princeps, uti ferunt, moderatæ indolis; sed pravi Senatores, & promissa Astrologorum in ancipitia consilia juvenem impulerant. Ex quo ducem se rebellioni Bohemicæ præbuit, prælio simul & bello victus, mox Regno Provinciisque & avitis dignitatibus exutus, duodecenne exilium alienâ munificentiâ sustentavit. Interea Mansfeldicis, Danicisque & mox Suedicis progressibus in spem veteris fortunæ revocatus, vertente identidem belli aleâ haud multò post Regem Sueciæ morte suâ secutus est. Obiêre eodem anno Mauritius Hassiæ Landgravius, & Franciscus Vaudemontius Dux Austrasiæ Sed Christianus Guilielmus, Marchio Brandenburgicus & Administrator Magdeburgensis, quem superiore anno in ipso Magdeburgi excidio à Tillianis captum meminimus, cum ad eum Sacerdotes Catholici crebro itarent & de fidei capitibus sermones conferrent, agnito errore Catholicam Religionem complexus, & in sacello aulico solenni pompâ Catholicam Romanam fidem professus est, maluitque dein è custodiâ liberatus apud Cæsarem remanere, quam ad suos reverti, ne magis liberationis quam pietatis causâ Augustanæ confessioni nuncium misisse videretur.

Mors Friderici Palatini.

Cōversio Administratoris Magdeburgici.

Interea dum ad Lutzam pugnatur, Christianus, Palatinus Birckenfeldiensis Augustæ à Rege præsidio relictus multis excursionibus Bavariam infestabat, & Gustavus Hornius cum majoribus copiis Alsatiam, & superiorem Rheni tractum subjugabat, expugnatâ Benfeldâ munitissimâ, ad Illam arce, dein Sclestadio, Colmariâ, Hagenoâ, Friburgo, Frankentalio aliisque in eo tractu oppidis potitur. Cum interim Guilielmus Baudisius ad inferiorem Rheni oram, ad distrahendum

Ducum Suedicorū gesta.

dum maxime Pappenheimium ac Gronsfeldium à Rege missus, disiectis qui occurrerant provincialibus, in Ducatum Montensem perrumpit. Inde Lintsio facile potitus Blankenbergam porro ac Windeccam arces Bergenses, dein & Siburgum invadit. Postea transmisso apud Lintsium Rheno Andernacum vi expugnat, ex quo deinde agrum Coloniensem crebris excursionibus diu infestum habuit. Muniebant per idem tempus Colonienses Tuitium, ex adversâ Rheni ripâ, securitati maxime trajectus & molarum, quas Coloniam & Tuitium interfluens Rhenus circumagit. Sed spacium munitionum, & magnitudo operum altius quam ad necessariam loci defensionem spectare Baudisio videbantur. Itaque ab opere Colonienses, cum quibus nulla adhuc illi palam hostilitas erat, dehortatur. Et dum illi nihil minus desistunt, sub exitum anni, nocte quæ D. Thomæ Apostoli solennem diem consequitur, (quem Colonienses antiquo more, novo Magistratui creando, per Tribus & convivia lætum agunt,) Tuitium invadit. Equitatum latera Rheni circumgredi jubet. Pedites facile superato vallo pluribus adhuc locis imperfecto resistentes præsidiarios in Monasterium, atque illi conjunctum templum rejiciunt. Longa nox, & illucescente jam die spissa nebula prospectum defensionemque ademit. Quâ paulò ante meridiē discussâ, ex omnibus ad Rhenum propugnaculis, turribusque in Suecos agi cæptum est. Destinatæque mox à Magistratu, ex vrbano præsidio centuriæ aliquot, quibus se voluntarii permulti miscuerāt. Dum navigiis imponuntur, non exspectato eorum adventu Baudisius receptui cecinit, amissisque pluribus suorum Siburgum se inde recepit. Cæterum victoriam illam Colonienses haud diu lætam habuêre. Nam Tuitii in Ecclesiâ dum advectum vnâ pulveris tormentarii vas inter milites distribuitur, incertum dolo an casu, incensus pulvis uno momento, evibrato in sublimé tecto, parietes & columnas simul proturbat magnâ circumstantium strage ac ruinâ; atque eo infortunio multo plures, 1632.

quam

1633. quam vi aut ferro hostium periere. Ita hic demum annus ad exitum perductus est.

Polonorũ cum Moschis bellum. Initio sequentis Rex Poloniæ Vladislaus consueto apparatu ab Archiepiscopo Gnesnensi Cracoviæ coronatur, cum paucis diebus ante funus defuncti Patris, Regis Sigismundi in frequenti Procerum conventu duxisset; Post hæc publica regni negotia composita, & pax Russis Græco-schismaticis, quique ab his & Catholicis in Religione dissidebant novis privilegiis confirmata. Sed res domi quietas, bellum Moscoviticum foris excepit. Ad quod dum se totâ pene æstate Rex comparat, jam Moschi ducibus Michaele Sehino, & Simone Prozorovio, confinia Lithuaniæ fœde populãtes, Smolenscũ urbem ad Boristenem sitam arctâ obsidione circumvallaverant. Præerat urbi Stanislaus Wojevvodius vir strenuus expertusque, sed tanta erat hostium vis, & intra urbem pulveris nitrati, tum etiam propugnatorum, qui quotidianis in hostes irruptionibus minuebantur, penuria; ut obsidionem diutius latura non crederetur. Igitur Rex præmisso Christophoro Radzivilio, Palatino Vilnensi, qui variis hostem excursionibus distineret, ipse initio autumni cum reliquâ parte exercitus, in adversâ ripâ Boristhenis castra fixit. Mox ab eo latere per Radzivilium depulsi hostes. Et Rex postridie cum præsidio urbem intravit. Quâ contra omnem vim penuriamque diligenter provisâ, cum toto exercitu Boristhenem transgressus, ex reliquis circa urbem munimentis Moschos dejecit, atque in vetera sua castra, uno inde milliari dissita compulit, quæ Sehinus eum in finem validis operibus communierat, comparatâ mature annonâ quæque alia ad ducendum bellum necessaria erant. Hic enim aut cunctando eludere Polonos ingruente jam hyeme, aut tempus benè gerendæ rei opperiri decreverat. Erant illi Equitum Moschorum triginta millia, decem peditum Cosaccorũ Dunensium, & sex millia stipendiariorũ germanorũ cũmDuce veterano Alexandro Lesselio. Anglo: Sub finem octobris pari utrimque Marte concursum est. Neque tamen Rex destitit, & si jam asperrima iis in locis hyems incumberet, & ipse re frumen-

frumentariâ premeretur, castra hostium obsidere in mensem usque Martium insequentis anni. Quo Moschi ad commeatuum inopiam redacti, petere pacem coacti sunt, uti ibidem memorabitur. Magna ibi regis novi virtus enituit, cum angustâ ligneâ casâ contentus, totâ hyeme castris hostilibus assidens, omnia ipse militaria munia per se obiret, quanquam debili plerunque valetudine. Porro Moschi in societatem belli hujus Turcas maturè pellexerant, qui distrahendis Polonorum viribus mense Julio præmissâ Tartarorum manu, omnem circa Cameneciam agrum infestâ populatione divexabant. Sed magnò, illis hæc temeritas stetit. Stanislaus Conjecpolsius supremus Polonicæ militiæ præfectus, Bario ubi tunc morabatur accurrens, cum jam fugâ elapsos animadvertisset; adsumptis raptim bis mille, & quingentis Equitibus Quartianis, in mediam usque Moldaviam persecutus, tandem deprehendit, ac vix commissâ pugnâ in fugam conversos, paucis cæsis, reliquos dispergit, omni prædâ receptâ, captoque inter cæteros Genero Cantimirii Murzæ, Principis Tartarorum. Major deprehensorum ex improviso clades fuisset, nisi dimissus à Conjecpolsio explorator Moldavus, equis pascendis intentos securosque imminentis periculi admonuisset. Porro crebrescente famâ de adventu Abazii Bassæ, cum quinquaginta armatorũ millibus Danubium transmittentis, Conjecpolsius transmisso iterum Tyrâ, retro Cameneciam duxit, atque ibi positis castris consedit, accersitis ad se quicquid in propinquo militum auxiliorumque poterat. Abazius postquam trajecto Danubio, Tyrâque in conspectum Cameneciæ venisset, castra Polonorum vi adortus cum insigni clade repellitur. Neque ultra quicquam tentare ausus, nisi quod pagos aliquot exscinderet; eo, unde venerat revertit, exercitumque apud Danubiũ dimisit. Cojecpolsius, satis habens quod tanto numero superiorem hostẽ suis & Poloniæ cervicibus depulisset, regredientes ulterius lacessere aut proritare inopiâ virium noluit.

At in Germaniâ cæso apud Lutzam Rege, cum caput partium extinctum esset, & senescente paulatim socio-

1633.

Item cum Turcis.

Kaminice Popolski

Status militiæ

1632. sociorum ardore, ac mutuo fortunæ vtriusque experimento brevi pax Imperio reditura crederetur, res contra accidit; Nam Axelius Oxenstirna, rerum Suedicarum secundus post Regem arbiter, & Magnus Regni Cãcellarius, statim à morte Regis summæ rei in se curam suscepit. Et Stocholmiæ indicto conventu Christinæ, filiæ Regis septenni Proceres Regnum & Iusjurandum fidelitatis deferunt, bellumque Germanicum, in quo Rex sanguinem & vitam profudisset, omni ope viribusque prosequi decernunt. Exercitus autem per Germaniam tripartitò fere divisus, cujus vna pars Gustavo Hornio per Sueviam Alsatiamque, altera Bernardo Vinariensi Duci per Palatinatum & Bavariam, tertia Georgio Duci Luneburgico ac Dodoni Cniphusio per Westphaliam ac Visurgim attributa. Baudisius cum modicâ manu Ducatum Montensem, & ex Andernaco. Lintzioque Coloniensis agri partem populationibus vexabat, Adhæc Elector Saxoniæ pro se singularem exercitum in Silesiâ habebat, copiis Brandeburgicis permistum. Hassi legiones suas cum Luneburgico & Cniphusio conjunxerant. Porro Elector Bavariæ cũ suis à Wallensteinio, vt supra memoravimus, digressus, nihil intermisso per hyemem bello suis ditionibus Suedicos eiicit, Inde in Sueviam progressus præter loca alia minora Memmingam deditione, Campodunum vi capit. Vetus illud est oppidum Almangaviæ, & Principali Abbatiâ celebre. Inerant ducenti fere præsidiarii, quorum virtutem civium pertinacia vicit. Ne fœminis quidem animus, aut audacia defuit. Nam viris, militibusque sine discrimine immixtæ, fervidam aquam, saxa, trabes, quæque alia furor arma ministrabat, in oppugnantes devoluebant. Ea res festinavit exitium urbis. Quippe Cæsareani virtute & numero potiores, animadversâ extremâ obsessorum insaniâ, simul damno & clade suorum irritati, viâ vi factâ, in oppidum irrumpunt, armatosq; & inermes, viros ac fœminas juxta sternunt. Ita omnibus pene ad internecionem deletis, quicquid reliquum fuit militi in prædam cessit. Jamque recuperatâ Aichâ, Landspergâ, Rainâ, aliisque circa Augustam locis, ipsi paula-

in Germaniâ.

Exercitus Suedici divisio.

Kempten Algow.

paulatim Augustæ imminebat, fuso ad Danubium Gustavo Hornio, qui ex Alsatiâ victrices copias laboranti Sueviæ subsidio ducebat. Inter hæc Oxenstirna cum superioris Germaniæ Protestantibus Heilbronnæ, quod Rex paulo ante mortem ipsemet facere decreverat, arctius fœdus confirmat. Decretum ibidem communi operâ bellum prosequi; neque desistere, donec libertati ac paci Religionis abūde juxta arbitrium ipsorum cautum fuisset, Regno Sueciæ, pro sumptibus operaque in id bellum collatis, satisfieret. Belli autem & consiliorum omnium administratio Oxenstirnæ commissa. Non cōsensit in id fœdus Elector Saxoniæ, propterea quod magis amicitiam Suedicam, quam dominatum mallet, Quorum potentiam eo progredi videbat hâc Principū indulgentiâ, vt non minus ipsi timendi jam essent, quam Cæsar antea fuisset; pari vtrimque libertatis periculo, vbi externus aut internus Princeps invalescat. Itaq; egit ipse totâ pene æstate cum Wallensteinio de pace; cui Cæsar non belli minus quam pacis curam summâ potestate permiserat. Erat Dux Saxonicarum copiarum Arnhemius, bello Danico, miles Cæsaris ac Wallensteinio intimus. Eo maximè interprete ac conciliatore Elector apud Wallensteinium vtebatur, variis hominum sermonibus & ingenti exspectatione quorsum tandem ea tractatio erumperet. Suedici, quique iis arctiori fœdere conjuncti erant Protestantes, nihil omittebant, quo illam dissiparent, Saxonemque in eâdem secum societate confirmarent. Catholici Principes ac Cæsar imprimis, ne magnitudine potentiæ Wallensteinius abuteretur, metuebant. Porro quid tandem tractatum, aut quâ ex causâ pene ad exitum perducta res, repente demum eversa sit, cum pro studio partium à Scriptoribus varie tradatur ego hic in medio relinquo. Wallensteinius initio verius de iis qui in pugnâ Lutzensi officiū deseruissē arguebantur, Pragæ erecto ad id theatro palam supplicium sumpsit. Inde totâ pene æstate, vt diximus, per inanes pacis tractationes absumptâ, adulto tandem Autumno, præmisso Holca, & Gallassio irruptionem in Saxoniam simulat; sed mox converso itinere,

1632.

Conventus Heilbronnæ Protestātium.

Tractat⁹ pacis cum Saxone.

1633. cum jam Arnhemius potiorem Saxonici exercitus partem è Silesiâ in Saxoniam duxisset, relicto apud Stenavium Comite Turriano, Tubaldioq;, eos ex improviso adoritur, & repente ab omni parte circumventos sine vllo certamine ad deditionem cogit. Gregarii omnes ipsi sacramentum dicere jussi sunt, Ductores pleriq; etiam sine litro dimissi. Ea victoria omnem Silesiam Wallensteinio aperuit. Gorlicium & Golberga vi expugnata, Lignitium, Glogovia, Landsperga, Francofurtum, aliaque ad Oderam loca deditione capit. Iamque Pomeraniæ & Megapoli imminebat, cum contrariâ Suecorum ad Danubium fortunâ, an quod hiberna in hostili solo capere nolebat, inde in Bohemiā revocatur. Holca interim in Misniam præmissus inter cętera Lipsiā subito adventu oppresserat, vbi haud multo post peste extinctus vitæ finem fecit.

Res superioris Germaniæ. At in Germaniâ superiori mirabili lusu alternans fortuna vices partium variabat, tres ibi exercitus erant, Hornii, Vinariensis, & Rheingravii: Vinariensis Bavariam infestans Bavarum ad defendenda sua ex Suevia revocabat. Hornius primo quidem ab Aldringerio trans Danubium rejectus, dein viribus majoribus revertens Constantiam ad lacum Bodamicum frustra obsedit. Rheingravius per Alsatiam victor cæso Monte-Cuculo Brisacensis præsidii præfecto ad obsidendam eam vrbem omnes vires convertit. Ea res excivit ab Italiâ cum copiis Hispanicis Ducem Ferianum Mediolani pręfectum, qui adulta jam æstate per Alpes Helueticas exercitum traducens, & Aldringerio dein junctus, duas vrbes pene ad vltimum discrimen adductas in tempore liberavit; fudisserq; hostem haud dubie, si Aldringerium in certæ victoriæ societatem pertrahere potuisset. Sed, illum numquam alias pavidum aut pericula detrectantem, prohibitio Wallensteinii deterrebat, mortē interminantis, si injussu suo in hostem pugnasset. Ita Feria solus tot hostibus impar exercitum suum in hiberna per Bavariam disposuit, neq; multo post, sub anni finem mærore, ac tædio rerum male procedentium vitâ excessit. Meliore fortunâ Christianus Comes

Palati-

Palatinus Heidelbergam recuperat, & Smidbergicus 1633.
Suedicus tribunus cum validâ manu continuatâ in hyemem obsidione Philippiburgum, munitissimum castellum, fame & aliorum necessariorum penuriâ ad deditionem compellit anni insequentis initio. Quod deinde magnâ auri summâ Sueci Gallis haud multo post vendidére. Sed Bernardus Dux Vinariensis, cum aliquamdiu copias cum Hornio conjunxisset, relicto tandem eo in Alsatiâ contra Feriam & Aldringerium, raptim Donaverdam duxit, atque ibi aliquot millibus aucto exercitu, quos Generalis vigiliarū præfectus Kagius ex Westphaliâ adduxerat, Neoburgum ac dein Aichstadium occupat. Neque diu moratus parte exercitus apud Neoburgum, trans Danubium dimissâ, cis atque vltra fluvium quasi Ingolstadium petiturus, iter fecit. Sed repente id prætergressus Kelhemium vi, Neostadium deditione expugnat. Inde Ratisponam summis viribus aggreditur, & post paucorum dierum oppugnationem, nullis in propinquo auxiliis, vrbe potitur. Ratisponam multa alia minora oppida secuta sunt, maxime trans Danubium in superiore Palatinatu, nam Bavaricum latus, Ioannes à Werda, ex ignobili & gregario milite, per bellicorum facinorum claritatem, summos Ordines, ac nobilitatem adeptus tuebatur; adeoque paucorum Equitum quibus præerat, præsidio. exultantem victoriâ hostem, intra Isaræ fluminis ripā multiplici clade castigatum coercuit. Dum hæc in Bavariâ sub anni finem geruntur. Res Suecorum apud Visurgim novis fortuna incrementis stabilivit. Obsidebat Hameliam Dux Lunæburgicus, Georgius, cum Suedicis auxiliis ductore Dodone Cniphusio. Ei liberandæ Elector Coloniensis, Moguntinus cæterique exules Coloniæ Principes non contemnendi roboris exercitum instruxerant, duce Merodio Comite, acri strenuoque. His Bunninghausius, Gronsfeldiusque copias suas junxerant contractis quicquid vbique militum ex vicinis præsidiis poterant. Ita non majori fiduciâ, quam apparatu in hostem progressi, apud Allendorpium pagum, haud procul Hammeliâ commisso prælio memorabili clade profligantur.

Ratispona captâ â Vinariensi.

Hamelia obsessa.

Clades Cæsareorum.

1633. Cecidere ex illustrioribus Dux ipse Merodius, dein Quadius & Dincladius Tribuni, reliquorũ fere quinque millia, Hostes non ultra ducentos suorum desideravére. Capta tormenta majora quindecim, signa militaria septuaginta, ærisq; castrensis, & omnis bellici instrumẽti magna vis. Hamelia præmium victoriæ fuit, nam eo regressus statim à prælio Lunæburgicus, cum præfecto eorum quæ gesta erant fidẽ fecisset, nullâ amplius liberandi spe, urbs honestis conditionibus deditur. Idẽ dein fatũ Osnabrugam mãsit. quæ mense Octobri à Cniphusio ad deditionẽ compulsa præsidium Suedicũ accepit.

Res Gallica & Belgica. Piasec. pag. 557.

Sub idem tẽpus Rex Galliæ Ludovicus jam diu bello Germanico intentus, simul ut Ducem Lotharingiæ à Cæsaris partibus abstraheret, simul fratrem Ducẽ Aurelianensem matrimonio, quod ille se inconsulto cũ Mariâ Lotharingi sorore, inierat, depelleret; Lotharingiam cum valido exercitu invadit. Multa ejus oppida, & inter cætera Nanceiũ post longam obsidionem deditione capit. Ducem vero Lotharingiæ hostem, & Matrimoniũ fratris invalidum à summo Parisiensi consilio pronunciari curat, ex Lege Regni, quæ prohibet Principes Regios sine summi consilii consensu, uxores accipere, natosq; ex ejusmodi matrimonio, à Regni successione rejicit. In Belgio Hollandi Rhenibercam, nondũ exacto postquam obsidere inceperant mense, deditione capiunt. Hispani Insulam S. Stephani haut procul Trajecto invadunt muniuntque. Fine anni decessit longæva Belgii gubernatrix Isabella Clara Eugenia, anno ætatis octavo & sexagesimo. Filia fuit Philippi Hispaniarum Regis, & sub finem superioris sæculi, paulo ante mortem Patris, Alberto Archiduci Austriæ, cum dote Provinciarũ Belgii & Burgundiæ in matrimonium data. Quo per sterilitatem exacto Provinciæ rursum vi pacti dotalitii ad Domũ Hispanicam rediére. Cæterum ad senium Isabellæ sublevandum jam ante Rex Philippus IV. fratrem Ferdinandum Cardinalem destinaverat. Qui Barcinone subsistens de morte magnæ Amitæ nuncium accepit. Ita iter ipsius anno insequenti per Germaniam cum exercitu festinatum, lapsas ibidem Res Austriacas, turbatasque, mira Dei providentiâ, oportuno auxilio erexit.

HISTO-

HISTORIARVM NOSTRI TEMPORIS

Authore

ADOLPHO BRACHELIO,

LIBER *QVINTVS.*

Complectens gesta annorum

1634. 1635. 1636. 1637. 1638.

SUMMARIUM.

1634. *Conspiratio VVallensteinii eiusq; & Sociorum tragicus exitus, ei in Præfecturâ militari sufficitur Ferdinandus III. Vngar. & Boh. Rex. Is capit Ratisponam. Res gestæ Suecorum per Germaniam superiorem, & Bavariam, Mors Aldringerii. Gesta per VVestphaliam, Hassiam & Saxoniam, bellum Mosco-Polonicum, & pax, Suecorum clades apud Nordlingam. Ferdinandus Cardinalis, Princeps Hispaniarum, Belgii gubernationem orditur. Varia.* 1635. *Cæsariani varias urbes recuperant, Pax Pragæ inter Cæsarem & Saxonem concluditur, ejus articuli, & effectus, variæ urbes Imperiales huic Paci accedunt. Induciæ Suecorum cum Polonis confirmatæ ad annos* 26. *belli Gallici initium contra Austriacos. Trevirus capitur cum Electore. Matrimonium Electoris Bavariæ. Prodigium Medicum, Geldrienses Præsidiarii intercipiunt munimẽtum Schenckianum.* 1636. *Bãnerius invadit Saxoniam, Hassi VVestphaliam, Galli Burgundiam, Mosellam, & loca Rheno vicina. Comitia eligendo Romanorum Regi celebrantur Ratisponæ, eligitur Ferdinandus III. filius Cæsaris, turbæ Leodienses, res Transylvanicæ, Propheta Regio montanus.* 1637. *Ferdinandus II. Cæsar moritur, ejus breve encomium. Sueci ex Saxonia reijciuntur in Pomerãiã, Erenbreithsteniũ capitur longa obsidione á Ioãne de VVert, cædes Ruellii Cõsulis Leodiensis, Hollãdi recipiũt*

Bredam. Matrimonium Regis Poloniæ, & seditio Cosaccorum compressa per Conjecpolsium, bellum Tartaricum. Mors Boguslai Ducis Pomeraniæ, Guilielmi Landgravii Hassiæ, Caroli Ducis Mantuani, Victoris Ducis Sabaudiæ, Petri Pasman Cardinalis, & Archiepiscopi Strigoniensis. 1638. Sueci Cæsareanos iterum ex Pomerania eijciunt. Carolus Ludovicus, & Rupertus Fratres Palatini novo exercitu instructi sedem belli Meppenæ in VVestphaliâ figere moliũtur. Caduntur ab Hatzfeldio. Bernardus Dux Vinariensis trajcit Rhenum, ejus cũ Cæsareis ducibus felices conflictus, & obsidio Brisaci quo tandem sub anni finem potitur. Hollandorum cædes apud Calloum. Res Hispanicæ contra Gallos. Res Poloniæ variæ, Ludovicus IV. Galliæ Delphinus nascitur aliique.

1634. *De Conspiratione Fridlandi eiusque & sociorũ tragico exitu.*

INitio anni hujus longe maximum discrimen, & nescio an gravissimũ omnium quod ad eum usque diem pertulerat, Cæsar mirabili felicitate evasit. Ortum est unde minimè debebat ex potentia Alberti Wallensteinii, Ducis Fridlandiæ. Qui copiarum Cæsaris summus præfectus, eum eâ potestate & suopte ingenio & facilitate Cæsaris impotentius uteretur, quam addeceret ministrum, aut ratio privati hominis permitteret, incidit in illuc præcipitium omnium gentium annalibus notissimum, quod plerosque omnes altioris Fortunæ filios, repente ex alto in imum proturbat. Natus est in Bohemiâ loco nobili. Adolescens varias regiones peragravit, sed in Italiâ præcipue litteris operã dedit. Ingenio fuit inquieto varioq; & ad arma promptior. Gloriæ & famæ, cujus si moderata sit, est commẽdabilis cupiditas, supra modum appetẽs sæpe solitus dicere ad suos ab humili & depresso animo, nihil magnum egregiumque expectari posse. Cultu vitæ habituq; magnifico fuit, & ex quo celsitudinẽ animi æstimares. Primum illi matrimonium cum illustri ac prædivite Hungaricâ viduâ fuit. Quâ non multò post defunctâ Comitis Harrachii, qui magnâ in aulâ Cæsaris gratiâ floruit, filiã duxit. Hic illi primus gradus atque aditus ad benevolentiam Cæsaris fuit. Qua ita deinceps valuit, ut Comes primùm, deinde Dux, ac Princeps Imperii, deniq; bis summus exercitus Imperatorii Præfectus, cum amplissimâ potestate

renun-

renunciaretur. Cæterum exorientem potentiam ſuam, donec adjici aliquid poterat, temperatè habuit. Iræ injuriarumque impatientiſſimus fuit; adeo ut multi exiſtiment, jam inde ab eo tempore, quò in Comitiis Ratisponenſibus ante triennium Præfecturâ militari exutus eſt, concepiſſe animo ultionem, quâ Cæſarem Imperiumq; peſſundaret. Sed hæc ut ut ſint, Scriptorũ fidei relinquo, nam nihil de iis affirmare habeo, certe his poſtremis mẽſibus pertentare Ducum & Legionum animos, conferre cum hoſtibus conſilia, & apertè in partes eorum tranſgredi voluiſſe viſus eſt. Juſſerat Cæſar ut hiberna extra Bohemiam & hæreditarias Provincias ſumeret, demonſtraveratque per Gerardum Queſtembergiũ quàm id commodè fieri poſſet, adhæc volebat ut pars exercitus Paſſavium adverſus Bernardũ Ducem Vinarienſem, & ſex equitum millia Ferdinando Cardinali, Principi Hiſpaniæ, Mediolano in Belgium deducendo obviam mitterentur. Nihil horum impetrari à Wallenſteinio poterat. Quin quo magis mutatio hibernorum, & abductio militum urgebatur, eo magis ille rem ſuſpectabat, neque alio ſpectare credebat quam ad ſe in ordinem redigendũ. Et inaudierat fortaſſe id jam agi in aulâ ab adverſariis famæ ſuæ, ut ſe iterum exauctorato Rex Hungariæ Ferdinandus exercitibus præficeretur. Igitur mẽſe Januario, evulgato rumore tanquam ſupremam militiæ præfecturam depoſiturus, præcipuos tribunorum ad ſe Pilſam evocat, commemoratisque quæ pro domo Auſtriacâ, per annos triginta, domi belliquè, toties fuſo hoſte, tot partis victoriis egregiè feciſſet, hanc ſibi referri gratiam, ait, ut rurſum cum ignominia deponatur, ſe quidem eam tempeſtatem prævidiſſe, cum ante bienniũ ad hanc Provinciam revocaretur; ideo fuiſſe, quòd non aliter quàm ſummâ cum poteſtate imperium acceptare voluerit. Datum id conceſſumque dum periculum gliſcebat. Nunc Rege Sueciæ in acie cæſo, fracto debilitatoque Saxone, poſtquam reſpirare res Imp. cœperint, prævalere apud aures Cæſaris conſpirationem inimicorum, ſibi reſtituti Imperii, & cõficiendæ pacis gloriam invidentium. Jam verò ne immeritum affeciſſe

1634.

Initia rebellionis ipſius.

1634. injuriâ videantur, peti à se quæ concedi non possint, ut materiam criminationibus suppeditent. Nam cur alias mediâ hyeme exercitum hibernis prohibent? Cur florem equitatus avelli à reliquo corpore, inopiaque, & frigore, ac longinquo itinere confici exigunt? Sed se suâ ignominiâ minus turbari, dolere vicem tot militũ quos cum ipse non procedentibus stipendiis spe & pollicitationibus hucusque aluerit, jam æris & pecuniæ vacuos deserere debeat. Post hæc digresso duce, Adamus Erdtmannus Terscha, & Illo præcipua consiliorum ejus instrumenta, exaggerato proprio cujusque damno ad extremum conficiunt, iniqua videri jussa Cæsaris, ac proinde rogandum Ducem, ne fidos promptosque milites desereret. Negavit Wallensteinius decorũ nomini suo in eo munere persistere, à quo in horas cum dedecore dejici, metuere debeat. Intellexêre callidiores quorsum ea tergiversatio pertineret. Neque ipse Wallensteinius satis dissimulabat. Igitur fit decretum; Duci Fridlandiæ apud exercitum remanenti communi ope viribusq; assistere; neque permittere ut illi invito imperium abrogetur. Non latuit plerosque quantum à Republica peteretur. Itaque cum eodem adhuc die ab Illoo convivio excepti, animis vino incalescentibus, ejus decreti formulam jam ante à Nyemanno scriptis conceptam, subscribere deberent in qua ille studio Cæsarei nominis mentionem omiserat, & Wallensteinio soli fides obsequiumque absolutum promittebatur, fuére qui formulam eam non probarent, aut certâ simulatione temulentiæ nomina sua ita adscriberent, ut legi ac distingui non possent. Et ortam forte contentionem Illous facile composuit. Sed Wallensteinius postera die cõvocatos ad se omnes, sobriosque ad confirmandum ea quæ promiserant, ac novam subscriptionem adigit. Aberant iis diebus Matthias Gallasius, supremus exercitus Legatus, dein Aldringerius & Coloredius campi ductores. Et quidem priores duo haud multò post advenére. Aldringerius jam aliquid subodoratus excusatâ valetudine venire nõ sustinuit. At Gallasius ac Piccolomineus, atque alii plerique intellectis Wallensteinii consiliis postquam se, atque

Tribunos militum & Ducis primarios in partes suas nititur pertrahere.

Consilia ipsius Cæsari manifestantur.

atque omnem exercitum præcipitari in manus hostium intelligunt; nā & jam apud Ockſenſternium Frãcofurti, apud Vinarienſem Ratisponæ de conjunctione armorũ agebatur, communicato inter ſe conſilio, occultiſſimis nunciis Cæſari cuncta patefaciunt. Idem Aldringerius eodem tempore & nonnulli alii in aulam perſcripsére. Tum Cæſar coacto propore ſecretiore conſilio celeritate utendum ratus, ut male adhuc cohærentes conſpirationis vires labefaceret, edixit per legiones, ne quis Wallenſteinio pareret. Simul Comiti Gallaſſio qui unâ cum Piccolomineo, ſpecie trahendi in partes Aldringerii, Wallenſteinium deſeruerat, ſupremam militiæ Præfecturam donec de altero capite provideretur, attribuit. Tribunis Præfectisque exceptis duobus ex omni numero, eorum quæ Pilſæ egerant veniam facit, eoſque à ſacramento Wallenſteinii abſolvit, & ne dicto ejus deinceps pareant interdicit. Simul injunctum fidiſſimo cuique ut Wallenſteinium cũ Terſchâ & Illoo vivos, quantum id fieri poſſet, in poteſtatem Cæſari traderent. Dum hæc fiunt, & Gallaſſius una cum Piccolomineo exercitũ & præcipuas urbes in fide & obſequio confirmat, Wallenſteinius conſilia ſua emanaviſſe, ac ſe à primoribus ducum deſeri intelligens, repente Pilſâ Egram contendit. Erat ea urbs accipiendo ex Germania Suedico auxilio opportunior, & à legione Hibernicâ, quibus ut externis Wallenſteinius plurimum fidebat, præſidio tenebatur. Hic literas accipit à Franciſco Alberto Duce Saxoniæ, quas Leslæus præfectus vigiliarum cum pro munere ſuo ad Wallenſteinium detuliſſet, legendas porro ſuſcepit. Argumentum earum hoc erat. Bernardum Ducem Vinarienſem jam eſſe in eo loco cum exercitu, quẽ Wallenſteinius monſtraſſet, nihil deeſſe niſi ut & ipſe ſuas conjungeret copias, quod antequam fieret velle ſe cum eo colloqui poſtridie, quod ut ſecure faceret, rogabat ut ſibi centum equites præſidio obviam mitterentur. Redditis literis multa addidit Wallenſteinius, ut facile appareret, quam animo fabulam moliretur. Igitur nihil moratus Leslæus ad Gualterum Butlerum, & Gordonium tribunos, qui iam ante conſilia ſociaverant, con-

1634.

Fugit Pilſâ Egrã.

Hiberni in necem ejus conſpirant.

1634. contendit; exposuitque quanto res in discrimine versaretur, si cunctarentur. Illi diu inter se de re ancipiti, & periculosâ cõsultantes, tandem statuunt tutissimum esse Wallensteinium, una cum socijs Terscha, Kinschio, Illoo, ac Nyemanno è medio tollere. Idque propositum inter se jurejurando confirmant. Cæterum ut omnia quam minimo tumultu fierent, placuit ut Gordonius sub vesperam Terscham, Kinschium, Illoum ac Nyemannum in arcem ad cœnam invitaret, Adsumpti interim in conscientiam ac societatem facinoris, ex Legione Butlerianâ Robertus Geraldinus præfectus vigiliarum, & Gualterus Deverox Centurio, cum triginta militum promptissimis, ex quibus duo Scoti, unus Hispanus, reliqui Hiberni erant. Illi omnes in vicinum conclave dispositi, & signum invadendi expectare jussi sunt. Peracto igitur convivio cum bellaria illata essent, Leslæus misso qui portas arcis occludi, & attolli pontes præciperet, monet Geraldinum tẽpus esse destinata exequi. Ille dispositis qui ostia & aditus scalarum observarent, ne famuli Dominis auxilio accurrerẽt, & ignari conscios turbarent, cum sex delectis cœnaculum irrumpit. Inclamatoque. Vivat FERDINANDUS omnes strictis mucronibus conjuratos invadunt, ac frustra repugnantes interficiunt. Cæde patratâ iterum dubitatum de Wallensteinio, eodemne cum reliquis exitu conjungerent, an vivum vinctumque Cæsari traderent. Sed arduum hoc & periculo plenum videbatur incertis adhuc militum animis, quorum ipse plurimos largitione, benevolentiaque jam occuparat, non æquè deposituros curam vivi, quam memoriam defuncti. Tũ quoniam Illous super cœnâ affirmaverat, spacio tridui Wallensteinium plus, quam ante hac unquam, militum sub signis habiturum, timebatur, ne per infesta omnia aut certe suspecta tuto ad Cæsarẽ perduci posset Ergo decretum ut occideretur missusque ad perficiendã cædem Centurio Deverox cum fidâ suorum manu. Provecta nox erat, & Dux curis fessus in quietem compositus, cum Deverox dimissus ex arce irrumpit in hospitium Wallensteinii cum suis, effractoque cubiculi

Socii ejus interficiuntur.

Et demũ ipse.

bieuli

biculi ostio, consistentem ante lectum, nam ad subitum tumultum consurrexerat, hastâ secundum pectus transverberat. Eo vulnere statim exanimis procubuit, nullâ editâ voce, sive eam intercluserat repentinus terror, seu insitâ contumaciâ, nihil amplius profuturam, etiam in morte continuit. Visus tamen est loqui voluisse trepidatione labiorum, sed nulla vox eum conatum secuta est. At occidentium non interfuit utrum aliquid & quid diceret. Cadaver dein tapeti involutum, & curru ad arcem devectum est. Dein in scripta & literas ipsius diligenter quæsitum. Postero mane Butlerus convocatis ad se omnibus Tribunis, & Centurionibus facti hujus rationem exposuit. Quibus in fide Cæsaris confirmatis centum Equites ad intercipiendum Franciscum Albertum, Ducem Saxoniæ dimittit; Et ille nihil adversi veritus, quod Equites illos à Wallensteinio missos crederet, sine metu secutus, cum aliquantulum progressi essent, circumsistitur, armaque poneré & se in custodiam tradere jubetur. Ita Egram primum, & dein Viennam ad Cæsarem deductus est. Hunc exitum habuit Albertus Wenceslaus Eusebius Comes de Wallenstein, Meckelenburgii, Fridlandiæ, Sagani, ac Glogoviæ Dux, indulgentiâ fortunæ ad supremum pene votorum suorum apicem provectus, & inter tragica variantis fortunæ exempla nostro sæculo memorandus. Mors ejus pro studio partium nationumque varie accepta est. Neque defuére qui innocentiam inauditi atque indefensi adstruerent. Adeo nullus est magni momenti casus, qui non in utramque partem patronos inveniat. Porro Cæsar manifesto discrimini exemptus, post vota Deo liberatori persoluta, eos qui hāc necem patraverant donis liberaliter excoluit. Deinde in complices, ac conscios conspirationis quæsitum. Exercitui pars stipendiorū transmissa, & novus Dux impositus Cæsaris filius Ferdinandus III. Rex Bohemiæ Hungariæque. Qui ineunte Majo mense cum magno Procerum numero & Hungaricis subsidiis in Bohemiam ad exercitum progressus; recensitis copiis renovatoque sacramento, brevi res turbatas præsentiâ suâ composuit.

1634.

Novus Cæsarei exercitus Dux, Rex Hungariæ.

1634. posuit. Inde dimissis Leitomeritium Legatis, Trautmansdorfio & Questembergio, qui de pace cum Electore Saxoniæ agerent, cum maximâ parte copiarum ad Ratisponam obsidendam duxit, quam anno superiore Vinariensis interceperat. Urbem hanc tuebatur spectatæ virtutis Suedicus Tribunus, Larsius Kaganus cum Matthia Comite Turriano, olim rebellionis Bohemiæ principe; Inerant qnatuor millia peditum, deīn cōmeatuum & instrumenti militaris, quæque ad tolerandā obsidionem necessaria sunt, magna copia. Eo fortius oppugnantium impetum sustinuere. Qui utraque à parte cum hinc Ferdinandus Rex, inde Bavarici urgerent, post duorum tandem mensium moram, nullâ amplius liberandi spe ad deditionem compulsi sunt, mense Julio. Cui maturandæ conditiones tolerabiles datæ. Ut præsidium non nisi Cæsareanum imponeretur, & sua Civibus libertas religionis permaneat; Ut Sueci præsidiarii cum sex tormentis & militari inde pompa secure ad suos dimittantur; Illis liberum sit quantum velint curru sarcinisque secum deportare; Denique ut captivi atque obsides omnes utrimque sine lytro permutentur; nec cuiquam militum exeuntium fraudi sit, quod antehac Cæsari aut Bavaro militaverit. In has conditiones deditâ urbe sub exitum mensis Julii Suedici præsidiarii multum imminuto suorum numero exiére. Et mox præsidium à Ferdinando Rege impositum.

Capit Ratisponam.

Dum hæc in Bohemiâ atque ad Danubium geruntur, initio anni Udenheimium seu Philippopolis, ante annos aliquot ab Episcopo Spirensi Philippo Christophoro, in justi munimenti formam extructa, atque ita deinceps ab authore nominata, longâ obsidione in Suecorum potestatem pervenit, ad extremam rerum omnium penuriam ab Ottone Comite Rheingravio, & Smidbergio tribuno Suedico perducta. Simul Vinariensis & Birckenfeldius Duces, de conspiratione Fridlandicâ per internuncios edocti superiorem Palatinatum invadunt, inde in Bohemiam Wallensteinio in subsidium moturi. Alteram vero Danubii regionem atq; omnem fere Sueviam infestis excursionibus Gustavus

Res Suecorum in superiore Germaniâ.

Hor-

Hornius obtinebat, subacto Mundelheimio, Biberaco, 1634.
tum Campiduno ac Memmingâ, & quicquid ibi loci Cæsareis aut Bavaricis armis obtinebatur. Porro Palatinatũ superiorem Dux Bavariæ per Aldringerium haut multo post recepit. Qui Straubingâ primum, dein Sulsbaco, & Chamo potitus reliquam inde provinciam ejectis Vinariensibus & Birckenfeldicis in potestatem Bavaro asseruit. Sed breve id gaudium Aldringerio fuit. Nam subinde in Bavariam revocatus, quam subitâ incursione Vinariensis & Hornius invaserant, dum Landishuto in auxilium properat; & fractas ibi res submissis parcè copiis ab obsidione Ratisponensi sustentare nititur, in ponte super Isaram globo ictus occubuit, incertum suorum an hostium manu? Luxemburgi tenui sed honesto loco editus primam ætatem literis dedit. Ingenio prompto atque acri & naturâ vini abstinens. Dein militiam secutus quoniam ingenio & calamo valebat ab epistolis & commentariis fuit, A calamo mox ad ensem, atque arma manum transtulit. Apparuitque in utramque partem plurimum posse. Ita per omnes militiæ gradus tandem ad supremam in Bavarico exercitu præfecturam elatus fidelem operam Cæsari & Bavaro diu præstitit. Defunctum Bavarus intra Ratisponam egregiâ militari pompâ tumulari jussit. Landishutum vi expugnatũ à Suecis extremæ crudelitatis exempla pertulit. Melior fortuna per Westphaliam Catholicorum Principum exercitui sub ductu Godefridi Comitis Gelehnii fuit, qui initio veris evocatis ad se Bunninghausii & Metternichii Legionibus postquam copias suas ad decem fere millia explevisset Hoexteriam, quam Caspar Crugius Suedicus Centurio cum quadringentis præsidiariis tuebatur, vi cœpit. Cæsi præsidiarii ad vnum omnes, & quotquot civium in armis reperiebantur. Haud multo post Melander Hassicarum copiarum dux dum Legiones paucas magis explorandi quam pugnandi animo Visurgim versus dimittit, in fugam convertitur, octo signis amissis, & præfectis fere omnibus. Ita nullo jam resistente Gelehnius victoriæ cursum secutus Hammoniam, Lunamq; Monasteriensis diœcesis oppi-

Irrumpunt in Bavariam, Landishutum capitur

Mors Aldringerii.

Res in Wesphaliâ gesta duce Gelehnio.

oppida, & alias deinceps minorum nominum arces suæ potestatis facit. Sed nusquam magis quam in bello ludit fortuna. Georgius Dux Luneburgicus postquam Hassicas copias suis addidisset, Gelehnio aliquot millibus superior, depulsis ubique victoribus cum ad ineundum prælium frustra adducere niteretur, Hammoniam tandem Lunamque paulo ante capta recuperat. Inde ad ipsa Monasterii mœnia Gelehnianos insecutus cũ frustra eos commeatuum ac pabuli inopiâ, urbem vero ipsam speciosis conditionibus ad deditionem perpellere speravisset, majorem quam hostes penuriam passus, prior inde recedere coactus est, haud sine damno suorum; cum recedentium tergis Gelehniani acriter insisterent, plurimosque interciperent. Cæterum Luneburgicus ad urgendum inde Hildesium, quod diuturna magis quam acri obsidione cinxerat reversus, brevi eo oppido potitur. Hildesium Minda urbs Episcopalis, & multis jam annis à Lunæburgicis possessa, secuta est, est, sub finem anni hujus. At vero Elector Saxoniæ & si in fœdus Suedicum, quod tum Francofurti ad Mænum, tũ alibi in Germaniâ per diversos conventus celebrabatur, minime consentiret; tamen ut rerum suarum satageret, imprimis re Cæsaris per conjurationem ac mox cædem Wallensteinii turbatâ, in Lusatiam irrupit, præmisso Friderico Duce Altenburgico, Quem mox Arnehmius, & deinde Elector ipse cum robore exercitus secutus est. Budissinum præcipua Lusatiæ urbs petebatur. cui Goltzius Cæsareanus tribunus præerat cum præsidio non contemnendo, Is se peti conspicatus dum remorando hosti in suburbium flammas injicit, conspirãte forte in exitium vento, tanta repente ignium vis ac multitudo extitit, ut grassante in proximas civium domos incendio, tota urbs miserabili spectaculo deleretur magna strage hominum pecudumque. Ita ruinæ urbis Saxoni deditæ, Præfectus & præsidiarii cum sarcinulis, quæ incendium evaserant, permissi excedere. Gorlicio dein & cæteris Lusatiæ oppidis receptis Elector Dresdam rediit, Arnemio in Silesiam dimisso. Qui primo adventu fusis ad Lignitium Cæsareanis copiis dum

Contra Luneburgicũ & Hassos.

Gesta Saxonum in Lusatiâ & Silesiâ.

Bautzen.

dum pro suo in Silesiâ arbitrio dominatur, spacium Electori Brandenburgico dedit, ut Francofurtum ad Oderam Joannis Bannerii rerum Suedicarum per Pomeraniam Directoris auxilio reciperet. Inde junctis inter se consiliis Sueci Crossenam, Saxonici Glogoviam majorē post brevem obsidionem capiunt. Inter hæc duorum gregariorum militum non gregaria fides enituit. Capti erant à Saxonicis paulo ante pugnam ad Lignitium, ambo rei tormentariæ periti. Itaque in obsidione Gloggoviensi cum essent Cæsariarum partium, jussi in urbem ac suos jaculari, ita tormenta atque machinas direxerant, ut globus innoxio semper cursu capita ac tecta obsessorum supervolaret. Quâ demum re animadversâ cum ad suspendium damnati essent: Nihil territi, *perfidis*, inquiunt, *& quicunq; pretio magis quā fide castra sequuntur formidolosa mors sit. Nos Cæsari jurejurando addictos, cum nullum aliud crimen, quam fidem sancte servatam habeamus, cur mori pudeat?* Porro Saxones & Sueci ut Hungariæ Regem ab obsidione Ratisponensi averterent, conjunctis viribus in Bohemiam movent, positisque apud Pragam castris, oppugnationem urbis ejus moliuntur. Sed illustri exemplo hic fortuna Cæsaris eminuit, nam eodem die capta est Ratispona; Et Sueci Saxonesque à Lambojo & Colloredio Cæsareis Ducibus Pragâ depulsi, ac è Bohemia omni exturbati sunt;

1634. Item Brandenburgici & Suecorum.

Constantia duorū militum. Lotich. part. 2. l. 17. c. 2.

Inter hæc Rex Poloniæ Vladislaus cum apud Smolenscum urbem totâ hyeme castra Moscorum obsedisset, tandem mense Martio ad extremam commeatuum penuriam hostes adduxit, adeo ut solam abeundi libertatem pacti, omnem castrorum ac militatem apparatum Regi relinquere debuerint. Deinde victoriā prosequendo cū universo exercitu abeuntes insecutus ipsam urbem Moscuam, caput Provinciæ, petere instituit. Sed Moscos belli male hactenus gesti memoria, ac dein rerum necessariarum defectus, ne in ultimum discrimen omnia conjicerēt, ad pacem postulandam cōpulit. Data pax in has conditiones. Ut Rex Polonus abstineret titulo Ducis Moscuæ, renunciaretque omni juri in illum Principatum, quod anno hujus sæculi decimo per libera

Res Polonica, pax cum Moscis.

Pro-

1634. Procerum Moscorum suffragia acquisierat, proinde Moscos jurejurando fidei sibi præstito absolueret. Et legitimum Moscoviæ Ducem Michaelem Fedorovitiũ jam dominantem agnosceret. Contra ipse reciperet Ducatum Smolenscensem cum vrbe Smolensco, & Provinciam totam Severiam cujus amplitudo centum fere milliaria in longum, ac quadraginta in latum patet, Quæ ducentos jam annos à Poloniâ & Lithuaniâ avulsa sub continenti Moscorum jugo pene pro perditis ac desperatis habebantur. Pacem Moscovicam Turcica secuta est. Cum enim Moscorum maxime impulsu Imperator Turcarum bellum Polonis fecisset, re infeliciter gestâ, ac demum pace cum Moscis compositâ, ipse quoque arma temere sumptâ deposuit; Abazzio, principe Purpuratorum, quique à Moscis precio corruptus belli ejus præcipuus author fuerat, strangulari jusso. Sub anni finem duo Regis Poloniç fratres ex matre Constantiâ, obiere, Alexander natu minimus, annorum viginti & vnius, paulo ante ex Italiâ in patriam reversus; Et Ioannes Albertus Cardinalis atque Episcopus Cracoviensis, biennio Alexandro major.

Pax Mosco-Polonica.

Cæterum in Germaniâ Ferdinandus Rex Hungariæ post captam Ratisponam, haud diu feriatus disperso exercitu varia ad Danubium loca recuperat, Ibi contractis ad se Hispanicis atque Italicis copiis quas Ferdinandus Cardinalis & Princeps Hispaniarum, regendo Belgio destinatus secum adduxerat ex Italiâ Nordlingam urbẽ obsidione circumvallat. Ea valido â Suedicis præsidio tenebatur, cujus partem paulo ante Hornius immiserat, jusseratque urbem ad extremum tueri se in tempore auxilio futurum, Neque fefellit. Nam conducto vnum in locum exercitu quem ipse & Vinariensis divisum, regebant, tum Legionibus Wurtenbergicis, & quicquid demũ ex vicinis præsidiis deduci poterat, contra Nortlingam castra cum Cæsareis contulit, Diu dubitatum inter Suedicos Præfectos an prælii fortunam experirentur. Hornii ac reliquorum fere sententia erat cunctando, & fugiendo pugnæ aleam, frangere impetum ac primum ardorem Cæsareorum, qui cum deferbuisset, aut certe

Nordtlinga obsessa & præliũ inquo victi Sueci magnâ clade.

donec

donec Princeps Hispaniarum cum suis in Belgium discederet, rectius contra pauciores numero, languidioresq; pugnaturos. Neque tanti æstimandam unius urbis jacturam, ut propterea summa rerum in discrimen projiceretur. Sed pervicit sententia Ducis Vinariensis cum speciosa magis quam utilia in medium proferret; negaretque decorum Suedico & Protestantium nomini si paterentur, fidam urbem cui tam sancte de subsidiis promisissent, in ipso prope conspectu, ab hoste intercipi. Ita; prælio decreto, magno animo in Cæsareanos itum est. Nunquam alias toto hoc bello fœdiorem cladem Suedici accepêre; Vinariensis dextrum, Hornius sinistrum cornu tuebantur. Cum igitur superatâ initio convalle aliquantulũ feliciter pugnassent majore Cæsareanorũ vi repulsi post trium horarũ spacium in fugã conjiciuntur. Accessit in ipso prælii ardore improvisâ clades quæ nutantem jam Suedicam aciem in ipsum mox exitium propulit. Munimentum Cæsareani obtinebant loco editiore, ex quo crebris jaculationibus subeuntes impetebantur. Id Suedici summâ vi aggressi cedentibus consulto Cæsareanis occupaverant. Vix illi recesserant; cum momento, munimentum subjecto infra sulphureo pulvere, incensoque in sublime cum omnibus superstantibus excutitur. Late patuit ea strages, cum vicina etiam ac proxima quæque corriperet. Post hæc plane Suedicorum acies inclinari cœpit. Et equitatus præceptâ celeri fugâ peditatum destituit. Qui omni ex parte à superantibus numero Cæsareanis circumventus aut cæsus aut captus est. Fama est cecidisse duodecim fere millia quorum dimidium Rustici Wirtembergici fuêre; in quos acriore, ut fit, irâ victor miles desæviit. Capta sex millia; octoginta majores machinæ: trecenta utriusque generis signa, dein impedimenta atque apparatus militaris universus. Gustavus Hornius Suedicæ militæ ductor, unâ cum Comite Cratzio Ingolstadii nuper præfecto, aliiq; magno numero tribuni ac Centuriones in potestatem victorum pervenêre. Neque ipsis victoria hæc incruenta extitit. Cecidêre Octavius Aldobrandinus magnus Prior militiæ Melitensis, & Sylvius Piccolomineus; ex

1634.

Pugna ad Nordlingam mẽse Septẽbri.

Numerus cæsorum captorumq;.

1634. illustri Piccolomineorum familiâ magnæ exspectationis heros, præter alios gregarios non paucos. Bernardus Dux Vinariensis desperatâ re Canstadam primo, dein Heilbrunnam fugâ evasit. Ejus temeritati acceptam calamitatem cæteri adscripserunt, qui à summo certamine abstinere, & interclusis potius commeatibus Cæsareanos ad abeundum adigere, quod factu facillimum erat, suadebant. Par sine dubio Lipsiensi cladi, reddita clades fuit. Et mox Ferdinandus Rex exercitum dispersit, pars in Sueviam, Bavariamq; pars in Franconiam & Alsatiam ducta. Neq; jam vlla vrbs ausa resistere. Nordlinga mox, dein Heilbronna, Heidelberga, Herbipolis aliæq; pene omnes in eo tractu vrbes in fidē ac potestatem Cæsaris vi aut voluntariâ deditione rediere. Ita rebus ex animi sententiâ confectis Ferdinandus Rex rerum militarium curâ Matthiæ Gallassio commendatâ, Viennam; Princeps Hispaniarum suo cum exercitu in Belgium concessit, Visitata in itinere Coloniâ Agrippinâ vbi à variis Principibus, & Magistratu vrbis regali magnificentia exceptus est. Ejus adventus res Belgicas Procerum inter se dissidiis ac diffidentiâ non leviter turbatas statim erexit. Nam Rex Hispaniarum cum post defunctam Isabellam, Ducem Arescotanum ex primariâ Belgii nobilitate attinuisset in Hispaniâ, adhæc Principem Barbansonium aliosq; nonnullos, Antuerpiæ custodiri jussisset, magnus mox metus omnes invasit, Principesq; Espernonius & Comes Hēninius ex Belgio in Galliam profugiunt. Et correptis semel metu animis plurium fuga metuebatur, nisi Frāciscus de Mōcadâ, Marchio Aytona, qui interim Belgium gubernabat, proposito palam edicto, Regis nomine publicam omnibus securitatem fecisset, præter eos qui jam aut conjecti in carceres essent, aut spontaneâ ipsi fugâ crimen agnovissent. Cæterum haud multo post, hi etiam dimissi sunt, revocatumq; prius edictum, vno tamen ab hac gratiâ excepto Henrico Comite Montano, qui palam ad hostes Regis defecerat. Priusquam vero Ferdinandus Princeps adveniret Aytona Trajectum tentaturus, Argentillā validam ad Mosā arcem, atq; omni ad obsidionem

... copiâ instructissimam bidui spatio in suam potestatem redegit. Præfectus præsidii liber cum 1634.
suis ex pacto Trajectum dimissus properatæ deditionis pœnas capite luit. Hispani cum aliquo tempore apud Trajectum extructis munitionibus desedissent, tandem re infectâ ob ingruentem hyemem aliaq; castrorum incommoda recesserunt:

Mense Augusto Dusseldorpium improvisâ clade, graviter afflictum est, tactâ de cælo turri, quæ pulverem tormentarium asservabat, qui repente incensus, convulsam ex imis fundamentis turrim in vicinum Rheni littus dejecit, miserabili strage hominum ædiumque juxta adstantiũ. quæ eo gravior fuit quia mediâ de nocte cunctis in quietem compositis inopinata advenit. Præbuitque speciem ruituri mundi, cum eodem temporis momento & stridor fulminis, fragor nubium & mota ex imis visceribus terra, disrupta tecta, trabes, parietes, denique sua cujusque domi calamitas, omnium oculos, aures, animosque percellerent. Magnam vim pulveris fuisse tradunt. Neque defuerunt, qui somno non interrupto tantæ calamitatis sensum transmisêre. Sed hos sepultos magis quàm sopitos dixeris. Centum fere mortales aut subitâ ruinâ oppressi, aut gravi aliquo vulnerè afflicti sunt, ædificiorum pro spacio urbis damnum non leve extitit, cum nulla fere domus aliquam cladis partem non senserit Prodigia quoque varii generis nunciata sunt. In Marchiâ Brandenburgensi sanguine, & sulphure pluit, & infans sub aquis repertus est viginti vulneribus confossus. In Anglia terra movit, & duo flumina exaruêre; rursum alia palus excrescentibus aquis ita intumuit ut multa ædificia, subitâ inundatione abriperentur, Apud Dresdam in Albi flumine Canis marinus captus. Halæ Saxonum in horto quodam suburbii vivarium in sanguinem commutatum, quod idem ante Lipsiensem ac Lutzensẽ pugnas evenisse commemorant. Haud multò post in Cænobio Hamersleben prope Halberstadium fons per integram noctem sanguine manavit, apud Hamburgum ac per Holsatiã multi pagi, atque

1634. [illegible] pecudum millia aquis submersa. Mense Octobri natu major Daniæ Princeps Christianus V. Magdalenam Sibyllam Electoris Saxoniæ filiam in matrimonium duxit, celebratæ eæ nuptiæ in magno Legatorum conventu Coppenhagæ, regio apparatu. Obiére per idem tempus Fridericus Ulricus Dux Brunsvicensis sine liberis; & Joannes Fridericus Dux Holsatiæ atque Archiepiscopus Bremensis; Et Otto Ludovicus Comes Rheni, qui diu partem Suedici exercitus per Alsatiam, & vicinas regiones duxerat. Illi in Imperio Legionum Otto frater successit. Galli quoque irritato matrimonio quod Dux Aurelianensis, frater Regis, paulo ante ex Belgio in Galliam reversus, cum Lotharinga jam pridem contraxerat, reliquam Lotharingiæ partem nemine resistente in suam potestatem redigunt, Duce Carolo ad conquirenda à Principibus auxilia, in Italiam digresso.

Philippiburgum Cæsarei recipiunt.

Cæterum anni insequentis initium Gallis in Germaniâ infaustum exstitit, amissâ Philippopoli validissimâ ad Rhenum arce, quam anno superiore à Suedicis longâ obsidione occupatam magnâ auri summâ redemerant, arcemque belli, & horreum destinaverant, invitante loci situ, operibus & naturâ munitissimo. Casparus Bambergerus arcis illius nuper Præfectus tali eam stratagemate recepit. Selectos aliquot milites in morem agrestium vestitos, abditis intra vestimenta asciis securibusque præmittit in urbem qui venalia importarent, remanerentque per noctem in varia hospitia dispositi. Ipse dein cum idonea manu noctu fossas ac munimenta supergressus, loco ubi id arduum minus fore jam ante præsciuerat, postquam vallo potitus est, primam vigilū stationem obtruncat, inde cum auxilio eorum qui jam urbem intraverant portam unam effringit. Ita immissi continuo equites arcem capiunt. & paucis qui resistere ausi erant interfectis, reliquos in deditionem accipiunt. Magna vis instrumenti militaris ac commeatuum inventa, præter tormenta majora centum & triginta. Ita unicâ nocte nullo suo incommodo Cæsareani recuperant, quod toto propè biennio à Suedicis partum erat,

magno

magno ſumptuum ac temporis damno. Non multo poſt Auguſta Vindelicorum, ſtatim poſt cladem Nordtlingenſem, à Bavaricis obſeſſa, atque ad extremam inopiæ neceſſitatem redacta deditionem fecit. Fama eſt non abſtinuiſſe quoſdam ab humana carne. Satis conſtat carni equinæ, felibus, canibusque & muribus pretium fuiſſe, adeo vt fame longe plures quam ferro aut vi hoſtium perierint. Novo dein præſidio Cæſar Ottonem Henricū Comitem Fuggerū impoſuit. eodem penè tēpore diverſis exercitibus Ulma, Norimberga, Hersbrucca, Francofurtum ad Mænum urgebantur. Lamboius Coburgo Saxoniæ Ducum ſedi imminebat, Bernardus Dux Vinarienſis refecto quantū licuit exercitu, ac Gallicanis aliquot copiis auctus Spiram paulo ante à Bambergero captam facilè recipit. Dux Lunæburgicus & Haſſi redactâ in poteſtatem Mindâ, Nyenburgum obſidebant. Ita flagrante adhuc ubique bello, quod Suedici novo apud Wormatiam conventu reparare omni ope nitebantur, tandem pax inter Cæſarem atque Electorem Saxoniæ emerſit. Ea Leitomeritii primum, dein Pirnæ ſtudioſis tractatibus quæſita, demum Pragæ in has conditiones concluſa eſt. 1634. *Bavarici Auguſtā.*

Bona *Eccleſiaſtica* mediata ante Pacem Paſſavienſem à Proteſtantibus occupata, vi tranſactionis illius, iiſdem ſalva & intemerata nunc & deinceps ſemper permaneāt. Immediata vero ante & poſt Tranſactionem Paſſavienſem à Proteſtantibus occupata, quotquot eorum anno 1627. 12. Novembris poſſederunt, eadem ad annos quadraginta quietè ac ſecurè poſſideant, & ſi quid à nominato tempore iis per Catholicos ablatum ſit, integrè reſtituatur, exceptis bonis illi pro quibus ante præfinitum terminum lis mota, & in judicium Cameræ Imperialis introducta fuerit. Pari modo Catholici quæ ad 12. Novembris 1627. habuerunt, quiete retineant, & ablata fideliter iis reſtituantur. Status autem Politicus in iiſdem bonis item Electiones, Poſtulationes, Menſes Papales ita uti dicto tempore in uſu fuerunt utrimque ſerventur. Uſus vero ſeſſionis ac ferendi ſuffragium, vi eorundem bonorum in conventibus quidem Provincialibus *Pacificatio Pragenſis.*

1635. continuetur, in Comitiis autem Imperii interim intermittatur. Exercitiũ Religionis ita uti 12. Novemb. 1627. fuit, inter Catholicos & Augustanos imperturbatum relinquatur, & occurrentes hoc in casu controversiæ, per Judicium Imperiale Aulicum, vel Cameram Spirensem componantur. Durante hoc spacio quadraginta annorum, intra primum decennium instituatur tractatus de pace universali ac perpetuâ, quæ si intra id spaciũ confici atque obtineri non possit tota nihilominus controversia in eo statu remaneat, in quo fuit 12. Novembris anno 1627. salvâ semper Cæsaris supremâ authoritate, ac jure controversiam illam moderandi. Archiepiscopatũ Magdeburgensem Augustus Electoris Saxoniæ filius possideat & Christiano Wilhelmo Marchioni Brãdenburgico dum vivit, quotannis inde duodecim Imperialium millia persolvat. Quatuor præfecturas ejusdem Archiepiscopatus Querfurtum, Gutterbok, Dama & Borck, Elector Saxoniæ jure feudi ab Archiepiscopo Magdeburgensi obtineat. Episcopatum Halberstadiensem Leopoldus Wilhelmus Cæsaris filius possideat; Et in Archiepiscopatu Bremensi Religionis Catholicæ & Augustanæ exercitium uti 12. Novembris anno 1627. fuit, permaneat. Libera Imperii nobilitas juxta transactionem Passaviensem Augustanæ Confessionis exercitio libere fruatur. Civitates Imperiales quæ interim cum Cæsare aut Ducibus ipsius pactæ sunt, in iisdem pactis permaneant. Cæteræ pace Religionis gaudeant. Donauerdam Elector Bavariæ Imperio restituat, quamprimum ipsi de sumptibus in bellum expositis satisfactum fuerit. In Regno Bohemiæ, & cæteris Austriacis Provinciis, & si Elector Saxoniæ summopere urgeret, Cæsar liberum confessionis Augustanæ exercitium nequaquam permittere voluit. De Silesiâ & Lusatiâ separatis tractationibus conventum. Reformatio Cameræ Spirensis ad generalia Imperii comitia, dilata, item Judicii Imperialis Aulici. Legati & Oratores Principum Protestantium in Aulâ Cæsaris degentes, ratione Religionis nullâ molestiâ afficiantur. Electoratus Palatini maneat Maximiliano Duci Bavariæ, & Lineæ ipsius

ipsius Wilhelmianæ. Viduæ tamen Friderici IV. Electoris, dos relinquatur, & Proscripti Friderici Filiis, si ad obsequium Cæsaris redierint, dignum conditione eorum alimentum præstetur. Duces Brunsuicenses quater centena millia Imperialium Tillianis hæredibus assignata, iisdem persoluant intra spacium octo annorum, ita vt primo anno in nundinis Lipsiensibus persoluant quinquaginta millia, cum pensione annua reliquorum, & ita consequenter. Ducibus Megapolitanis, si hanc pacem probaverint, ignoscet Imperator, eosque in statum pristinum restituet. Omnia loca ab adventu Regis Sueciæ Gustavi Adolphi in Imperium anno 1630. Cæsari, eiusque sociis ablata, quæ adhuc in potestate Protestantium sunt: iis ad quos spectant, fideliter restituantur. Pro recuperatione cæterorum, locorum quæ adhuc sunt in manu exterorum Principum Galliæ aut Sueciæ, aliorumque qui Status Imperii non sunt, aut etiamsi sint tamen in hanc pacem non consentiunt; Elector Saxoniæ & cæteri hujus pacis participes Cæsarem omni ope juvabunt. Vicissim Cæsar ac socii ipsius omnia á se occupata ab anno 1630. antiquis possessoribus atque in hanc pacem consentientibus restituent. Præterea Cæsar omnia bello Danico ab anno 1625. occupata & nominatim Wolfenbeutelium & Nienburgúm antiquis Dominis reddat. Electori Brandenburgico si in hanc pacem consenserit investitura in Ducatum Pomeraniæ dabitur. Omnes in hanc pacem consentientes vires & consilia jungent vt exterarum nationum hostiles exercitus, maxime Suedicus, ex Imperio amoveantur, viâ si fieri possit amicâ, alias bello ac societate armorum, & loca ab iis occupata prioribus Dominis restituentur. Philippiburgum in potestate Imperatoris pro commodo Imperii permaneat. Captivi intra unius mensis spacium vtrimque liberi dimittantur. Quibuscunq; intra decem à publicatione & notitiâ dies hanc pacem recipientibus generalis offensarum oblivio sive amnestia conceditur, exceptâ causâ Palatinâ & Bohemicâ, item aliquibus personis quas Cæsar separatis literis expressit; quibus tamen

1635.

1635. per hoc ad Cæsareæ clementiæ thronum via non præcluditur. Si qui Status jam ante, extra hanc pacem, cum Cæsare separatim transegerint, id ratum inviolatumque permanebit, neque ex his conditionibus immutabitur. In dictam Amnestiam etiam recipiuntur nationes exteræ dummodo omnia hoc bello ab anno 1630. occupata prioribus Dominis restituant. Cæsar retinebit exercitum & cum eo Elector Saxoniæ cæterique in hanc pacem promittentes Principes ac Civitates copias suas conjungent, præstitoque Cæsari atque Imperio novo sacramento, Is deinceps *Cæsaris & sacri Romani Imperii exercitus* vocabitur. Ex quo Elector Saxoniæ partem, reliquum Cæsaris Filius Ferdinandus III. Hung. & Boh. Rex aut is atq; ii quem aut quos Cæsar deinceps nominabit, gubernabunt, atque adversus hostes Imperii & hujus pacificationis ducent, donec Imperio optata pax, & cuique suum juxta hujus transactionis leges restituatur. Disciplina & Leges militares, descriptio hibernorum, & præfectiones cæteraque incommoda bellica, pro durantis belli necessitate, ex æquo & bono, juxta sanctiones Imperii sanctè & integrè ordinabuntur. In stipendium autem militare quilibet Elector Princeps ac status Imperii hanc pacem acceptans centum & viginti pensiones menstruas, intra hujus & insequentis anni spacium conferent, eum in locum quem singulis supremus Imperii Questor pro more designaverit. Cæsar ex consilio & consensu Electorum generalem Imperii conventum quamprimum indicet, in quo reliqua belli administrandi ratio, communi omnium consilio definietur. Interim nemo ultra id, quam hac transactione placitum, contribuere tenebitur. Post conclusionem hujus pacis omnia fædera, uniones, & conventiones privatæ huic paci contrariæ eorumque juramenta sint abolita. Imperator cum vicinis Dynastis, qui nihil adversus Imperium moliti sunt, pacem & amicitiam colet, Reliquos vero status Imperii obsequentes omni amore ac benevolentiâ, uti & illi vicissim Imperatorem debita fide, obsequio, & reverentia, omnes vero se tam Catholicæ quam Augustanæ Confessionis cultores mutuo amore,

Der Röm: Kayserl. Mayt: und deß Heyligen Röm: Reichs Krieges Heer.

120. Monat/nach dem einfachen Römer Zugh.

& concordiâ complectentur. Quæ hic definita non sunt 1635.
eorum declaratio ex sanctiónibus Imperii petatur, quæ si præsenti paci in aliquo articulo adversentur, ei tamen nulla ratione obstare debebunt. Hæc pacificatio inter Cæsarem & Electorem Saxoniæ privatim, pro toto Imperio inita, in nullum Imperii aut status præjudicium aut exemplum cedat, quodque jam exprimente necessitate factum, deinceps non nisi in generalibus Imperii conventibus, ad quos ejusmodi tractatus spectant, perficiatur. Nihilominus hæc pax, post quam ab Electoribus ac Statibus Imperii, aut majori eorum parte acceptata fuerit, pro communi atque inviolabili constitutione nũc & deinceps habeatur & reliquis Imperii sanctionibus inseratur.

Reichs abschendẽ.

In hunc ergo modum pace conclusa instrumentum quidem unum Cæsari, alterum Saxoni, ac tertium Electori Moguntino ad Cancellariam Imperii deponendũ traditur. Inter eos vero quos Cæsar ab Amnestiâ excludendos censuit hi maxime fuére, Primo transfugæ qui deserta Cæsaris militiâ non impetratâ missione hostium partibus accessissent. Deinde omnes Fridlandicæ conjurationis participes. Præterea multi Comites Lowensteinii, Erpacenses, Widani, Maximilianus Pappenheimius, Fridericus Hohenloicus, Hannovio-Muntzenbergici, Lichtenbergici Isenburgo-Budingenses, Dux Wurtenbergicus, Fridericus Marchio Durlacensis, Comites item Oetingenses & Eberfteinius Baro de Freybergh, Iustingen, & Oepfingen aliique nonnulli. Quibus nihilominus ad Cæsaream clementiam ac gratiam aditus non præcluderetur, quamprimum desertis hostium partibus illum cum debita submissione, ac fide quæsivissent. Guilielmo Landgravio Hassiæ beneficium Amnestiæ oblatum, si de fide & obsequio in futurum sufficienter caveat: & in pacificationem prædictam sanctè & serio promittat. His ita constitutis postquam Viennæ & per Bohemiam Saxoniamque ac deinde in cæteris Imperii urbibus pax Pragensis publicari cæpta est, variæ mox urbes ejectis Suedicis præsidiis ad obsequiũ Cæsaris rediére. Prima fuit Norimberga, dein Ulma

Exclusi ab Amnestia. Lotich. part. 2. lib. 21.

Effectus pacis Pragensis.

1635. Cæsareanis exercitibus proximæ. Francofurti apud Mænum res non sine sanguine peracta est. Cum enim ejus urbis partem quæ trans Mœnum est Joannes Vicethumius Tribunus Suecicus cum valido præsidio obtineret, neq; inde vellet recedere quantumuis à Magistratu rogaretur, qui jam ante cum Rege Ungariæ & Legato ejus Matthia Gallassio transegerat; tandem vi expelli cæpit, primum quidem propriis Francofurtensium viribus, dein ope Gallassii & Lamboii cum parte Cæsareani exercitus. Sed & Elector Brandenburgicus, & Guilielmus, Vinariensis, & Georgius Lunæburgicus, Duces, Pacificationi Pragensi subscripsêre. Solus pene inter omnes Imperii Proceres Wilhelmus Landgravius Hassiæ arma adversus Cæsarem retinuit, sociavitque cum Bernardo Duce Vinariensi. Atque ad hos demum omnis in Imperio Suecorum societas pervenerat, Itaque nemo non existimabat illos quoque communi omnium consensui subscripturos, aut si id facere plane detrectarent, remedia in promptu fore, quibus aut ad pacem necessariam compelli, aut certe ex Imperio vi atque armis exturbari possent. Et jam fortuna ubique affulgebat, Rheno prope omni, & magnâ Imperii parte per diversos Duces recuperatâ. Elector quoque Saxoniæ magno reducendæ pacis desiderio cum Axelio Oxenstirnâ, & Joãne Bannerio Suedicæ militiæ supremo, de conditionibus pacis avidissimè tractabat. Cæterum fata Germaniæ aliud volvebant, & Sueci à communi Protestantium pacificatione exclusi, quorum rem tantis incremẽtis auxetant, & amissione Regis sui, in eam fortunam, quantam unquam sperare poterant erexerant; multo magis ad instaurãda arma incubuêre. Eum in finem celebratis apud Stocholmium comitiis uti uni bello potentius insisterent, elapsas cum Polonis inducias, ad annos viginti sex, nempe ad undecimam mensis Julii diem, Anni 1661. continuant, confirmantque.

Saxenhaussen.

Induciæ Suecorũ cum Polonis ad an.

Stumdorffii inter Poloniæ ac Sueciæ Legatos conventum est. Polonicæ Legationis Princeps erat Jacobus Zadzik Archicancellarius Regni, & Episcopus Cracoviensis, Sueci Pontum de Garde, Joannem Vran-

Vrangelium, Oxenstirnam juniorem, & Abrahamum Udenhofium miserant. His à diversis Principibus conciliatores accesserant Claudius Memmius de Avaux, è Gallia, Duglaius Comes ex Angliâ, tum alii ab Hollandis & Electore Brandenburgico. Propositum quidem omnibus erat universali & perpetuâ pacificatione Poloniam Sueciamque componere. Sed quod Rex Uladislaus, & fratres ejus germani, titulo Regis Sueciæ, & jure in id regnum abdicare se nollent: non nisi ad constitutum tempus induciæ iniri potuêre, his maximè côditionibus: Primum ne durantibus induciis quicquam hostile aut Polonia in Sueciam, aut Suecia in Poloniam, subjectasque Provincias moliantur. Deinde ut Elbingam, Mariæburgum, Dirsaviam, Bransbergam, Pilaviam aliaque loca occupata in Borussiâ, Regina Sueciæ regno Poloniæ restituat, cum omni sacrâ supellectile templorum, item instrumento bellico, & actorum publicorum archiviis. In Livoniâ quidquid utraque pars possedit sub præteritis induciis, id quoque sub his possideat. Rex Poloniæ condonet omnes offensas iis qui Regis Sueciæ partes secuti sunt. Elbinga privilegia sua antiqua salva retineat, & libertatem Religionis templum tamen primarium seu Parochiale in usum Religionis Catholicæ relinquat, & jusiurandum fidelitatis Regi & Regno Poloniæ præstet. Si quis ex Civitatibus restitutis migrare, & bona sua divendere velit, id ei durante triennio liceat. Exules Sueci securi in patriam redeant. Commercia utrimque libera sint, & navigatio Dunæ fluvii ad portũ Rigensem secura præstetur, & modus vectigaliũ servetur qui ante hoc bellum fuerat. Pro injuriis circa confinia regnorum occurrentibus deligantur utrinque Judices qui eas dirimant. Durantibus his induciis agatur de pace perpetuâ, quæ si non successerit, nihilominus induciæ integræ maneant, & servẽtur. Pacta hæc confirmentur decreto Comitiorum generalium regni Poloniæ, ac ab Uladislao Rege, & Christinâ Reginâ & Administratoribus Regni Sueciæ subscribantur. His ita pactis conventisque Sueci quidquid in Borussiâ occupaverant Regi Poloniæ restituunt, & eo

1635. nos 26. Piasce.

dein

1635. dein metu soluti ad instaurandum bellum Germanicũ, ex quo illis magna virium pars per pacificationem Pragensem decesserat, incubuêre. Cæterum oportunè illis accidit ut per idem tempus Galliarum Rex Ludovicus (postquam jam diu ante inter ipsum & regnum Sueciæ de mutuo fœdere, certis conditionibus conventum fuerat) denuntiatâ palam hostilitate in Cæsarem ac Regem Hispaniarum diversis exercitibus Hispaniam, Germaniam, Italiamque & Belgium peteret. Quod bellum quo deinceps ardore, quâque fortunâ, & quantò rei Catholicæ in Germaniâ detrimento gestum sit annis insequentibus narrabitur. Primam ejus belli calamitatem sensit Philippus Christophorus Elector Trevirensis, qui jam pridem ut Suedicam à se tempestatem depelleret, in partes ac præsidium Regis Galliæ transiverat, invitis quidem Canonicis Metropolitanis & cæteris ejus ditionis Ordinibus, qui magis ad præsens Hispani Regis ex Belgio auxilium, Cæsarique & Imperio affinem Principem adspirabant. Igitur mense Martio Hispaniensis Lucemburgi Gubernator, Comes Embdanus, cum Barone Metternichio, adsumptà ex vicinis præsidiis idoneâ militum manu, eâque navigiis impositâ, secundo Mosellâ silẽtio vectus, Augustam Trevirorũ improvisò capit, paucis cæsis qui ex Gallicano præsidio, initio ausi erant resistere. Elector ipse etsi multum repugnans, libertatemque suam & privilegia obtestatus, captivus Bruxellas primum, dein Gandavum, ac demum Viennam ad Cæsarem abducitur, liberali ubique & honoratâ custodiâ habitus. Treviris sufficienti Hispanorum præsidio communita, revocatique extemplo & in locum priorem repositi, quos iniquitas & mutatio temporum inde expulerat.

Belli Gallici initiũ contra Austriac.

Treviris capta cũ Electore.

Inter hæc Elector Bavariæ cum Mariâ Annâ Ferdinandi Cæsaris primogenitâ matrimonium Viennæ celebravit. Junxit novos sponsos Cardinalis Dieterichsteinius in magnâ Principum coronâ, inter quos præter ipsum Cæsarem, Leopoldus Guilielmus Archidux, Albertus Dux Bavariæ, Joannes Casimirus Princeps Poloniæ, Wolffgangus Wilhelmus Juliæ ac Montium Dux,

Matrimonium Bavari.

Dux, Princeps [illegible], dein Hiſpanicus, Danicus, Florentinus, Sabaudicus; Holſatusque Oratores eminebant. Nuptiis de more, regiâ magnificentiâ atq; apparatu celebratis; Elector cum nova Conjuge in Bavariam revertit. 1635.

Per idem tempus adoleſcens quidam ruſticanus in Boruſſia novum vitæ periculum novo atque audaci remedio evitavit. Andreas Grunheide vocabatur, ex Grunvvalda, qui locus ſeptem à Regioſmonte milliaribus diſtat, oriundus. Is diu ſtomachi languore laborabat, atque ideo vomitionibus aſſuetus, cum aliquando pro more ſuo arrepto cultello, manubrium ejus in fauces immitteret, gulæ ad vomitum ſtimulandæ causâ, cultellus forté è manibus elapſus, gulam profundius ingreditur; ac demum, etſi ægrè, in ſtomachum ipſum deſcendit. Certè non erat officina hæc quæ ferrum concoqueret. Neque natura viam idoneam, qua ſe novus hoſpes ejiceret, præparaverat. Igitur ancipiti malo, & haud dubiè in exitium hominis vergenti, anceps quoque & ſtrenuum remedium conſilio Medicorum Regiomontanorum adhibetur, quod eiuſmodi fuit. Aegro firmis aſſeribus fortiſſimè alligato conſtrictoque; ne verſando ſe, curam Magiſtri turbaret, (cum jam ante ad eliciendam ferri aciem medicamentum magneticum affectis partibus per dies aliquot applicuiſſent) Chirurgus paulo infra coſtas ſiniſtri lateris, apta ad id novaculâ aperire corpus ad ipſum uſque ventriculum cœpit, tum pertentato eo, apertoque levi è vulnere cultellum extrahit. Aeger dein adhibitis fomentis, & debita curatione brevi planè convaluit. Cultellum teſtem miraculi, Rex Poloniæ per idem forte tempus Regiomontem intrans, ad ſe recepit, dimiſſo medico ſuo Caſparo Craftio qui infirmum & qualitatem vulneris diligenter inſpiceret, atque ad ſe referret. Eodem anno Cratzius & Schafgotſius Comites, & Tribuni Cæſarei capitis ſupplicio affecti ſunt. Hic conſpirationis Wallenſteinianæ particeps, & conturbandæ Sileſiæ præpoſitus: Ille ſuſpectæ primũ fidei, dein manifeſtus transfuga ac deſertor. Cæteri Fridlandicæ conjurationis complices aut perpetuis carceribus mancipati, aut in exilium ejecti ſunt.

Prodigiũ Medicũ. Potich. p. 2. lib. 22. c. 2.

Porro

1635. Porro in Belgio Geldrienses Præsidi[illegible] [illegible]mum munimentum, quod superiore sæculo Martinus Schenkius, in Rheni divortio exstruxerat, improviso astu intercipiunt. Mille & quingēti erant, veterani pedites, qui silentio comparatis pontonibus navigiisque, intempesta nocte munimentum admotis scalis undique invadunt. Cæsi omnes qui initio ausi erant resistere. Et Gubernator ipse, è somno exsiliens, sicut erat sine veste, fortissimè dimicans occubuit. Amissi tamen oportuni munimenti nuncius graviter perculit Ordines Belgii confœderatos. Itaque negocium Orangio datum ut molesti inde Hospites quamprimum exturbarentur. Atque is mox præmisso Guilielmo Nassovio obsidionem omni ope instituit. Sed Præsidiarii locum fortiter captum pari constantia defenderunt, donec in annum usque insequentem, ferro atque igne & contumacia oppugnantium ad extrema redacti necessitati cesserunt. Utrique egregiam laudem consecuti. hi quod cæperint, strenueq; defenderint. Illi quod ad recuperandum nullam occasionem studiumq; neglexerint. Per idem tempus, longorū bellorum indubitata appendix fames primum, deinde pestis invaluit. Utrumque malū è superiore Germania exortum facilè se in reliquas Provincias diffudit, tanta aliquibus in locis, atq; in Alsatia maximè rerum omnium penuria, ut multi ad nefandos atque abominabiles cibos compellerentur, pagis plerisque desertis exhaustisque, dum inquilinorum alios in exteras terras vitæ servandæ desiderium expulit, alios dira fames, aut ex novi victus insolentia orta contagio extinxit. Inter hæc tamen longi etiam ævi, & supra mortalis spacii brevitatem diuturni exemplū Anglia protulit, si vera fama est. Is Thomas quidam Parrus fuit ex Pago Alberburio in Salopiæ comitatu, anno 1483. sub Eduardo Rege genitus, & hoc demum anno defunctus postquam annos centum & quinquaginta duos, admirabili sanitate & viribus corporis transegisset. Anno quarto supra centesimum adhuc procreationi liberorum suffecit, trāsivitque vigesimo supra centesimum, ad secundū matrimonium, Simplici victu, & lacticiniis potissimum sine ulla

Geldrienses intercipiunt munimentum Schenckianum.

Lotich. part. 2. lib. 25. fine.

ulla medicorum opera usus. Vino ac cerevisia etiam crassiore, ac lupulo infecta semper abstinuit. Adeo natura vili & parabili sumptu in longum producitur, neque alibi facilius quàm in hospitio sobrietatis seram & validam senectutem reperias. 1636.

Sub initium anni insequentis qui fuit sæculi hujus sextus supra trigesimum inter Electorem Saxoniæ, & Joannem Bannerium Suedicæ militiæ supremum, postquam diu Elector de Suecorum è Germania discessu frustra transegisset, res ad arma deducitur. Et Suedici multò crudelius quam unquam alibi in ditiones Saxonis invadunt, occupato munimento Werbeniano, dein urbibus vicisque apud Havelam & Salam fluvios miserè expilatis. Saxoni Melchior Hatzfeldius cum Legionibus aliquot subsidio missus exultantem levibus victoriis hostem facilè oppressit. Recuperata inde Havelberga, aliaque loca quæ Suedico præsidio tenebantur, demum & Magdeburgum acri obsidione aliquamdiu constrictum in potestatem Saxonis pervenit. At haud multo post, ut incerta bellorum fortuna est, Bannerius aliquot millium è Suecia supplemento auctus Luneburgum invadit, inde Saxonicos apud Wittstochium assecutus, gravi clade profligat, & Werbenam usque compellit, relictis omnibus retro impedimẽtis ac rerum militarium apparatu. Mox cum Joanne Vrangelio, qui paulo ante Garcium in Pomerania Cæsarianis abstulerat Marchiam Brandenburgensem, quod Elector ille Pacificationi Pragensi subscripserat, expilationibus devastat. Inde transmisso Albi in Thuringiam copias infundit, & Erphordienses jam etiam ad pacem Pragensem spectantes, certis conditionibus in potestatem accipit. Non minor per Hassiam Westphaliamque ea æstate belli tempestas detonuit. Landtgravius Hassiæ Guilielmus diu an Pacem Pragensem admitteret cunctatus, tandẽ eâ repudiatâ & aliquot Suedicarũ legionum auxilio confirmatus repente ad arma consurgit, Hannoviamq; validissimum prope Francofordiam munimentum, ac jam pœne à Cæsarianis ad extrema redactum, pulsis inde oppugnatoribus obsidione liberat,

Gesta inter Saxones & Suecos.

Inter Hassos & Cæsarianos.

Inde

1635. Inde ipse rursum à majore Cæsarianorum numero, Duce Getzio, in Westphaliam ac Phrisiam repulsus magnis exactionibus Provinciales exhaurit; Getzius interea totam prope Hassiam hostili more perpopulatus & mox inde in Westphaliam regressus Paderbornam ac Susatum subitâ vi ad deditionem cogit. Tremonia dein, & Werla, & Hammonia ejectis Hassicis præsidiis eundem casum subiére. Dum hæc in Saxoniâ & Westphalia geruntur, Rex Hungariæ Ferdinandus cum potissimâ Imperialis exercitus parte Rheno ac Mosellâ superatis, variis locis, ac diversis Ducibus Galliam aggreditur evulgato ac præmisso scripto quibus hostilitatis illius causas longe exposuit; Quarum hæ erant præcipuæ, quod Rex Galliæ contra nuperam Mantuani belli pacificationem Ratisponæ conclusam cum Cæsaris & Imperii hostibus colluderet; quod Regem Sueciæ, & Duces ipsius armis, pecuniâ, militibus commeatuque juvaret. Quod urbes Imperii aut invaderet ipse, aut ab hostibus aurō redemptas suis præsidiis confirmaret, magno libertatis Imperii præjudicio, cui hæc exterorum Regum, ac Principum molimina semper suspecta fuerint. Et sane per idem tempus Dux Vinariensis Gallicis auxiliis suffultus, Tabernas Alsaticas, Princeps Condæus Dolam in Burgundiâ premebat. Tabernarum præsidio Mulheimius Chiliarcha præerat, qui re ad extremum deductâ, honestis tandem conditionibus deditionem pactus est. Dolæ obsidio partim interpositu Helvotiorum, partim Caroli Lotharingiæ Ducis adventu soluta. Ex alterâ Galliæ parte qua Belgium spectat Ferdinandus Cardinalis ac Gubernator Belgarum haud segnius bellum movit, infuso in Piccardiam exercitu, qui Ciapellâ, Carbejâ, Castelleto aliisque nonnullis locis facile occupatis, ad ipsam prope Parisiorum metropolim duce Joanne Verdano copias ac terrorē pertulit. Cæterum Rex Galliarum Ludovicus tot undique invadentium hostium strepitu excitus evocatâ omni prope nobilitate in Piccardiam progressus Corbejam & alia nonnulla oppida recuperat, Inde Hispanos in Belgium & hiberna rejicit, Cæsarianos duce Gallassio justo cum exercitu

Inter Cæsarianos & Gallos causa belli hujus.

1636.

exercitu Galliam ingressos fame ac rerum omnium penuria, quam ipsi populando effecerant, iterum in Germaniam trans Rhenum compulit, redactis ad tantam paucitatem legionibus centuriisque vt justo prælio majorem cladem accipere non potuerint. Sed non exercitum modo, verum & omnes circa Rhenum regiones ingens sub id tempus fames afflixit, vt non villæ tantum pagique sed urbes etiam dilapsis passim incolis desererentur.

Comitia Ratisponensia.

Inter hæc Cæsar per pacificationem Pragensem pacatâ vt cunque Germaniâ, simul curis & ætate fractus, ingravescente indies valetudine, de successore Imperio cepit prospicere. Itaque comitia creando Regi Romanorum Ratisponam indici jubet, eo præter Cæsarem, Filiumque Ferdinandum, Electores, Moguntinus, Coloniensis & Bavarus dein Legati Saxonis & Brandeburgici advenére. Trevirensis in custodiâ habebatur. Aderant præterea Anglicani, Poloni, Tartarici aliorumque Principum Oratores alii aliis ex causis. Porro Cæsar coram Electoribus præsentibus legatisque absentium causam conventus illius prolixe exposuit: Summa orationis erat, Quoniam ipse sub graui hactenus Imperii & curarum onere, ad eam paulatim virium ac valetudinis imbellicitatem pervenerit, vt haud diu amplius tanto ponderi ferendo par esse possit, cupere atque optare vt Electores sibi de socio laborum, Imperio de Rege Romanorum provideant; Id ad sui non minus solatium ac levamen, quam Imperii stabilimentum ac tranquillitatem pertinere, cui nihil luctuosius accidere possit, quã vt hoc turbatissimo statu, sine Rectore ac capite relinquatur. Porro diu dubitari non posse qui ad id fastigium evehendus sit, cum sibi Deus immortalis Filium dederit, jam Hungariæ & Bohemiæ Regem, ita institutum à teneris, & quasi inter regna & gubernacula natum, vt ad tanti muneris dignitatem idoneis virtutibus sustentandam nihil desiderari possit. Dedisse illum jam ante biennium specimen virtutis ac felicitatis suæ, cæso apud Nordlingam Suedico exercitu quâ victoriâ tota pene Germania ad obsequium fidemq; Imperii redierit. Ab eo

1636. tempore Imperialis militiæ regimē feliciter inchoatum, adhucdum pari prudentiâ gerere. Addidit deinde aliqua de Pace Pragensi per Imperium recipiendâ, utque de Vniuersali tandem pace ac tranquillitate, Electores in commune consulerent, enixè rogavit. Post hæc Electores habitis inter se aliquot consultationibus & demum accepto à Senatu populoque Ratisponensi fidelitatis ac securitatis jurejurando, ad eligendum novum Cæsarem procedunt. Summo mane omnes habitu Electorali induti hoc ordine ad Ecclesiam Cathedralem profecti sunt. Primo Moguntinus & Coloniensis, post hos Rex Bohemiæ & Bavarus, postremo Saxonis & Brandenburgici Legati. Mox sacro missæ officio de S. Spiritu solemniter celebrato, in vicinum atque ad id exornatum sacellum Electores prodeunt. Ibi concordibus omnium suffragiis Ferdinandus III. Rex Hungariæ Bohemiæq; in Regem Romanorum eligitur. Paucos deinde post dies electum Regem Archiepiscopus Moguntinus inter solitas solennis sacrificii ceremonias consueto more inaugurat. Quibus omnibus magnifico apparatu absolutis ne quid ad tantæ dignitatis complementum deesset, sub initium anni insequentis novi Regis conjunx Maria Hispanica, iisdem prope ceremoniis in Romanorum Imperatricem initiata est. Vtraq; inauguratio Regio convivio excepta, & dein omni ludorum genere, ac triũphalium ignium festivo apparatu finita est. In medio comitiorũ æstu Electori Bavariæ ex Mariâ Annâ Austriacâ filius nascitur Ferdinādus Maria. Cui mense Novembri per Episcopum Frisingensem sacro fonte expiato, nomine Cæsaris, Albertus Frater Electoris, sponsor adstitit.

Electio Ferdinādi III. in Cæsarem.

Bavaro nascitur Filius.

Varia.

Sub idem tempus munimentum Schenckianum diuturna obsidione ad extrema redactum in potestatem Hollandorum rediit. Pauci ex omni præsidiariorum numero superfuère, maxima parte ferro aut fame, aut alio morbi genere interfectâ. Graviores turbæ eodem anno apud Leodium exortæ sunt. Quarum hæc fere, initia fuère. Duo & viginti Cõmissarii, ab annis fere ducē-

tis traducto more, triginta Duumuiros eligendis Civitatis consulibus deputabant, ad annum fere hujus sæculi tertium, cum Princeps Ernestus, corruptelis Commissariorum mederi cupiēs formulam hanc immutavit, transtulitq; potestatem eorum in populum, qui in tres ac triginta tribus distributus est. Sed frustra moderationem in multitudine requiras, quam in paucis non inveneris. Nam mox vulgus suapte naturà discors ac seditiosum, vbi coli ambitu Patriciorū cœpit, insolenter ac turbide agebat, trahendo in se regalia Principis, mox in factiones ac sectas scissum magno semper strepitu annua Consulū comitia permiscuit. Igitur Princeps Ferdinandus ut majoribus malis occurreret, authoritate Cæsareâ, Comitia Consularia rursum à populo ad Commissarios transtulit, permansitque ea mutatio ad annum hujus sæculi vigesimum nonum, quando iterum populus prioris potentiæ dulcedine illectus, suis suffragiis nouos Consules elegit. Eamq; deinceps consuetudinem annos aliquot obtinuit, non sine ingentibus ac anniversariis seditionibus. Vrbs autem in duas præcipue factiones dividebatur, Chiroutiorum, ac Grignoviorum. Illi primores Civium erant, patricii pleriq; & literati; Hi è vulgo, sed plerumq; numero ac viribus superiores. Vnde factum ut superantibus suffragiis plebei semper Consules, ut quisque maxime promptus ac popularis erat renunciarentur, præteritis primoribus ac honoratissimis quibusque ad Magistratum illum ante hac evehi solitis. In eo urbis, atque animorum statu hoc anno Ioannes Verdanus cum Legionibus aliquot Cæsareis jussu Cæsaris ac Principis Electoris ditionem Leodiensem ingressus, recipi ibidem in hiberna postulavit, dumq; in abnuentes vim atq; arma molitur, Illi majore numero animoq; oppugnantes rejiciunt. Ita internis simul externisq; motibus concussa civitate; Ferdinandus Belgarum Gubernator misso Leodiū Marchione Ledano, Cæsar vero Ioanne Ludovico Comite Nassoviæ Hadamario, ut rem quam æquissimis mediis ad quietem deducerent, laborarunt. Vterque egregio apparatu, & multo cum honore acceptus, mandata sua

1636.

Leodiensium turbarum initia. Travtl: Capit. Leod: impressa anno 1648. Colon.

Lotich p. 2. lib. 30.

1634. Consulibus ac Senatui exponit; eorum summa hæc erat: vt depositis inter se simultatibus in officio erga Cæsarem ac Principem suum perseverarent, ad eamque rem arbitros se ac mediatores offerebant. Leodienses actis primum enixe gratiis respondent; nullam in se officii partem Cæsarem aut Principem desideraturos si antiqua ipsis privilegia inviolata permaneant, neque extraordinariis exactionibus, hibernis, aut hospitiis militum premantur. Census vero suos ad eum modum velle dependere, qui anno superioris sæculi quarto & nonagesimo præscriptus sit. Quod autem hoc anno nihil in medium conferre possint, Ioannem Verdanum in causâ esse qui totam patriam hostiliter populãdo inæstimabili damno civitatem affecerit. Dum hæc apud Leodium geruntur Georgius Ragotsius Transylvaniæ Princeps, cum Isthuano Betlenio, Gabrielis Bethlenii fratre, inimicitias primum, dein bellum habuit. Bethlenius modicis à Turcâ auxiliis instructus semel atq; iterum gravi clade prostratus in Thraciam reiicitur, Deniq; res amicorum ope componitur: eo facilius quod Bethlenius nullum à Turcis auxilium sperare poterat. Qui tum in bellum Persicum intenti omnes eo vires contulerant. Trecenta bellatorum millia tunc Amurathes Imperator adversum Persas in Armeniam eduxerat, cæsoq;& profligato Persico exercitu, Rovanum nobilem apud mare Caspium vrbem cum Provinciis adjunctis in potestatẽ redegerat. Cæterum Turcis major in vincendo & capiendo gloriæ cupiditas, quam cura in conservando fuit. Mox enim vt Amurathes Constantinopolim rediit quicquid superiore expeditione Persæ amiserant, brevi compendio recuperauère.

Res Transilvania.

Obiere eodem anno Ioannes Albertus Dux Megapolitanus, & Augustus senior Brunsuici & Lunæburgi Dux, David item Herlicius hujus ęvi Astrologus. Sed apud Regiomontem in Borussiâ novus & fanaticus propheta, dignas sceleribus suis pœnas extremo vitæ supplicio luit. Ioannes Adelgreiffius nomen homini fuit, & se Deum Patrem esse profitebatur, vtque imperitæ multitudini fidem faceret variis in aëre & cælo præstigiis, ope

Propheta Regiomõtanus.

haud

haud dubie mali Dæmonis patratis, oculis incautorum illuserat. Callebat Hebraicè, Græcè, & Latinè, tum Polonicè, Lithuanicè, & Churlandicè, & si non singulas æquè promptè. Habitu vili ac dementissimo, adspectu etiam terriore fuit, & ex quo non Deum aut semideum aliquem, sed scurram magis; aut è trivio nebulonem cognosceres. Igitur delatus ad Magistratum, atque in custodiam datus, postquam præter has imposturas & veneficia, variorum præterea adulteriorum reus cognoscitur, ad mortem damnatur. Quam ille nullo signo formidinis vultu læto atque hilari adiit, identidem affirmans adstantibus se tertiâ post die à mortuis resurrecturum. Cum ad locum supplicii perventum est, neque ab illis persuasionibus homo vecors, ad sanitatem mentis mentis revocari posset, Carnifex concitando terrori, omnia muneris sui instrumenta, ante oculos jã morituri, de industriâ cæpit explicare, Sed ille hæc omnia velut puerilia terriculamenta risu excepit. Tandem Carnifex, nullâ amplius pœnitentiæ spe, jussa exsequitur, hominique cervices abscindit, & truncum in rogum ad id præparatum conjicit, flammis absumendum.

Initio anni trigesimi septimi mense Februario Cæsar Ferdinandus II. Ratisponâ Viennam reversus, & jam pridem debilitate, ac malâ corporis valetudine afflictus, integris sensibus, & magnâ in Deum pietate, ex hac vitâ excessit, anno ætatis quinquagesimo nono. Princeps omnibus Regiis virtutibus ornatissimus, sed pietate ac Religione nulli ante se Cæsarum secundus. Nihil magis in omni vitâ optavisse dicitur, quam ut suis in Provinciis, ac tum toto Imperio antiquæ Religionis verum decus, & cum eo stabilem ac firmam pacem reduceret. Visus est propterea non semel, sese ac totam Augustissimam Domum, in extremum discrimen projicere, quod tamen mirâ dei providentiâ semper evasit. Amicos & Religiosos præsertim dilexit tenerrime. Inimicis atque adversariis suis etiam infestissimis, sæpe gratiam & veniam obtulit, redeuntesque amantissimè excepit & majore quam si nunquam peccassent benevolentiâ complexus est, adeo ut vulgo jactaretur ad magni-

1637. Mors Ferdinãdi II. Cæsaris.

P. Lamorm. in Virtus Ferd. II.

1638. tudinem amicitiæ Cæsaris præstare, prius offendisse. Hostes, quorum in omni vitâ quam plurimos habuit, eodem plane affectu prosecutus est, neq; ulli eorum unquam maledixit, sæpe auditus in familiari colloquio, si quis in hostem acerbius dixisset, reprehendere & castigare imprudentiam cavillantis, & sermonem alio divertere. Munificentia & Clementia in eo tantæ fuerunt, ut quibusdam modum excedere videretur; quorum tamen judiciis nihil movebatur, ratus propriũ Principis munus esse quamplurimis benefacere. Laborũ atq; occupationum omnino patientissimus fuit, sæpe dicere solitus, id se maximum à Deo beneficium accepisse, quod in tantâ negociorum multitudine, labores amaret. Venatione ad necessariam corporis exercitationẽ, Musicâ ad oblectationem animi frequentissime utebatur. Castitatis & cõtinentiæ cultor præcipuus fuit, cum nullâ unquam etiã Principe fœminâ locutus nisi teste totâ aulâ, aut si res secretum exigeret, ipsâ saltem Augustâ conjuge in colloquium advocatâ. Sed hæc, aliaque quibus id institutũ
1578. est prolixius memorent. Natus est anno superioris sæculi septuagesimo octavo in Stiriâ, patre Carolo Archiduce, Ferdinandi I. Cæsaris fratre, matre Mariâ Duce Bavariæ. Anno sæculari, mortuo jam dudum patre, Mariam
1600. Annam Wilhelmi Ducis, Bavariæ filiam, in matrimonium, & ex ea sex liberos accepit, anno 1604. mense Majo Christianam, 1605. Joannem Carolum, 1608. Ferdinandum jam Cæsarem, 1610. Mariam Annam Maximiliano Electori Bavariæ, & 1611. Cæciliam Renatam Uladislao Regi Poloniæ nuptam, denique anno 1614. Leopoldum Wilhelmum, qui nunc pro Rege Hispaniarum Belgio præsidet. Cæterum uxorem & duas priores proles ante Imperiũ amisit. Deinde sexto viduitatis anno ac jam Cæsar, Eleonoram Mantuæ ducem secundis nuptiis duxit. Mortuo Cæsari per omne Imperium, & vicina Regna. Constantinopoli quoque permissu Amurathis, ab Oratoribus Principum Christianorum regio apparatu parẽtatum est. Porro mors optatissimi Principis, & si in eo Imperii statu, flagrantibus adhuc bellis, bonis omnibus funestissima accidit, tamen publi-

Liberi Ferdinãdi II. quo anno nati.

publicum dolorem magnâ parte abstersit, successor parentis filius Ferdinandus III. non patriarum modo ditionum sed virtutum etiam & gloriæ hæres, quarum præsidio etiamnum onus Imperii & curarum paribus humeris sustentat. 1637.

Gesta Sueeorum in Saxoniâ.

Paulo ante mortem Cæsaris Bannerius Suedicæ militiæ supremus Præfectus, & si mediâ hyeme, oppressis aliquot Saxonicis Legionibus Torgam subitâ vi expugnat, Inde ad obsidendam Lipsiam toties hoc bello captam receptamque omnes vires convertit. Sed labor hic opinione ejus major, atque irritus ad extremum fuit. Præerat vrbi Trandorfius tribunus cum validâ Præsidiariorum manu, jusseratque Elector Saxoniæ ut quam fortissime defenderetur, sese in tempore auxilio affuturum. Neque spem fefellit eventus, Vrbi septimanis aliquot strenue defensæ adfuit in tempore Elector cum Hatzfeldio & Cæsareanis Legionibus. Ita depulsus inde Bannerius re infectâ Torgam retrocedit. Eam vrbem probè munierat, & comportato undique frumento in longum providerat, donec Cæsareanorum majore numero, (nam Hatzfeldio interea Gallassius & Gelehniusaccesserant) inde etiam cum clade expellitur. Paulũ dein apud Landsbergam commoratus in Marchiam Brandenburgensem abit, ibi cum Ioanne Vrangelio qui novas ex Pomerania copias adduxerat, conjungitur. Fugientem Cæsareani cum omnibus viribus insecuti interceptâ Landspergâ in ipsã porro Pomeraniã persequũtur. Ibi tentato frustra Anclamio Tripseciũ deditione, Wolgastum vi capiunt. Inde Duce Bredavio, tribuno Cæsariano, extractis quas Sueci demerserant, navibus in Vsedomiam insulam penetrant, atque omne Suedicum præsidium ejiciunt. Haud multo post Damminum non invalida Pomeraniæ urbs, per Goltzium Cæsarianum, & Vichethumium Saxonicum Ducem expugnatur. Luneburgum, Hallas aliaque in interiore Saxonia urbes, alii duces recuperant. Ita hoc anno Suedica per Germaniam potentia plurimum accisa, atque in extremũ maris Balthici angulũ rejecta, tribus adhuc oppidis Anclamio, Stetino, & Stralesundâ sese ægrè sustinuit.

Sueci repelluntur in Pomeraniam.

1637. *Ehrenbreitsteinium.* Per idem tempus Joannes Verdanus è Gallica expeditione redux, Ehrenbreitsteinium apud Rheni & Mosellæ confluentes validam arcem & inviam accessu, circumfusis eminus Legionibus, quæ commeatum inferri obsessis prohiberent, fame tandem ad deditionem coegit, Cæsæ fugatæque apud Montaburium Hassicæ aliquot centuriæ, quæ commeatum apportare laborantibus nitebantur. Ita ad extrema malorum redacti Galli arcem Electori Coloniensi honestis conditionibus dedunt. Subinde Bernardus Dux Vinariensis cum suis & Gallicanis aliquot Legionibus expugnatâ Ionvilleâ, aliisque in Burgundiâ locis Rhenum supra Argentoratū trajicit, eo audacius quod potissima Imperialium copiarum pars procul inde in Saxoniam recesserat. Vinariensi, cum iis quas apud Ehrenbreitsteinium habuerat copiis, Verdanus obviam proficiscitur; Inde Lotharingicis & Savellianis Legionibus confirmatus, iteratis aliquot conflictibus Vinariensem iterum trans Rhenum in Burgundiam rejicit, & pontem cujus capita ingentibus munimentis firmaverat, dejectis inde Gallis suæ potestatis facit. At felicior Vinariensi repulsa, quam victoria Verdano fuit, nam ille in opulentam Delspergensem vallem, faucibus incolarum incuriâ neglectis penetrans liberalia hiberna habuit: huic Brisgovia, sterilesque Hernicii saltus & deserta Sueviæ, in præmium gloriæ simul & stipendium obtigére. Porro apud Leodienses graves turbas cædes Consulis Sebastiani Ruellii concivit. Is Gallicarum haud dubie partium, à Comite Warfusæo, unâ cum Abbate Mausonio, & aliis quibusdam ad prandium invitatus, sublatis epulis in aliud conclave deductus, multis vulneribus interficitur. Eâ re statim vulgatâ fit ingens civium concursus, mox ædes Warfusæi circumdatæ, & quoniam milites aliquot introduxerat, vi expugnatæ. Cæsi militum plerique. Warfusæus extractus in publicum, & frustra illatam Consuli necem defendens, fœdum in modum, manibus ac telis furentium discerpitur. Ruellius velut publicæ salutis victima celeberrimo funere elatus est. Deinde in authores & conscios cædis acerrimè quæsitum,

Cædes Ruellii Consulis Leodiensis.

tum, tantâ vulgi acerbitate ac licentiâ, Ut delatum à Bartholomæo Rülando defuncti Consulis affine, Theodorum Fleronium Senatorem & Scabinum Leodiensem, plebs non expectato decreto magistratus, ex carceribus extraxerit, productumque in forum, & glande plumbeâ trajectum è furcâ suspenderit. Additi deinceps Consulibus custodes sex Lanceariorum, & quindecim sclopetariorum, paria. Sed ex acerbatis semel civium animis, atque in diversa distractis consopitæ ad tempus turbæ atrocius deinde erupére. 1637.

Eodem anno Ordines Belgii confœderati recuperato ut supra diximus munimento Schenkiano, Bredam quam ante annos duodecim Spinola, longâ iis & difficili obsidione eripuerat, multo minori tempore, & paucioribus impensis recipiunt. Mense Octobri honestis conditionibus deditur. Præsidiarii qui adhuc supererant mille & octingenti cum impedimentis, armisque & sonantibus tubis Mechliniam dimissi. Religioni quoque Catholicæ abunde consultum, sed mox ex levi suspicione, quod nocte januis obseratis festivitatem S Catharinæ magno numero congregati Catholici celebrarent, promissa iis securitas violatur, & solemnitates ejusmodi sacrorum prohibitæ, ac plerique eorum urbe pulsi sunt. Cæterum Ferdinandus Cardinalis, Gubernator Belgarum frustra tentatâ Bredæ liberatione Venlonam primo, dein Ruræmundam intercipit, & duarum urbium accessu unius damnum, cujus tamẽ permutationis Hollandos non pœnituit, restaurat. Qui eâdem fortunâ in Africâ usi, celeberrimum Guineæ propugnaculũ quod Minam, vocant, Hispanis eripuêre. Triduo continuatâ oppugnatione terrâ marique præsidiarii ad deditionem coacti sunt, & datâ fide liberi inde ad Insulam S. Thomæ quæ Æquatori subjacet, transvecti.

Res Belgica, Bredã recipiunt Hollandi.

In Poloniâ cum jam biennium prope Rex Uladislaus de ducendâ uxore cum Regni Ordinibus deliberasset atque in ejus Matrimonii spem tres præcipue, Principes virgines proponerentur, Cæcilia Renata, Ferdinandi II. Cæsaris filia, Aloysia Maria Nivernensis in Galliâ ducatus hæres, & postremo Filia Friderici Palatini, Sed hæc

Matrimonium Regis Poloniæ. Piasec: hoc anno.

1637. propter diversitatem Religionis facile respueretur, in Nivernensem vero omnium pene Procerum suffragia inclinarent, Rex tamen prætulit Austriacam, & mox finitis Comitiis dimissi Legati, Princeps Casimirus frater Regis, Joannes Lipsius Episcopus Culmensis, & Gaspar Dinoffius Palatinus Sieradiensis, qui sponsam Regiam in Poloniam deducerent; Et Dux Georgius Ossolinskius, Palatinus Sendomiriensis, qui in finibus Poloniæ adventantem Regis nomine exciperet. Sub finem Augusti mensis comitante Claudiâ Medicæâ, Leopoldi Archiducis viduâ, cæterisque Polonicis Legatis Sponsa in Poloniam discessit, & insequenti mense Varsaviam appellens ab Archiepiscopo Gnesnensi Regi desponsata, ac solenni ritu inaugurata est. Inter Regiarum nuptiarum apparatum seditio magis quã bellum à Cosaccis exortum est. Illi, ut supra memoravimus, expediti & levis armaturæ milites in finibus Poloniæ apud ripam Boristhenis; arcendis Tartarorum ac Turcarum incursionibus perpetuo excubant, Sed tunc, ut fit, ocio insolentes ipsis Polonorum Procerum ditionibus infesti erant. Neque minis terrebantur genus hominum militare, atque assuetum latrociniis. Igitur ad coercendam licentiam Stanislaus Conjecpolsius supremus militiæ præfectus jussu Regis, ad Boristhenis & Samaræ cõfluentes novum propugnaculum ædificat, eiq; tuendis operariis ducentorum Germanorum præsidium imponit. Id præsidium Cosacci subitâ vi coorti interficiunt, operariosque disjiciunt. Quare Conjecpolsius priusquã se rebelles majoribus copiis confirmarent, Nicolaũ Potoccium, Palatinum Braclaviensem ad eos cum validâ manu ablegat. Is magnâ celeritate usus, cum uno alteroque prælio profligatos in oppidum Borovitiam compulisset, commeatu ad sustinẽdam obsidionem destitutos, eo adegit ut Ducem suum Pauluciũ paulo ante rebellionẽ electum, cũ quatuor primoribus ipsi captivum traderẽt. Cæterum datam captivis impunitatis fidẽ insequentis anni comitia nõ probavere. Dux Paulucius unâ cum sociis supplicio capitis affectus est. Inter hæc Cantimirius Tartarus celebris inter suos miles, cũ magnâ clientũ & popularium manu ex Tauricæ Chersonesi angu-

Bellum Tartaricum.

angustiis, in lætiores Moldaviæ campos transiit, eoque novas in dies colonias transferebat, benitate soli facile barbaros alliciente. Neque impediebat Turcarum Imperator Amurathes, Moldaviæ Dominus, suis in ditionibus novos hospites, propterea quod eorum trãsitu multum potentiæ vicino Tartarorum Principi decederet, atque ipse gentem acrem, atque assuetam latrociniis, ad subitas in Hungariam, Transylvaniam, & Poloniam irruptiones, promptam atque expeditam haberet. At magnus Tartarorum Princeps, (quem Chamum vocant) potentiam suam in hunc modum imminui, & Tauricam habitatoribus destitui ægrè ferens, collectis copiis in fines Moldaviæ adversus Cantimirium proficiscitur. Eumque secundo prælio profligatum, & transmisso Danubio in campos Dobruçenses profugũ persequitur: donec Amurathes ut suis impendentem finibus tempestatem mature sedaret, evocatum ad se Cantimirium interfici & reliquos inde Tartaros in Tauricam reduci jussit. Ita Princeps Tartarorum re præclarè gestâ cum suis in Tauricam reversus est. Pauci tamen ex sociis Cantimirii, & primores transfugarum, dum neque Principi suo, neque Amurathi ob cædem Cantimirii confidunt frustra implorato Polonorum patrocinio, tandem coacti in fidem Turcarum confugiunt. Datæ postulantibus sedes. Sed mox præcipui ex iis tredecim, una nocte necati sunt, pari Turcarum levitate & in recipiendis, & in puniendis transfugis. 1637.

Cæterũ Turcis per hos motus arx Tanas sive Assovv à Moscouitis erepta est. Sita est ad ostium Tanais fluvii, ubi in Mæotim paludem infunditur, oportuna admodũ ad continendos in officio Tartaros Tauricanos, cohibendosque Moscos, ne in Mæotim paludem atque inde in Pontum Euxinum piraticam exerceant; Quare cum Imperator Turcarum ad recuperandam illam, classem atque exercitum instruxisset repente exorto hoc Tauricano bello, omisso priore proposito, huc vires atque animum intendit.

Obiere eodem anno Boguslaus Dux Pomeraniæ, ultimus ejus familiæ quæ ditionem illam per annos septin- *Mors variorum.*

1637. septingentos obtinuerat, & Guilielmus Landgravius Hassiæ relictâ viduâ Ameliâ Elisabetha, & Carolus Mantuæ & Nivernensis Dux; Et Victor Dux Allobrogum duobus filiis relictis uno sex, altero quatuor annorum, quorum tutelam præteritis fratribus Principe Thoma, & Mauritio Cardinale, Uxori suæ Regis Galliæ sorori testamento commendavit. Quæ res atroci dein, & exitiali bello causam præbuit. Media æstate Ferdinãdo III. Cæsari, Viennæ filius nascitur, cui ab Episcopo Viennensi sacro Baptismatis fonte expiato nomen inditum Philippus Augustinus. Porro Posonii in Hungariâ decessit è vitâ Petrus Pasmannus Cardinalis, & Archiepiscopus Strigoniensis, vir literarum ac virtutum claritudine insignis, Studiorum vero & Ecclesiastici decoris eximius cultor, in quam rem multa per omnem vitam aureorũ millia liberaliter effudit, prudentissimus sacri patrimonii dispensator.

Cæsari filius nascitur.

1638. Media hieme Legiones aliquot Hassicæ Geisecam ac dein Susatum subitâ irruptione expugnant. Non minus Cæsariani in Pomeraniâ per concretum glacie pontum in Rugiam insulam penetrare connixi, post unum alterumque conatum, à Vrangelio Præfecto Suedico, qui transitum hũc idoneâ manu asservabat, repulsi sunt. Felicius multo Glitzingius Brandeburgicus Tribunus Garcium ob Oderæ trajectum commodum oppidum subitâ vi ac coronâ invadit, cæsis insuper ducentis fere quos è Stetinensi præsidio, Bannerius subsidio laborantibus miserat. Idem munimento ad Warnemundam accidit. Id in ostio Rostochiano haud procul littore situm ductu Vicethumii Saxonici Tribuni expugnatum est, Cecidit inter primores Vicethumius ipse, strenuus & expertæ virtutis miles. Inter hæc annona & commeatus Cæsarianos, in regione tot exercitibus pressâ defecerat. Simul Bannerius conventu apud Stocholmiam celebrato, & expeditis libero mari commeatibus, non sustentandi modo, sed etiam augendi emendique militis, qui solâ victus copiâ liberaliter præbitâ passim à Cæsareis transfugiebat, facultatem habuit. Ergo transfugiis hostium, & domesticis è Succiâ supplementis,

Res Suedicæ per Pomeraniam.

brevi

brevi exercitum viginti amplius millium eduxit. Mox 1638. recuperato Garcio, Wolgastum dein ac Daminum uno tempore arctâ obsidione circumvallat, nullo jam amplius Cæsareorum metu, quos ultima rerum omnium egestas brevi Pomeraniâ ejecit. Ita Gallassius reducto exercitu cum aliquamdiu in Saxoniâ apud Havelam atque Albim substitisset tandem sub exitum anni, dubia sociorum in se voluntate, simul diuturnâ penuriâ plurimum imminutis copiis, ad reficiendas illas in Bohemiam recessit, atque ibidem per hiberna disposuit.

Res Westphalicæ ac Palatiniana.

Per idem tempus Hassi pactis brevibus induciis, & vix absolutis Paderbornam nocturnâ aggressione per insidias intercipiunt. Sed brevem sociorum fortunã Palatini liberi suo infortunio luerunt. Carolus Ludovicus, & Rupertus fratres Palatini, Avunculi Caroli, Angliæ Regis aliorumque Principum auxiliis instructi exercitum non contemnendum collegerant, destinatâ novi belli sede Meppenâ, quam à Suedicis multo auro redemptam suo ipsi præsidio instruxerant, magnamque frumenti ac bellici apparatus vim ad gerendũ simul sustinendumque bellum, prout fortuna dedisset, comportaverant. Eam igitur urbem jam ante à Suedicis magnis operibus firmatam, abundeque à Palatinis præsidio instructam, Vehlenius copiarum Cæsarearum per Westphaliam præfectus, astu intercipere instituit. Cõparatis ergo quæ subitæ aggressioni necessaria erant, & è viciniis præsidiis Monasterio, Warendorfio, Rhenâ ac Furstenaviâ, firmâ militum manu eductâ, noctu summo silentio Meppenam aggreditur. Superatis fossis valloq; modicũ primo certamen, dein paulo acrius fuit apud munimentum Gustavianum, Sed vi irrumpentium fusi tandẽ Palatiniani victas manus dederunt. Capti præter eos qui in primo impetu ceciderãt, quadringẽti circiter sed magna comprimis annonæ, & militarium apparatuum copia. Horneccius præfectus Præsidii cum vivus integerq; in potestatem victorũ pervenisset, quasi puderet superesse amissæ urbi sibi ipse exitium accersivit, percusso in faciẽ Centurionum altero qui de eo in captivitatẽ ducendo, inter

1637. inter se tanquam opimo spolio rixabantur. Mox enim pulsatus Centurio, ignominiâ accensus, simul ne præda sibi eriperetur metuens, Horneccium inermem ferro transadigit. Porro haud multo post gravius infortunium Palatinorum spes plane perdidit; Dum enim collecto exercitu, quem ex Hollandicis Suedicisq; subsidiis plurimum auxerant, Meppenæ amissionem restauraturi, Lemgoviam obsident, Melchior Hatzfeldius Dux Cæsareanus, cum omnibus copiis quæ in Westphaliâ erant, obviam profectus justo prælio Palatinos profligat, Cæsa ad duo millia, Capta impedimenta, atque inter ea insigne Periscelidis Anglicanæ, jam pridem Palatinis à à Rege Angliæ collatum. Carolus Ludovicus natu major ex fratribus dum Rhedâ vectus per Visurgim fugam præcipitat, submerso curru, equis, & aurigâ, ipse solus ægré evasit, & pedes inde Mindam properavit. Rupertus cum magnâ illustrium manu in potestatem Cæsarianorum pervenit, à quibus splendidè ac liberaliter habitus, ad Cæsarem dein Viennam missus est. Porro Hatzfeldius tam insigni victoriâ potitus, postquam palantes adhuc aliquot copias apud Bremam oppressisset, Cloppenburgum primo, deinde Vechtam, atque alia nonnulla loca recuperat.

Palatini caduntur ab Hatzfeldio.

Cæterum Bernardus Dux Vinariensis ex Delspergensium faucibus principio anni improviso emergens, atque inde per fines Basilæensium, qui mediarum partium erant, exercitum producens, apud Steinam duo armatorum millia Rhenum trajicit. Per quos occupatâ Seckingâ reliquum inde exercitum Laufenburgum traducit; quo facile intercepto, pontem, & trajiciendarum copiarum facultatem nactus Rheinfeldam duxit, atque urbem illam situ & munitionibus prævalidam obsedit. Excivit ea res Cæsareanos & Bavaricos Duces, Savelliũ, Verdanum, Sperreuterum, Enckefordiũ ac Furstenbergiũ, ut quicquid copiarũ in proximo erat contraherent: & liberatâ Rheinfeldâ Gallos trans Rhenum rejicerent. Prima pugna successit Cæsarianis, pulsusque ab obsidione Vinariensis Lauffenburgum recessit. Cæterum postridie reversus confirmato exercitu, & delendæ hesternæ ignominiæ

Vinariensis traiicit Rhenum.

Clades Cæsareanorum.

igno-

ignominiæ percupidus, nihil minus opinantes Cæsareanos, magno impetu invadit. Capti Duces prope omnes Verdanus, Savellius, Sperreuterus, Enckenfordius & alii minorum ordinum permulti. Savellius haud multo post per incuriam custodum elapsus est. Cæteri Parisios missi. Vinariensis tam luculentâ victoriâ potitus extemplo ad Gubernatorem Rheinfeldæ mittit, hortaturque ut, quoniam fuso Cæsariano exercitu nulla ipsi amplius liberatio expectanda sit, fortunæ cedat, atque urbem honestis conditionibus in potestatem victorum tradat; sin pergat obstinare animum, & ultima experiri constituat, negat se de conditionibus postea auditurum. Gubernator ægrè imperrato tridui spacio, postquam cladem suorum, & à Vinariensi omnia ad obsidionem strenue apparari intelligit, desperatâ liberatione urbem dedit. Ita præsidiarii omnes more militari cum sarcinis atque impedimentis Brisacum dimissi. Friburgum dein in Brisgoviâ pari celeritate Vinariensis expugnat Tubingam, Stutgardiam aliaq; minora oppida per Tubadelium & Rosam duces suos intercipit. Inde positis eminus castellis,. & vicinas regiones populando Brisacum commeatu intercludere, atque ita paulatim obsidere instituit. Inerat loco, naturâ ac situ validissimo, præsidii satis; cùm præfecto Reinachero, sed de commeatu male provisum fuerat; Insuper apparatum militarem gravi infortunio afflixit errore militum aliquot gregariorum, qui nocte intempesta stimulante haud dubie inopiâ, granarium publicum irrepentes, ut farinæ aliquid furarentur, in dolia pulvere pyrio plena incidere, quorum uno aperto alteroque, ita conjectura est, illapsus forte ignis, vicina dolia, quorum supra octoginta fuêre, & quingentos farris modios continuo incēdit dispersitque cum magnâ clade hominum ædiumque quæ in proximo erant. Duos tamen ex ipsis authoribus nescio quo casu servatos Reinacherus Præfectus in furcā agi jussit. Interim evocatus ex Westphaliâ Joannes Gôtzius cum parte exercitus quæ ibi erat semel atque iterum perruptis feliciter hostium stationibus annonæ aliquantulum in urbem importat. Sed apud

1638.

Brisaci obsidio.

Noua Cæsarianorum clades.

Wit-

1638. Wittenvveijeram acri prælio cum Vinariensi congressus, post quinque horarum cruentum atq. anceps certamen, præcipuis suorum amissis funditur, rejiciturq; inde in agrum Wurterbetgicum, Captus tamen à victis Tupadelius, secundus post Vinariensem exercitus hostilis dux. Currus annonâ & commeatu onusti, supra octingentos, quos in vrbem submittere Gôtzius decreuerat, in hostium potestatē omnes peruènere. Iussitq; eos Vinariensis per exercitum liberaliter distribui. Ea clades Brisaci tandem excidium fuit. Nam mox fuso procul omni Cæsariano subsidio vrbs justis castris ab omni parte circumveniri, & ne quid alimentorum amplius submitti posset, sedulo provideri cœpit. Cæterem Cæsariani & si duplici clade afflicti non tamen omisère liberandæ vrbis consilium, evocatis è Lotharingiâ Carolo Duce, ex Vbiis Lambojo & Golzio cum sep em Legionibus, Sed hi Gôrzio parere jussi. Et res ita inter illos composita; vt hi cis, illi trans Rhenum castra hostium aggrederentur. Lotharingi dictâ die cum hoste apud Thannam congressi, cunctante ex diversâ parte Gôtzio, facile à superantibus numero vincuntur, capto Bassampierio, multisq; ex primariâ nobilitate. Porro cladem illam vlturus Gôtzius dum solus cum Lambojo, Atque ideo impar castra Vinariensium adoritur, expugnato uno alteroque à Lambojo hostium munimento, deinde de reliquorū perruptione nimium cito desperās receptui cecinit, nullâ aliâ re effectá, nisi quod hostibus certam victoriæ fiduciam, obsessis omnis auxilii desperationem attulerit. Ita tandem Brisacum sub anni finem, ad vltimam famis necessitatem adactum, deditionem fecit. Fama est non parcitū humanis carnibus. Canes vero, Feles, mures, coria, & ejusmodi alia in deliciis fuisse. Porro ratas jam subscriptasque deditionis conditiones pene evertit ira Ducis Vinariensis, postquam intellexit triginta fere captivos Gallos inediâ per ergastula misere periisse; ex quibus septem à semivivis adhuc sociis in cibum absumpti essent. Cæterum Brisaci amissio res Gallicas in Imperio plurimum stabilivit, eo majorę Gallorū gaudio quod ejus liberatio, tot conatibus tētata,

Tertia & quarta clades.

Dedito Brisaci, & fames horrenda.

unius

vnius Ducis vigilantiâ ac fortitudine in nihilum recidisset. Gôtzius magnam partem culpæ sustinuit, quod sua ipse negligentia rem perdidisset, itaque mox jussu Cæsaris ad dicendam causam in Bavariam evocatus, post biennii fere spacium dimissus, in pristinum honorem reponitur. 1638.

Triumphantibus hoc anno apud Rhenum Vinariensibus Gallisque Hispanos è contra in Belgio Hispaniaq; fortunæ liberalitas recreavit. Mense Iunio Hollandi cum magnâ exercitus parte ductu Wilhelmi Comitis Nassovii subita vi occupaverant Calloum propugnaculum haud procul Antuerpiâ, jamq; ibi nidum figere moliebantur; sed Hispani omissâ, insitâ alias cunctatione, quicquid in propinquo præsidiorum erat, educunt, & nihil opinantes Hollandos, multo majore numero ac vi, priusquam necessaria defensioni opera exstruxissent, invadunt: Ita recuperato iterum Calloo fusi Hollandi, & magnam partem cæsi, aut in flumen compulsi aquis petiêre; Capti fere bis mille & quingenti, cum navigiis supra octoginta, vexillis quadraginta quinque, & tormentis nouendecim, omni præterea annonâ, atque apparatu militari. Neq; victoria ipsis victoribus incruenta extitit, ex quibus sexcenti fere, pluribus sauciis, in loco prælii, aut deinde ex vulneribus occubuere. Hollandorum cladem auxit mors filii Comitis Nassovii qui Dux infaustæ expeditionis fuerat. Eâdem fortunâ ex diversa Belgii parte, quæ Galliam attingit, Octavius Piccolomineus, & Thomas Princeps Sabaudiæ, Gallos ductu Castilionii Audomarum atque Hesdinum obsidentes, magna inde clade multatos in Galliam reiiciunt, captis ex primariâ nobilitate quam plurimis, qui deinceps Bruxellas in triumphum abducti sunt. Hollãdi haud multo post Geldriæ obsidionem majore curà tentantes effusis subito aquis cum munitiones suas perficere prohiberentur, ab accurrentibus iterum Hispanis, auxilio Lamboii, insigni clade funduntur. Neq; quicquã eâ æstàte præterea in Belgio tentatũ fuit, satis æstimãtibus Hispanis, quod duorum hostium diversas expeditiones

Res Hispanicæ contra Hollandos & Gallos.

Hollandorum clades apud Calloum.

1637. *Ehrenbreitsteinium.* Per idem tempus Joannes Verdanus è Gallica expeditione redux, Ehrenbreitsteinium apud Rheni & Mosellæ confluentes validam arcem & inviam accessu, circumfusis eminus Legionibus, quæ commeatum inferri obsessis prohiberent, fame tandem ad deditionem coegit, Cæsæ fugatæque apud Montaburium Hassicæ aliquot centuriæ, quæ commeatum apportare laborantibus nitebantur. Ita ad extrema malorum redacti Galli arcem Electori Coloniensi honestis conditionibus dedunt. Subinde Bernardus Dux Vinariensis cum suis & Gallicanis aliquot Legionibus expugnatâ Ionvilleâ, aliisque in Burgundiâ locis Rhenum supra Argentoratũ trajicit, eo audacius quod potissima Imperialium copiarum pars procul inde in Saxoniam recesserat. Vinariensi, cum iis quas apud Ehrenbreitsteinium habuerat copiis, Verdanus obviam proficiscitur; Inde Lotharingicis & Savellianis Legionibus confirmatus, iteratis aliquot conflictibus Vinariensem iterum trans Rhenum in Burgundiam rejicit, & pontem cujus capita ingentibus munimentis firmaverat, dejectis inde Gallis suæ potestatis facit. At felicior Vinariensi repulsa, quam victoria Verdano fuit, nam ille in opulentam Delspergensem vallem, faucibus incolarum incuriâ neglectis penetrans liberalia hiberna habuit: huic Brisgovia, sterilesque Hernicii saltus & deserta Sueviæ, in præmium gloriæ simul & stipendium obtigére. Porro apud Leodienses graves turbas cædes Consulis Sebastiani Ruellii concivit. *Cædes Ruellii Consulis Leodiensis.* Is Gallicarum haud dubie partium, à Comite Warfusæo, unâ cum Abbate Mausonio, & aliis quibusdam ad prandium invitatus, sublatis epulis in aliud conclave deductus, multis vulneribus interficitur. Eâ re statim vulgatâ fit ingens civium concursus, mox ædes Warfusæi circumdatæ, & quoniam milites aliquot introduxerat, vi expugnatæ. Cæsi militum plerique. Warfusæus extractus in publicum, & frustra illatam Consuli necem defendens, fœdum in modum, manibus ac telis furentium discerpitur. Ruellius velut publicæ salutis victima celeberrimo funere elatus est. Deinde in authores & conscios cædis acerrimè quæsitum,

tum, tantâ vulgi acerbitate ac licentiâ, Ut delatum à Bartholomæo Rulando defuncti Consulis affine, Theodorum Fleronium Senatorem & Scabinum Leodiensem, plebs non expectato decreto magistratus, ex carceribus extraxerit, productumque in forum, & glande plumbeà trajectum è furcâ suspenderit. Additi deinceps Consulibus custodes sex Lancеariorum, & quindecim sclopetariorum, paria. Sed ex acerbatis semel civium animis, atque in diversa distractis consopitæ ad tempus turbæ atrocius deinde erupére. 1637.

Eodem anno Ordines Belgii confœderati recuperato ut supra diximus munimento Schenkiano, Bredam quam ante annos duodecim Spinola, longâ iis & difficili obsidione eripuerat, multo minori tempore, & paucioribus impensis recipiunt. Mense Octobri honestis conditionibus deditur. Præsidiarii qui adhuc supererant mille & octingenti cum impedimentis, armisque & sonantibus tubis Mechliniam dimissi. Religioni quoque Catholicæ abunde consultum, sed mox ex levi suspicione, quod nocte januis obseratis festivitatem S. Catharinæ magno numero congregati Catholici celebrarent, promissa iis securitas violatur, & solemnitates ejusmodi sacrorum prohibitæ, ac plerique eorum urbe pulsi sunt. Cæterum Ferdinandus Cardinalis, Gubernator Belgarum frustra tentatâ Bredæ liberatione Venlonam primo, dein Ruræmundam intercipit, & duarum urbium accessu unius damnum, cujus tamẽ permutationis Hollandos non pœnituit, restaurat. Qui eâdem fortunâ in Africâ usi, celeberrimum Guineæ propugnaculũ quod Minam, vocant, Hispanis eripuêre. Triduo continuatâ oppugnatione terrâ marique præsidiarii ad deditionem coacti sunt, & datâ fide liberi inde ad Insulam S. Thomæ quæ Æquatori subjacet, transvecti.

Res Belgica, Bredã recipiunt Hollandi.

In Poloniâ cum jam biennium prope Rex Uladislaus de ducendâ uxore cum Regni Ordinibus deliberasset atque in ejus Matrimonii spem tres præcipue, Principes virgines proponerentur, Cæcilia Renata, Ferdinandi II. Cæsaris filia, Aloysia Maria Nivernensis in Galliâ ducatus hæres, & postremo Filia Friderici Palatini, Sed hæc

Matrimonium Regis Poloniæ. Piasec: hoc anno.

1637. propter diversitatem Religionis facile respueretur, in Nivernensem vero omnium pene Procerum suffragia inclinarent, Rex tamen prætulit Austriacam, & mox finitis Comitiis dimissi Legati, Princeps Casimirus frater Regis, Joannes Lipsius Episcopus Culmensis, & Gaspar Dinoffius Palatinus Sieradiensis, qui sponsam Regiam in Poloniam deducerent; Et Dux Georgius Ossolinskius, Palatinus Sendomiriensis, qui in finibus Poloniæ adventantem Regis nomine exciperet. Sub finem Augusti mensis comitante Claudiâ Medicæâ, Leopoldi Archiducis viduâ, cæterisque Polonicis Legatis Sponsa in Poloniam discessit, & insequenti mense Varsaviam appellens ab Archiepiscopo Gnesnensi Regi desponsata, ac solenni ritu inaugurata est. Inter Regiarum nuptiarum apparatum seditio magis quã bellum à Cosaccis exortum est. Illi, ut supra memoravimus, expediti & levis armaturæ milites in finibus Poloniæ apud ripam Borysthenis; arcendis Tartarorum ac Turcarum incursionibus perpetuo excubant, Sed tunc, ut fit, ocio insolentes ipsis Polonorum Procerum ditionibus infesti erant. Neque minis terrebantur genus hominum militare, atque assuetum latrociniis. Igitur ad coercendam licentiam Stanislaus Conjecpolsius supremus militiæ præfectus jussu Regis, ad Borysthenis & Samaræ cõfluentes novum propugnaculum ædificat, eiq; tuendis operariis ducentorum Germanorum præsidium imponit. Id præsidium Cosacci subitâ vi coorti interficiunt, operariosque disjiciunt. Quare Conjecpolsius priusquã se rebelles majoribus copiis confirmarent, Nicolaũ Potoccium, Palatinum Braclaviensem ad eos cum validâ manu ablegat. Is magnâ celeritate usus, cum uno alteroque prælio profligatos in oppidum Borovitiam compulisset, commeatu ad sustinẽdam obsidionem destitutos, eo adegit ut Ducem suum Paulucciũ paulo ante rebellionẽ electum, cũ quatuor primoribus ipsi captivum traderẽt. Cæterum datam captivis impunitatis fidẽ insequentis anni comitia nõ probavere. Dux Paulucius unâ cum sociis supplicio capitis affectus est. Inter hæc

Bellum Tartaricum. Cantimirius Tartarus celebris inter suos miles, cũ magnâ clientũ & popularium manu ex Tauricæ Chersonesi

angu-

angustiis, in lætiores Moldaviæ campos transiit, eoque novas in dies colonias transferebat, bonitate soli facile barbaros alliciente. Neque impediebat Turcarum Imperator Amurathes, Moldaviæ Dominus, suis in ditionibus novos hospites, propterea quod eorum trāsitu multum potentiæ vicino Tartarorum Principi decederet, atque ipse gentem acrem, atque assuetam latrociniis, ad subitas in Hungariam, Transylvaniam, & Poloniam irruptiones, promptam atque expeditam haberet. At magnus Tartarorum Princeps, (quem Chamum vocant) potentiam suam in hunc modum imminui, & Tauricam habitatoribus destitui ægrè ferens, collectis copiis in fines Moldaviæ adversus Cantimirium proficiscitur. Eumque secundo prælio profligatum, & transmisso Danubio in campos Dobrucenses profugū persequitur: donec Amurathes ut suis impendentem finibus tempestatem mature sedaret, evocatum ad se Cantimirium interfici & reliquos inde Tartaros in Tauricam reduci jussit. Ita Princeps Tartarorum re præclarè gestâ cum suis in Tauricam reversus est. Pauci tamen ex sociis Cantimirii, & primores transfugarum, dum neque Principi suo, neque Amurathi ob cædem Cantimirii confidunt frustra implorato Polonorum patrocinio, tandem coacti in fidem Turcarum confugiunt. Datæ postulantibus sedes. Sed mox præcipui ex iis tredecim, una nocte necati sunt, pari Turcarum levitate & in recipiendis, & in puniendis transfugis. 1637.

Ceterū Turcis per hos motus arx Tanas sive Assovv à Moscouitis erepta est. Sita est ad ostium Tanais fluvii, ubi in Mæotim paludem infunditur, oportuna admodū ad continendos in officio Tartaros Tauricanos, cohibendosque Moscos, ne in Mæotim paludem atque inde in Pontum Euxinum piraticam exerceant; Quare cum Imperator Turcarum ad recuperandam illam, classem atque exercitum instruxisset repente exorto hoc Tauricano bello, omisso priore proposito, huc vires atque animum intendit.

Obiere eodem anno Boguslaus Dux Pomeraniæ, ultimus ejus familiæ quæ ditionem illam per annos *Mors variorum.*

septin-

1637. ſeptingentos obtinuerat, & Guilielmus Landgravius Haſſiæ relictâ viduâ Ameliâ Eliſabetha, & Carolus Mantuæ & Nivernenſis Dux; Et Victor Dux Allobrogum duobus filiis relictis uno ſex, altero quatuor annorum, quorum tutelam præteritis fratribus Principe Thoma, & Mauritio Cardinale, Uxori ſuæ Regis Gallię ſorori teſtamento commendavit. Quæ res atroci dein, & exitiali bello cauſam præbuit. Media æſtate Ferdinādo III. Cæſari, Viennæ filius naſcitur, cui ab Epiſcopo Viennenſi ſacro Baptiſmatis fonte expiato nomen inditum Philippus Auguſtinus. Porro Poſonii in Hungariâ deceſſit è vitâ Petrus Paſmannus Cardinalis, & Archiepiſcopus Strigonienſis, vir literarum ac virtutum claritudine inſignis, Studiorum vero & Eccleſiaſtici decoris eximius cultor, in quam rem multa per omnem vitam aureorũ millia liberaliter effudit, prudentiſſimus ſacri patrimonii diſpenſator.

Cæſari filius naſcitur.

1638. Media hieme Legiones aliquot Haſſicæ Geiſecam ac dein Suſatum ſubitâ irruptione expugnant. Non minus Cæſariani in Pomeraniâ per concretum glacie pontum in Rugiam inſulam penetrare connixi, poſt unum alterumque conatum, à Vrangelio Præfecto Suedico, qui tranſitum hũc idoneâ manu aſſervabat, repulſi ſunt. Felicius multo Glitzingius Brandeburgicus Tribunus Garcium ob Oderæ trajectum commodum oppidum ſubitâ vi ac coronâ invadit, cæſis inſuper ducentis fere quos è Stetinenſi præſidio, Bannerius ſubſidio laborantibus miſerat. Idem munimento ad Warnemundam accidit. Id in oſtio Roſtochiano haud procul littore ſitum ductu Vicethumii Saxonici Tribuni expugnatum eſt, Cecidit inter primores Vicethumius ipſe, ſtrenuus & expertæ virtutis miles. Inter hæc annona & commeatus Cæſarianos, in regione tot exercitibus preſsâ defecerat. Simul Bannerius conventu apud Stocholmiam celebrato, & expeditis libero mari commeatibus, non ſuſtentandi modo, ſed etiam augendi emendique militis, qui ſolâ victus copiâ liberaliter præbitâ paſſim à Cæſareis transfugiebat, facultatem habuit. Ergo transfugiis hoſtium, & domeſticis è Sueciâ ſupplementis,

Res Suedica per Pomeraniam.

brevi

brevi exercitum viginti amplius millium eduxit. Mox 1638.
recuperato Garcio, Wolgastum dein ac Daminum uno tempore arctâ obsidione circumvallat, nullo jam amplius Cæsareorum metu, quos ultima rerum omnium egestas brevi Pomeraniâ ejecit. Ita Gallassius reducto exercitu cum aliquamdiu in Saxoniâ apud Havelam atque Albim substitisset tandem sub exitum anni, dubia sociorum in se voluntate, simul diuturnâ penuriâ plurimum imminutis copiis, ad reficiendas illas in Bohemiam recessit, atque ibidem per hiberna disposuit.

Res Westphalica ac Palatiniana.

Per idem tempus Hassi pactis brevibus induciis, & vix absolutis Paderbornam nocturnâ aggressione per insidias intercipiunt. Sed brevem sociorum fortunã Palatini liberi suo infortunio luerunt. Carolus Ludovicus, & Rupertus fratres Palatini, Avunculi Caroli, Angliæ Regis aliorumque Principum auxiliis instructi exercitum non contemnendum collegerant, destinatâ novi belli sede Meppenâ, quam à Suedicis multo auro redemptam suo ipsi præsidio instruxerant, magnamque frumenti ac bellici apparatus vim ad gerendũ simul sustinendumque bellum, prout fortuna dedisset, comportaverant. Eam igitur urbem jam ante à Suedicis magnis operibus firmatam, abundeque à Palatinis præsidio instructam, Vehlenius copiarum Cæsarearum per Westphaliam præfectus, astu intercipere instituit. Cõparatis ergo quæ subitæ aggressioni necessaria erant, & è viciniis præsidiis Monasterio, Warendorfio, Rhenâ ac Furstenaviâ, firmâ militum manu eductâ, noctu summo silentio Meppenam aggreditur. Superatis fossis valloq; modicũ primo certamen, dein paulo acrius fuit apud munimentum Gustavianum, Sed vi irrumpentium fusi tandẽ Palatiniani victas manus dederunt. Capti præter eos qui in primo impetu ceciderãt, quadringẽti circiter sed magna comprimis annonæ, & militarium apparatuum copia. Horneccius præfectus Præsidii cum vivus integerq; in potestatem victorũ pervenisset, quasi puderet superesse amissæ urbi sibi ipse exitium accersivit, percusso in faciẽ Centurionum altero qui de eo in captivitatẽ ducendo,

inter

1637. inter se tanquam opimo spolio rixabantur. Mox enim pulsatus Centurio, ignominiâ accensus, simul ne præda sibi eriperetur metuens, Horneccium inermem ferro transadigit. Porro haud multo post gravius infortunium Palatinorum spes plane perdidit; Dum enim collecto exercitu, quem ex Hollandicis Suedicisq; subsidiis plurimum auxerant, Meppenæ amissionem restauraturi, Lemgoviam obsident, Melchior Hatzfeldius Dux Cæsareanus, cum omnibus copiis quæ in Westphaliâ erant, obviam profectus justo prælio Palatinos profligat, Cæsa ad duo millia, Capta impedimenta, atque inter ea insigne Periscelidis Anglicanæ, jam pridem Palatinis à à Rege Angliæ collatum. Carolus Ludovicus natu major ex fratribus dum Rhedâ vectus per Visurgim fugam præcipitat, submerso curru, equis, & aurigâ, ipse solus ægré evasit, & pedes inde Mindam properavit. Rupertus cum magnâ illustrium manu in potestatem Cæsarianorum pervenit, à quibus splendidè ac liberaliter habitus, ad Cæsarem dein Viennam missus est. Porro Hatzfeldius tam insigni victoriâ potitus, postquam palantes adhuc aliquot copias apud Bremam oppressisset, Cloppenburgum primo, deinde Vechtam, atque alia nonnulla loca recuperat.

Palatini caduntur ab Hatzfeldio.

Cæterum Bernardus Dux Vinariensis ex Delspergensium faucibus principio anni improviso emergens, atque inde per fines Basilæensium, qui mediarum partium erant, exercitum producens, apud Steinam duo armatorum millia Rhenum trajicit. Per quos occupatâ Seckingâ reliquum inde exercitum Laufenburgum traducit; quo facile intercepto, pontem, & trajiciendarum copiarum facultatem nactus Rheinfeldam duxit, atque urbem illam situ & munitionibus prævalidam obsedit. Excivit ea res Cæsareanos & Bavaricos Duces, Savelliũ, Verdanum, Sperreuterum, Enckefordiũ ac Furstenbergiũ, ut quicquid copiarũ in proximo erat contraherent: & liberatâ Rheinfeldâ Gallos trans Rhenum rejicerent. Prima pugna successit Cæsarianis, pulsusque ab obsidione Vinariensis Lauffenburgum recessit. Cæterum postridie reversus confirmato exercitu, & delendæ hesternæ igno-

Vinariensis traiicit Rhenum.

Clades Cæsareanorum.

ignominiæ percupidus, nihil minus opinantes Cæsareanos, magno impetu invadit. Capti Duces prope omnes 1638.
Verdanus, Savellius, Sperreuterus, Enckenfordius & alii minorum ordinum permulti. Savellius haud multo post per incuriam custodum elapsus est. Cæteri Parisios missi. Vinariensis tam luculentâ victoriâ potitus extemplo ad Gubernatorem Rheinfeldæ mittit, hortaturque ut, quoniam fuso Cæsariano exercitu nulla ipsi amplius liberatio expectanda sit, fortunæ cedat, atque urbem honestis conditionibus in potestatem victorum tradat; sin pergat obstinare animum, & ultima experiri constituat, negat se de conditionibus postea auditurum. Gubernator ægrè impetrato tridui spacio, postquam cladem suorum, & à Vinariensi omnia ad obsidionem strenue apparari intelligit, desperatâ liberatione urbem dedit. Ita præsidiarii omnes more militari cum sarcinis atque impedimentis Brisacum dimissi. Friburgum dein in Brisgoviâ pari celeritate Vinariensis expugnat Tubingam, Stutgardiam aliaq; minora oppida per Tubadelium & Rosam duces suos intercipit. Inde positis eminus castellis, & vicinas regiones populando Brisacum commeatu intercludere, atque ita paulatim obsidere instituit. Inerat loco, naturâ ac situ validissimo, præsidii satis; cùm præfecto Reinachero, sed de commeatu male provisum fuerat; Insuper apparatum militarem gravi infortunio afflixit errore militum aliquot gregariorum, qui nocte intempesta stimulante haud dubie inopiâ, granarium publicum irrepentes, ut farinæ aliquid furarentur, in dolia pulvere pyrio plena incidere, quorum uno aperto alteroque, ita conjectura est, illapsus forte ignis, vicina dolia, quorum supra octoginta fuêre, & quingentos farris modios continuo incẽdit dispersitque cum magnâ clade hominum ædiumque quæ in proximo erant. Duos tamen ex ipsis authoribus nescio quo casu servatos Reinacherus Præfectus in furcã agi jussit. Interim evocatus ex Westphaliâ Joannes Gôtzius cum parte exercitus quæ ibi erat semel atque iterum perruptis feliciter hostium stationibus annonæ aliquantulum in urbem importat. Sed apud

Brisaci obsidio.

Noua Cæsarianorum clades.

Wit-

vnius Ducis vigilantiâ ac fortitudine in nihilum recidisset. Gôtzius magnam partem culpæ sustinuit, quod sua ipse negligentia rem perdidisset, itaque mox jussu Cæsaris ad dicendam causam in Bavariam evocatus, post biennii fere spacium dimissus, in pristinum honorem reponitur. 1638.

Triumphantibus hoc anno apud Rhenum Vinariensibus Gallisque Hispanos è contra in Belgio Hispaniaq; fortunæ liberalitas recreavit. Mense Iunio Hollandi cum magnâ exercitus parte ductu Wilhelmi Comitis Nassovii subita vi occupaverant Calloum propugnaculum haud procul Antuerpiâ, jamq; ibi nidum figere moliebantur; sed Hispani omissâ, insitâ alias cunctatione, quicquid in propinquo præsidiorum erat, educunt, & nihil opinantes Hollandos, multo majore numero ac vi, priusquam necessaria defensioni opera exstruxissent, invadunt: Ita recuperato iterum Calloo fusi Hollandi, & magnam partem cæsi, aut in flumen compulsi aquis petière; Capti fere bis mille & quingenti, cum navigiis supra octoginta, vexillis quadraginta quinque, & tormentis nouendecim, omni præterea annonâ, atque apparatu militari. Neq; victoria ipsis victoribus incruenta extitit, ex quibus sexcenti fere, pluribus sauciis, in loco prælii, aut deinde ex vulneribus occubuere. Hollandorum cladem auxit mors filii Comitis Nassovii qui Dux infaustæ expeditionis fuerat. Eâdem fortunâ ex diversa Belgii parte, quæ Galliam attingit, Octavius Piccolomineus, & Thomas Princeps Sabaudiæ, Gallos ductu Castilionii Audomarum atque Hesdinum obsidentes, magna inde clade multatos in Galliam reiiciunt, captis ex primariâ nobilitate quam plurimis, qui deinceps Bruxellas in triumphum abducti sunt. Hollãdi haud multo post Geldriæ obsidionem majore curà tentantes effusis subito aquis cum munitiones suas perficere prohiberentur, ab accurrentibus iterum Hispanis, auxilio Lamboii, insigni clade funduntur. Neq; quicquã eâ æstàte præterea in Belgio tentatũ fuit, satis æstimãtibus Hispanis, quod duorum hostium diversas expeditiones

Res Hispanica contra Hollandos & Gallos.

Hollandorum cædes apud Calloum.

1638. magnâ eorum clade irritas reddidissent. Cæterum in Hispaniâ Dux Condæus non majore felicitate Fontarabiam obsedit, celebrem portum munitumq; ad maris Cantabrici præsidinm, præcipuamq; stationem navium in Indias ex eâ parte commeantium. Cum enim ab initio Julii in Septembrem usque mensem continuatâ obsidione, atque omni pene aditu occluso adeo prope ad urbem accessisset, ut parte mœnium cuniculis subversâ, certam se victoriam in manibus habere opinaretur, repente nihil tale metuentibus Gallis, Hispani per hostium stationes fiduciâ tam propinquæ victoriæ negligentius custoditas, magno impetu irrumpunt, urbemque depulso inde Condæo obsidione liberant. Capti ex Gallis quadringenti fere; duo millia ferro aut undis submersa periêre. Impedimenta cum omni castrensi apparatu, qui opulentissimus fuit, in manibus Hispanorum mansêre.

Res Polonicæ! Piasec: In Poloniâ celebratis regni comitiis, Paulucius qui anno superiore Cosaccos rebellionem ceptantes duxerat, Ordinum jussu capitis supplicio affectus est, frustra imploratâ securitate, quam illi minores Præfecti promiserant. Cæterum Cosaccos id supplicium in longe maximas turbas excivit, qui tota æstate à Nicolao Potoccio & Stanislao Conjecpolsio oppugnati, cum ob fidem Paulucio non servatam, ad nullas pacis conditiones cōpelli possent, multis & gravibus cladibus nobilitatem Polonicam exercuerunt. Gedanenses quoque novi portorii institutio apud Uladislaviā recēter à Rege in litore Pucēsi conditam, atque à se dictam urbem, in seditionem primo popularem, deinde & arma excivit. Querebantur Gedanenses hæc privilegiis suis adversari quæ à multis retro Regibus Poloniæ haberent. Itaque res diu ultro citroque legationibus & literis disceptata, tandem quod in manifestum Reipublicæ bonum vergeret, rejectis privatorum querimoniis, publico Ordinum consensu ac decreto definita & probata est; missique mox tam ex Senatu quam Nobilitate viri primarii, qui novi vectigalis modum æstimarent, ordinarentque. Obière per idem tempus in Poloniâ Thomas Zamoyski supremus Regni Cancellarius & Joannes Wezyck Archiepisco-

pus

pus Gnesnensis. Illi Georgius Ossolinskius Palatinus Sendomiriensis, huic Joannes Lipsius Episcopus Culmensis suffectus est. Eodem anno Princeps Casimirus, Regis frater cum animi causa in Hispaniam navigaret, ac forte Marsiliam provectus in littus Gallicum exscenderet reficiendis viribus, attinetur à præfecto Gallicano cum omni comitatu, abductusque inde ad arcem Salona, & mox Citeronem biennium prope sub custodia fuit. Tandem summi Pontificis, & Regis Uladislai precibus, missoChristophoro Gassiovio Palatino Smolenscense, liberatur, & datâ prius sponsione de eâ custodiâ non vindicanda, cum honore in Poloniam reducitur. Cæterum Galli causam custodiæ habebant, quod Poloni eo tempore Cæsareis Legionibus immixti, & Princeps ipse Casimirus Cæsari, contra Gallos militavisset. 1638.

Inter hæc Regi Galliæ post viginti & amplius annorum sterile conjugium ex Annâ Mariâ Regis Hispaniæ sorore filius nascitur Ludovicus IV. Ejus natales non Parisiis modo, ac per uniuersam Galliam, sed in Hispaniâ quoque magno gaudio celebrati sunt. Clarus præterea hic annus ortu illustrium liberorum fuit. Cæsari Maximilianus Thomas, Electori Bavariæ Maximilianus Philippus Hieronymus, Regi Hispaniarum filia nata est. At Taurini in Pedemontio immaturâ morte, & magno Provincialium luctu sublatus est Franciscus Hyacinthus, Princeps Sabaudiæ, octo fere annorum puer uno adhuc fratre superstite Carolo Emanuele quadrienni. Quæ mors magis magisque Res Sabaudicas involuit, ut deinceps annis sequentibus narrabitur. Obiit per idem tempus Pragæ Balthasar Marradius, Eques Melitensis, omnibus retro bellis in exercitu Cæsaris, strenui ductoris famam insignibus facinoribus consecutus.

Ludovicus IV. R. G. nascitur. aliique.

HISTORIARUM NOSTRI TEMPORIS

Authore

ADOLPHO BRACHELIO,

LIBER SEXTUS.

Complectens gesta annorum 1639. 1640. 1641. 1642. 1643. Et deinceps usq; ad annum 1649.

SUMMARIUM.

1639. *Mors Bernardi Ducis Vinariensis, ejus exercitus dicit sacramentum Regi Galliæ. Res Anglicanæ, ejusq; belli civilis origo. Seditio Catalonica. Sueci iterum invadunt Saxoniam, Misniam, & Bohemiam. Archidux Leopoldus fit Generalissimus.* 1640. *expellit Suecos ex Bohemia. Comitia Ratisponensia indicta à Cæsare. Res Hispaniæ, Sabaudicæ, Belgicæ, Mors Electoris Brand: Amurathis Imp: Turcarum Terræ motus in Germania.* 1641. *Sueci irrumpunt in Germaniam superiorem Bannerius ductor eorũ moritur. Obsidio variarum vrbium. Comitiorum Ratisponensium finis, & summa ejus recessus. Res Anglicanæ, Belgicæ, Gallicæ, Mors Ferdinandi Cardinalis, Gubernatoris Belgarũ.* 1642. *Cædes Lamboij in agro Coloniensi. Coadjutor Coloniensis eligitur. Clades Cæsareorũ apud Sueiniciam, & iterum apud Lipsiam. Regis Galliarum mater moritur. Item Richelius Cardinalis, & Rex Galliæ Ludovicus, Matrimonium Principis Neoburgici, Res Gallicæ & Hispanicæ.* 1643. *Clades Vinariensium ad Dutlingam. Res Suecorum in Imperio & Gallorum in Belgio. Bellum Parmense in Italiâ.* 1644. *Mors Vrbani* VIII. *bellum Sueco-Danicum, Item Transylvanicum, mors Reginarum Poloniæ & Hispaniæ, Bavaricorum & Gal-*

& Gallorum gesta. Rex Angliæ amittit Eboracum, & cæditur à Parlamentariis. 1645. Res Imperij & Suecorum, clades Cæsareanorum in Bohemiâ. Bavarici cædunt Gallos, & rursum cæduntur. Res Gallorum contra Hispanos. Mors ducis Moscoviæ, bellum Venetum cum Turcis. 1646. Regis Poloniæ secundæ nuptiæ. Belli status in Germania, Ferdinandus IV. fit Rex. Res Gallo-Belgica, Anglica, Hassica &c: 1647. Suecorum gesta in Helvet.â, Bohemiâq; Armistitium Bavaricum, Seditio Vinariensium, & Neapolitana. &c: 1648. Suecorum in Bavariam irruptio. Pragæ arx à Coningsmarckio intercepta. Res Gallicæ, Hassicæq; Pax Monasterij & Osnabrugæ conclusa. Supplicium Regis Angliæ. 1639.

VInariensis capto vt ante diximus Brisaco, fessum multis præliis exercitum sub anni hujus initium, in Burgundiam hibernatum retraxit. Sumpta ibidem, vt in loco hostili, licentius hospitia; & nullo non cladium genere miseri incolæ à feroci milite, quem superioris anni multiplices victoriæ in omnem licentiam efferaverant, afflicti, vexatique. Pontarlinum modicis viribus vrbs cum aditu ac portis victores exclusisset, pene vltimo excidio inconsultam fiduciam luit, incolis prope omnibus ferro flammaque trucidatis. Sed possessio Brisaci occulto inter se dissidio Regem Galliæ ac Ducem Vinariensem cæpit collidere, dum vterque vrbem Rheni potentissimam, atque adeo clavem Germaniæ ad se pertrahere nititur, Ille quia aurum & milites, hic quod laborem, & pericula commodasset, suaque ipse virtute & ingenio rem difficillimam ad felicem exitum perduxisset. Igitur Vinariensis magnâ præmiorum spe in Gallias evocatus venire non sustinuit. Cæterum erupturam aliquando rem in graviores discordias mors Vinariensis opportuna composuit. Is enim adulto jam vere è Burgundiâ educens, febri correptus Neoburgi in Alsatiâ diem extremum obiit, curâ exercitus quatuor supremis tribunis Erlachio, Nassovio, Rosâ & Oehmo, quos etiam insigni legato prosecutus est commendatâ, Annorum fuit quinque & triginta quorum maximam partem toto hoc contra Cæsarem bello exercuit, haud dubie si supervixisset longius victorias producturus,

Vinariensis gesta & mors

1639. quas illi supremo vitæ anno magnas multiplicesque indulgens fortuna contulerat; Pronepos fuit Ioannis Friderici Electoris Saxoniæ quem superiore sæculo (1547) Carolus Cæsar prælio apud Mulbergam captum, Electoratu, & magna ditionum parte multauit. Ipse anno hujus sæculi quarto natus est, minimus quidem vndecim fratrum qui fere omnes etiam adversus Cæsarem militarũt, sed belli gloriâ, animiq; magnitudine & felicitate omniũ clarissimus. vulgatum deinde est, de quo tamen nihil temere affirmauerim, mortem ejus veneno festinatam, atque eius rei deprehensa vestigia dum corpus ad conditurам aperitur; nempe quasi nimia felicitate jam obstaret Sociorum nomini ac cupiditati, qui licet ab ipso multa ac magna fieri optarent, tamen per hoc illum magnificeri ægrius ferrent. Sed sic est. Nemo fere magnus atque excellens extra aciem sine veneni suspicione, moritur; amatque vulgus de insignium heroum exitu atrocia credere, & prædicare. Cæterum quantum rerum momentũ in Duce situm sit statim apparuit. Primores enim orbi exercitus amisso capite discordes dum alter alteri parére recusat, nullâ re magnâ per totam æstatem effectâ, nisi quod Crucenacum, Bingiumq; & alia nonnulla ad Rhenum loca interceperint, tandem auro Gallico deliniti ad partes Regis Galliarum dicto ei sacramento, certis conditionibus transeunt. Ita Gallo Brisacum, Friburgum, multa Burgundiæ loca tradita. In quâ re tantam illi diligentiam adhibuere, vt Carolum Ludovicum Palatini filium, per idem tempus Anglicanâ pecuniâ instructum, atque iter per Galliam duobus tantum aut tribus comitibus facientem attinuerint, jussetintq; itineris sui institutum reddere, donec rebus cum Vinariensibus compositis, nullus amplius metus fuit, ne ille nutantes ad se Legiones suâ præsẽtiâ pertraheret. Injuriam detenti Principis, Carolus Angliæ Rex & Regina Sueciæ per literas conquesti, sed re jam perpetratâ, cum emendare non possent, omisere.

Ejus exercitus Regi Gall: sacramẽtũ dicit.

Res Anglicanæ ejus belli

Et Carolum quidem Britanniarum Regem à procurandis externis domesticæ turbæ retinebant. Earum initium, vt omnium pene nostri temporis bellorum classicum

cum Religio esset, è Scotia exortum est dissidio sacrorum, quod vt melius intelligatur paulo altius repetendum est. Henricus Octavus Angliç Rex cum superiore sæculo repudiatâ Catharina Caroli V. Cæsaris materterâ, legitima vxore, ad prohibitas nuptias cum Annâ Bolenâ transivisset, neque ejus matrimonii Romanum Pontificem authorem habere posset, palam ab ejus obedientiâ discessit, ac se caput Ecclesiæ, & summum sacrorum Præsidem constituit, serioque inhibuit ne quod deinceps commercium cum Romano Pontifice Ecclesia Anglicana haberet, exilio, morte, varioque suppliciorum genere punitis ijs qui Regiæ voluntati refragabantur. Cætera autem Religionis capita reliquit Henricus, & quanquã damnato Doctore, Doctrinam tamen retinere voluisse visus est. Igitur initio, non magis persecutus est Lutheranos, Calvinianosq;, qui tum in Germaniâ oriebantur, quam qui suum in Ecclesiâ Anglicanâ Pontificatum quod tum læsæ Majestatis crimen erat, non agnoscerent. Sed commune Romani Pontificis odium paulatim conciliavit dissidentes. Ita Angli & eorum dein contagio Scoti quoq; non à Pontifice modo, sed etiam à doctrinâ ejus recessere. Quam doctrinam (adeo mutant humana) nuper Rex eorum Henricus, edito in Lutherũ libello gloriosè propugnaverat, vt propterea à Pontifice Romano, *Defensoris Fidei* titulum, quę & successores retinuére, mereretur. Mortuo Hẽrico successit filius Eduardus, ex Ianâ Seimerâ genitus octo annorum puer, Regnumq; & Pontificatũ sexennio fere per Tutores administravit. Sub eo novarũ opinionũ Magistri cultoresq; certatim irrupére, & in Catholicos odio Romãi Pontificis acerrimẽ quæsitũ. Post mortem Eduardi Maria Catharinæ repudiatæ filia, ac legitima hæres regnum obtinuit. Illa, cura matris, à teneris, Catholicæ fidei præceptis imbuta, nihil prius habuit quam vt ejectis hæreticis, & rescisso profano Pontificatu, rem Catholicam reduceret stabiliretque. Sed rem bene constitutam immatura Mariæ mors evertit. Successit Elisabetha, filia Bolenæ, à contrariæ Religionis præceptoribus instituta Hæc abrogatis quæ Maria pro re

1639. *civilis origio.* *Henricus VIII. Rex.* *Eduardus.* *Elisabetha.*

1639. Catholicâ constituerat, ad novorum magistrorum ingenium Anglicanam Ecclesiam reformavit, novo exemplo Regina & Pontifex. Placita ipsius diuturnitas Imperii firmavit. Quod annos quinque & quadraginta ad initium sæculi hujus produxit Intra quod tempus Religionem Catholicam gravissimis persecutionibus plane pessumdedit. Elisabetha, cum vitam in cælibatu traduxisset, Jacobum Regem Scotiæ ex Mariâ Stuartâ, quam ipsa interfecerat, genitum hæredem testamento scripsit. Atque is primus omnium ante se Regum tria illa Regna Angliæ, Scotiæ, & Hiberniæ quietus obtinuit; relicto fere Ecclesiarum statu uti Elisabetha instituerat. Jacobo successit Carolus filius, ex Annâ Friderici II. Regis Daniæ filiâ. Is ductâ in Matrimonium Henricâ Mariâ Regis Galliæ sorore ab externis quidē motibus regnum quietum habuit. Sed studium Religionis in partes distractæ pacem turbavit, Nam proscriptâ Catholicâ, cum omnes è vicinâ Germaniâ Galliâque sectæ confluxissent, Jacobus anno hujus sæculi octavo decimo In Synodo Pertensi omnia fidei capita, tanquam summus Ecclesiæ moderator, in certum librum disposuit; voluitque, ut per universam Britanniam servarentur, Hæc Augustanæ Protestantium in Germaniâ cōfessioni fere erant conformia. Sed Puritanis, ita Calvinianos vocant, plurima eorum non probabantur, maxime potestas Episcoporum, & ritus quidam ac ceremoniæ, ex ipsâ Ecclesiæ Catholicæ consuetudine petitæ. Nam Angli cum à Religione Catholicâ defecissent, multos tamen ritus, ac ceremonias retinuêre ut genuflexionem in Cœnâ Domini; celebrationem certorum festorum ultra dies Dominicos; privatum usum Baptismi, & Cænæ; Confirmationem Anglicanam. Denique Ecclesiis, uti jam multis à sæculis institutum fuerat, adhuc Episcopi præsidebant, easque inferiores præpositos & ministros ad præscriptum Regis tanquam summi Episcopi gubernabant. Hæc omnia ut reliquias Ecclesiæ Romanæ aversabantur Puritani, volebantque ut omissis ceremoniis, puritas fidei ad suæ reformationis morem coleretur. Maxime autem impugnabant Episcopos, qui liber

Iacobus. *Carolus.*

libertati conſcientiarum obſtare videbantur. Eorum 1639.
autem authoritatem propugnabat Carolus Rex, edideratque in vulgus formulam rituum, ſub *Liturgiæ* nomine, operâ potiſſimum & conſilio, ut credebatur, Guilielmi Laudi Archiepiſcopi Cantuarienſis compoſitam; Illã igitur ut Scoti obſervarent præcipit. Simul ut Epiſcopis bona ſua reddantur, utque gubernatio Eccleſiarum reſtituatur ſevere mandat, inſtituto ad id peculiari magiſtratu, qui omnes ad obſervationem hujus *Liturgiæ* cõpellerent, & ubi opus eſſet ſeverioribus pænis adigerent. Fere ad modum inquiſitionis Hiſpanicæ, quo majore terrore res accepta eſt. Itaque Puritani contra quos hæc maxime ſpectabant, conſpiratione factâ, authore Alexandro Lesl æo novum inter ſe fædus faciunt pro mutua Religionis & libertatum ſuarum defenſione. Id anno ſuperiore conſtitutum eſt, ſimulque editus liber ſub nomine *Harmoniæ confeſſionum*, ſuperiori Liturgiæ plane contrarius. Conjuratum ibidem contra Epiſcopos, ut ab adminiſtratione Eccleſiarum amoverentur. Deinde exuto erga Regem ſuum obſequio, quod illas in Religione novationes conſequi ſolet, Edenburgum urbem Scotiæ primariam exturbato præſidio Regio, aliaque nonnulla oppida invadunt, ac ſuis copiis communiunt. Denique contra Regem qui cum parvâ Anglorum & Hibernorum manu ad fines Scotiæ advolaverat, armati conſiſtunt, haut dubie in aciem deſcenſuri ſi Rex vim feciſſet. Sed ille tum quidem arma abſtinuit, ſeu majores turbas veritus, ſeu quod ſperaret rem conditionibus tranſigi poſſe. Igitur Rex indictis Scoticis comitiis Londinum reverſus eſt, curâ Regii exercitus Thomæ Farfaxio commendatâ. Hæc Scotorum rebellio paulatim Anglos in ſocietatem traxit, qui ſuperantibus numero Puritanis, à multo tempore hanc occaſionem ad res novandas exſpectabant. Incenſi non modo his contra ſe decretis, ſed etiam odio Religionis Catholicæ, quæ à Rege Carolo, in gratiam Reginæ, multo liberius atque indulgentius, quam ipſi cuperent, habebatur. Atque id hujus belli initium fuit, quo dein univerſa Britannia graviſſime afflicta eſt.

Piaſec.

1639. *Belli continuatio inter Hispanos & Gallos.* Magno interim ardore Hispanos & Gallos inter bellum gerebatur. Dux Condæus collecto apud Narbonam exercitu rectâ inde Catalauniam petiit. Ibi res quoque ad seditionem spectabāt, magnitudine tributorum, & hibernantium militum injuriis. Neque satis ut ipsi existimabant, audiebantur harum rerum remedium ab aulâ Madritanâ postulantes. Nihil eorum latebat Condæum, itaq; donec ad maturitatem defectio perduceretur, ad fines eorum duxit obsesso mox Salcesio oppido, quod Catalauniam à Galliâ Narbonensi disterminat. Inde Schonbergium Marescallum ad vicina oppida cum parte exercitus dimittit, Ipse magnis viribus Salcesium oppugnans loco quidem potitur. Sed mox dein in Sabaudiam revocatus, Hispanis recuperandi ejus occasionem dedit. Imposuerat abiens Condæus Espinonium cum validâ manu, omnique ad tolerandam obsidionem apparatu instruxerat. Sed Hispani cæptæ semel rei acerrimè insistentes, & si ab internis simul atque externis hostibus premerentur, tādem fame obsessos ad deditionem cogunt, bis magnâ clade rejectis Gallis, qui cõmeatum in urbem inferre nitebantur. Paulo ante quam hæc in Hispaniâ gererentur non minore felicitate, Octavius Piccolomineus Theonisvillam in agro Luzemburgensi obsidione liberavit, cæsis magnâ clade Castilionio & Fecquierio, Marescallis, qui Legiones Gallicas ducebant, Fecquierius magnâ nobilium parte interfectâ in potestatem victorum pervenit. Sed Castilionius recentibus inde copiis quibus Rex ipse aderat confirmatus, Hesdinum, validum Artesiæ oppidum felicius expugnavit, non sine aliquâ Hispanorum clade semel atq; iterum hostilium castrorum oppugnationem nequicquam tentantium. Per idem tempus Regis Galliarum mater durantibus adhuc inter illam & Regem filium simultatibus ex Flandriâ in Hollandiam; inde Regali magnificentiâ excepta in Angliam, ad Henricam Reginam, filiam concessit. Ubi triennium fere commorata, invalescentibus indies civilibus discordiis, rursus in Hollandiam, atque inde Coloniam Agrippinam, ubi haud multo post diem extremum obiit, profecta est.

Diedenhoven:

Por-

Porro in Imperio collapsas Suecorum res fortuna aliquantulum erexit. Nam Bannerius initio veris, confirmatâ cum Saxoniæ inferioris circulo neutralitate, Albim connivente Lunæburgico transmittit, atque inde in Saxoniam ac Thuringiam effusus præmisso Coningsmarckio in ipsos Frāconiæ fines minitabundus ducit. Tum Marchiam Brandenburgicam per diversos Duces, in quos adveniens paulo ante è Suecia supplementum distribuerat, percurrit; variaque ibidem loca Landspergam, Francofurtum, Rattenaviam, Havelbergam, & Brandeburgum alia deditione, alia minis & terrore, pleraque celeritate & astu recuperat. Ipse cum majore exercitus parte Saxoniam invadit. Salisium Cæsareanum Ducem cum septem legionibus in hiberna euntem, profligat ac ducem ipsum capit. Inde Naumburgum, Weissenfeldam, Zeitzam. Eylenburgum, Grimmam, Altenburgum, Suickaviam, Chemnitium, ac multa alia minora oppida in potestatē redigit. Sed in Misniam porro progressus dum Fridbergam, Saxonicorum Ducum monumentis claram urbem, eodem impetu occupare nititur, resistentibus intra Cæsarianis & Saxonicis, cum non modica suorum clade strenue repellitur. Brevi hanc ignominiam vindicavit Bannerius, cæso apud Chemnitium, quo exercitum à Fribergâ retraxerat, Marazinio altero Cæsareano duce, cum magnâ legionum parte, quas ille è vicinâ Silesiâ Bohemiaque tumultuarié collegerat; Pervenerūt in manus Suecorum hâc victoriâ, signa equestria, quadraginta, pedestria duodecim, dein machinæ bellicæ supra viginti, cum impedimentis, atque apparatu militari non contemnendo. Hæc victoria Bannerio Bohemiam, quo sedem belli transferre decreverat, facile aperuit, Igitur retentatâ Fridbergâ cum iterum rejiceretur, ne unius loci nō magno auctario, majorum rerum occasiones elaberentur, relictâ illâ Pirnam subjugare instituit, quâ præter arcem potitus, præmisso Stalhansio non infimi nominis tribuno, in fines Bohemiæ exercitum producit. Stalhansius Leutomeritium, ipse paulo post cum reliquo exercitu adveniens Brandisium occupat, cæsis iterum octo legionibus quas ad impediendum

1639. Res Suedica in Imperio.

Saxoniā & Misniam.

Et Bohemiam.

tran-

1639. transitum illum Gallassius Pragâ submiserat. Inde ferox successu ad ipsa Pragæ mœnia victorem exercitum minitabundus ducit, & dispositis loco idoneo tormentis urbem verberare instituit, misso tibicine qui deditionem postularet. Sed hæ minæ erant, ac vanum oppugnationis terriculamentum. Neque id ignorabat Comes Schlickius Regius in urbe Vicarius. Itaque rebus omnibus ad defensionem optime ordinatis hostis conatum strenue prævertit. Bannerius quoque apud urbem prævalidam haud diu desedit, sed retractis Brandisium copiis cum dies aliquot curationi corporum dedisset, rursum per universam Bohemiam grassatus nunc Raconitium, aut Pilsam, nunc Budovitium, aut Reginogradecium, aliaque loca tentando arma & terrorem circumtulit. Cæterum ne latius progrederetur, imminēs hyemis ac subinde Melchior Comes Hatzfeldius objectis Cæsareis Legionibus impedivit. Stephanus Palfyus, Comes & Ungaricæ militiæ Marescallus, cum parvâ Ungaricorum Equitum manu, incautius hostibus illatus, interficitur septem vulneribus confossus, sed corpus ductoris, Ungari magnâ vi victoribus extorsēre. Ferunt inter hæc Bannerium has pacis conditiones Cæsareis ducibus obtulisse, primum ut universalem amnestiam per Imperium, & provincias proprias publicaret, tum ut omnia in eum statum, uti ante hoc bellum anno 1617. fuerant reponeret; eo facto Suecos exercitum ex Imperio reducturos, retentis tantum Pomeraniæ maritimis locis, securitatis ac cōpensationis causâ. Sed Cæsar magis sollicit⁹ quomodo ingruētes hostes ac suis paulatim cervicibus imminentes ejiceret, quicquid prope & pro[illegible] auxiliorum fuit conquirit; novos delectus per provincias hæreditarias instituit, tum collectas undique copias in Bohemiam propere convenire jubet. Illis omnibus novum ducem (quoniam Gallassius excusatâ valetudine, missionem petebat) imponit fratrem suum Archiducem Leopoldum; atque ei evocatum è Belgio Octavium Piccolominium cum exercitu adjungit, cujus consilio monitisque bellum administraret. His fere per hyemem actis brevi exercitus ad triginta millium numerū accessit.

Lotich. tom. 2. l. 2. cap. 5.

Archidux Leopoldus fit Generalissimus.

Obie-

Obiere eodem anno Cæsaris filius Philippus Augustinus, & Antonius Episcopus Viennensis, idemque Abbas Cremiphanensis, vir doctrinâ atque usu rerum celeberrimus, & Joannes Philippus Dux Saxo-Altenburgicus.

Mores variorū.

1640. *Archiducis Leopoldi gesta.*

Archidux Leopoldus dubio adhuc vere cum exercitu progressus, Reginogradecium, oportunam Bohemiæ urbem, ac paulo ante à Suedicis captam, subitâ vi recuperat. Præsidiarii sexcenti fere, ut se victoris arbitrio permitterent, coacti. Inde ad repurgandam reliquam Bohemiam profectus non magnâ vi Suecos expellit, excepto Leitomeritio, Brandisioque quæ etiam oppida anno superiore interceperant. Bannerius paulū in limitaneis Bohemiæ montibus & circumpositis sylvis moratus donec impedimenta & prædam præmitteret, (quorum partem tamen aut corrupit incendio, aut Cæsareanis insequentibus invitus reliquit,) se in Misniam recepit. Mox inde etiam ab insequente Archiduce repulsus, in Thuringiam Erphordiam usque recessit. Cæterum in recessu illo non perfunctoriam cladem accepit. oppressa magna pars selectissimorum equitum, qui ad extremi agminis præsidium relicti, remorari cursum insequentium nitebantur. Sed Bannerium fugientem Dux Longevillanus cum Gallicis & Vinariensibus copiis, item Hassici & Luneburgici, (quorum dux diu ambiguus adhuc Leopoldo accessurus sperabatur) in tutum recepêre. Ita omissâ spe persequendi porro hostis, tot recentibus auxiliis confirmati, Archidux Leopoldus apud Salam fluvium consedit, capto loco castris oportuno quem Piccolomineus delegerat. Illuc quoq; Bannerius confirmato exercitu accessit, & collatis aliquamdiu castris, cum utrosque mutuus metus à committendo prælio abstineret, prior Bannerius inopiâ commeatuum discessit. Consilium illi erat subita aggressione intercipere Legiones Bavaricas, quæ ductu Mercii in Franconiâ separatim ab exercitu Cæsaris tendebant; Sed cura ducis intenta erant omnia, & Archidux Bavaricis subsidio obviam profectus non eos modo, sed etiam Godefridum Comitem Gelehnium, cui superiore anno

Cæsar

1640. Cæsar Rheni provinciam attribuerat, ad se recepit. Jamque æstas in proclivi erat, neque elici Bannerius poterat, ut æquo loco potestatem prælio decernendi faceret. Ita annus sine magno fructu extractus est. De hibernis acerrimis velitationibus certatum. Ea Cæsariani in agro Brunsuicensi, utpote hostili provincia malebant, datũque negotium Comiti Hatzfeldio, ut expugnaret Huxteriũ. Quâ re celeriter perfectâ Bannerius animadverso hostium consilio cum omni exercitu apud Mundam Visurgim transmittit, occupatoque omni eo tractu, & collibus insessis cum universis copiis sese transituris opponit. Ita hoc aditu exclusi Cæsareani per amicas provincias hiberna sibi circumspicere coacti sunt. Sueci quod optabant agrum Brunsuicensem & vicinas illi regiones obtinuére.

Comitia Ratisponensia. Porro inter flagrantium bellorum incendia, non omissa hoc anno; uti & alias semper reducendæ pacis consilia. Nam & si jam diu ante Coloniæ & Lubeccæ ejus præludia agitarentur, tamen parum admodum profectum fuerat Igitur Cæsar mediâ æstate comitia Ordinum Imperii Ratisponam edixit. Atque eo ipsemet cum magno aulicorum comitatu mense Junio profectus suâ præsentiâ Proceres Imperii ut pro communis patriæ salute diligenter in mediũ consulerent, plurimum accendit, Cæsarem haud multo post secuta est Augusta; postquam Viennæ felici puerperio filium enixa esset Leopoldum Ignatium Josephum Porro initio comitiorum ad congregatos ibidem Proceres nomine Cæsaris peroravit Guilielmus Marchio Badensis, & tria maxime puncta in deliberationem proposuit quæ etiam Cæsar literis ad singulos datis, copiose expresserat, Primum erat, quâ viâ finito tandem cruentissimo bello pax & trânquillitas in Imperium reduceretur, Tum si obtineri ea non posset quibus porro mediis bellum administrari debeat, Denique quoniam Judiciorum cursus plurimum turbatus aut impeditus fuerit, quómodo is in priorem statum reponi possit, ut cuilibet sine ullo personarum respectu jus reddatur. Præterea ut majore cum fructu hi tractatus perficerentur indulsit Cæsar,

ut

ut illi etiam Principes Ordinesque Imperii adessent, qui adhuc hostibus Imperii conjuncti, bellum adversus Cæsarem gerebant, ut auditis singulorum querimoniis, de communi omnium consilio satisfieret. Cæterum tractatio illa in annum usque insequentem perducta est, de cujus fine ibi commemorabitur. 1640.

Res Hispanicæ: bellum Sabaudicum.

Infelix hic annus Hispanis fuit non cladibus modo atque amissione urbium, sed duorum insuper regnorum defectione. Flagrabat tum in Italiâ bellum Sabaudicum, hac maxime causâ, quod Victor Dux Sabaudiæ tutelam filii sui Caroli Emanuelis moriens testamento commendaverat conjugi suæ, Galliarum Regis sorori. Præteritis fratribus Mauritio Cardinale, & Thomâ Principe Sabaudiæ, qui ad se curam pupilli Principis pertinere affirmabant, Ita ad arma perventum Principe à Rege Hispaniarum, Vidua à fratre Galliæ Rege auxilium accepit. Igitur anno superiore Gubernator Mediolanensis infestis armis Pedemontium invadens Astium, Villam, Crescentinum, Veruam, Pontesturam aliaque loca expugnat, Principes vero Sabaudi Inuream, Nicæam & alias urbes maritimas occupant; maximè vero Princeps Thomas Taurinum caput regionis ac sedem ducum urgebat. Quod diu frustra tentatum, tandem auxilio oppidanorum adjutus, nocte intempestâ, disjectis Pyloclastro portis, intercepit. Cæterum hoc anno Rex Galliarum, sorori viduæ Comitem Arcourtium cum valido exercitu, auxilio submisit. Qui Hispanorum strage expeditionem suam orsus, Gubernatorem Mediolanensem, Casalium obsidentem magnâ clade profligat, capto omni castrensi atque impedimentorum apparatu. Inde ad obsidendum Taurinum conversus profligatis aliquoties Hispanis commeatum inferre laborantibus, tandem in potestatem redigit, & solenni pompâ viduam Principem eo reduxit. Eadem fortunâ Dux Castilionius in Artesiâ urbem Atrebatum validam imprimis ac præmunitam, post longam & difficilem obsidionem in conspectu Hispanici exercitus, intercepit.

Arras.

Inter

1640. *Defectio Catalonica & Lusitana.* Inter hæc longe graviori, adeoque intestino bello Hispania conflictari cœpit, amissis uno anno duobus maximis Regnis Catalaunia ac Lusitania. Catalauni hibernantium militum injurias, ac tributorum frequentiam jam diu querebantur. Itaque his (uti existimabant) malis excitata multitudo arma corripuit; Barcinone imprimis, quæ est Cataloniæ metropolis, omnia magno tumultu commiscentur. Regium præsidium ex urbe, hibernantes milites è totâ patriâ exturbati. Prorex cum tantam audaciam immissis lictoribus compescere niteretur, primum quidem vi multitudinis expulsus, ac dein reversus nihil remissâ ferociâ cum præcipuis consiliariis interficitur. Alii dein regiarum partium, & primores quique eodem exemplo aut necati à furentibus, aut exuti bonis atque in exilium compulsi sunt. Posthæc ærarium regiũ in prædam cessit. Denique (quod est omnis fere rebellionis perfugium) desperatione veniæ ad vicinum Galliæ Regis auxilium confugiunt, electo in Principem Duce Andegavense Regis Galliarum filio, hoc anno in lucem edito, ac trium mensium infantulo. Ita Rex Galliarum Barcinonenses, atque eorum exemplo omnes Catalonios in fidem ac patrocinium recepit. Hoc successu animati Lusitani eisdem ex causis maturatam jam diu defectionem Olysippone ordiuntur interfecto Vasconcello secretario, & regiarum partium primario ministro. Inde novum sibi regem eligunt Joannem Ducem Bragancię, qui ab Emanuele Rege Lusitaniæ genus ducebat, affinitate regii sanguinis & magnitudine opum inter Magnates Hispaniæ prævalidum. Neque deerant qui exosam jam diu Hispanicam potentiam his defectionibus imminui gauderent, maxime Galli Hollandique, qui submisso liberaliter bellico apparatu, atque omni armorum genere Catalonios Lusitanosque instruxêre.

Mortes variorũ. Obiere per idem tempus apud Regiomontem in Borussiâ Georgius Guilielmus Elector Brandeburgicus, cui in paternis ditionibus, uti & septemviratu successit filius Fridericus Guilielmus. Constantinopoli Amurathes IV. Imperator Turcarum anno ætatis tertio supra trigesimũ, relicto

relicto successore Ibraimo fratre, ac primo ejus nominis. Viennæ Joannes Ludovicus Comes Isolanius, Legionum Croatarum in exercitu Cæsaris Dux, & Pragæ Gualterus Deverox tribunus Hibernicæ Legionis & percussor Wallensteinii. 1640.

Præter alia quæ hoc anno prodigia nunciata sunt, mense Aprili, universum Belgium, & magnam partem Germaniæ, repentinus terræ motus concussit, eo majore metu mortalium, quod ejus generis prodigium in Germania insolitum est. *Terræ motus in Germania.*

Initio sequentis anni Bannerius, postquam paucis mensibus in agro Brunsuicensi exercitum refecisset, magnis itineribus per Thuringiam Misniamque in Palatinatum superiorem ad disturbanda comitia contendit, occupatoque mox Chamo, Glattavia, Sulsbachio aliisque locis ad ipsa Ratisponæ mœnia, ubi Cæsar ac Proceres Imperii congregati erant, minitabundus ducit. Fama est potuisse Ratisponam intercipi, si Bannerius omissis populationibus quas in Franconiam, Sueviamque late extenderat, universi exercitus vires uni urbi impendisset. Ita datum spacium Cæsari, ut se validiori præsidio communiret, & quicquid ubique legionum erat, ex hibernis ad signa evocaret. Mox versa fortuna. Schlangius cum flore equitatus Suedici apud Neoburgum oppidum haud procul sylvâ Bohemica considens repente à Piccolomineo ac Mercio circumvenitur. Nulla erat erumpendi copia. Itaque cum omnibus suis, (quatuor millia erant) in potestatem Cæsareanorum pervenit. Quibus amissis, Bannerius, qui cum reliquâ exercitus parte Chamum insidebat, ne & ipse eodem victoriæ cursu opprimeretur; summâ celeritate in Bohemiam atque inde se in Misniam proripuit. Ibi eum Vinarienses copiæ excepere. Cæterum antequam ad eas perveniret, prementibus undique à fronte, à lateribus atque à tergo Cæsareanis, in tantas angustias compulsus est ut nulla esset amplius ratio evadendi, si fortunæ suæ Cæsariani institissent. Porro Sala fluvius fugientes protexit, obstititque insequentibus ne ultra progrederentur. Bannerius in illâ fugâ morbum neque initio lethalem contraxit, 1641. *Sueci irrumpunt in Palatinatum superiorē*

T quem

1641. quem cum ille ut homo militaris parvi faceret, nihil intermissis profectionibus, cæterisque muniis consuetis, quantũ vires permittebant, tandem vi ejus indies augescente Halberstadium delatus XIII. Calend. Junias, moritur. Rogatus ante mortem quem exercitui suo successorem commendaret, Leonardum Torstensohnium nominavit, qui in Sueciá erat, ejus dein judicium Regni Sueciæ senatores ratum habuére. Sed antequam novus Dux adveniret, tres interim regendo exercitui præposuit, Adamum Phulium, Carolum Gustavum Vrangelium, & Arfurtum VVittebergium. Ferunt superiore anno cum Bannerius in Bohemiam expeditionem faceret, auditam à vigilibus vocem, in certum unde emissam, repetentis iterum atque iterum, *Abi Bannere, Abi*, Id tum quidem in faustæ expeditionis omen tractum, sed non multo post obiisse uxorem ejus, atque ipsum è Bohemiâ dein expulsum, eodem prope in loco morbo tentari cæpisse, ubi ea vox excepta sit.

Bãnerus moritur.

Lotich & Merc.

Per idem tempus variæ per Imperium urbes diverso eventu tentatæ sunt, Hohentvveilam, validum situ & munitionibus munimentum Otto Christophorus Sparrius rei tormentariæ Præfectus cum Cæsareis & Bavaricis Legionibus tota prope æstate circumsedit, cæterum natura loci ac virtus defendentium supra conatum Cæsareanorum fuêre. Ita Sparrius, etsi nullo optimi Ducis munere neglecto, ineunte hyeme, necessitate coactus, re infecta, exercitum lacerum inde & multis cladibus imminutum reduxit. Hohentvveilæ fortiter defensæ gloriam non minore fama æmulatus est Joannes Reuschenbergius VVolffenbeutelij gubernator. Eam urbem non validam minus, quàm copiose apparatu instructam, Dux Lunæburgicus, Hassique jam diu obsederant, accesserê ad extremum Vinarienses, neque quidquam, quod expugnandis urbibus ingeniosa mortalium crudelitas invenit, intermissum est. Tandem cum nihil proficeretur, exemplo Pappenheimij alveus fluvij qui urbem interfluit infernè obstruitur. Ita cursu amnis intercepto omnis aquæ vis circum atque intra urbem collecta, crescente indiēs inundatione, jam pene submersis-

Hohentvveila obsessa.

Et Wolfenbeutelium.

mersisset ignium & ferri victores; nisi in tempore auxilium adfuisset. Ita urbs periculo exempta. Contrarium plane exitum sortitæ sunt. Gorlicium in Lusatia inferiore, & Dorstena in VVestphaliâ non invalidæ civitates; Gorlicium Elector Saxoniæ cum Cæsarianis aliquot Legionibus sub Goltzio & Goldackero tribunis post acerrimam oppugnationem tandem ad deditionem cōpulit. Dorstenam Melchior Hatzfeldius & si probe præsidio ac munimentis communitam exacta tandem æstate, in fidem & potestatem accepit, atque Electori Coloniensi restituit. Inde porro in Thuringiam progressus Heldrungam, Mansfeldiamque atque alia nonnulla loca recuperat.

1641. *Et Gorlicium.* *Et Dorstena.*

Interea Ratisponæ frequenti Procerum Imperij conventu, postquam diu de publicis necessitatibus deliberatum fuit, omnium consiliorum summa in hæc fere capita componitur. Primo omnium ad intestina Imperij dissidia tollenda decretum ut universalis Amnestia publicaretur. Deinde ut cum Regnis Galliæ Sueciæque separatis conventibus Monasterij, & Osnabrugæ in VVestphalia tractaretur. Ut gravamina Religionis, quæ hucusque tantis tumultibus non exiguam causam dederint, per utriusque Religionis designatos amice componantur. Ut transactio Passaviensis, & ex illâ constituta pax Religionis Augustæ anno 1555. sanctè servetur. Denique ut causa Palatiniana quam Cæsar ex generali Amnestiâ exclusam voluit, separatis etiam tractatibus ageretur, & postquam ad felicem exitum perducta fuerit Recessibus Imperialibus insereretur. Præterea quoniam adhuc exigua pacis spes apparebat, de promovendo porro ac continuando bello actum est, provisumque imprimis ut hiberna atque hospitia militaria pro Imperiali exercitu, juxta belli necessitatem ex æquo & bono describerentur. In qua re quoniam hactenus gravissimæ querimoniæ delatæ sint, neque singulis ex æquo satisfieri possit, cum necessario vicinæ hostibus provinciæ plus patiantur. Ita conventum est ut provinciæ liberæ, ijs quæ hibernis atque hospitijs gravantur, alio convenienti subsidio succurrant, ut quantum fieri quidem

Recessus Imperij Ratispona. 1641.

dem possit, inter omnes Ordines Circulosque ejusmodi
1641. incommodorum æqualitas servetur. Tum ut imminuto
Ducum, atque inutilium Præfectorum numero Legiones compleantur, eumque in finem ordinatæ, & communi omnium statuum consensu approbatæ centum & viginti pensiones menstruæ intra quinque mensium spacium persolvendæ, illo ubique valore ut Thalerus Imperialis, ad floreni Rhenensis & triginta crucigerorum precium, non carius, viliusque computetur. Ad illas autem pensiones colligendas generalis Imperii Quæstor, germanus ipse, atque Imperio subjectus constituetur. Additæ his contributionibus aliæ centum & viginti pensiones intra anni unius spacium solvendæ. Deinde de disciplinâ militari salubriter ordinatum ut in delicta militum præfecti ipsorum serio animadvertant, ut nulla itinera aut profectiones instituantur, nisi præmonitis prius Directoribus circulorum, per quos iter faciendum est. Neque hac in parte quicquam amicitiæ aut gratiæ dandum, ut uno Statuum præterito, alter gravetur. Itinera autem ubi necessario instituenda sunt, ut sine maleficio, & incommodo Provincialium quantum fieri potest, fiant, Præfecti militum curabunt. Prohibitũ præterea ne hostibus diribitoria concedantur, Neve cũ iis neutralitates Imperio noxiæ ineantur. Ne commercia & negociationes cum iisdem boni privati causâ, in publicum detrimentum cedant. Multa dein ac varia in disciplinæ militaris correctionem constituta sunt. De reformatione Judiciorum Imperialium, quod erat tertium punctum propositionis Cæsareæ, quoniam tempus comitiorum in annum usque excurrerat, nihil actum; sed decretum ut anno insequenti ad Calendas Maii eâ super re, certorum Principum conventus Spiram aut Francofurtum ab Electore Moguntino ediceretur; sanctionibus dein Imperii inserendum, quicquid illi pro reductione Justitiæ decrevissent; Denique quoniam Belgio Hispanico vicini Ordines querebantur sibi contra sanctiones Imperii in cursu justitiæ à tribunali Bruxellensi sæpenumero vim fieri, promisit Cæsar effecturum se apud Regem Hispaniarum, ac fratrem ejus Cardi-

120. Monat/noch dem Römer Zug.

Cardinalem Infantem, Belgii gubernatorem, ne quid deinceps privilegiis Imperii abrogaretur. Creati sunt in iisdem comitiis Sacri Romani Imperii Principes, atque ad publicas sessiones admissi, Itelius Fridericus Hohenzolleranus, Joannes Antonius Dux Cromavius, & Princeps Eggenbergicus, Et Wenceslaus Dux Lobkovitius. Ita peracto finitoque conventu illo Cæsar deducente magnâ Procerum Imperii coronâ Viennam regressus est. 1641.

Per idem tempus in Anglia Carolus Rex, cum ad componendam Scotorum rebellionem, procerum regni conventum indixisset, quod illi Parlamentum vocant, se atque regnum ipsum in multo majores turbas impulit, Anglorum plerisque utpote Puritanis, in idem Religionis fœdus cum Scotis, consentientibus. Parlamentum autem Anglicanum in duos ordines, seu ut ipsi vocant Domos dividitur, Superior ex magnatibus Regni constat, quales sunt Principes, Comites, Barones, quos illi Sir & Lort, nuncupant. Inferior Consules & Legatos civitatum complectitur, atque hi in eo conventu universum populum repræsentant. Prioris summa est authoritas, condit leges, decernit, judicat, damnat, quæ tamen omnia vim non habent, nisi Regis confirmatio accesserit. Atque ipsius est evocare & dimittere hunc conventum. Cæterum Rex cum initio triennalem hunc conventum esse voluisset, tandem consensit ut tam diu permaneret, donec turbæ omnes consopitæ essent. Quæ res plane authoritatem Regis pessundedit. Postquam enim Parlamentum illud, ita stabilitum est, ut etiam Regis voluntate dissolvi non posset; Parlamentarii, prævalentibus suffragiis eorum qui Scoticarum partium erant, absque ullo respectu Regiæ dignitatis fœdus Scoticum approbant; Catholicos intra decem ab urbe Leucas prohibent. Sacerdotes ad pœnas ab Elisabetha Reginâ sancitas revocant, Thomam Wentvvort Comitem Straffordiæ, ac Hiberniæ Proregem, ad supplicium capitis condemnant, Wilhelmum Laudium Archiepiscopum Cantuariensem aliosque nonnullos regiarum partium in carceres conjiciunt; Inde in Reginam, quod à Catho-

Res Anglicanæ.

licis pro Rege subsidium pecuniarium collegisset, quæ-
1641. stionem institui decernunt. Tum ad sui custodiam satellitium armatum cujus ante nullum exemplum habuerant, constituunt. Episcopos omni gradu ac potestate dejiciunt. Vectigalia ac portoria ad se trahunt. Præfectos portuum atque arcium præcipuarum in sua verba adigunt. Denique Regem ipsum ut latæ in Hiberniæ Proregem sententiæ subscribat, compellunt. Ita Comes Straffordiæ indictâ plane causâ, negataque per Juriscõsultos sui defensione mense Majo Londini, in extructo ad id theatro securi percutitur. Post hæc ad apertiora paulatim dissidia deventum est, Et Rex omnia ex arbitrio Parlamenti sine ullo authoritatis suæ respectu agi videns Londino in loca securiora excessit. Regina quoque per speciem deducendæ in Hollandiam filiæ suæ Mariæ quam Guilielmo Orangij Principi desponsaverat, tumultibus excedens securitati suæ consuluit. Atque in hunc modum inter Regem & Parlamentum Anglicanum belli se initium habuit.

Res Belgica & Gallica. In Galliâ præter externa bella etiam interni tumultus extitere. Ludovicus Comes Soissonius, cum Bullionio & Guisio alijsque ex Gallica nobilitate adversus Regem arma conjunxerat, quibus auxilio submissus Lamboius, dum apud Sedanum conjunctis viribus confligitur, Dux Regis Galliarum Castilionius funditur non exiguâ strage; Sed mors Soissonij victoriam partium corrupit. Bullionius & Guisius à Rege in gratiam recepti sunt. Lamboius inde à Cardinali Infante in Belgium revocatur. Ibi uno atque eodem anno Aria bis obsessa semel à Gallis Duce Castilionio, atque iterum ab Hispanis, Ductore Francisco de Melo, bis quoq; expugnata & recepta est. Interim Ferdinandus Cardinalis Belgarum gubernator, ac Regis Hispaniæ frater Bruxellis mense Novembri moritur. Præfuit Belgio per annos septẽ, atque illud ex præscripto Fratris magna sapientiæ & fortitudinis famâ inter duos utrinq; hostes Gallos & Hollãdos feliciter gubernavit; Secutus illum est haud multo post Magnus Ordinis Teutonici Magister, Stadian, exercitatæ prudentiæ Princeps, atque ex intimo Cæsaris

Mors Cardinalis Infantis aliorum &c.

consilio.

consilio. Decessere eodem anno ex hac vita Georgius Dux Brunsuicensis & Luneburgicus, & Arnehmius Saxonicarum copiarum diu præfectus.

Insequens annus, qui fuit hujus sæculi secundus & quadragesimus, Cæsari & Catholicorum Principum partibus, ubique prope infaustus extitit. Nam initio ejus Comes Gebrianus Vinariensium, & Ebersteinius Hassicarum copiarum duces, qui diu in agro Fuldensi, & Monasteriensi hospitia habuerant, impetrato ab Hollandiæ Ordinibus transitu, apud Vesaliam Rhenum transmittunt, atque inde in agrum Coloniensem ad capienda hiberna cum omni exercitu infesti irrumpunt, occupata mox Ordingâ, deinde Linnâ. inferioris Archidiœcesis oppidis. Elector Coloniensis haud ignarus eorum quæ ab adversariis parabantur Hatzfeldium ex superiore Germaniâ, è Belgio Lamboium cum suis copiis evocaverat. Lamboius ad Mosam substitit donec Vinarienses Rhenum transire nũciatum est. Tum in agrum Kempensem castra produxit, atque ibi apud aggeres limitaneos duplici fossa. & trabali aditu præmunitos, observare consilia hostium constituit; & si tentarent, prohibere irruentes, donec cum reliquo exercitu Hatzfeldius adventaret, qui partem copiarum apud Andernacum Rhenum traduxerat, & per diverticula quo Patriæ parceretur, lentius appropinquabat. Sed Vinarienses Hassique ut subsidium præverterent celebrato apud Linnam militari consilio, cunctatione omni sepositâ Lamboium aggredi constituunt. Eâ re ordinatâ Comes Gebrianus cum paucis turmis equitum, & ducentis selectis peditibus prægressus in munitiones illas agrarias impetum facit. Sed quoniam Lamboiani numero superabant facile rejectus est. Interim tota acies campo Anthoniano appropinquabat. Tum Gebrianus dato ad invadendum signo cum omni robore exercitus Lamboianos adortus, etsi acerrimè resisterent, tandem vi ac multitudine suorum loco depulit, aggeresque cùm peditibus supergressus suæ potestatis fecit. Mox adhibiti fossores, qui disturbatis aggeribus, ac completis fossis viam equitatui complanarent, Ibi multo atrociore impetu prælium

1642.

Cædes Lamboij in agro Kempẽsi.

Landgewehr.

1642. restauratum est. Sed Lamboio maxime obstabat, quod legiones suas nimis quam oportebat remote, tam propinquo hoste, per hospitia disposuerat, ut neque advocandi suos in tempore, neque ordinandæ aciei copiam haberet. Ita Lamboiani legionatim & quasi per manipulos cæsi insigni clade profligantur. Cecidere ad duo fere millia. Lamboius ipse in tantâ necessitate nullum strenui ducis officium prætermittens, cum præcipuis tribunis, & tribus millibus gregariorum in manus hostium pervenit. Capta signa militaria centum quadraginta sex, tormenta compestria sex, dein impedimenta, & apparatus bellici magna vis. Post hæc Præfectus Equitum Vinariensium Rosa cum tribus millibus equitum ad persequendos fugitivos profectus, haud procul Juliaco duo millia, quæ ad Hatzfeldium properabant, nova clade profligat. Ita Lamboianus exercitus hoc duplici infortunio, amisso item ductore, & præcipuis tribunorum plane aut deletus aut dissipatus fuit. Hæc igitur clades longâ pace divitem patriam, atque adhuc intactam hosti aperuit; inopemque exercitum abundè auxit. Additus cladi terror inflammatione villarum pagorumque quos profugientes passim coloni relictis omnibus deserebant. Porro Hatzfeldius intellectis quæ acciderant, jam solus hostibus inferior, magnâ celeritate copias jam Rhenum transgressas revocavit, atque in alteram ripam transposuit. Vinarienses prosequendæ victoriæ intenti, relictâ à tergo Kempenâ statim Novesio victorem exercitum admovent. Urbs illa antiquis & recentibus obsidionibus percelebris, & non semel laudatæ fortitudinis famam promerita, nunc sive metu cõsternata quod cæso exercitu nullam amplius liberationem expectabat, sive decepta hostium fraude & blanditijs multa ac speciosa promittentium, vix unius diei jaculatoriam oppugnationem perpessa, dedit se victorum arbitrio, excluso etiam rejectoque præsidio militari, quod Elector Coloniensis laborantibus in tempore obtulerat. Nempe dum securitati & libertati suæ inconsultâ anxietate nimium prospicere nititur, utramque amisit; sedes dein hostium facta, ex qua reliqua patria

Novesiũ & alia urbes capiuntur.

oppugna-

oppugnaretur. Kempena neque munitionibus, neque civium numero Novesio par, post octo dierum oppugnationem in potestatem oppugnantiũ concessit. Hulcradium dein & Marcodurum aliæque in eo districtu arces eundem casum subiére. Apud Lechenium hæsit impetus victorum. Id ignobile quidem, sed valido præsidio ac fortibus viris communitum oppidum, postquam septimanas aliquot acrem obsidionem egregie pertulisset, tandem adventu Cæsarei & Bavarici exercitus liberatur. Is ductu Comitum Hatzfeldii Wahliique Rhenum ponte navali apud Coloniam transgressus positis munitisque castris apud Sonsam consedit. Ita Vinarienses & Hassi, cum aliquamdiu apud Grevenbruchum constitissent, in sua demum apud Ordingam castra compulsi sunt. Sub idem tempus Joannes Verdanus ex Gallicâ captivitate cum Gustavo Hornio permutatus, magno militum gaudio in castra ad Sonsam pervenit. 1642.

Inter hæc Elector Coloniensis Ferdinandus Dux Bavariæ, non magis de liberandâ ab hostibus patria, quam adsciscendo in partem curarum socio solicitus, ut sibi Coadjutor daretur à Collegio Metropolitano obtinuit. Duo in eam spem studio & æstimatione Canonicorum proponebantur. Franciscus Dux Lotharingiæ, ejus Collegij Decanus; atque Episcopus Virdunensis; & Maximilianus Henricus Dux Bavariæ, Electoris ex fratre Nepos; uterque & splendore familiæ, & dignatione virtutum eo fastigio dignus. Sed posterior cum numero suffragiorum vicisset Coadjutor designatus, & dein à summo Pontifice, ut mos habet, confirmatus est. Porro mediâ æstate Franciscus Hatzfeldius Herbipolensis & Bambergensis Episcopus, ac Franciæ Orientalis Dux repentino catharro super mensam extinguitur, magno luctu provincialium, quibus his difficillimis temporibus præclarè præfuit. Uni duo à Collegiis Cathedralibus sublecti sunt, Herbipoli Joannes Philippus ex illustri Schonborniorum familiâ, Bambergæ Melchior Otto ex Baronibus Voit de Saltzburg, uterque sapientiâ atq; usu rerum insignis Princeps.

Coadjutor Coloniensis eligitur, &c.

Sub idem tempus Maria Medicæa Ludovici XIII. Regis

Regis Galliarũ mater moritur.

1642. Regis Galliarum mater Coloniæ Ubiorum, quo se post diuturnum in Belgio exilium, dein varias in Hollandiam & Britanniam profectiones quietis causâ paulo ante contulerat, moritur, piè, atque ut decebat Christianam Principem. Nam & filio felicem consiliorũ exitum, & orbi Christiano optatam pacem multis cum lacrymis paulo ante mortem precata est; ignovitq; omnibus & singulis qui eam hactenus varijs machinationibus persecuti fuerãt. Filia fuit Francisci Ducis Hetruriç,
1600. & Joannæ Austriacæ Ferdinandi I Cæsaris filiæ. Anno sæculari millesimo sexcentesimo Henricus IV. Galliæ
Piasec. pag. 205. ac Navarræ Rex eam in matrimonium accepit; dimissâ Margarethâ Valesiâ, cum quâ Hẽrico sterile, & discors, tum quoque impedimento consanguinitatis invalidum
1610. matrimoniũ fuerat. Anno dein hujus sæculi decimo solenni apparatu apud oppidum S. Dionysij Regina Galliç inaugurata, postridie Regem maritum manu sicarij interfectum amisit. Quinque ex Henrico proles habuit, Ludovicum XIII. natum anno 1601. Isabellam 1602. Philippo IV. Regi Hispaniarum nuptam. Christinã 1606. Victoris Amadęi Ducis Sabaudiæ uxorem, Gastonem Ducem Aurelianensem 1608 & Henricam Mariã 1609.
1625. quam supra Carolo Angliæ Regi in matrimonium datã
pag. 84. memoravimus. Rege interfecto Maria curam regni, & tutelam filij novennis in se suscepit. Quâ in administratione, ut fit, multorum odia incurrit. Maxime quod homine externo Marchione Ancræo, quem ad summos honores prætermissis indigenis extulerat, pene unico & solo consultore ad Regni gubernationem utebatur. Crevitque adeo indignatio Procerum Galliæ, hanc externi hominis potẽtiam detestantium, ut ferme omnes secessionem ab aulâ facerent, bellumq; haud obscure molirentur; donec Ludovicus filius necato Ancræo, & uxore ejus capitis damnata ipse suis auspicijs Rempublicam cæpit gerere, Matre Blesas relegatâ. Quæ subinde revocata, cũ prævalentibus apud Regem alijs ipsa jam sperneretur Bruxellas in exilium sponte concessit. Reginæ Cardinalis Richelius qui ejus potentiæ maxime obstabat, haud diu superstes fuit; eodem quippe anno mense Decembri

Lutetiæ

Lutetiæ Parisiorum vitâ excedens. Is validissimus in animo Regis fuit, & maximorum negociorum primarius minister. Nemo eâ ætate magis regnandi artib⁹ aut prudentiæ politicę famâ excelluisse creditus est, ut propterea etiamnũ ex præscripto consiliorũ ipsius res Gallicanas administrari multis pronum sit suspicari. Matrẽ & Cardinalem Rex Ludovicus mense Majo anno insequente secutus est, eodem plane die quo ante annos tres & triginta patrẽ ejus Henricũ IV. sicarius interfecerat. Porro Cardinali Richelio in Regiorum consiliorum arcana Julius Mazarinus itidem Cardinalis successit, intimus Richelij, & studio ipsius ad maxima quævis provectus. 1642.

Res Germanica.

At nihilo inde melius res Catholicorum in Germaniâ habuére. Nã initio fere anni Coningsmarchius Halberstadium & Ascherslebiam inter in Saxoniâ quatuor Cæsarianas Legiones inopinato adventu oppressit. Inde depulsos non sine clade ab obsidione arcis Mansfeldianæ Cæsarianos totâ prope Saxoniâ exegit. Coningsmarchiũ majorib⁹ viribus secutus est Leonardus Dorstensohnius Suedico exercitui in locum Bannerij præpositus. Adventũ ipsius clara de cœlo prodigia insignẽ fecére. Nã mense Januario supra Wolfenbeuteliũ visus est in cælo globus igneus terribili fulgore conspicuus, qui ab occasu in ortum descendens, edito horribili fragore, instar ingẽtis tonitrui momento disparuit. Sed per Saxoniam inferiorẽ ac supra ipsa Suedica castra visus est insigni claritate cruentus ensis, cũ annexâ virgâ, cujus acies versus Marchiam Brandeburgicam protendebatur. Dorstensohni⁹ lustrato exercitu, punitoq; tribuno Seckendorphio, qui cùm Cæsareanis Ducibus colludere arguebatur, repente decursâ Saxoniâ in Lusatiã ac dein Silesiam perrupit. Et Glogoviam majorẽ cum toto exercitu circumsedit. Magnam vim frumẽti, belliciq; apparatus Cæsareani in hãc urbẽ cõportaverant, ex eaque tueri Silesiã, & prohibere porro hostẽ cõstituerant. Præerat urbi cũ firmo præsidio August⁹ Mauriti⁹ Baro de Rotavv, qui cũ oblatas à Dorstensohnio liberales cõditiones aspernaretur, & locũ sibi commissum virtute atq; omni ope defendere niteretur; Dorstẽsohnius omni morâ dãnatâ cũ toto exercitu urbẽ invadit.

Dorstensonius Generalis Suecorũ.

Invadit Glogoviam.

1642. invadit. Ac tanta vis oppugnantium fuit, ut uno atque eodem die caperetur. Cæsi præsidiarij prope omnes, & magna civium pars. Urbs ipsa hostilem in modum direpta est. Inde multæ aliæ minores urbes eundem casum subiere, atque ad ipsa prope Vratislaviæ mænia via populantibus facta. Ita velificante undique fortunâ cùm nemo adhuc obsisteret ad subigendam porro Sueidniciam præmisso Coningsmarchio movit. Erat iis locis præsidio Franciscus Albertus Dux Lauenburgicus. Is cum septem fere millibus Cæsareanorum adventanti hosti occurrere ausus, Coningsmarchium hostili exercitui, ut diximus, cùm delectâ manu præeuntem facile repulit ad suos, incensusq; eo successu cum fugientem avidius persequeretur, incidit in Dorstensohnium qui cum reliquis copijs haud procul tendebat. Ibi commisso acri prælio Dux à superantibus numero hostibus funditur, amisso peditatu, omnibusq; fere impedimentis & signis militaribus. Atque ipse in manus victorum lethali vulnere sauci⁹ pervenit. Ex quo intra paucos dies Sueidniciæ, quo ad curam deportatus fuerat, mortem obiit. Ita Sueidnicia primo, dein Nissa Episcopi Vratislaviensis sedes ac tota propemodum Silesia à Dorstensohnio subacta est. Flexo inde in Moraviam itinere multa minora oppida, arcesque & Olomucium quæ Moraviæ Metropolis est alia vi, alia deditione expugnat, magnâ ubique prædâ potitus. Brinnam inde validis munitionibus firmatam strenuâ quidem sed irritâ ad extremum obsidione tentavit. Porro omni Moraviâ Silesiaque hostiliter direptis, & firmo præsidio communitis quæ conservare decreverat, in Saxoniam regreditur. Lipsiamque quæ Electoris Saxoniæ præsidio tenebatur cum omni exercitu circumsidet. Ea res excivit Cæsareanos. Igitur Archidux Leopoldus, & Octavius Picolomineus Dux Amalphitanus, contractis quicquid ubique virium erat Electori Saxoniæ in auxilium properant. De quorum adventu mox certior factus Dorstensohnius omissâ Lipsiâ adventantibus obviam procedit. Ita eodem prope loco, quo ante decennium Rex Gustavus cum Tillio conflixerat, acri prælio & pari fortunâ inter infestas utrimque acies

Fundit Cæsarianos apud Sueidnitz.

Iterum apud Lipsiam.

acies certatum est. Nam Cæsariani magnâ vi ac virtute coorti cum aliquoties Suecos loco pepulissent, ad extremum victi ipsi & loco pulsi victoriam hostibus cessêre. Equitatus magna pars fuga evasit. Pedites plerique cum magno numero impedimentorum, & tormentis quadraginta duobus omnique reliquo apparatu castrensi in potestatem hostium pervenêre. Quâ re ad votum perpetratâ Dorstensohnius ad obsidionem Lipsiæ revertit. Quæ aliquot dein dies magnâ vi oppugnata, cum cæsis auxilijs nulla amplius spes liberationis esset, se in manus hostium tradidit. Cives præsidium Suedicum recipere, & direptionem urbis ingenti pecuniâ redimere coacti sunt. At Archidux Leopoldus accepti incommodi culpam fugæ aliquorum imputans, in eos ad terrorem cæterorum pro gravitate delicti severè animadvertere cõstituit. Tenebatur eo crimine præcipuè legio Joannis Georgij Madlonij, quæ consistente adhuc acie, & reliquis gnaviter pugnantibus prima omnium propudiosâ fugâ prælio excesserat. Itaque hunc in modum de fugitivis supplicium sumptum est. Præsente Archiduce, Picolomineo, alijsque primarijs exercitus Cæsarei ducibus, Rockezanæ in Bohemiâ ubi tum stativa erant, sex Legiones quæ rem strenuê gesserant, in armis præsto esse jussæ sunt. Dein evocata Legio Madlonica, atque in medium à reliquis sex accepta. Mox à supremo rerum capitalium quæsitore, fugæ & destituti exercitus insimulata, ac graviter reprehensa est. Simul jussi omnes ex rea Legione arma ad pedes Picolominei deponere. Signa à circumstantibus militibus fracta ac direpta sunt. Dein Quæsitor pauca præfatus cur Legionem illam ex albo Cæsarei exercitus deleri oporteret, hanc in inermes sententiam pronunciat. Turmarum quidam Ductores eorumque Vicarios pœnâ gladij; Signiferos vero & reliquos inferiorum Ordinum præfectos suspendio plectendos, atque ad eandem pœnam ex gregarijs decimũ quemque, antiquo more, sorte legendum. Postridie igitur de reis supplicium sumitur. Concessitque Archidux deprecantibus, ut commutato pœnæ modo, à suismet commilitonibus more militari sclopetorum jaculationibus 1642.

1642. nibus confoderentur: uno alteroque conservatis qui rem alias præclarè gesserant. Chiliarcha ipse Madlonius in custodiam datus, inspectâ dein diligentius atq; examinatâ causâ, anni insequentis initio Pragæ capite plexus est. Ad hunc modum punitis sontibus, ac firmatâ disciplinâ militari ad restaurandum exercitum animum intendit, & mox ex agro Coloniensi Comites Hatzfeldiū & VVahlium evocat. Atq; id eo proclivius factum, quoniam Vinarienses quoque & Hassos (adversus quos illi tota æstate prope Sonsam castra locaverant) inopia cōmeatuum & pabuli trans Rhenum compulerat. Igitur Hatzfeldi⁹ recepto ex itinere Marcoduro mense Novēb. festinatis itinerib. in superiorem Germaniā contendit.

Hispanorum & Gallorū Gesta. Eodem anno Galli in Catalaunia adjuti rebellantiū viribus cæsis haud procul Barcinone Hispanicis copijs Colibram vi cæpere. Perpinianum valida ad amnē Thetim urbs sex fere mensium obsidionem fortissime sustinuit. Deniq; vi oppugnantium, sed magis penuria commeatuum ac famæ ad deditionis necessitatē cōpulsa est. Perpiniani exitiū Salsulas, propugnaculum ejus oræ adversus Gallos munitissimum, in eundem casum impulit. Ante trienniū fere initio seditionis Catalonicæ à Gallis interceptum, & mox iterum amissum nunc denuo victoribus cessit. Erat tum in provinciâ Narbonensi Galliæ Rex, (nam hæc adhuc ante mortem ejus acciderunt) quo proprior sua præsentia Gallis audaciam & virtutem, Catalonijs spem atque animum injiceret. At in Flandriâ longe alia fortuna Gallos excepit. Nam Franciscus Melo post mortem Cardinalis Infantis Belgarum Gubernator cum viginti quinque millium instructissimo exercitu & triginta majoribus tormentis castra movens Attrebatum validam Artesiæ urbem circumsedit, omnibusq; ad obsidionem expeditis repente converso cursu Lendiū invadit, atque inde Bassæam contendens, eam urbem post justæ oppugnationis infractum laborem in suam potestatem redigit. Inde cùm toto exercitu in Picardiam movens, haud procul Castellero oppido, quod est prope fontes Schaldis in Veromāduis exercitum Gallicanū in quo erant duodecim millia justâ acie profligat. Capta

Gallo-

Gallorum duo millia, ac totidem fere in acie cæsa. Ea clades Catalonicæ victoriæ gaudium plurimum imminuit. Sed neque partes Hispanicas admodum juvit dum Melo omisso victoriarum cursu regredi & vires exercitus ad observandos Mosæ transitus, prohibendosque inde Vinarienses per agrum Coloniensem dominantes opponere cogitur. *1642.*

Sub idem tempus Varsaviç in Poloniâ Philippus VVilhelmus Palatinus Neoburgicus, Juliæ, Cliviæ ac Montium Dux in magno Procerũ Poloniæ concursu, ac Rege ipso Vladislao præsente, Annam Catharinam Regis sororem in matrimonium accepit. Stocholmiæ in Suecia, Christina Regis Gustavi Adolphi filia solenni ritu Regina Sueciæ coronata est. In Anglia gliscentibus porro inter Regem & Parlamentũ discordijs res paulatim ad apertum bellum processit; & Rex non minus quam Parlamentarij, corrasâ unde poterant pecuniâ se omni modo ad arma ac vim comparare incipiunt. Sed Regis multo erat deterior conditio. Nam præter paucos Catholicos, qui tamen arctissime habebantur, nemo fere Regijs actionibus favebat. Plebs ipsa Londinensis etsi ingenio nationis insolentissima tamen à Parlamentarijs adversus Regem incitabatur unde ejus authoritas quotidie imminuta, & tantũ non extincta est. Cõtra Parlamentarij præcipua Regni vectigalia ad se trahebant; mandabantque Classium ac portuum præfectis ne deinceps dicto Regis sed decreto Parlamenti audientes essent; utq; hæc omnia securius exequerentur adscripserunt ad sui custodiam, more regio, satellitium armatum, cujus rei nullum ex antiquitate exemplum habebant. Denique cum Rex his de causis Londino excessisset, ubi amplius cõmorari salvâ majestate non poterat, neq; ullis Parlamenti precibus ut reverteretur induci posset, crevit simultas. Quæ dein auctis suspicionibus multo magis invaluit, quod Rex filiam suam primogenitam Mariam VVilhelmo Principi Orangio, Henrici Friderici filio, annorum fere septendecim in matrimonium daret, quæ hoc demum anno à Reginâ Matre in Hollandiam deducta est. Id enim matrimonium Parlamentarij eo so-

Varia.

Res Anglicanæ.

Piasec. pag 625.

1642. eo solum spectare arbitrabantur ut Rex externa auxilia ad se in ordinem redigendos conquireret. Quare & ipsi arma sumpserunt, adjunctoque sibi per publicum decretum antiquo Reipublicæ milite, novos delectus faciunt, ijsque cum summo Imperio Comitem Essexiæ præficiunt. Qua in re cum non omnes ut fit inter se consentirent, quidam etiam non probarent in tam manifesta & extrema discrimina Rempublicam præcipitari, multi e Senatu Regio, nonnullæ etiam civitates atque oppida apertiore studio ad partes Regias transeunt. Unde Parlamentarij maxime qui Puritanæ sectæ erant, quò societatem suam firmius constabilirent, anno insequente, palam in Templo S. Margarethæ, præmissa concione exhortatoriâ in fædus Scoticum conjurant. Tum amoti omnes è curiâ ac sessione Parlamentaria qui jurare recusabant, quique aut causæ Regiæ, aut Religioni Catholicæ favere existimabantur. Quibusdam etiam munera publica abrogata. Alij qui partes Regias liberius defendebant custodijs traditi. Episcopi omni potestate atque authoritate exuti, jussique eo deinceps titulo abstinere. Neque interea legationibus variorum Principum pro reconciliatione nitentium, quicquam effectum. Propterea quod authores tumultuum, præcipuè Comes Essexius à Rege crimine Majestatis postulati, desperatâ veniâ omnem securitatem suam in continuandâ defectione reponerent. Jam enim ceptum esse facinus quod laudari non posset nisi perfectum, neque perfici posset nisi unius partis exitio. Sic enim existimabant nullam posse esse tantam Regis patientiam, quin non, priori potestati restitutus, resumeret aliquando iras, & se datâ commoditate cum magno eorum malo ulcisceretur. Ita ad apertum bellum atque arma ventum est.

Præliminaria pacificationis Germanicæ.

1641. 15. 25. Dec.

Inter hæc tandem aliquando quod multos jam annos Lubecæ atque Hamburgi tractatum fuerat, de pacificationis Germanicæ loco & modo conventum est, præstitique eâ in re utilem operam toti Germaniæ Rex Daniæ qui extra bellantium partes positus ut aliquando ad compositionem veniretur enixe laboravit. Ita igitur Hamburgi inter Conradum Luzovium Cæsaris, Claudium

dium Memmium Regis Galliæ, & Joannem Salvium Reginæ Sueciæ Legatos res est composita. Principio placuit ut urbes ad hunc conventum Osnabruga & Monasterium in Westphaliâ designarentur. Quæ interea neutrarum aut mediarum partium erunt, & deducto omni externo præsidio, proprio milite aut per cives suos stationes & custodias obibunt. Legatos quarumcumq; partium, eorumque res & bona fideliter tuebuntur, atque ea de re fidem & cautionem scripto præstabunt. Ac si quid ab iis pro bono publico postulatum fuerit, id prius non exequentur quam collegio Legatorum indicatum fuerit. Osnabruga retinebit jura ac privilegia sua. Et utrobique instituta tractatio pro una atque eadem habebitur. Viæ & itinera inter utramque urbem pro commodo ultro citroque commeantium secura reddentur. Et si quis locus intra dictas urbes medius pro privato congressu aut communicandis consiliis placuerit, is eadem securitate, iisdemque immunitatibus gaudebit. Literæ, annona, aliaque huic conventui necessaria tuto hinc & inde sine cujusquam damno aut injuriâ perferentur. Denique si, quod Deus prohibeat, instituta pacis tractatio sine ullo fructu dissipetur, Osnabruga & Monasterium in illum statum, in quo nunc sunt, restituentur. Ita tamen ut post dissolutum conventum, adhuc per sex septimanas proxime sequentes beneficio neutralitatis gaudeant. Securitas commeatuum pro Legatis Regum & Principum ad hunc conventum obeundum intra bimestre utrimque expedietur & dabitur. Et ne extraditio eorundem commeatuum propter longinquitatem locorum desideratæ tractationi moram ponat, ea per Legatos Regis Daniæ, ad eam formulam quæ jam præscripta est, expedietur. Et ex parte quidem Cæsaris dabitur liber commeatus pro Legatis Reginæ Sueciæ, pro Oratore Gallico, pro domo Palatina, Brunsuicensi, Lunæburgica Hasso-Casselanâ, ac denique pro omnibus statibus Imperij Regno Sueciæ confœderatis; vicissim Regina Sueciæ dabit commeatum pro Legatis Cæsaris, Electorumque Moguntini & Brandenburgici, Rex Galliæ pro Legatis Cæsaris & Regis Hispaniæ eorumque 1642.

1642. rumque fœderatis, pro Legatis Electoris Coloniensis, & Electoris Bavariæ, vicissim Cæsar & Rex Hispaniarum dabunt securum commeatum pro Legatis Regis Galliarum, pro Oratore Suedico, pro Legatis, Sabaudiæ, Electoris Trevirensis, Ordinum fœderatorum Belgij, Caroli Ludovici Comitis Palatini, ejusque fratrum, Ducum Brunsuicensium, Ameliæ Elisabethæ Landgraviæ Hassiæ, & denique pro omnibus Ordinibus Imperij Regno Galliæ confœderatis. Post hæc dies inchoando conventui institutus est vigesimus quintus Martij anni quadragesimi secundi; qui tamen deinde ob intervalli brevitatem aliaque impedimenta subinde enascentia in undecimũ Julij anni quadragesimi tertij commutatus est.

Interea Stocholmiæ in publico Procerum Sueciæ conventu, de promovendo porro bello Germanico, & in quas conditiones pax ineunda esset, deliberabatur. Renovatum ibi fœdus cum Regno Galliæ. Conventumque ut Sueci VVestphaliam Saxoniamque & proprias Cæsaris provincias; Galli tractum Rheni, & annexas illi Regiones bello impeterent. Urgendum ut Germania in illum statum, quo ante bellum Bohemicum anno 1618. fuerat, reponeretur. Provincias ac civitates arcesque, quas quisque occuparet, ad belli finem possideret. Cum Cæsare ejusque socijs nulla pax aut conventio, nisi ex cõsensu utriusq; partis iniretur. Regina Sueciæ triginta peditum & sex equitum millia, totidẽ Regina Galliæ durâte bello in Germaniâ aleret. Adhæc Regina Galliæ prę-ter ducenta Imperialiũ millia quæ ex anno 1633. adhuc debeat, singulis deinceps annis quadraginta millia persolveret. Deniq; si alterutrã partẽ bello impeti accideret, mutuo sibi auxilio ad decenniũ adessent. Atq; interim bellum strenue progrediebatur nam Dorstensohnius post cæsos anno superiore apud Lipsiam Cæsareanos, & tentatam frustra obsidione Fribergam, metuens iis quæ in Silesiâ atque Moraviâ occupaverat locis, iterum eo iter atque exercitum hibernis Saxonicis recreatum convertit. Statim adventu ipsius depulsi Olomucio Cæsareani. Et ille receptis ad se veteribus præsidiarijs novos recentesque imposuit: commeatu præterea, & omnibus

1643. *Res Suedica.*

omnibus ad vim ſuſtinendam neceſſarijs confirmat. Inde magnâ ubique prædâ potitus in Sileſiam receſſit, atque ad ipſa Vratislaviæ ſuburbia movens ea expilat incenditque, propterea quod cives commeatum & pecuniam pro exercitu poſtulanti negaverant. Porro Coningsmarchius in Saxoniâ à Dorſtenſohnio relictus, Halberſtadium & alia loca ibidem pulſis Saxonicis Cæſareiſque in poteſtatem ſuam redigit. Inde tranſmiſſo Albi generalem vigiliarum præfectum Cracovium, quē Gallaſſius (cui iterum ſummam rei militaris Cæſar impoſuit) in Pomeraniam diſtrahendis hoſtium viribus emiſerat, collatis contra caſtris profligatum ex Pomeraniâ abigit: Recuperatis Camino alijſque locis quæ Cæſareani haud magno præſidio cuſtodita, primo adventu facile interceperant. 1643.

Interim Vinarienſes duce Comite Gebriano, relicto ut ſupra diximus, agro Colonienſi, cum brevibus hibernis copias refeciſſent, per ſaltum Thuringenſem in Franconiam infeſti irrumpunt, occupatiſque ibidem locis immunitis, & magnâ prædâ aſportatâ, in agrum VVurtenbergicum, & Marchionatum Badenſem effuſi, novo ex Galliâ ſupplemento, quod Dux Anguienſis adduxerat, confirmantur. Porro nihil ab ijs tota æſtate memorabile peractum, niſi quod levibus velitationibus, inter ipſos Bavaricoſque variante interdum ut fit fortunâ, certatum. Sed menſe Novembri Comes Gebrianus Rotvveilam obſidere aggreſſus dum dirigendis in urbem tormentis poſt corbes vimineos aſſiſtit, minori machinâ (quas falconettas vocant) petitus brachium amittit. Quo ex vulnere poſt paucos dies in capto oppido victor vivere deſiit. Mortem ducis inopinata exercitus clades ſecuta eſt. Etenim captâ Rotvveila dum hoſtium ſecuri in propinqua oppida Legiones diſtribuunt; repente ſupervenientibus Cæſareanis Bavariciſque & Lotharingicis copijs, quæ ſe ſummo ſilentio, & magna celeritate conjunxerant, ſine ullo prælio oppreſſi atque intercepti ſunt. Dutlingæ juxta Danubium primaria erat ſtatio Vinarienſium. Haud procul inde tormenta, & bellicum omne inſtrumentum depoſuerant, appoſitis qui præſidio

Geſta Vinarienſiũ

Comitis Gebriani mors.

1643. essent. His omnibus exploratis Cæsariani præmisso Joanne Verdano, Dutlingam cum maximâ exercitus parte subito circumveniunt, tanto silentio, atque hostium ignoratione, ut jam cum omnibus copijs ante urbem consisterent, priusquam de adventu eorum hostes quicquam rescivissent. Pars exercitus Danubium vado träsgressa, (nam Dutlinga haud multum abest à fontibus Danubij) occurrentem cum aliquot Legionibus Rosam; qui hostium adventum ex propinqua statione audiverat, primo impetu absterret, atque in fugam conjicit. Ita facile potiti Dutlingâ, reliquas hostium stationes, uti inter se composuerant, aggressi, divisos ad deditionem compellunt. Pauci cum Rosâ supremo Equitum Præfecto fuga evasére. Reliqui omnes summi infimique, adhæc pecuniæ & apparatus bellici magna vis, sine ullo sanguine in potestatem victorum pervenêre. Rotvveila dein paulo ante à Vinariensibus capta, per Mercium Bavaricum Ducem recuperata est.

Clades Vinariensium.

Res Belgicæ inter Gall. & Hisp.

Cæterùm in Belgio duplici clade hic annus infaustus Hispanis extitit, Rocroam cum valido exercitu obsidebat Franciscus Melo jamque obsessos ad extrema perduxerat, adeo ut deditio in singulas horas expectaretur. Cum ecce Ludovicus Dux Anguiensis, necessitatis suorum admonitus, contractis omnibus copijs laboranti oppido in auxilium occurrit. Inclinante jam in vesperam die in conspectum amicæ urbis atque hostilium castrorum venit. Quanquam autem nox immineret, exercitusque ab itinere fessus esset, tamen liberandæ urbis cupidine castra Hispanica aggreditur. Sed immodica cupiditas gravi clade expiata est. Repulsus igitur modicum ocium curandis corporibus concessit. Postridie vixdum albescente aurorâ, confirmatis copijs multo majore impetu Hispanos aggreditur. Neque tunc audentem fortuna destituit. Fusi fugatique Hispani memorabili clade. Comes Fontanus oblatam ab hostibus vitæ gratiam constanter repudians cladi suæ immori maluit. Comes Joannes Ritbergicus septem vulneribus saucius in potestatem hostium pervenit. Capta impedimenta, & militare instrumentum omne. Equitatus

Clades Hisp. ad Rocroam.

maximâ

maxima pars cum Duce Albuquerciò, qui ijs præerat, maturatâ fugâ insequentes evasit. Hac victoriâ potitus Anguiensis Theonisvillam in agro Lucemburgensi munitissimum oppidum cum victrice exercitu circumsedit, & secundo postquam obsederat mense, magna suorum strage ad deditionem compellit. Sexcenti præsidiarij qui ex mille & quadringentis superfuerant liberi Lucemburgum dimissi sunt. Anguiensis quinque Legiones Gallorum, & quatuor centurias Helvetiorum præsidio imposuit. 1643.

Paulo ante quam hæc in Belgio gererentur, novum repente bellum exortum est in Italiâ, inter Pontificem Urbanum VIII. & Odoardum Farnesium Ducem Parmensem. Ejus hoc initium fuit. Parmensis Ducatum Castri quem à sede Apostolicâ jure fiduciario obtinet, multo ære alieno contra leges fiduciæ suæ obligaverat. Id improbavit Pontifex, mandavitque Parmensi ut ditionem illam omni debito liberaret. Quod cum hic negligeret, Pontifex ditionem Castri, aliasque possessiones ejusdem Ducis quæ Romæ in Potestate Pontificis erant æstimari, atque ex ijs æs alienum exsolvi jubet. Hãc injuriam uti censebat Parmensis armis ulcisci statuit. Itaque composito fœdere cum nonnullis Italiæ Principibus cum infesto exercitu ditiones pontificias ingressus bellum molitur, quod multis ultro citroque cladibus biennio fere gestum, paulo ante mortem Pontificis componitur. Parmensi Ducatus Castri quæque alia edicto Pontificio ablata fuerant, reddita. *Bellum Parmense.*

Anno insequente quadragesimo quarto moritur Pontifex Urbanus VIII. mense Julio, Pontificatus sui anno primo supra vigesimum, ætatis septuagesimo septimo. Vir omni literarum genere, & humaniorum maxime artium excultissimus. Vacavit sedes dies quadraginta octo. Intra quos Joannes Baptista Cardinalis Pamphilius, Romanus, suffragijs Cardinalium sublectus Innocentij X. nomen accepit. Is summis antea muneribus, & diversis in Hispaniam Legationibus egregiè perfunctus, etiamnum Ecclesiæ Catholicæ summa cum laude, & longo omnium desiderio præsidet. 1644. *Mors Urbani VIII Pont.*

1644. Bellum Sueco-Danicū.

Sub finem anni superioris Suedici exercitus Dux Leonardus Dorstensohnius nihil minus expectantibus Danis, neque denunciato ante bello, repente conversis è Germaniâ armis in Daniam irrupit, adeo festinatis itineribus, ut intervallo quindecim dierum è Marchiâ Brandenburgicâ in Holsatiam cum maxima parte exercitus movens centum fere milliaria germanica conficeret. Itaque Kyla primum ad maris Balthici aditum, dein Christianopolis, Flensburgum, Itzehoa, Bredenburgū, aliæque in eo tractu urbes, vi dolo aut deditione uno velut impetu interceptæ atque occupatæ. Causæ tam repentinæ irruptionis jactabantur. Quod Rex Daniæ octo naves Suedicas fretum Selandicum transeuntes attinuisset. Quodque cum Duce Moscorum Michaële Federovicio inijsset societatem regno Sueciæ invisam semper suspectamque, misso ad hoc in Moscoviam filio Voldamaro qui novo fœderi stabiliendo Ducis illius filiam in Matrimonium acciperet Præterea quod magnam pecuniæ summam numerasset Cracovio Chiliarchæ Cæsareo, cum qua Cracovius superiore anno conscriptis militibus omnem Pomeraniam tum præsidio Suedico vacuam diu infestam impunè habuisset. Additæ causæ nōnullæ quibus Sueci Regem Daniæ Cæsareanis partibus studere, & multa in sui perniciem occultis machinationibus moliri crederent. Cæterùm quicquid id sit Rex inopinato hostium adventu turbatus mox Legatos suos Monasterium promovendæ paci Germanicæ missos, revocat. Inde communire se, & scribere milites, atque omni ope ad vim hostium prohibendam comparare instituit. Sed jam Dorstensohnius in Jutlandiam penetraverat, cæsis mille & quingentis Danicis militibus, qui illi apud Koldingam temerè occurrerant. Inde ut Danicæ vires distraherentur Gustavus Hornius cum alio octo millium exercitu Scaniam è Sueciâ ingressus Elsinburgum, Coronam, Lundonum, Christianopolim, summa vi expugnat, ac totam facile Scaniam in potestatem redigit. Neque terra tantùm sed mari etiam & classibus res agebatur. In quo etsi Dani maximas vires conferrent & Rex ipse classi suæ magnâ æstatis parte adesset, summaque

maque curâ & consilio omnia administraret ; tamen Suеci prosperiore fere fortunâ utebantur expugnataque & spoliata insula Bornholmiâ , ad extremum classem Danicam apud Femeram insulam nacti, magno Danorum damno quod ad duodecies centena Imperialium millia æstimatum est, cædunt, ac toto mari profligant. Ita æstas inter oppugnantes defendentesque varia fortunâ & multis cladibus extracta est, magno Suedici exercitus incremento, qui se in prædivite patriâ, & rerum omnium affluentissima, rebus ad militiam sustentandã necessarijs abundè instruxere. Cæterum bellum impetu ceptum pari celeritate desiit. Anno insequenti Electoris Brandeburgici, & Hollandicorum Ordinum curâ pax restituta est. 1644.

Flagrante bello in Daniâ Cæsari ocium fuit recuperandi sua per Moraviam Silesiamq; quæ Dorstensohnius superiore anno occupaverat. Et cæteræ quidem urbes quia minores facilius receptæ sunt. Olomuciũ & Glogovia quia valido præsidio communita erant ad reditum Dorstensohnij obsidionem toleravere. Sed Cæsarem ne omnes in unam rem vires conferret novus repẽte hostis ad distrahendos exercitus compulit. Is erat Georgius Ragotsius Transylvaniæ Princeps haud dubie à coronâ Sueciæ concitatus, ut illi eo liberius contra Danum bellum gererent. Sed causas Ragotsius præferebat, libertatem Ungariæ violatam, quodque Cæsar multa contra pacta & conventa superiorum temporum immutaret .Itaque cum exercitu septuaginta millium in Ungariam progressus Cassoviam & alia nonnulla loca invadit. Ejus impetum Comes Bucheimius cum parte Cæsarei exercitus, & firma manu Ungarorum dimissus, etsi numero multo inferior tamen diu egregie sustinuit. Adeoque anno insequente ad pacem compulit, quam eo proclivius Cæsar accepit, quo majore curâ viribusque bello Suedico insisteret. Etenim Dorstensohnius nondum perfecta Danicâ pace , at valido prius præsidio cõmunitis , quæ in Holsatiâ & Jutlandiâ occupaverat locis, improviso erumpens, Gallassium qui in confinibus Holsatiæ castra fixerat, invadit pellitque. inde Magdeburgum

Gesta Cæsareanorum, & bellum Transylvanicũ.

1644. burgum usque fugientem, obtrito fere omni peditatu, & magna parte impedimentorum captâ insequitur. Ibi Gallassius aliquamdiu circumsessus; relicto illic valido præsidio, depositisque tormentis & reliqua parte impedimentorum, cum eo qui supererat equitatu, & paucis peditibus ægrè in Bohemiam evasit.

Externa. In Hispaniâ diem extremum obijt Isabella Regina Hispaniarum Henrici IV. Regis Galliarum filia, anno ætatis quadragesimo secundo; Sed & in Lithuaniâ Vilnæ Cæcilia Renata Regina Poloniæ ex partu obiit, mense Martio, hæc Ferdinandi III. Cæsaris soror erat, annorum fere trium supra triginta. Inde Rex Vladislaus ad Aloysiam Mariam Niverniæ in Gallia Ducem Caroli Gonzagæ Mantuæ ac Niverniæ Ducis filiam animum adjecit, quam sibi anno insequenti Parisiis matrimonio copulatam Venceslaus Lescinskius Episcopus Varmiensis, Gaspar Dinoffius, & Christophorus Opalinskius hic Posnaniæ ille Pomeraniæ Palatinus, cum magno Polonicæ & Gallicæ nobilitatis comitatu, per Galliam, Flandriam, Hollandiam, Westphaliamque & Pomeraniam Gedanum usque deduxére. Ubi à fratre Regis Principe Carolo Ferdinando Episcopo Vratislaviense triumphali apparatu excepta, & deinceps Varsaviam devecta est. Ibi mense Martio 1646, ceremoniæ matrimoniales curante Joanne de Torres Archiepiscopo Andrinopolitano & Summi Pontificis Legato, repetitæ sunt. Sed jam ad annum quadragesimum quartum unde nos Regia Poloniæ sponsa deduxit revertamur. Initio ejus anni sub finem mensis Januarij Stanislaus Conjecpolsius supremus Dux Polonicæ militiæ insignem victoriam adversus Tartaros Tauricanos reportavit. Hi enim, rati quod media hyeme quæ ijs in locis est asperrima fines Poloniæ indiligentius custodirentur, quadraginta equitum millibus collectis apud Oczacoviam ubi Boristhenes in Pontum effunditur convenerunt; ut inde in ditiones Polonicas prædatum excurrerent. Qua re cognitâ per Exploratores Conjecpolsius magna festinatione cohortes omnes, etsi multæ earum in remotioribus locis hibernarent, Vinniciam convenire jussit, Is locus est apud

Hypanim fluvium qui mediam Podoliam interfluit, haud multum supra Braclaviam. Ibi cum certiora de adventu Tartarorum cognovisset, instructa acie ac peditatu intra carros ac vehicula recepto, composito agmine versus Achmetoviam progreditur. Hunc muniendi modum Poloni *Tabor* vocant, alius non ita nuper carraginem latine expressit. Atque eo non in acie solum, sed etiam in progressu hoste jam vicino uti consueverunt. Poloni enim aliæque ijs vicinæ nationes cum in campis desertis plerumque bella gerant, magnum numerum curruum Impedimentorumque pro annonâ & victu aliisque rebus necessarijs circumferunt. Hos currus aciei in modum instruunt Duces, atque ordinem in incedendo observare jubent, interque eos calones, lixas, omnemque inutilem turbam cum pedestribus copijs pro arbitrio disponunt, frontem vero ac latera machinis bellicis probè communiunt. Quod ita aptè ac dextrè faciunt, ut non modo per patentes campos, sed per ipsa etiam oppida nihil perturbato ordine inter hanc curulem aciem, velut continens ac perpetuum vallum securè ac tuto incedant. Ad hunc igitur modum instituto itinere Conjecpolsius cum ex quotidianis exploratoribus cognovisset hostes quoq; Achmetoviam petere, continuo expeditos nuncios dimittit, qui Jeremiam Ducem Visniovecensem inter Corsunum & Boguslaviam subsistentem, cum copijs accerserent. Ij erant stipendiarij Germani qui anno superiore trans Boristhenem sub imperio Visniovecij adversus incursiones Tartatorum excubaverant. Postquam ad Achmetoviam perventum est, hostes quoque apparuere. Conjecpolsio consilium erat hosti alias in fugam proclivi addere fiduciam ultro invadendi, ad eamque rem exercitus sui famam ipse imminuebat, contractis copijs quam arctissimè poterat. Suosque ipse duces plerosque ac milites adventum Visniovecij celaverat. Juvitque fortuna consilium ducis. Nam spissa ejus diei nebula ita Cælum caligine obtexerat, ut utriusque exercitus conspectus utrisque adimeretur. Sed nebula illa Polonos pene in miserabile discrimen projecit. Cùm enim Visniovecius per illam cali- 1644.

1644. ginem cum subsidiarijs adveniens in carraginem Polonicam incidisset, ratus hostilem aciem esse, haud multùm abfuit, quin in suos commilitones impetum fecisset. Qui error hostibus tam propinquis haud dubie Polonos in exitium dedisset. Sed Deus avertit discrimen: nam nebula paulatim extenuata aperuit errorem. Tum metu in lætitiam converso statim conjunctis viribus hosti obviam itum est. At Tartari qui se magis ad prædas agendas quam pugnandum paraverant vix inito prælio terga verterunt. Maxima pars in fugâ cæsi, non ab exercitu modò insequente, sed à Podoliensibus etiam ac Moldavis, ac demum apud Oczacoviam à Cosaccis Zaporaviensibus quorum finibus proximi erant. Atque id extremum operum Martialium Conjecpolsij fuit, qui biennio post inter Regiarum nuptiarum solemnia, magna apud suos militari gloriâ, & rerum gestarum famâ inclytus vitâ excessit.

Res Gallorum ac Bavarorum. Per idem tempus Bavarici cæsis ut supra diximus apud Dutlingam Vinariensibus, Uberlingam post aliquot septimanarum obsidionem deditione capiunt. Inde Friburgum in Brisgoia eodem duce Francisco Mercio interceptum est. Cæterum hic dum probe communitis castris confident, magna Gallorum vi ac virtute oppugnantur. Nunquam alias majore pertinaciâ certatum. Dux Anguiensis, & Comes Turenius viginti duorum millium exercitum ad vindicandam cladem Dutlingensem è Gallijs adduxerunt. Itaque Anguiensis depellendi inde hostis percupidus, & si loco iniquo, tamen numero superior, ac virtuti suorum fidens castra Bavarorum invadi jubet. Semel, atque iterum & tertio cum totius exercitus viribus tentata est oppugnatio, sed tanta semper Gallorum strage, ut nisi multitudine ac numero militum abundassent, haud dubiè totius summæ discrimen hac præpropera ferocia sibi ipsis accersivissent. Sex fere millia Gallorum his insultibus ceciderunt, cum Bavarici non ultra mille & ducentos ex suis desideraverint. Bavaricos tamen inopia commeatuum & pabulationis locum relinquere coëgit. Galli lustrato confirmatoque exercitu Germersheimium, Wormatiã,

Spiram,

Spiram, Moguntiam atque ipsum Philippiburgum, aliaque minora ad Rhenum loca intercipiunt. Maxima omnium jactura Philippiburgi fuit, arcis ad Rhenum munitissimæ, sed tum ad obsidionem tolerandam apparatu malè instructæ. Pari fortunâ sed majori detrimento Galli Duce Aurelianensi Gravelingam validam Flandriæ urbem post bimestrem obsidionem; Et Hispani in Cataloniâ Ilerdam magnis viribus diu multumque oppugnatam recuperant. 1644.

In Anglia idem annus Carolo Regi gravi clade infaustus extitit. Eboracum prævalidam urbem Parlamentarij ac Scoti obsederant, ei ut subveniret Rex, Rupertum Principem Palatinum cum triginta millibus auxilio submittit. Neque Parlamentarij detrectarunt certamen. Igitur quatuor ab urbe passuum millibus, Regijs obviam progressi in certamen descendunt. Duabus ante noctem horis cepta pugna, in diem posterum duravit, magna imprimis partium pertinaciâ, donec tãdem profligati Regij locum hostibus cessere. Peditum plerique cæsi aut capti. Tormenta, machinæ atque omne bellicum instrumentum in potestatem vincentium pervenit. Neque Eboracum vim obsidionis ultra sustinuit. Rex cum Principe Ruperto filijsque & magna parte Equitũ salvus Oxoniam evasit. Sed neque ibi securum satis perfugium habuit, uti deinceps commemorabitur. Interea Parlamentum Londinense de capite Wilhelmi Laudi Archiepiscopi Cantuariensis inquirebat. Ejus accusationis capita præcipua fuerunt. Quod Regi præsentis belli author fuisse crederetur, vimque & authoritatem legum publicarum oppressa Parlamenti potestate convelleret. Tum quod in rem Catholicam æquior cum ministris aulæ Romanæ consilia conferret, & sub specie rituum & ceremoniarum, Romanæ Ecclesiæ doctrinam jam pridem in Angliâ damnatam inducere allaboraret. His alijsque de causis maximè quoniam Parlamenti contra Regem consilia non probabat, sententia Judicũ ad mortem condemnatus, & palam in foro Londinensi securi percussus est. Cum ipso omne deinceps nomen Episcoporum in Anglia periit.

Res Anglicanæ.

1645.

In

ipsa aggressione fortissime dimicans cecidit. Neque tamen commilitonum animos conterruit, quo minus strenuè pugnaretur. Cæterum inclinante post meridiem sole, cum paulo post ortum ejus prælium cæpisset, ac toto die magnis animis viribusque gereretur, tandem Cæsareanos fortuna destituit. Fusi fugatique magna strage, victoriam Suedicis cessere. Hatzfeldius unâ cum primoribus tribunorum & maxima parte peditatus, in potestatem victorum pervenit. Capta è gregariis fere quatuor millia, cum tormentis viginti sex, & apparatu militari universo. Verdanus & Reuschenbergius, re desperata, cum majore equitum parte fugâ se eripuére. Et Cæsar auditâ clade, statim Pragâ, itinere Ratisponensi Viennam concessit; ut inde repararet exercitum, irruentemque ulterius hostem transitu Danubij prohiberet. Dorstensohnius tam insigni victoriâ potitus, neque segniter usus, transcursâ raptim Moraviâ Iglaviam primo, dein Cremsium & Steinam aliaque Moraviæ loca nemine jam resistente facile in potestatem redigit. Olomucium quod Comes Wallensteinius jam diu obsederat, famâ adventus sui liberat. Inde Brinnam munitissimum totius Moraviæ propugnaculum, quodque unicum iis in partibus restabat, cum toto exercitu aggreditur. Longa illic difficilisque obsidio, atque ad extremum irrita fuit. Ac satis constat plus ibi militum, quam si justa acie depugnatum foret, Dorstensohnio periisse. Interea Cæsari spacium datum reparandi vires, colligendique & conscribendi novum exercitum quem hosti opponeret. 1645.

Hanc Cæsareanorum à Suecis acceptam cladem Bavarici in Gallo-Vinarienses egregie vindicaverant, si tam continuare victorias quam vincere ipsis facile fuisset. Cùm enim Vinarienses ductore Turenio Halam Suevorum deditione cepissent, atque inde mense Aprili in Franconiam progressi Mergentheimium, Rotlingam, aliaque ad Tubarum loca dispersis hinc inde legionibus uno tempore simul circumsiderent, Mercius Bavaricarum copiarum dux divisos aggredi constituit. Apud Feuchtwangam ille consistebat, quo cum omnes copias *Bavarici cadunt Gallos.*

1645. pias convenire jussisset, tertia Maij motis castris summo silentio in hostem duxit; eumque apud Mergentheimium deprehensum improvisus adoritur. Galli quamquam inopinato adventu consternati, tamen primum impetum Bavaricorum egregie excipiunt, atque aliquantum magna virtute sustentant; adeo ut victoria ad eorum partes inclinare videretur, pulso jam ac paulatim recedente dextro cornu Bavaricorum. At iis Joannes Verdanus, & Tribunus Kolbius cum turmis aliquot equitum subsidio venientes aciem restituere. Tunc versa est fortuna. Vinarienses aggredientium viribus haud amplius pares se in fugam conjiciunt. Capti primarij ordinum Præfecti Smidbergius & Rosa qui nuper in clade Dutlingensi idem captivitatis periculum cepta in tempore fugâ anteverterat, præterea Vice-Comes Motta, cum gregarijs fere mille & quinquaginta, omnibusque impedimentis, & apparatu bellico universo. Turenius cum reliquiis profligati exercitus in Hassiam elapsus, additis ad se Coningsmarckio & Dubadelio Hassicisq; copiis brevi ad majorem Bavaris numerum exercitum refecit. Sed Coningsmarckio non multo post in Saxoniam revocato Dux Anguiensis cum novo è Galliâ supplemento successit. Is occupata subito Wimpfenâ, ac toto fere tractu Montano in potestatem redacto, ei cepit intendere, ut acceptam paulo ante cladem commisso prælio Bavaricis referret. Illis quoque interea è Circulo VVestphalico quatuor millia & quingenta Comes Gelehnius auxilio adduxerat. Itaque apud pagum Allersheimium mense Julio facta pugnandi potestate, atrox & cruentum prælium committitur, cum uterque exercitus, alter alterius dextrum cornu in fugam ageret. Sed cum Mercius Bavaricorum Dux primâ aggressione cecidisset, eorum quoque acies paulatim inclinari cepit. Qua re animadversa Anguiensis cohortatus suos nova totius exercitus aggressione, tandem in fugam impulit. Ibi Comes Gelehnius cum fortissimè dimicans diutissimè in acie perstitisset, cum præcipuis tribunorum capitur. Neque incruenta Gallis victoria fuit. Dux Anguiensis duobus vulneribus in brachio ac femore saucius, tres insuper

Bergstraß.

Iterum cæduntur à Gallis.

insuper equos quibus insederat, amisit. Reliquorum ferè cæsorum numerum æquavit fortuna in utroque exercitu. Sed Mercij mors ob claritudinem facinorum & militarem gloriam à Bavaricis maximè deplorata est. Anguiensis interea occupata Nordlingâ, dein Dinckelspulâ, cum Heilbronnam quoque dies aliquot frustra tentasset, exercitum reficiendis viribus in hiberna reduxit. Ejus discessu Bavarici VVimpfenam atque alia nonnulla loca recuperant. 1645.

Eodem anno in Cataloniâ Comes Arcourtius à Rege Galliæ Prorex Cataloniæ cõstitutus, occupata Rosâ insigni portu apud mare Gallicum, mox cõverso cursu Sicorim fluvium, cum omnibus copiis in conspectu Hispanorum transgreditur. Inde commisso cruento prælio, magna clade Hispanos profligat. Captus Marchio Mortara Dux veteranus, & ducenti ordinum Ductores, plerique omnes ex primariâ Hispanorum nobilitate. Andreas Cantelmo cum magna Equitum parte Balaguerium quod eidem Sicori assidet profugiens, ab Arcourtio obsidetur. Captoque dein oppido tria Hispanorum millia Fonterabiam deducta. In Lotharingiâ, Motta, præcipua ejus ditionis arx post quinque mensiũ obsidionem Gallis cessit. In Flandria Dux Aurelianensis cum viginti sex millium exercitu Mardiccum cepit, frustra se ad mœnia Durquerchæ objiciente Piccolomineo. Cæterum Mardicum tanto apparatu à Gallis captum Hispani haud multo post per insidias recepére, amisso, interim à tergo Hulsto oppido ab Hollandis intercepto. *Res Gallorum contra Hisp.*

Per idem tempus Michaël Fedorovicius magnus Moscorum Dux, quem illi *Czar* vocant, repentino morbo, incertum an veneno extinctus est. Successit eidem filius ipsius Alexius Michalovitius, qui mox Comitem Voldamarum, quem pater ejus biennio prope attinuerat, cum honore ac donis libertati pristinæ restitutum dimittit. Atque ita spes omnis Matrimonij ejus evanuit, ea de causa maximè quod Comes Voldamarus ritus Moscorum græcos amplecti, & liberos ex hoc matrimonio natos ad Religionis illius institutum educari nollet. Eodem anno inter Danos Suecosque & Hollandos pax in has conditiones constituta est, Primum ut Rex Daniæ *Varia.*

Suedici

Suedicis Navigijs tam mercatorijs quam militaribus liberum transitum concederet per fretum Danicum, & Balthicum mare, sine ullo portorio atque incommodo transeuntium, eoque privilegio omnes Suedicæ provinciæ gauderent, Finlandia, Estia, Carelia, Ingria, Livonia, Pomerania dein & Vismaria. Atque ea libertas è mari Balthico in Albim usque fluvium extenderetur. Privilegia & libertates negotiandi Danorum in Suecia, & Suecorum in Dania, uti ante bellum fuissent, sarta tecta conservarentur. Deinde ut omnia per bellum ablata restituerentur, & Archiepiscopatus Bremensis in manibus ac potestate Suecorum permaneat. Cùm Hollandis pactum ut mutua negotiatio inter Provincias fœderatas Belgij & Regnum Daniæ continuetur, ut nulla portoria aut vectigalia intra spacium quadraginta annorũ augeantur. Ne ullæ naves visitentur, sed exhibitis legitimis commeatuum literis ejus emporij aut portus ex quo profectæ sunt; ac depenso consueto portorio liberæ deinceps dimittantur, in quemcunque etiam portum pervenerint. Neque ullæ merces qualescunque eæ etiam sint fretum Danicum transire prohibeantur. Quoniam vero exportatio trabium quernarum è Regno Norvegiæ interdicta est, si quis contra fecisse deprehensus fuerit, non ultra duplum pretij, quo eas trabes coëmerat, multabitur. Rex nullas naves Belgicas attinebit, nedum ijs pro suo commodo utetur, etiam Domino navis consentiente, multo minus nolente Domino quocunque etiam titulo educet è navibus vectores, operas, tormenta, aut quemcunque apparatum militarem, vel alias qualescunque merces, sed omnes & singulos libere transire ac redire permittet. His ergo conditionibus mutuo cõsensu probatis confirmatisque negociatio earum partium renovata est. Interim Elector Saxoniæ cum Dorstensohnio semestres primùm, ac dein longiores inducias armorum composuit, eo pacto ne quid contra fidem Cæsari atque Imperio datam admittere cogeretur, utque in militiam Cæsaream tres equestres Legiones è proprio suo exercitu transcriberet; Sueci contra in ditiones Electoris nihil deinceps hostile molirentur,

1645.

atque

atque ex omnibus locis occupatis, præterquam Lipsiâ decederent. 1645.

Grave exin bellum Venetæ Reipublicæ & Ordini Melitensi cum Turcarum Imperatore exortum est. Cũ enim ante annos paucos Turcis in bellum Persicum aversis Marinus Capello classis Venetæ præfectus repurgando mari Adriatico Jonioque Piratas aliquot Turcicos in portum Apolloniæ qui litoribus Macedoniæ objacet, estque in ditione Turcarum, persecutus fuisset; in eoque naves illas piraticas & nonnullas etiam mercatorias atque onerarias deprimeret aut exureret, captâ magnâ prædâ hominum rerumque; Turcarum Imperator Amurathes hanc ad se injuriam pertinere arbitratus, vindicare illam omnibus viribus constituit. Idque illi eo facilius erat quod expugnato Babylone; & compulso ad pacem Persarum Rege gloriose Constantinopolim revertebatur. Quà rẽ intellectâ Veneti primam Turcarum iram pecunia & muneribus placarunt. Sed gliscentibus subinde odiis suspicionibusque hoc demum anno bellum exortum est. Atque ut magis improvisus accederet, Melitam Insulam peti simulabat Turca; quoniam paulo ante Melitenses navigium Turcicum, quo una ex uxoribus Imperatoris Turcarum cum filio parvulo vehebatur, interceperant; captis omnibus vectoribus, atque in servitutem datis. Igitur magnam classem apud littora Græciæ instrui ac convenire jubet; custodito insuper Oratore Veneto, qui Constantinopoli degebat, ne nova consilia emanarent. Melitenses quoque publico edicto omnes sui Ordinis equites per universam Europam convocant, ad commune periculum propulsandum. His rebus ita constitutis, ambigentibus cunctis quorsum tandem tempestas Turcica erumperet; repente illi Cretam Insulam quæ Venetorum ditionis est, aggrediuntur. Expugnatoque propugnaculo S. Theodorij quod est ad borealem Insulæ plagam, Caneam portu & munitionibus celebre oppidum terra marique circumsident, ac post bimestrem obsidionem sub finem Augusti mensis intercipiunt. Idque ab ijs tantâ celeritate ac curâ factum est, ut auxilia Venetis submissa à Summo

Bellum Venetum cum Turcis.

Piasec. pag. 604.

Candia.

X Ponti-

1645. Pontifice, Prorege Neapolitano, Duce Hetruriæ aliisq; Italiæ Principibus, non modo post rem venerint, sed etiam tentatâ nequicquam recuperatione Caneæ eo anno irrito inde eventu recesserint. Ita Veneti maritimo simul ac terrestri bello implicati (nam etiam Turcæ Dalmatiam populabundi incursabant) sese ad novum ac potentissimum hostem propulsandum omni ope cōmuniunt. Haud multo post Romæ Mutio Vitellesco
1646. Societatis Jesu præposito Generali, jam pridem defuncto, Vincentius Caraffa sublectus est, ex illustri familiâ Carafarū, qui triennio post brevem præfecturam longo sui desiderio gloriose clausit.

Mors Imperatricis

Anno hujus sæculi quadragesimo sexto Maria Imperatrix mense Majo cum Cæsare ex venatione reversa repentino catharro extinguitur. Ejus mors quia inopinata magno luctu aulam afflixit. Erat partui vicina; atque ideo proles ex utero jam defunctæ matris exempta, adhuc vivens salutari lavacro expiata est. Nomen ei impositum Maria, cumque statim vivere desiisset, una cum Matre solitis ceremonijs in tumulum illata est. Soror fuit Philippi IV. Regis Hispaniarum quem eodem anno gravior clades perculit, unici filij repentina amissio. Is erat Philippus V. sexdecim fere annorum, & in spem tot regnorum genitus, atque haud multo ante Cæsaris filiæ in matrimonium destinatus. Sed immatura mors spem ac destinata avertit. Mense Octobri Sagunti puerilibus papulis cepit laborare; Qui morb⁹ ita vehemens extitit ut spacio quatridui magno luctu totius Hispaniæ Regius Princeps è vitâ tolleretur.

Coronatio Ferdinandi IV. in Reg. Boh.

Inter hæc quæ rerum mundanarum vicissitudo est, ut luctui gaudia intercederent Ferdinandus Franciscus primogenitus Cæsaris Rex Bohemiæ inauguratur. Coronatio Pragæ mense Augusto, præsente Cæsare ipso, in magnâ Procerum Bohemiæ coronâ his fere ceremoniis peracta est. Pridie Coronationis qui fuit dies quartus Augusti Ordines Regni Bohemiæ in camera Provinciali, quæ in arce est, novo regi juramentum fidelitatis præstiterunt. Inde postero die Cæsar & Rex inaugurandus magno comitatu omnium Ordinum ad templum

urbis

urbis primarium progressi, sacro Missæ officio intersunt. 1646.
Id pro more celebrabat Cardinalis Harrachius, Archiepiscopus Pragensis, adsistentibus illi sexdecim Episcopis ac Prælatis, magnoque numero inferioris ordinis clericorum. Sub ipso sacro Rex ad pedem summæ aræ in genua provolutus ab Archiepiscopo consueto ritu inungitur ac Coronatur. Inde supremus Regni Burggravius ad populum circumstantem conversus Regem inunctum & coronatum magna voce denunciat. Sacro peracto Rex in solio ad id præparato collocatus aliquot educto ense leviter tactos nobiles creat. Tum Regio convivio excepti Legati, ac nobilitas omnis in multam usque noctem, quæ artificioso ignium spectaculo, lætoque fragore reboantium tormentorum, summo gaudio traducta est. Sub idem tempus inter Halberstadium & Ascherslebiam in pago Hornhausen, multi diversis in locis fontes eruperunt, tantâ vi salubrium aquarum (nã sanabantur quotidiè usu earum permuti) ut locus ille, gliscente, ut fit, in majus famâ, multorum mox millium omnis ætatis, generisque & conditionis hominum adventu celebrari cœperit. Sed ut multi temperato earum usu remedium, ita nonnulli quoque cum immoderatâ copiâ eas adhibuissent exitium sibi ipsis accersiverunt: adeo non in medicamento ipso, sed in modo ejus atque usu vis sanitatis consistit.

Fontes salutares

Porro in Angliâ Regem Carolum fortuna plane destituit, captâ ad extremum Oxoniâ quæ sola adhuc Regio præsidio tenebatur. Inerant fere quatuor millia militum sub Præfecto Thomâ Glemhovio, dein nobiles & majorum gentium optimates fere quingenti, cum ipso Rege & duobus Principibus Palatinis Ruperto & Mauritio. At Rex nequaquam se obsideri passus paulo ante adventum Parlamentariorum, quos Thomas Farfaxius cum supremo imperio gubernabat, cum paucis comitibus in castra Scotorum ignoratus profugit. Ita Oxonia Farfaxio deditur. Præsidio, uti liberè excederent, permissum. Principes Palatini intra spacium sex mensium ex Angliâ jussi excedere: utque intra id tempus Londinum non adirent. Jacobus secundo genitus Regis filius &

Res Anglicanæ.

Dux Eboracensis, Londinum inde quasi per triumphum abductus est, quem Farfaxius veluti re magnificè & præclare gestâ toto triduo, solemni apparatu egit.

1646. Res Suedica in Imperio.

Cæterum in Germaniâ Dorstensohnius post fusos in Bohemiâ Cæsarianos, & occupatam totam prope Moraviam, uti supra memoravimus, præter unicam Brinnam quæ vim oppugnantis strenue repulit, exercitum in Bohemiam reduxit; atque inde excusata valetudine se suprema militiæ præfectura abdicat, quam quadriennio fere multis insignibusque victorijs nobilitaverat. Dorstensohnio à Reginâ & Regni Sueciæ administratoribus successor datus est Gustavus Carolus Vrangelius. Qui educto è Bohemiâ omni exercitu, captisque in Thuringia hibernis initio veris cum omnibus copiis Visurgim versus iter contendit. Ibi Hœxteram primo impetu cepit, transmissoque Visurgi Paderbornam, Lemgoviam, Statbergam munitissimum alias locum, sed tum non satis pro eâ necessitate provisum intercipit. Interim Archidux Leopoldus cum Melchiore Comite Hatzfeldio, Gelehnio, Reuschenbergio, Verdano & omni Cæsareo Bavaricoque exercitu in Hassiam & Veteraviam progresius, recepto ad se Melandro (quē VVestphalicarum copiarum ductorem paulo ante Cæsar atque Elector Coloniensis constituerant) castra apud Ilmenstadium haud procul Niddâ fluvio posuit. Quorū adventu intellecto Suedici reducto ex VVestphalia exercitu in Hassiâ prope Kirchainium communitis castris consedere. Dein inopiâ commeatuum ac pabulationis, quæ duo utrisque uno in loco haud diu suppetebant, inter continuas velitationes castra Cæsareorum feliciter transgressi, simulatâ in agrum Moguntinum irruptione subito in Franconiam divertunt. Atque ea raptim transcursa, Nordtlingam, dein Donaverdam atque alia ad Danubium loca invadunt; Transitoque Danubio Rainam octo dierum spacio expugnant. Inde ad Augustam Vindelicorum cum totius exercitus viribus conversi obsidionem ejus quæ tum non erat sufficienti præsidio instructa, moliuntur. Verum Cæsareani flexo paulum itinere hostem prosecuti, apud Ratisponam Danubium

bium transeunt. Mox Augustæ præsidium immissum, & ne Suedici in Bavariam transgrederentur collatis contra castris abundè provisum. Ita Augusta discrimini exempta est. Sueci inde in Sueviam Helvetiosque recessere. Interim Comes Bucheimius confirmatâ cum Ragotsio pace, ex Hungariâ reversus, Cremsium atque alia ad Danubium loca, quæ Dorstensohnius ante annum ceperat, pari felicitate recuperavit. 1646.

Melander deinde VVestphalicarum copiarum Dux, cum suis ex Veteraviâ à Cæsareano exercitu in agrum Coloniensem digressus Zonsam oppidum obsidione liberat. Id medio fere intervallo inter Coloniam & Novesium situm Rabenhauptius Novesiensis Præsidij Præfectus, cum idonea Hassorum manu, quos è vicinis præsidiis eduxerat, circumsidebat. Non magis spe potiundi oppidi, quam ut conjunctas in Veteravia Cæsareas vires hoc molimento distraheret. Zonsa à Goltsteinio Præfecto fortiter atque egregiè defensa, adventu Melandri liberatur. Qui inde in superiorem Diœcesin profectus Euskirchium ejecto Hassico præsidio suis copiis confirmat. Pari virtute, sed majore felicitate Balduinus Remontius VVidenbrugæ Gubernator, accepta à Melandro, & è vicinis oppidis valida manu Paderbornam summo mane subito aggressus, parvo suorum damno. etsi bis terve ab insultu rejectus occupat, præsidiariis omnibus aut cæsis aut captis. *Gesta Melandri.*

Inter hæc Galli magnis viribus bellum adversus Hispaniam continuarunt. Princeps Thomas Dux Sabaudiæ mare Thyrrenum, Comes Harcourtius Cataloniã, Dux Aurelianensis, Anguiensis, & Gassionius Flandriam diversis exercitibus premebant. Sabaudus captis, apud mare Thyrrenum, Telamone, & S. Stephani portubus qui ad Regem Hispaniarum spectant, cum insigni classe & viginti millium exercitu Orbitellium in eodem littore obsidere instituit. Id Carolus Gatta Hispanus validum ijs locis propugnaculum strenue defendebat. Et quanquam media æstate, ac summo æstu, tamen continuos hostium insultus indefesso labore sustinuit. Donec classis Neapolitana in subsidium venit. Hæc enim ali- *Res Gallica cõtra Hispanos* *In Italiâ*

1646. quoties cum Gallis congressa, succedentibus insuper terrestri itinere aliis atque aliis auxiliis), cum semper fere victoriam reportaret, eo adegit Gallos quorũ exercitum crebræ irruptiones, & intensissimus iis locis æstus plurimum imminuerat, ut omissâ obsidione satius putarent reliquas copias reficiendi sui causa reducere, atque in Pedemontium collocare. Ita Orbitellium discrimini exemptum est. Sed hoc Gallorum incommodum haud multo post cum reparata classe revertens aliqua ex parte restituit Mareschallus Meleraius occupato Portu Longone, qui est in Ilua Insula Thyrreno littori objectus, è Regione oppidi Plombini. Quod oppidum & mox eodem impetu in potestatem Gallorum concessit. In Catalonia Prorex Harcourtius Ilerdam obsidebat munitam imprimis ad Sicorim urbem, ac præpotentem, sed pari eventu cum Orbitellio. Nam post quinq; fere mensium obsidionem summis viribus, & magno Gallorum sumptu, detrimentoq; continuatam Marchio Leganes cum viginti quinq; millium exercitu castra Gallorũ adortus, urbem periculo exemit. Galli relictis impedimentis, & machinis bellicis supra sexaginta cũ reliquiis suis Balaguerium recessere. Multo sanguine ea victoria constitit Hispanis, quippe hostẽ munimentis clausum aperto è campo adorientibus. At liberatio oportunæ urbis omnĩ incõmodo potior extitit. Porro in Flandria multo dispar fortuna res Hispanicas afflixit. Uni provinciæ quadraginta millia militum Galli immiserant. Ita Cortracũ primo, dein Winoxberga & Mardiccũ quod Hispani nuper per nocturnam aggressionem receperant, capta. Quibus in potestatem redactis Dunquercha, quæ caput expeditionis fuerat, circũsideri cepta. Is munitissimus Flandriæ portus est, & solus fere ex quo iis in locis rem maritimã Hispani gerunt. Inerat quatuor fere milliũ præsidiũ sub Marchione Ledæo Sed Dux Anguiensis cũ numero militum quorum sanguini nequaquã parcebat, abundaret; Et Hollandi, ne quid externi auxilij adveniret, portũ omnem classe sua obsedissent, honestis tandem conditionibus urbem cepit. Hollandis felicior lati auxilij, quam propriæ expeditionis successus fuit. Nã Venlona ab ipsis per

In Cataloniâ.

In Flandriâ.

per idem tempus gravi obſidione tentata; tædio rerum male procedentium aut certe propinqua jam pace quæ interim Monaſterij cudebatur, irrito effectu omiſſa eſt. Haud multo poſt Elector Brandeburgicus Fridericus Wilhelmus Ludovicam Principis Orangij filiam in matrimonium accepit Nuptiarum ſolemnia apud Hagam-Comitis menſe Decẽbri ſolẽni apparatu celebrata ſunt. 1646.

Geſta Venetorum contra Turcas.

Inter hæc Veneti adverſus Turcas bellũ terrâ mariq; egregie gerebant; ſed mari aliquanto felicius quã terrâ. Nam Turcæ cum magnis opibus prævaleant, utq; Venetorũ vires diſtraherent, è Boſniâ in vicinam Dalmatiam quæ ſub imperio Venetorum eſt infeſtas excurſiones faciebant, magnumq; ſępe hominum numerũ in ſervitutẽ, multaq; pecora, atq; alia uti occaſio dabat, in prædam ac ſpolia adducebant. Demũ ipſe Turcicus Boſniæ præfect⁹ cum ſelectis duodecim millibus in Dalmatiã irrumpens, Novigradũ celebre munimentũ, ac quinq; fere milliaribus à Zara remotum, ſeu panico terrore, ſeu proditione intercepit Sed re apud Zaram examinatâ Martinus Strichius Novigradenſi præſidio præpoſitus feſtinatæ deditionis pœnas capite luit. Neq; Turcę excurſiones illas impunè faciebant. Nam Zarenſes Venetorũ præſidiarij, etſi numero ac virib. impares, tamen gnari locorum, adjunctisq; ſibi agreſtib⁹ & colonis, ſępenumero è latebris atq; abditis viarũ incautos adorti recuperabãt prædas, multosq; prædatorũ aut neci dabant, aut ubi ſpes lytri eſſet, in prædam ſecũ ac ſervitutẽ abſtrahebant. At Thomas Moreſini Venetæ claſſis in Ægeo præfectus rẽ maritimã multo felicius adminiſtravit. Nam initio veris cum fretũ Helleſpontiacum obſervaret fuſis centũ onerariis Turcicis quæ multo cõmeatu onuſtæ ex Apolloniâ & Alexandriâ Conſtantinopolim petebant, iterum menſe Junio cũ claſſe Turcicâ congreſſus eandẽ duobus præliis profligavit, ac toto Archipelago exegit, cæſo ſupremo claſſis illius præfecto & reliquis in fugã aut ſervitutẽ datis. Sed Turcæ dãno illo brevi recuperato, mẽſe Octobri, cum majori claſſe ad Cretam inſulam reverſi, Caneam quæ interim à Venetis obſidebatur, liberant, neceſſario que commeatu communiunt. Inde Rethimnũ oppidum *Retimo.*

septem à Caneâ milliaribus dissitum, fuso exercitu Venetorum vi atque armis ad deditionem cogunt. Capta ibidem tormenta bellica supra centum, cum magna copiâ commeatuum, atque instrumenti militaris.

1647. *Seditio ingens Neapolitana.* Sequitur nunc annus hujus sæculi quadragesimus septimus, quem à Neapolitanâ rebellione, quæ modicis initiis multo omnium atrocissima erupit, ordiemur. Urbs Neapolis postquam cum universo regno in Austriacam Regum Hispaniæ potestatem concessit, initio instar equi indomiti clementer admodum habita est, & perquam liberaliter insignibus privilegiis donata, præcipue à Ferdinando Rege, & Carolo V. Cæsare, sub quibus modica tributa, adeoque plebi tolerabilia Regibus suis sub donativi nomine pendebant. Hæc deinceps lapsu temporis ut fit intemperanter aucta, accedente importunitate exactorum gravia esse ceperunt, maxime illa quæ publicæ annonæ, ac rebus advictum necessariis imponebantur. Quo tributi genere cum universus populus, tum vero infima plebs, quæ in diem vivit, cujus est Neapoli magnus numerus, imprimis premebatur. Sed res huc usque intra querimonias constiterat. Verum postquam anno superiore pro novo Regio donativo novum vectigal imponi cæpit in poma atque olera similesque hortenses fructus, querelæ multitudinis liberius erupere. Jamque reluctabantur quidam pendere, & se exactoribus opponebant. Sed horum contumacia à vigilantibus præfectis paucorum supplicio tum quidem castigata ac compressa est. Donec hoc anno nihil cessantibus publicis querimoniis repertus est homo abjectus atque ex infimâ plebe, qui se liberatorem patriæ profiteretur, & negocium abrogandorum vectigalium in se susciperet. Is fuit Thomas Agnellus (Masaniellum vulgo contracto nomine vocabant) juvenis audax & temerarius, qui vili officio in foro piscario fungebatur; sed linguâ promptus vitæque contemptor, adeoque concitandis seditionibus perquam idoneus. Accidit autem per illos dies ut Masaniello pisces quos ad forum venales deportabat, jussu Præfecti rerum forensium auferrentur, propterea quod tributum de ijs persolvere recusaret. Ea res

magis

magis magisque jam impulsum hominem irritavit. Igitur quotidie circumibat fora & tabernas vendentium ibique singulos hortabatur ne tributum penderent. Idque jam non clam, sed propalam & per emissarios suos ac sodales faciebat. Jactabatque sæpe numero se propediem effecturum ut vectigalia omnia tollerentur. Nemo erat è prudentioribus cui author ille ad tantam rem efficiendam par videretur. quidam etiam ridebant hominis vanitatem magno ejus malo brevi ni desisteret castigandam. Et ille ne præveniretur, ordiri aliquando destinatum opus cogitans die septimâ Iunij quæ fuit Dominica, prodit in forum cum parvâ manu puerorum cui se identidem alij atque alij è plebe adjungebant. Orta ibidem rixa inter eos qui poma ex vicinis pagis venalia deportabant, & ministros vectigalium, adeo ut Præfectus fori Andreas Anaclerius ad comprimendum tumultum accurreret. Ille aliquantum multitudini adversatus, tandem jactu pomorum aliorumque fructuum è foro propellitur: abitque inde ad Proregem Ducem de Arcos de plebanâ insolentiâ, sibique illatâ injuriâ conquesturus. Sed nihil eo territa multitudo magis cumulabatur, non in forum modo sed in compita etiam atque angiportus, eratque una omnium vox, remissior primo, dein consensu singulorum alacrior atque audacior, ut vectigalia abrogarentur. Interim Masaniellus qui adhuc in foro cum manu sua versabatur in proximam ibi mensam consurgens magna voce ad populum concionatur. Summa orationis ejus erat, ut se multitudini Ducem profiteretur, sponderetque huncipsis diem pendendis vectigalibus supremum fore, si modo ab ijs non deseratur, quod tamen si accideret, se ex honesta morte quam pro patria oppetere decrevisset, solatium capturum. Eâ oratione finitâ cum jam præparatos sibi multitudinis animos haberet, domunculas omnes & tabernas in quibus vectigalia pendi consueverant subjecto igne incendit. Deinde adit Proregem ipsum, atque abrogationem vectigalium, adeoque exemplum privilegiorum Ferdinandi Regis & Caroli V. Cæsaris exposcit, ostentatâ vi nisi postulatis suis satisfieret. Prorex cum frustra blando 1647.

1647. sermone animos furentium pacare niteretur, tum quidem impetum projectis aliquot aureis nummis devitavit. Sed jam numerus eorum ad quinquaginta millia excreverat. Postero autem die alterum tantum in armis apparuit. Tum suffragio multitudinis, quoniam nemo nobiliũ ad id munus haberi poterat, delectus est Masaniellus qui cæteris cũ summo imperio, veluti Dictator, præesset. Mirũ est, neq; scio an res fidem apud posteros habitura sit, urbem inter Italicas potentissimam, quæq; ægrè Regis Hispaniarum imperium toleret, tam repẽte hominis privati atq; abjectissimi ex infimâ plebe jugũ subiisse, ùt illi non in jubendo tantum authoritas, sed in exequendo etiam arma, ministri, auxilium ad manus atque ad nutum essent. Masaniellus igitur primo omnium ut sibi in armis universi præsto essent edixit. Deinde pretium ac modum pani cæterisque eduliis constituit; tum quod pridie exorsus fuerat, omnes ædiculas per suburbia ac reliquam civitatem ubi vectigalia solvebãtur cum omnibus literis, rationariis, mercibusque exurit. Inde ad domos ac palatia eorum qui exigendis vectigalibus præpositi erant, tanquam qui sanguine & sudore pauperum crevissent, conversus, bona eorum in publicum prolata Vulcano tradit; alibi domos ipsas cum pecunia ac suppellectile subjecto igne accendit. Idque tantâ severitate ut nemo vel rem etiam minimam igni subtrahere, aut in suos usus avertere sub pœna capitis ausus fuerit. Si quis autem vel fecisset contra edictum, aut jussibus ipsius minus obsequens fuisset, vix dato spacio quo animum ad mortem compararet, statim puniebatur. Quæ res & promptissimum illi obsequium, & magnum sui terrorem conciliabat. Neque illâ in re ulli hominum generi parcebat. Cum enim quarto post exortum hunc tumultum die Dux Matalonius ac frater ejus Josephus Caraffa quingentos fere equites, qui omnes Proscripti erant, (vulgo Banditas vocant) ad interficiendum Masaniellum ac præcipuos turbarum authores submisissent, re exploratâ, non modo comprehendi equites illos, atque è vestigio trucidari; sed inquiri etiam in Ducem Matalonium diligenter jussit, ac dein

fratrum

fratrem ejus Josephum Caraffam latebris extractum 1647.
haud dubie exquisito supplicio neci dedisset, nisi furiosa plebs impetum ejus prævertisset. Caraffæ enim in ipsa, viâ quâ ad forum trahebatur caput à lanione quodã grandi cultro abscissum, atque ex oblongâ perticâ suspensum quasi in triumpho ad Masaniellum deductum est. Quod ille crudeli sarcasmo irrisisse, & fluentem adhuc cruore barbam per ludibrium contrectasse dicitur. Id facinus in magnum metum omnem nobilitatem conjecit. Maxime autem Prorex timebat, quia vulgo hujus rei conscius habebatur, ne suo in capite hæc fabula finiretur. Neque res vacabat discrimine. Nam Masaniellus jam edixerat, ne quid eduliorum in Castellum, in quo Prorex erat, importaretur; utque omnes eo pertingentes canales quamprimum destruerentur. In tantâ igitur rerum omnium perturbatione Cardinalis Philomarini, urbis Archiepiscopus magnam comprimis diligentiam adhibuit, uti populum compesceret. Cum enim per omnes Ecclesias exposito ubiq; venerabili Sacramẽto universales preces indixisset, ipse se furentib⁹ immiscuit, atq; ante omnia cum Masaniello, à quo omnis populus dependebat, diligenter atq; impense egit, ut res tandem ad quietem deduceretur. Populi postulata erãt; abrogatio omnium vectigalium, quæ post Privilegia Ferdinandi Regis, & Caroli Cæsaris irrepsissent: atq; eorundem Privilegiorum extraditio. Deinde omniũ quæ per hunc tumultũ facta essent, condonatio, ac perpetua oblivio. Quæ si promitterẽtur; spondebat Masaniellus se abdicato imperio populum ad sua dimissurũ. Erant preces armatæ. Neque ullum remedium reperiebant Prorex atq; Archiepiscopus multitudini diutius obsistendi; nisi se atq; regnum in extremũ exitum conjicere maluissent. Igitur tradita Masaniello privilegia, & cætera quæ petebantur liberaliter promissa; adjectum his ab Archiepiscopo, menstruum donarium pro Masaniello ducentorũ coronatorum; quod tamen ille recusavit. Pace perfectâ Masaniellus ad Archiepiscopo ad Proregem deducitur. Ibi omnibus corroboratis ad populum regressus, quæ acta fuerant, pronunciat: simulque ut modestè

ac paci-

1647. ac pacificè inter se agerent, severè edicit. Arma autem retineri voluit, donec ab aulâ Hispanicâ, eorum quæ acta fuissent confirmatio advenisset. Hæc præcipua unius fere hebdomadæ acta sunt, nam singula enumerare instituti nostri brevitas non permittit. Hic sane admirari licet vicissitudinem rerum humanarum; & quam levibus fundamentis fortunæ atque opes regum nitantur. Si enim ex potentioribus aliquis ad res tanto tumultu perturbatas accessisset, quid illi facilius fuisset, tam prona omnium in se voluntate, quam occupare imperium? ipse iterum eodem fortunæ lusu ab alio extrudendus atque evertendus. Sed revertamur ad propositum. Masaniellus, re ut putabat, egregie perfecta in delirium actus est. Sunt qui potione id illi procuratum asserant; alij multitudine atque insolentia negociorum, quodque eo octiduo somnum ac cibum vix cepisset evenisse arbitrantur. Cæterum ut ut sit, cum homo delirus imperium non deponeret, sed multa etiam præpostere, ac superiorum dierum edictis contraria juberet, designaretque, apud suosmet in odium venit, atque à quatuor nobilibus hac occasione in tempore usis interficitur. Caput à Lanione cultro abſectum, & oblongæ perticæ impositum, reliquus truncus à scurris aliquot per publicas plateas palam tractus, diu spectaculo fuit. Hunc exitum habuit Masaniellus decimo post die quam rebellionem cæptaverat; repente ex imo ad summum favore vulgi elatus, & mox eadem levitate è summo in miserabile exitium dejectus: Rex sesqui-hebdomadarius. Morte Masanielli statim respiravit nobilitas, quæ Manliano ejus imperio oppressa in singulas prope horas supremam perniciem exspectabat. Verum sublato authore cum nihilominus causa perseveraret, turbæ non quievere. Nam plebs adhuc armata postularis suis æquè pertinaciter insistebat. Contra Nobilitas tandem aliquando animos resumens, utpote ad quos magna portio publicorum vectigalium pertingeret, adibant Proregem, suosque clientes & familiares concitabant, docebantque hanc inexcusabilem vulgi insolentiam malo domandam. Ita res paulatim in civile bellum conversa est,
dum

dum divisis inter se partibus plebs urbem, Prorex cum nobilitate arcem ac portum tuetur. Populo nihil nisi Dux deerat, qui cum authoritate atque imperio gubernaret. Igitur submissus haud multo post è Galliâ Dux Guisius magno triumpho atque applausu accipitur. Ejus adventu firmata multitudo diu partes suas adversus Proregem defendit. Cæterum subeunte paulatim belli tædio, amor & obsequium erga Regem rediit. Data venia pœnitentibus, receptique in gratiam nomine Regis à Joanne Austriaco ad quietem se composuere. Dux Guisius reprehensus è fugâ in potestatem Hispanorum pervenit. Nunc ad res Germanicas revertor. 1647.

Initio anni hujus Vrangelius, (quem Bavariæ aditu exclusum in Sueviam, atque inde in Helvetios irruptionem fecisse memoravimus) occupatis faucibus Brigantinis, dein Menaviâ insulâ in lacu Acronio, mox quoque ad obsidendam Lindaviam, quamvis media hyeme, animum adjecit. Præerat urbi Maximilianus VVilibaldus Comes VVolffeggius. Is intellecto hostium consilio, nulla in re officio suo defuit. Nam præparatis omnibus quæ sustinendæ obsidioni necessaria erant, septingentos præterea, qui ex agrestibus in urbem confugerant, armat, immisceṫque præsidiariis, quorum erant fere quingenti. Reliquam turbam bello inutilem, ad fodiendum ministrandumque militantibus accingit. Ipse omnibus consilio & exemplo adest. Ita urbs, etsi ignitorum missilium lapidumque injectu diu noctuque graviter impugnaretur; post duorum tandem mensium obsidionem hostibus sponte recedentibus conservata est. Vrangelius porro re cum Helvetiis composita, transmisso rursum Danubio in Franconiam concedens Sueinfurtum expugnat. Inde cum Bavaro atque Electore Coloniense inducias armorum pactus, in Bohemiam movet, atque in ipso conspectu Cæsareani exercitus Egram difficili sane & cruentâ obsidione in potestatem redigit. Induciæ Bavaricæ, de quibus tunc variæ erant hominum sententiæ die quarto decimo mensis Martij Ulmæ inter Legatos supremorum belli præfectorum Sueciæ & Galliæ, necnon Electoris Bavariæ, his fere conditionibus com-

Res Germanicæ.

Armistitium Bavaricum

positæ

1647. positæ sunt. Primū ut vis hostilis atq; arma inter partes paciscentes quiescerent. Utraque Bavaria cum Palatinatu Electori Bavariæ pro exercitu suo libera permitteretur. Atque hic Suecis Memmingam & Uberlingam, contra illi Bavaro Rhainam, Donaverdam, Wembdingam & Mundelheimium traderent. Augusta deducto omni externo præsidio in libertatem suam reponeretur. Bavarus copias suas à Cæsareano exercitu sevocaret, neque deinceps, salva tamen fide atque obligatione quam Cæsari atque Imperio debeat, societatem armorum jungeret cum hostibus Sueciæ ac Galliæ. Idem præstabunt Elector & Coadjutor Coloniensis si his inducijs gaudere voluerint, atque ex oppidis ditionum suarum Cæsareana præsidia, ubi ea sunt, educi curabunt. Ubi vero id efficere nequiverint, permittent ut vi atque armis à Suecis ejiciantur. Quæ tamen loca occupatores Dominis restituent, nisi forte aliter ratio belli, ac conditio temporis exposcat. Contributiones in ditionibus Electoris Coloniensis quas Landgravia Hassiæ exigit, legati ad id quāprimum deputandi ad tolerabilem modum reducent. Si universales induciæ aut pax communis concludatur huic in omnibus obtemperabitur, atque ad eam promovendam omnes serio ac sedulo incumbent. Constituta insuper alia de securitate commerciorum, de pœna delictorum militarium, de ratihabitionibus Principum, cautumque ut si Elector Coloniensis in has inducias non consentiat, tamen quæ cum Electore Bavariæ constitutæ sunt salvæ atque illæsæ permaneant. His ita pactis confirmatisque Vrangelius uti diximus in Bohemiam movit. Bavarus recensere exercitum suum, ac per provinciam in hospitia disponere instituit. Cæterùm ea res magno mox dissidio Cæsarem ac Bavarum collisit. Nam Cæsar publicato edicto copias Bavaricas, utpote sibi atque Imperio sacramento addictas, quasque ipse magnis impensis aluisset, revocabat, atque ut in sua castra ac signa transirent hortabatur, transgressumque Joannem Verdanum supremum equitatus Bavarici præfectum, cum Spor(c)kio, ac paucis aliis magno honore ac muneribus affecerat. Contra Bavarus hunc exercitum ad

se pro-

se proprie pertinere affirmabat, sibi juramento obstrictum, suis sumptibus sustentatum, suis etiam auspiciis ac ductu, licet pro commodo Cæsaris atque Imperii gubernatum. Propterea severe ac serio edicebat ne quis avocanti Cæsari pareret; postquam autem de transitu Verdani aliorumque, & quantum ille commilitonum animos ad transgrediendum sollicitasset, certis nunciis accepit; multo impensius ad retinendos in obsequio nutãtes milites laboravit, constitutis severissimis pœnis in transgressores, atque in ipsius Verdani caput decem millibus Imperialium si quis eum neci dedisset. Erat enim utrobique in discrimine. Quippe Cæsarem hac separatione armorum plurimum offenderat; & ne Sueci hanc transitionem secus quam acciderat, atque adeo connivente ipso evenire interpretarentur, metuebat. Quo facto & Cæsarem inimicum, & Suecos Gallosque multo quam antea infensiores hostes erat habiturus. Accedebat, si totus exercitus ipsius ad castra Cæsaris transivisset, ipse omni præsidio nudatus cujuscunque injuriæ obnoxius fuisset. Igitur Suecos quamprimum Gallosque quicquid ageretur admonuit, ac ne de se quicquam sinistri suspicarentur sese de hoc transitu prolixe purgavit. Cæterum induciæ tanta cura, tantoq; opere initio servatæ, paulatim refriguere, ac demum gravibus de causis ab ipsomet Electore Bavariæ renunciatæ ac repudiatæ sunt. Inter has causas præcipua erat quod negocium pacis Monasterij atque Osnabrugæ ceptum, ac jam aliquousque productum longè quam antea difficilius procedebat. Cum enim ad tollendas animorum acerbitates, atque adeo festinandas pacis conditiones inducias Bavarus fecisset, affirmantibus Suedicis Legatis etiam antequam ratihabitio harum induciarum ex Suecia advenisset pacem universalem conclusum iri, contra tamen accidit. Nam & Sueci in tractatione pacis duriora postulabant, palamque jactabant nisi hæc aut illa, quæ à Catholicis nulla ratione iniri poterant, admitterentur, se bello finem non facturos. Postulabant adhæc pro sua tantum militia viginti milliones thalerorum Imperialium, quos soli ordines Catholici 1647.

1647. tholici cum Cæsare dependerent. Ad hæc in senatû âc sessione Principum Imperij sæcularium, quem locum Dux Bavariæ à multis jam annis obtinuerat, ipsi eo exturbato primum locum ac suffragium petebant. Cumque id ipsorum postulatum Bavarus acriter impugnaret; ac pro honore & dignitate sua studiosè niteretur; adeo non continuere iracundiam, ut illi novum bellum minitarentur. Adhæc Coningsmarckius ditiones Electoris Coloniensis in VVestphalia infestabat, expugnando Vechtam atque alias arces quæ Cæsareano præsidio tenebantur; neque eas Electori ex pacto restituebat. Jam vero de contributionibus Hassicis nihil remittebatur; neque Landgravia ratihabitionem suam uti conventum fuerat, mittebat, adeo ut de voluntate ejus parum constaret. His aliisque de causis Bavarus decimaquarta Septembris missis literis Vrangelio inducias renunciat: & mox Memmingam quam supra Suecis tradiderat circumsidere instituit. Qua post septimanas aliquot in potestatem redactâ, Nordlingæ pari modo vis illata est. Erat Vrangelius cum induciæ renunciarentur in Bohemiâ occupataque Egrâ ut supra diximus positis castris contra Cæsareanos considebat. Cæsar ipsemet præsens in castiis defuncto Gallassio in supremâ belli præfecturâ Melandrum substituit. Atque is Suedici exercitus vires egregiâ virtute sustentavit. Accessit alia res quâ nulla opportunior per id tempus Cæsari accidere poterat; seditio Vinariensium. Quæ defectu stipendiorum orta eousque prorupit, ut deposito palam obsequio, reverentiaque à signis Gallicis discederent; ac militiam detrectarent: Crevitque contumacia postquam Turenius qui ductor eorum fuerat desperatâ secedentium reconciliatione, reliquam exercitus partem quæ sub obsequio remanserat in refractarios immisit. Sed illi se contra vim probe muniverant, tum vero cognito Gallorum consilio, transfugium in partes Cæsaris minati, à Coningsmarckio tandem bimestri stipendio placati, & excepti sunt. At Vrangelius renunciatis uti diximus induciis ne à duobus exercitibus opprimeretur evocato ad se Coningsmarckio è Bohemiâ excessit. Quem Melander cum majore

Seditio Vinariensium.

majore utriusque exercitus parte insecutus in Hassiam irrupit, ac Marpurgum expugnat. Arx tamen propugnante tribuno Stauffio in potestate Hassorum permãsit. Ex qua multa Cæsareanis damna illata sunt. Nam Hassus cognitâ domo, in qua Melãder diversabatur, septem tormenta illuc dirigi, & explodi uno impetu jussit. Neque res periculo caruit. Melander & Marchio quidam Badensis muri & tabularum dissilientium fragmentis graviter sauciantur. Porro urbs cum sine arce retineri nõ posset spoliata & deserta est. Atque exercitus per Franconiam in hiberna dispositus. 1647.

Coronatio Ferd. IV. Reg. Ung.

Inter hæc Cæsaris filius Ferdinandus IV. Posonii in magna Regni Procerum coronâ Rex Hungariæ consuetis ceremoniis inauguratur. Mense Junio eâ coronatio peracta est, neque quicquam ex usitata alias pompâ iniquitas temporum detraxit. Obiere sub idem tempus Anselmus Casimirus Elector atque Archiepiscopus Moguntinus, Henricus Fridericus Princeps Orangius, & Christianus V. Princeps Daniæ, atque ad coronam illam destinatus, dum in Saxoniam curandæ valetudinis ergo ad thermas proficiscitur. Moguntino Joannes Philippus Episcopus Herbipolensis, ex illustri Schonborniorum familiâ suffectus est. Orangio in præfectura militari provinciarum fœderatarum, cæterisque Patris muneribus Wilhelmus filius subrogatur. In principatum ac spem Regni Daniæ fratri successit, Fridericus alter Regis Daniæ filius atque Archiepiscopus Bremensis. Sed filio Christiano pater Christianus IV. haud diu superstes fuit mense Februario anni insequentis vitâ excedens: atque ita Regnum Friderico III. delatum est.

HISTORIARUM NOSTRI TEMPORIS

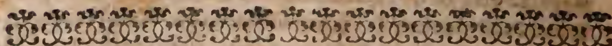
Authore

ADOLPHO BRACHELIO,

LIBER SEPTIMUS.

Complectens gesta annorum

1648. 1649. 1650. 1651.

SUMMARIUM.

VRangelius in Bavariam irrumpit. Arcem Pragensem Coningsmarckius intercipit. Res Gallica Hassicaque per agrum Coloniensem. Pax Monasterij & Osnabrugæ conclusa. Leodium vi ad officium ab Archiepiscopo Coloniense compellitur. Supplicium Regis Angliæ Ejusque Regni ex Monarchiâ in Democratiam aut potius Anarchiam commutatio. Mors Regis Poloniæ Vladislai IV. & creatio novi Regis Ioannis Casimiri, ejusque felices expeditiones contra Cosaccos & Tartaros. Coronatio Reginæ Sueciæ & electio Caroli Gustavi Palatini in Principem hæreditarium ejus Regni. Compositio Trevirensis & electio novi Coadjutoris ibidem. Mors Ferdinandi Archiepiscopi Coloniensis, quam præcessit ejus in refractarios Leodienses expeditio. Initium novorum motuum inter Electorem Brandeburgicum, & Principem Palatinum Neoburgicum ratione exercitij Religionis in ditionibus Iuliacensibus &c. aliaque nonnulla usque ad finem anni 1651.

1648. SEquitur annus hujus sæculi quadragesimus octavus compositâ tandem Belgicâ & Germanicâ pace memorab-

memorabilis. Sed initia ipsius crudeli adhuc bello, & infestis ubique armis personuere. Etenim Vrangelius in agro Brunsuicensi & Mindensi refectis per hyemem militibus necdum ineunte vere, per Hassiam in Franconia ac Palatinatum contendit. Ubi recepto ad se cum septem millibus Turenio mense Majo apud Lauingam Danubium transmittit. Inde in postremum Cæsareanorum agmen qui haud procul Augustâ tendebant, præmisso Coningsmarckio invectus feliciter pugnavit. Cæsareani cunctantibus Bavaricis in fugam compulsi sunt. Melander Dux Cæsareanorum initio prælij laborantibus suis auxilio accurrens duobus vulneribus confoditur, atque inde Augustam deportatus eodem adhuc die extinguitur. Ejus casu perculsus exercitus transmisso propere Lyco in interiorem Bavariam recessit. Ita Vrangelius pro voto suo aditu Bavariæ potitus, raro jam obsistente eodem prope loco quo Rex Gustavus Adolphus Lycum fluvium transit. Inde expugnatâ Frisinga & superato Isarâ, totius intra Oenum Bavariæ potitur, paucis oppidis exceptis in quæ Elector Bavariæ peditatum suũ tempestivè immiserat. Oeni transitum apud Muldorfium diu frustra tentavit; magna semper suorum clade ab excubantibus in adversa ripâ Bavaricis rejectus. Porro ductor Bavaricorum Justus Maximilianus Comes Gronsfeldius ad reddendas præfecturæ suæ rationes ex castris Ingolstadium revocatus est. Illi vulgo nupera Cæsareanorum clades, quasi auxilium in tempore distulisset, imputabatur. Melandro Cæsar Octavium Piccolomineum Ducem Amalphitanum in præfecturam Imperialis exercitus substituit. Qui cum auxiliis Bohemicis & Joanne Verdano in Bavariam profectus, collatis contra castris, licentiam hostium sua virtute ac vigilantia brevi compescuit.

1648. Gesta Suecorum in Bavariâ.

Dum hæc in Bavariâ geruntur Coningsmarckius, post cæsum apud Augustam Melandrum in superiorem Palatinatum regressus varia ibi loca atque arces nullo impediente occupat. Inde in vicinam Bohemiam excurrens Glattaviam & Falckenaviam in potestatem redigit; Cùm autem potissimas Cæsaris vires in Bavariam dimis-

Coningsmarckius occupat arcẽ Pragensem.

1648. dimissas esse cognovisset, & Pragam haud magno præsidio obtineri capiundæ urbis eum cupido incessit. Idque eo facilius existimabat, quod Pragenses ob paucitatem copiarum suarum sibi haud magnoperè metuentes, solutius agebant. Neque Coningsmarckius vi & palam ob inopiam virium aliquid valebat. Itaque ad insidias conversus est. Quæ illi prospere evenerunt. Praga metropolis Bohemiæ, ob magnitudinem in tres civitates dividitur; Parvam, Novam & Veterem. Parva est in sinistro latere Multaviæ fluminis; cui pons ex quadrato saxo impositus illam cum urbe Veteri conjungit. Nova nunc cum Veteri ita commixta est ut una urbs esse videatur, quanquam olim suis muris ac limitibus circumscripta fuerit. Igitur Coningsmarckius ex Erfurdiâ, Lipsiâ, Egrâ, adsumptis mille ac ducentis peditibus, una cũ equitatu suo, vigesima sexta die Julij, præter omnium opinionem Parvam urbem atque arcem Regiam summo mane aggreditur; & priusquam præsidiarij ad arma concurrerent occupatis præcipuis stationibus in potestatem redigit. Capti ibidem præcipui ex nobilitate Bohemicâ, & quidam quod initio restitissent interfecti. Urbs militi præter paucas domos in prædam concessa: quæ sane opulenta admodum & præpinguis extitit. Comes Coloredius præsidij præfectus cum jam domus ejus ab hostibus obsideretur, ægrè per posticam & pontem in urbem Veterem evasit. In quàm cum pervenisset omnia subito tumultu ac strepitu perturbata deprehendit. Sed mox excusso panico terrore expediri arma, aditusque Veteris & Novæ urbis una cum ripâ Multaviæ quæ hosti objecta erat, diligenter observari jubet. Sub vesperum Comes Bucheimius cum suis copijs laborantibus auxilio accurrit. Tum omnes stationes novo milite confirmantur. Civibus quoque, & studiosæ juventuti quæ armis ferendis erat idonea, sua loca assignata sunt, quæ adversus hostem tuerentur. In quibus defendendis tanta omnium alacritas ac fortitudo extitit ut ad initium mensis Novembris tolerata obsidione hostium conatus atque insultus irritos reddiderint. Nam initio Coningsmarckij & Wirtembergij qui ex Silesiâ propere advene-

advenerat impetus facile sustinebant. At verò, postquam 1648.
quarta Octobris Carolus Gustavus Comes Palatinus, & Suedicæ militiæ supremus Imperator cum novo è Sueciâ supplemento advenit, magnis viribus oppugnati sunt. Sed omne infra obsessorum virtutem periculum fuit. Nam etsi perpetua tormentorum verberatione muri major pars ad passus fere sexcentos dejecta esset, crebroque insultus, cuniculique & aggressiones fierent, tamen magno animo conatibus adversariorum obviam itum est. Ita ad initium mensis Novembris protracta obsidio tandem nuncio conclusæ pacis absolvitur. Reliquitque incertum fortuna, an virtus oppidanorum, pertinaciæ oppugnantium tandem cessisset. In urbe enim, etsi alacritas & vigor civium militumque supererant, tamen pulvis tormentarius cæteraque sustinendæ obsidioni necessaria deficiebant: quæ res maturare deditionem poterat. Contra hostes crebris aggressionibus magna detrimenta patiebantur, & quatuor fere millia ex suis amiserant; Jamque erat in propinquo cum auxiliariis Cæsareanis Martinus Maximilianus Baro de Goltz, qui ex provinciis austriacis, & vicinis præsidiis manum idoneam Pragensibus subsidio adducebat. Cæterùm mihi hoc non sine providentiâ divini numinis evenisse videtur, ut Bohemia ejusque metropolis Praga, quæ olim sua defectione gravissimo huic triginta annorum bello initium dedit; eadem nunc cognito errore ac mutato proposito, sua fide & constantia eidem bello finem imponat, atque ita prius delictum hac velut pœnitentia emendet.

Gesta Lāboÿ in VVestphalia & agro Coloniensi.

Dum hæc in Bohemiâ geruntur Lamboius copiarum circuli VVestphalici Dux apud Geilecam VVestphaliæ urbem Ernestum Landgravium Hassiæ commisso modico prælio cædit, capitque. Inde oppugnationem ejus oppidi, quo se Hassicæ aliquot legiones ex fugâ receperant, exorsus alieno tempore, & die imbribus fœdo, adeoque solo lubrico & instabili, cum insigni clade repellitur. Sed felicius deinde ex VVestphaliâ in agrum Juliacensem transgressus Bredenbendam arcem haud procul Linnichio apud Ruram amnem, quæ præsidio Hassico obtine-

1648. obtinebatur, circumsidet, & post quinque septimanarum obsidionem ad deditionem compellit Arx è deinceps receptaculum hostium esset, neve ipse imponendo præsidium, suas vires distraheret, disjectis muris diruitur. Post occupatam Bredenbendam Lamboius exercitum supra Bonnam reducit, atque ibi data modica quiete, & accersitis novis auxiliis, repente peditatu navigiis imposito equitibus juxta sequentibus. Sonsam appellit. Quod oppidum medium est inter Coloniam ac Novesium. Ibi exposito peditatu ac machinis militaribus, unius diei requie militibus concessa in Hassos ducit: qui inter Grevenbrugam & Wevelinghoviam apud Erftam amnem castra firmaverant. Igitur Lamboius decima quarta mensis Junij summo mane in Hassos impetum facit. Et principio quidem profligato aliquoties hostiũ equitatu secundo prælio utebatur. Cæterum postquam sublato ponte Hassis in fugam inclinantibus, Erftam transeundi potestas ablata est, repente illi majore impetu coorti, Cæsareanos in fugam conjiciunt. Ita peditatus magna pars & tormenta undecim amissa sunt. Sed neq; victores ipsi incruentam hanc victoriam habuere. Captus a Legione Holsteinianâ Comes quidam à VVeidâ, Vice tribunus in Legione prætoria Hassorum, cum quatuor turmarum Ductoribus, & octo vexillis, dein gregariis & minorum ordinum præfectis fere trecentis. Satis constat ita afflictum equitatum Hassicum fuisse, ut neque proferre inde castra, neque insequendo hostes promovere victoriam potuerint. Porro Lamboius ex omnibus VVestphaliæ præsidiis refecto celeriter peditatu, paulo supra Novesium castra locat. Interim Hassi, novis ex Hassiâ supplementis, Equitum præsertim quorum penuriâ laborabant confirmati, Marcodurum expugnant. Atque inde VVestphaliam transgressi subsequente Lamboio, Paderbornam valido præsidio communitam frustra circumsident Ibi tandem conclusa Monasterij pax finem armis atque hostilitati imposuit.

Pax universalis concluditur.

Mense Octobri die vigesima quarta, quot tot omnium Germanorum votis expetitum fuerat, pax illa Monasteri

sterij ſubſcripta eſt, & poſtridie per omnes vicos ſolenni 1648.
pompâ publicata. Id nuncium eo majore gaudio univerſam Germaniam affecit, quia paulo ante inter Regem Hiſpaniarum & confœderatos Belgij ordines per Legatos eorundem de pace Belgicâ convenerat. Conditiones utriusque pacis quoniam prolixæ ſunt, neque eas fas fuit in compendium contrahere, candidus lector ſequenti libro reperiet. Nunquam alias præſtantioribus viris Monaſterium atque Oſnabruga abundarunt. Quorum plerique toto quinquennio, quo de pace illa actum eſt, incredibiles labores ac tædia pertulerunt. Ex parte ſummi Pontificis adfuit Fabius Chiſius Epiſcopus Neritonenſis, & ſedis Apoſtolicæ Legatus, qui tamen, quoniam multa in præjudicium Religionis Catholicæ neceſſario admiſſa ſunt, ſemper paci fortiter contradixit. Ex parte Reipublicæ Venetæ Aloyſius Contarenus patricius & Senator Venetus, ante hac in Galliâ, Angliâ, atque apud aulam Othomannicam Legatus ordinarius, qui medius inter partes conciliatoris munus egregie adminiſtravit. Nomine Cæſaris adfuere Maximilianus Comes de Trautmansdorf, eques aurei velleris, & ſupremus aulæ Cæſareæ præfectus, is tamen neque initio neque fini interfuit. Dein Joannes Ludovicus Comes de Naſſau Hademar, & Eques aurei velleris, Joannes Maximilianus Comes à Lambergh Burggravius Stiriæ, ambo ex interiore Cæſaris conſilio: Henricus Craeu, & Iſaac Volmar Juriſconſulti, & conſiliarij Aulici Imperiales. Nomine Regis Hiſpaniarum adfuere Caſparuſ de Bracamonte & Guſman, Comes de Penneranda. Lopeſius Zapata Comes de VValther: Joſephus de Beggairne, Epiſcopus Sylvæducenſis, atque Electus Archiepiſcopus Cameracenſis, qui duo Monaſterij diem extremum obiere: Didacus Saviedra Eques ordinis S. Iacobi, & poſtremo Antonius Bruin Iuriſconſultus, omnes Regij conſiliarij. Ex parte Regis Galliarum aderant Henricus de Orleans, Dux de Longeville, & Princeps Regij ſanguinis: Claudius de Meſmes, Comes de Avaux, antehac ad Rempublicam Venetam, Regesque Sueciæ & Poloniæ Legatus: Abel Servient Comes de la Roche,

1648. consiliarius Regius: & Joannes de la Barde, Baro de Marolle. Nomine Regni Sueciæ Joannes Comes Oxenstirna, Baro in Kymitho; Ioannes Adler Salvius; ambo Regii consiliarii, & Scherinus de Rosenhan, Gubernator Ostrogothiæ. Pro regno Lusitaniæ Franciscus de Andrada & Ludovicus Peecira de Castro, ambo ex interiore consilio, & alias ad Regem magnæ Britāniæ, atque in Hollandiam & Galliam Legati. Pro Electore Moguntino, Hugo Eberhardus Comes à Scarpffenstein, Ecclesiarum Metropolitanæ Trevirensis & Moguntinensis, & Cathedralis VVormatiensis Canonicus: Henricus Bramser Baro de Rudesheim; Nicolaus Georgius Reigersperger, Eques & Vice-Cancellarius: Ioānes Adamus Krebs, & Petrus Braum Iurisconsulti. Pro Electore Coloniensi Franciscus Guilielmus Episcopus Osnabrugensis: Theodorus Adolphus de Reck, Præpositus Paderbornensis: Arnoldus de Landsbergh: Theodorus Hermannus à Merfelt, Cancellarius Monasteriensis: & Petrus Buschman Iurisconsultus & Cancellarius Paderbornensis: Pro Electore Treverensi Hugo Fridericus ab Eltz Canonicus Moguntinensis & Trevirensis: Ioannes Anetanus Cancellarius: Ioannes Theodoricus Bruvverius Officialis; & Hermannus Adolphus Scherer Iurisconsultus. Pro Electore Bavariæ Georgius Christophorus Baro de Haslang, Aulæ Bavaricæ Marescallus: & Ioannes Adolphus Krebs Iurisconsultus. Pro Electore Saxoniæ, Ioannes Ernestus Pistorius, & Ioannes à Leuberen Consiliarij intimi. Pro Electore Brandenburgico Ioannes Comes de Sain & VVitgenstein: Ioannes Fridericus de Levven, Baro de Schonfelt: Fridericus ab Heiden: Ioannes Portmannus: Petrus Fritz & Ioannes Fromholt Iurisconsulti. Pro Electore Palatino, Ioannes Streuff & Ioachimus Camerarius Consiliarii. Pro Duce Sabaudiæ, Claudius Chabot, Marchio S. Mauritij alias in Angliam & Galliam Legatus: & Franciscus Bilessia Iurisconsultus. Pro Duce Mantuano, Franciscus Nerlius, Comes Valderij, & Hieronymus Comes Sannazarius & Senator Montisferrati. Pro magno Duce Hetruriæ Athanasius Rudolphus ejus in Aula Cæsarea Orator. Pro fœderatis Belgii

Provin-

Provinciis Bartholdus à Gendt; Ioannes à Matenes: Adrianus Pauw; Ioannes de Knuyt: Gothardus à Rheede: Franciscus Donia: Guilielmus Riperda: & Adrianus Klandt: Præter hos cæterorũ Imperij Principum, Comitum, Baronum, & Civitatum liberarum Legati magno numero adfuere. Pace igitur perfectâ mox ad omnes exercituum præfectos nuncij de eâ missi sunt, jussumque ut ab armis abstineretur. Deinde de missione militum, conferendaque pecuniâ, & restituendis oppidis, cæterisque quæ in instrumento pacificationis sancita erant efficiendis serio agi ceptum est. Eam in rem nova conventio Norimbergam instituta est inter supremos exercituum præfectos, & Legatos primariorum Principum. Quid ibi translactum fuerit Lector sequenti libro post instrumenta pacis inveniet. Quoniam vero ea tractatio præter omnium opinionem tardius procedebat, principio placuit uti exercitus per omnes Imperij provincias distribuerentur. Obtigerunt in ea divisione Imperiali exercitui Bohemia cæteræque hæreditariæ Cæsaris provinciæ. Bavarici per Bavariam & vicina loca distributi sunt. Sueci per reliquos Imperij circulos viritim aut manipulatim in hospitia per pagos atque oppida dispositi. Paucæ urbes Imperiales hoc militarium hospitiorum onus pecuniâ redemerunt. 1648.

Sub idem tempus Vladislaus IV. Poloniæ Rex rebus humanis excessit, eo majore Regni damno, quod paulo ante Duce Bogdano Chmielnicio ortum à Cosaccis bellum, obitu Regis in manifestam defectionem erupit. Fœdum id atque atrox interregnum immanitate Cosaccorum fuit. Qui adscitis in societatem Tartaris Præcopensibus Boristhenem transgressi magnis cladibus provincias Polonicas implevere. Nam cæso apud Constantinoviam Polonico exercitu, ad ipsa prope Varsaviæ mœnia populabundi excurrebant. Eo magis ad novi Regis electionem properatum: quæ demum mense Novembri felicibus auspiciis peracta est. Creatus igitur cõsensu omnium Joannes Casimirus Vladislai frater, quẽ ante annos paucos ex Societate Iesu assumptum Pontifex Cardinalem fecerat. Sub hæc comitia regni cele- *Varia.*

1648. brata sunt, auditique Legati Cosaccorum qui cum alia atque alia peterent, quæ in Regni Poloniæ ac nobilitatis gravissimum præjudicium cederent, neque interim ab armis desisterent, merito rejecti sint; Decretum deinde in eos bellum, constituta pecunia, auxiliaque quibus gereretur, & administratio ipsius Regi permissa. Quod quo modo deinceps gestum sit, in sequentibus compendio memorabitur. Mense Iulio ejusdem anni Ferdinandus III. Imperator, ad secundas nuptias transivit ducta in matrimonium Mariâ Leopoldinâ patrui sui Leopoldi Comitis Tyrolensis, & Claudiæ Principis Hetruriæ filiâ. Breve id matrimonium Cæsari fuit. Augusta anno insequente mense Augusto postquam filium enixa esset, eodem adhuc die, magno Aulæ totius luctu, fato repentino extinguitur; incertum incuriáne obstetricum, an occulto puerperij morbo? Infanti nomina data Ferdinandus Carolus Iosephus. Cæsar, ne præsentiâ funeris ægritudinem animi intenderet, de consilio Medicorum Viennâ Eberstorphium recessit. Exequias solennibus ceremoniis præsente Eleonorâ Augustâ, viduâ, Episcopus Viennensis peregit.

1649. Inter hæc magnæ Britanniæ Rex Carolus civilium motuum intestina dissidia suo sanguine aut finivit, aut incepit. Nam capto uti ante memoravimus Oxonio, cum Rex ad castra Scotorum desperatâ omni defensione profugisset: Scoti acceptâ penuriâ Regem Anglicanæ militiæ primoribus tradiderunt; eâ lege ut honestis cum illo conditionibus transigerent, eumque in regnum & dignitatem reponerent. Rex ab exercitu Anglicano, ejusque supremo præfecto Thomâ Farfaxio summo honore acceptus est, Atque inde apud Vectem Insulam, in arcem Caresbroch in custodiam datus. Ibi cũ initio magnificè, & proximè libertatem haberetur, paulatim tamen arctius ac difficilius haberi cepit. Interim Londini in Parlamento Regio de restitutione ipsius & conditionibus pacis agebatur. Quæ dum fere ad exitum perductæ essent; repente primores Militiæ in quorum potestate Rex erat, nihil minus quam restitutionẽ ejus desìde-

Res Anglicanæ & supplicium Regis.

desiderantes, tractationi huic intercedunt, oblatoque libello quem multis in Regem criminationibus infer-serant, vocari illum in jus & cognosci de criminibus ipsius postulant. Summa accusationis erat, intestina atque atrocis belli invidia; quod ille contra leges patrias, quibus etiam Reges tenerentur, temere & crudeliter contra innocentes subditos suscepisset, nulla alia de causa nisi ut vim atq; authoritatem Parlamenti opprimeret, quo ipse quasi freno solutus in opes atq; animos subditorum dominaretur. Hinc suæ potentiæ stabiliendæ graves cõtributiones exegisse, per Episcopos novas ceremonias ac ritus Papisticos, induxisse in Ecclesias; Germanos equites, pedites Hibernos per urbes atq; oppida velut in præsidiis collocasse: In Hibernia Catholicorum delectus habuisse: A Rege Daniæ aliisque externis arma, equos, auxiliũ petivisse: sollicitasse exercitũ Anglorum, Scotorumq; pretio; Illis urbem Londinũ diripiendã, his quatuor provincias Aquilonares regno Scotiæ adjungẽdas promisisse si ad Parlamenti exitiũ secũ conspirarẽt. Cæterum cum ad libellũ à Parlamento non responderetur, Farfaxius & Cromuellus Anglicani exercitus supremi, cum exercitu Londinũ advolant, occupataq; urbe quotquot factioni eorum adversabantur è Parlamento ejiciunt, novosque inde senatores, & suarum partium substituunt, Independentes plerosq;, & Regiæ gubernationis osores. Ex his deinde & militiæ antesignanis novũ Iustitiæ tribunal constituitur quod de Rege cognosceret. Ita institutâ actio, in qua reus ab accusatoribus judicaretur, quæ quẽ exitum habitura esset, jã facile erat omnib. divinare. Nihil interim Scotici, aut confœderati Belgii, aliorumq; Principum Oratores ne ad differendum quidem judicium valuere. Rex ad novum tribunal citatus, adductusque Londinum per custodias militares, dum respondere ad objecta, Iudicesq; illos agnoscere dedignatur, festinatâ sentẽtiâ tanquã Tyrannus & hostis patriæ, qui nefario bello Rempublicam petivisset, ad suppliciũ capitis condẽnatur. Triduum comparando ad mortem animo Regi datum est. Quo exacto, nonâ Februarii die anno millesimo sexcẽtesimo quadragesimo nono dãnat⁹ 1649.

1649. Rex in ferale & sanguinarium theatrum, quod palam ante Palatium Regium exstructum visebatur, armatis legionibus circumdatum producitur, atque ibi à duobus larvatis lictoribus, more Anglicano securi percutitur. Pauca ad circũstantes in theatro prolocutus est. Testatus sibi innocenti vim fieri, remittere tamen noxam adversariis suis, & precari Deum, ut morte sua tranquillitas regno redeat. Professus deinde est se in ea Religione & Ecclesia mori quam Rex Jacobus, pater ejus ordinavisset, quamque ipse semper defendendâm suscepisset. Mirum est duravisse Anglorum oculos in tam atrocis spectaculi immanitatem, cum omnium nationum, etiã maximè barbarorum animis, inditus sit amor in Reges & Principes suos, ac quasi congenitus, quorum non modo majestatem inviolabilem, sed etiam opibus & sanguine subditorum strenuè propugnatam, omnes omniũ gentium historiæ testantur. Hunc exitum habuit Carolus Primus ejus nominis Rex magnæ Britanniæ, inter tragicæ fortunæ exempla omnibus retro sæculis memorandus. Natus est sub initium anni sæcularis M.DC. Patre Iacobo VI. Scotiæ atque Angliæ Rege; matre Annâ Friderici II. Regis Daniæ filiâ. Anno M.DC.XXV. post mortem Iacobi regna patris adeptus est, duxitque in uxorem Henricam Mariam Henrici IV. Regis Galliarum filiam, cum qua fœcundum illi & stabile matrimonium fuit. Filios duos natu majores ex Angliâ, ingravescentibus indies turbis securitatis causa, in Galliam ad matrẽ remisit. Illi erant Carolus Princeps VValliæ, & Iacobus Dux Eboracensis, filia major Principi Orangio, ut supra retulimus, in matrimonium collocata est. Duo adhuc præterea, ex liberis, ni fallor in Anglia post mortem Patris remansere. Porro trucidato Rege, in bona ejus amicosque ne ultores superessent, pari crudelitate sævitum est. Duo filij Carolus & Iacobus eorundem Iudicum decreto hostes patriæ denunciati, & regno perpetuum abstinere jussi sunt. Dux Hamiltonius, Comes Hollandiæ, Mylord Cappelius, aliique Regiarum partium qui in potestate Iudicum erant, securi percussi. Regia dein gubernandi ratio sublata, edictumque sub mortis pœnâ ne de re-

VVithehall.

Mutatio status.

de reducenda eâ ageretur. Denique ut apud populum speciosum Imperii nomen, res vero ipsa, ac potentia penes paucos factionis Principes esset, Superior Domus, quæ primum Parlamenti membrum constituit, atque ex Proceribus Regni constat, per edictum tollitur; abrogatâ illi deinceps omni authoritate consulendi definiendique. Ita summa Imperij ad inferiorem Domum, quæ capita populorum, ac Legatos Civitatum complectitur devoluta est. Ex his delecti quadraginta constituendæ gubernandæque novæ Reipublicæ. Id consilium status appellatum est, ejusque Princeps constitutus est Olivarius Cromuellus, in exercitu Anglicano Legatus Farfaxii. Multa mox ad arbitrium ipsorum, in Ecclesiastico ac Politico statu commutata. Fractum sigillum regium. Insignia ejus dejecta. Bona ac thesaurus regius in fiscum redacta. Cusa nova moneta cum hoc titulo: *Respublica Anglicana*. Editum deinde in vulgus scriptum nomine Parlamenti, quo causæ reddebantur, quare punitus Rex, & Domus Parlamenti major abrogata esset; & quantum deinceps Reipublicæ interesset, non ab uno, sed à populo gubernari. Quibus omnib⁹ expeditis Cromuellio expeditio in Hiberniam decernitur. Farfaxius ad promovenda novi Regiminis auspicia Londini relictus. Ordinata in bellum Hibernicum centum & quinquaginta millia librarum Sterlingarum quarum singulæ quinos fere thaleros Imperiales, aut paulo amplius faciũt. Cum hac pecunia & decem millium exercitu, magnoque numero Nobilium, Regiâ pene magnificentiâ Cromuellus in Hiberniam profectus est. Et felix illi prima hæc expeditio fuit. Nam Marchio Ormundus Catholici & Regii exercitus Dux uno alteroque prælio profligatus campo excessit. Inde Dublinum quod caput illius expeditionis fuerat, obsidione liberat. Id oppidum est inter primaria Hiberniæ, Archiepiscopatu, & Palatio Regio insigne, situ imprimis amæno ac permunito, juxta fluvium Liffium, haud procul mari quod Angliam atque Hiberniam interfluit. Atque id jam diu Ormundus circumsederat. Quod si tum quidem Angli amisissent, facile potuissent totâ Insulâ prohiberi. Est enim illuc

1648.

Res Hibernicæ.

1648. illuc ex Angliâ in Hiberniam trajectus percommodus, & statio navibus præsertim militaribus tutissima. Regio vero omnis, rerum necessariarum copiâ abundat, præterquam lignorum, in quorum vicem carbone fossili, quem eo ex Angliâ naves deferunt; utitur. Itaque adfuit periclitantibus in tempore Cromuellus: secutæque liberationem Dublini urbes permultæ; aliæ vi, aliæ deditione; aliæ etiam ne vim experirẽtur sponte desperato omni auxilio in potestatem Anglorum concedebant.

In Scotiâ Caroli filius Rex proclamatur.

Cæterum Scotos hæc ab Anglis in Regem suum instituta actio gravissimè offendit. nam renunciatâ confestim pace, & si bello infelice utebantur cæso captoque duce eorum Marchione Hamiltonio, tamen nõ deserendum Regem, sed propugnandum omni ope decrevere. Postquam vero res eo perducta est, ut è manibus hostium eripi non posset, ipsi eodem prope tempore quo de capite Regis Londini agebatur, cõvocato Edenburgi concilio, Carolum filium Regem renunciant. Legatosq; mox in Hollandiam expediunt, ubi tum Carolus Princeps VValliæ morabatur, qui eum ad capessendum regnum, & vindicandam Patris injuriam hortarentur. Carolus auditâ Patris morte Regium titulum mox usurpavit. Inde Bredæ cum Legatis Scoticis diu collocutus præeuntes illos tandem in Scotiam subsecutus est. Feliciterque eo appulit paulo post quam Montrosius Regiarum copiarum Dux Edenburgi capitis supplicio afficeretur.

Leodium ab Elect. Colon. ad obsequiũ redigitur

Dum hæc in Britanniâ geruntur Elector Coloniensis Ferdinandus, idemque Princeps & Episcopus Leodiensis urbem Leodium jam diu rebellem ac refractariam vi atque armis ad officium compulit. Cum enim, ut supra indicavimus plebs sine ulla reverentiâ Principis Cõsularia comitia invasisset, res eo demum per licentiam paucorum perducta est, ut excussa omni erga Principem obedientiâ, sese in libertatem asserere, aut certe alterius dominationi subjicere niteretur nam & Legatos in Galliam miserant, & à fœderatis Belgii Ordinibus auxilium crebro ac sollicitè petebant. Jamque Consules & Magistratus ejecto supremo Justitiæ tribunali Regalia Principis

cipis usurpabant, sibique in cives Ius vitæ ac necis arrogabant, aliaque multa quæ supra potestatem ipsorum erant, impune & ferociter designabant. Princeps nihil intermittebat ut res lenibus remediis componeretur. Ad extremum cum nullis rationibus quicquam proficeret, ipse eo proficisci, & rem turbatam sua præsentia ad tranquillitatem reducere constituit. Id factum anno superiore, mense Iulio quo Princeps unâ tantum equestri, & altera pedestri cohorte ad sui corporis custodiam comitatus Bonnâ Visetum quod haud procul Leodio distat, contendit. Ibi celebratis Ordinum Comitiis, evocatisque Canonicis Cathedralibus, (quorum tamen pauci cum Decano Ægidio à Bocholts nescio quam ob causam evocanti Principi non paruere;) de statu perturbato, & reducenda Patriæ tranquillitate deliberavit. Interim electi sunt novi Consules Petrus VVilmar cerevisiarius, & VValtherus Hennet Pharmacopæus. Ea electio cum de more Principi significari deberet, nihil ejusmodi factum, contra vero ingruente jam nocte, festivâ machinarum explosione velut de Principe triumphatum est. Visum nihilominus Ordinibus patriæ optimum tranquillitatis remedium præsentiam Principis fore. Nam ita esse ingenia Leodiensium: ut quam præfacti & contumaces in absentes Principes sint, tam prompto obsequio præsentes revereantur. Igitur Princeps die decima Augusti, comitante sola equestri custodia, & aliquot Patriæ nobilibus, ac majore Scabinorum numero Viseto Leodium discedit pacato agmine. Præmisso in urbem Cancellario qui Consules de adventu suo doceret. Cum ad pagum Herstallium, qui Brabantinæ ditionis est, atque ad Principem Orangium spectat, pervenisset, adferuntur literæ ex urbe à Cancellario ad Principem scriptæ; quibus nunciabat; Consules ei significatum venisse, directa esse in Principem ac comitatum ejus tormenta bellica si urbi appropinquaret, vim insuper trium aut quatuor millium armatorum emittendam, ut venientem aditu prohibeant. Proinde monebat Cancellarius ulterius ne progrederetur, seque ac suos evidenti periculo, & urbem ultimis casibus ne exponeret. 1649.

1649. neret. Urbem totam esse in armis, per omnes vicos & compita discurrere veluti furiosos, maximeque tumultuari apud portam quâ Princeps intraturus sit; audiri ibidem impunè voces mortem atque omnia extrema Principi & comitatui ejus comminantium. Nunciatum præterea; navigium onerarium, quod vehendis Principis impedimentis adverso Mosa præmeaverat in conspectu civitatis regredi & descendere jussum, nisi expilari mallet. Princeps ad ea immotus nihilominus perrexit, præmisso interim exconsule Visetense Maretio qui certiora referret. Is malè à custodibus portarum habitus atrociora ex vero retulit. Simul adferuntur aliæ literæ à Cancellario quibus priora confirmabantur, non portas modo, sed & animos Leodiensium Principi clausos. Jamque initium cædis ab egressis Leodiensibus factum fuerat. Tum Princeps tanto rebellium furori cedendum ratus converso itinere Visetum rediit. Et mox Huium conventum Ordinum Patriæ edixit; atque eo Capitulum Leodiense, cui ipse in urbe adesse prohiberetur transtulit. Huic autem Translationi Decanus & pauci Canonici cum Magistratu urbano refragabantur. Decanus haud multo post ex vulnere femori casu inflicto moritur. In cujus defuncti locum à Capitulo jam diviso ac diffidēte duo eliguntur, Maximilianus Henricus Coadjutor Coloniensis, & Arnoldus à Leeraedt, hic à paucis qui Leodii remanserant, & Translationi Capitulari adversabantur, ille à majore ac saniore parte, quæ evocantem Principem Huium secuta fuerat. Posthæc Princeps Bonnam reversus est. Magistratus vero Leodiensis ac pauci refractarij in sua porro contumacia pergebant. Itaque Princeps cum nullis amplius rationibus, aut lenibus remediis locus esset, habito consilio cum Capitulo Cathedrali, & ordinib⁹ Patriæ, vi eos ad officiū compellere decrevit. Atque ad eandem rem Coadjutorem Coloniensem, ac jam etiam Decanum Leodiensem, Huium cum paucis copiis sub Cratzio, Vossio, & Schrotzio Tribunis præmisit. Venit is Huium hoc anno mense Iulio, publicatoque edicto nomine Principis veniam anteactorum omnibus concedit, exceptis quinque

aut

aut sex è magistratu, & paucis eorum consortibus. cum autem ijs multitudo parum commoueretur, tribunis negotium datum vt arces aliquot circa vrbem occuparent; exijsque consilia & actiones oppidanorum obseruarent. Interim prope erat dies Diuo Iacobo Apostolo sacer, quo annua creandorum Consulum comitia celebrantur. Is dies iam ab annis aliquot magno tumultu agitatus fuerat, dum studia Ciuium pro hac aut illâ parte nitentium in diuersa trahuntur. Itaque nonnulli spem conceperant motus alicuius in ciuitate ab ijs qui sub obsequio Principis remanebant, vsuris forte propinquo subsidio militarium copiarum; In eam rem intentus Tribunus Schrotzius; ipse patriâ Leodiensis; & ingenij suorum gnarus eo die, copias instructa acie e munitionibus suis in conspectum ciuitatis educit. Atque ibi aliquot horas consistens spem ex propinquo audentibus ostentabat: Sed Leodienses in obiectas copias e tormentis bellicis acriter fulminabant. Quâ clade quinque equi & duo equites discerpti sunt: Cum autem aliqui ad pellendos inde hostes erupissent, ij ita excepti sunt, vt tota vrbe terrorem spargerent; Inter hæc tamen Electio processit: Creatique sunt Consules Bouille, & Iacobus Hennet, frater Wilhelmi qui anno superiore Consulatum gesserat. vrbis partes sequebatur totus ferè; tractus litoralis Mosæ, qui Huium ac Leodium interiacet, ac dein quatuor pagi propinquiores vrbi qua Germaniam respicit; Sancti Remacli, Iupilia; Fleron; & Chaincè. Crebris interim eruptionibus licet infaustis; & cum aliquâ semper erumpentium clade; contumaciam indies maiorem testabantur Leodienses, & vana subsidiorum spe, quæ in proximo esse fingebant, credulæ plebi illudebant; Dimisso iterum Perottio in Galliam qui festinationem auxiliorum sollicitaret. Sed Baro de Wagnée Bullionensis Ducatus Gubernator à Principe præmissus missionem Perottij irritam effecit. Neque enim Rex ac Regina Galliæ, cognita Leodiensium in Principem suum irreuerentiâ, ac manifesta rebellione dignos duxerant; quibus auxilium impenderent. Sed hæc callidè Consules dissimulabant; aut quia nihilominus sperabant se aliquid

1643

1649 exoraturos, continuo plebem spe auxiliorum breui affuturorum sustentabant. Nulla interim facta mentione quomodo cum Principe in gratiā redirent, aut pacem ac tranquillitatem Patriæ reducerent, Interim Generalis vigiliarum præfectus Otto Christophorus Sparr cum Circuli VVestphalici copijs, & duobus mortarijs, ac duodecim tormentis bellicis, omnique necessario apparatu iussu Principis aduenit. Et nona Augusti die Viseti cum Coadiutore Maximiliano Henrico, ac cæteris tribunis collocutus, senatum militarem habuit. Ibi decretum quoniam nullum alias remedium supersit, vt arma in Rebelles expedirentur. Atque vt initium fieret à pagis vrbi circumpositis, sine quibus ad ipsam perueniri non possit. Id negocium Generalis Sparrius præfectus expeditionis in se suscepit. Qui receptis ad se Cratzio & Schrotzio tribunis ac trecentis quos illi adduxerant, equitibus; reliquis cum Tribuno Vossio trans Mosam relictis, cum omnibus copijs suis quæ erant paulo supra tria millia & quingentos, Pago Fleronio appropinquauit. Is erat dies Augusti decimus. Præmisit autem tibicinem qui obsequentibus veniam offerret. Sed illi Caduceatorem hunc male acceptum pago eijciunt. Tum Sparrius haud amplius cunctandum ratus tormenta aliquot in pagum explodi iussit, ac simul peditatui aggressionē imperat. Qua re feliciter peracta pagum incendit, rusticis aut cæsis aut fuga salutem quærentibus. Atque eodem adhuc die sub vesperum ad alterum pagum Iupiliam castra mouit, iuxtaque illum in vicino colle cum omnibus copijs quietus consedit. Tum quia nox imminebat inopportuna aggredientibus, tum vt videret quantum animi superesset Iupiliensibus, e vicini incendij spectaculo suam si perseuerarent fortunam æstimaturis. Postridie misit Sparrius in pagum Sacerdotem ex Monasterio Caphensi haud procul inde dissito, qui se ad id munus obtulerat, putabatque se effecturum vt oblata venia ab armis discederent. Iupilienses Sacerdotem apud se sine vllo responso retinuere; Quod dum Sparrius præstolatur repente nunciant excubitores venire ex vrbe multas copias auxilio Iupiliensibus. Erat

inter

inter has Consul ipse Iacobus Hennet. Igitur Sparrius ex 1649
peditis tormentis pagum a peditatu inuadi equites vero
circumgredi illum iubet. Ibi acris initio pugna com-
mittitur. Sed peruicit virtus militum. Pagani reiecti, qui-
que ijs auxilio ex vrbe venerant sese omnes in fugam
conijciũt. Qui à circumgressis pagum equitibus excepti
magna strage funduntur. Ac si omnis equitatus ad fuis-
set, pauci sane ad vrbem incolumes reuertissent. Cecide-
re in vniuersum fere quadringenti; atque inter cæteros
Consul ipse. Qui relicto equo dum in ipsius Pagi angu-
stijs, & occultiore aditu salutem quærit, a militibus de-
prehensus interimitur. Apud hunc reperta est Clauis Ar-
gentea, insigne Consulatus, bono vtique omine victo-
rum, potituros breui etiam vrbe, cuius clauem iam præ-
cepissent. Iupilia dein cæsis inquilinis etiam incensa est.
Post hanc cladem reliqui pagi depositis armis sponte ad
obedientiam rediere. Memorabile fuit hoc infortunium
Leodiensium: Quia in peruigilium Diui Laurentij inci-
dit, quo die ante annum Principem suum cum insigni cõ-
tumelia aditu vrbis prohibuerant. Ac Iupilienses in eo
præterea peccauerant; quod eodem die primi omnium
pulsu campanarum, socios pagos ad sumenda arma, & re-
sistendum Principi concitauerant. Interim Comes Iteli-
us de Merode, & Baro Lindanus iussu Principis ex obse-
quentibus Pagis, & Condrosijs manum Prouincialium
adduxere; ij fere erant tria millia. Et opportunè admodũ
aduenlebant, quia Sparrius propter paucitatem suorum,
qui in varia præsidia distrahebantur ad summam rei nihil
adhuc efficere poterat. Ipse tamen duodecima Augusti
motis Iupilia castris vrbem versus ad Cænobium Car-
thusianorum contendit; ac emissis quadringentis pedi-
tibus Suburbium Amercour ad ipsas vsque portas incen-
dio deuastat. Eo die Tympanista oppidanus literas a Ma-
gistratu ad Tribunum Schrotzium in castra attulit; qua-
rum hæc erat sententia: mirari se satis non posse, cur ipse
Patriam suam manifesto bello adortus sit cui bello neq;
ipsi neque vlli mortalium causa a se data sit. Itaque
petere vt huius instituti sui rationes edere non grauetur,
quo super ijs cũ vicinis Regibus ac Principibus conferre,

1649 atque eo, huius controuersiæ arbitros postulare ac constituere, possint. Deinde rogabant, vt Consulem quem captum esse existimabant in libertatem restitueret. Ad ea Sparrius interiectis paucis diebus sic respondit: vidisse se literas quas ad Schrotzium dederint, & quoniam ipse caput expeditionis sit hoc ijs tribuni nomine respondere. Causam illati belli esse irreuerentiam ipsorum, & inexcusabiles contumelias quas Principi suo intulerint. Inter quas vel ea maxima sit quod illum anno proximè superiore, die S. Laurentij sacro pacato, & modico comitatu venientem ingressu vrbis armati prohibuerint. In qua inobedientia & rebellione ita progrediantur, vt nulla hactenus clementia, aut æquis rationibus ad officium reuocari potuerint. Itaque sibi negotium datum esse, quoniam nullum amplius remedium supersit, vi atque armis eos ad debitum obsequium compellere. Atque eius rei initium fecisse se occupatis duobus pagis Fleronio & Iupilia; ijsque quia oblatam Principis sui veniam præfractè recusauerant, incendio deletis. In qua re, vindicante haud dubie iusto Numine, æquam causam triumphasse, & alterum ex Consulibus ipsorum interfectum esse. Quoniam vero Princeps, qua est insigni erga suos clementia, gratiam vi atque armis præferat, Ideo rogare se atque hortari eos, vt quam primum ad officium redeant. Quod si facere detrectent, contestari se Deum, atque omnes mortales, quæ deinceps mala atque incommoda sint euentura non sibi sed ipsis imputanda esse.

Post hæc Sparrius quomodo vrbi magis magisque appropinquaret omni conatu intendit. Itaque relicto apud Cænobium Carthusianum Tribuno Schrotzio, & Barone Lindano cum reliquis copijs apud Visetum Mosam transgreditur vt ab ea etiam parte vim ostentaret. Tria ibi erant suburbia S Leonardi, S Walburgis & Aurotanum, quæ vt in potestatem redigeret Sparrius laborabat. Interim legati ex ciuitate ad Coadiutorem Maximilianum Principem venere, quorum antesignanus erat Iardinus, vnus ex ijs qui ante annum in Galliam missi fuerant. Qui expositis postulatis suis apud Baronem

Gros-

Grosbechium Archidiaconum Condroßij & Cancellarium Leodiensem, etsi apparebat ijs Principem assentiri 1649
non posse, tamen publice auditi sunt. Eratque eorum hæc summa. Vt ab actionibus hostilibus vtrinque cessaretur, vtque miles leuca Bannali excederet. Deinde vt de arbitris, Fideiussoribus & delegatis, deque loco vbi pro communi ciuitatis & patriæ salute transigendum esset, conueniretur. Ad ea Princeps Maximilianus respondere iussit; arma aduersus rebelles necessario sumpta, & cessatura quamprimum ij ad officium redierint. Si in contumacia perseueretur nihil de vi remitti posse Principis Clementiam, eiusque ad æquas transactiones pronam voluntatem superiorum temporum acta testari. Cuius verba, & manum, & sigilla pro cautione fideiussoria sufficere debuerint. At quia tam proiecta fuerit Magistratui Principis sui authoritas, vt venienti portas occluserint, non aliam sibi relictam transigendi potestatem; quam vt in reparationem iniuriæ illius porta ad S Walburgem tradatur, quæ esset oportuna tractatui, & ne facile vis inferri posset, securitatem præstaret. Cum vero instarent Delegati vt saltem tridui induciæ concederentur (Neque enim cum eiusmodi responso apud feroces suorum animos vitam reuertentium in tuto fore) ostensæ sunt ijs literæ quibus ab externis enixe auxilium efflagitabant, quæ quoniam non viderentur eorum esse, qui in gratiam recipi desiderarent, cum hac improperatione ad suos dimißi sunt. Interim Sparrius occupato Cænobio S. Ægidij in monte sito crebro vrbē atq; aditus illius fulminantibus machinis infestabat. Atque inde rusticorū fossorum indefessa opera adiutus aggeribus vrbi appropiuquat ad partem vsque Aurotani Suburbiji, vbi deinde & Cænobio Wilhelmitarum potitus est. Denique & Cænobio S. Laurentij vis admota. Quod cum oppidani magno animo defenderent; tamen ad extremum virtuti militum cesserunt. Porro Magistratus ac potiores ciuium cum viderent rem serio agi, atque vrbem quotidie periculo propiorem fieri, tandem de deditione agere constituunt. Igitur vigesima octaua Augusti tribunus Iamar cum nonnullis alijs ex

1649 ciuitate ad Sparrium mittitur, vt impetrato ab eo libero commeatu Principem Maximilianum Huium adirent, cum eo de deditione acturi. Sparrius Legatis respondit: Rem eam moram non ferre. Apud se minore temporis compendio transigi posse, qui vna cum Canonico Tabolet super ea re potestatem à Principe accepisset. Itaque datæ ijs viginti quatuor horarum induciæ intra quas cõmunicato cum suis consilio ad se redirent. Interim Sparrius tormenta in suggestus efferri, atque omnia ad aggressionem necessaria, si forte Legati emanerent, diligenter instituit. Postridie redeunt Legati, atque vrbem dedunt tribus tantum personis ab vniuersali venia exclusis. Interim dum de deditione agitur Bartholomæus Rolandus superiorum annorum Consul, ex ijs qui accerrimè Principi restiterant, atque authores occludendarũ portarum fuerant, fugam meditabatur adsumpto in socium tibicine Hollandico, cui filiæ suæ matrimonium Rolandus promiserat. Sed Deo visum non fuit, vt præcipuus seditionis author, condignas pœnas effugeret. Itaque, licet mentito habitu, & militis Traiectensis speciem præseferens, deprehensus ab equitibus qui vrbem cingebant, atque ad Sparrium in castra perductus est. In vrbe vero cõcidentibus plane factiosorum animis Waltherus Hennet, superioris anni Consul, à globo ciuium correptus, atque in vincula coniectus est. Peracta transactione eodem adhuc die sub vesperũ Sparrio duæ portæ S. Walburgis, & Martini, Schrotzio vero ab altero vrbis latere porta Amercour traditur. princeps Maximilianus de omnibus rebus celerrimis nuncijs edoctus vltima Augusti comitante Landgrauio Darmstadio, & idoneo armatorũ præsidio stipatus vrbẽ triumphabundus ingressus est, atque ad palatium ab acclamante plebe deductus. Inde triduo post, Capitulum & supremum Iustitiæ tribunal Huio Leodium reduxit. Tum edictum publicauit vt cuilibet gratia Principis Electoris non excepto, fas esset redire ad sua. Milites vero, retento tamen apud vrbem, ac corporis sui custodiam sufficienti præsidio, per vicinos pagos in hospitia distribuit, vt assignato singulis diario ab agendis prædis, & populationibus abstineretur. Post hæc Princeps Elector audita deditione Leodiũ iter instituit

tuit

1649

tuit. Pridie vero quã vrbẽ ingrederetur de Consule Hennet palã in foro suppliciũ sumptũ est. idq; propterea quoniam ferociter iurauerat se viuo nõ futurũ vt princeps in vrbẽ intromitteretur. Caput eius a ceruicibus recisũ portæ S Leonardi quã principi Consul occluserat impositum fuit. Eadẽ pœna haud multo post Bartholomæus Rolandus etsi multis deprecantibus comune Rebellionis crimẽ expiauit. Tum Elector conuocato Ordinũ conuentu statum Ciuitatis ac patriæ ordinare aggressus est. Numerataque Sparrio pecunia eũ cum exercitu in Germaniã remisit, retẽtis apud se bis mille peditibus, & equitibus fere ducentis. Adiecit deinde animũ ad corrigenda Comitia Consularia, a quibus nempe tota mali labes prodfluxerat. Ac primũ Consuli Bouille, magistratus munere cõfirmato, Collegam addidit, Wanzoulle, qui pridẽ à factiosis in vincula coniectus, & dum vrbs deditur, ab ijsdẽ exemptus libertati pristinæ restitutus fuerat. Deinde Comitia à tribubus plebeijs ad senatũ transtulit cũ hac moderatione; vt ex viginti duobus quos *Princeps* vel eius conciliũ nominaret, vnum; atq; ex totidem qui à Cõmissarijs nominarentur, alterũ Consulẽ eligerẽt, plebs adẽptũ Comitiorũ ius non nisi inani rumore questa est. Consules vero ac primores Ciuitatis Principi gratias egere. Iudicia autem Consularia ac Iuratorũ, quæ veteri more intra ciuitatem certis limitibus ac personis continebantur, iam vero ab aliquot annis à factiosis Consulibus promiscue vltra præscriptos limites, per totã Prouinciã, atque in personas exemptas, temere ac violẽter exercita fuerãt Princeps Scabinis Leodiẽsibus, & Collegio triginta duũvirũ ordinario restituit ac trãscripsit. Dignũ ratus vt qui alienũ inuasissent, suo etiã iure exciderẽt. *Publicato* inde edicto præteritorũ veniã omnibus indulsit, exceptis cædibus & rapinis, quæ per hos tumultus cõtra ius & fas cõmissæ essent. De quibus certos extra ordinẽ Iudices cũ Statibus *Patriæ* nominauit, qui cognoscerent & controuersias finirẽt; idque intra mensem, & remota omni prouocatione. *Postremo* quoniam Elector in senium vergebat, vt huic etiam Ecclesiæ de Coadiutore, prouideretur sicut Colòniæ iam factum fuerat, impense desiderauit. eo magis quo turbatior Reipublicæ status, & genius ciuitatis

tatis

1649 tatis turbis obnoxius certum ac potentem successorem postulare videbatur. Igitur indicta hunc in finem electio decima nona mensis Octobris ad votum Principis feliciter successit. Renunciatusque Coadiutor Princeps Maximilianus Henricus factam in se electionem ratam habuit. Rebus in hunc modum compositis Elector relicta Principi Coadiutori Ecclesiæ & Reipublicæ cura Bonnam reuersus est. Hunc exitum habuit rebellio Leodiensis, quæ sane nisi in tempore oppressa fuisset, multorum in eam oculis directis, magnis aliquando motibus Imperium licet iam pacatum, quassatura videbatur.

Res Polonica. Sub initium huius anni Ioannes Casimirus Rex Poloniæ in magno Procerum conuentu Cracouiæ solennibus ceremonijs inauguratus est. Ac deinde ducta in matrimonium ex dispensatione summi Pontificis, defuncti fratris vidua Aloysia Maria, animum ad bellum contra Cosaccos ac Tartaros appulit. Illi enim a morte Vladislai Regis varijs cladibus regnum vexauerant, & iam inter oppida Zbaras & Zborouo ductore Boguslao Chmielnicio positis castris considebant. Fama est trecenta millia fuisse. Aduersus quos cum stipendiario milite Rex profectus, tanto hostium numero haud sanè par, egregiê tamen ac fortiter impetum Barbarorum sustinuit. Mense Augusto acri & cruento prælio certatum est, in quo virtus Polonorum maximè enituit. Nam cincti vndique & circumuenti a multitudine Barbarorum, ita eorum vim atque impetum excepere, vt Barbari ingenti suorum strage perculsi, non modo infaustam aggressionem deseruerint, sed etiam ad petendam pacem animum adiecerint. Data pax postulantibus, eo pronius quia Rex cursum victoriæ prosequi non poterat, ob paucitatem suorum, atque hostium multitudinem. qui licet cladem aliquam passi essent; tamen id detrimentum minus sentiebant; atque identidem nouis copiis confirmabantur. Igitur pax in has fere conditiones componitur. Primum Rex priuilegia Cosaccorum antiqua confirmat. ac numerum eorum ad quadraginta millia reducit; cuius numeri congruum indicem Præfectus ipsorum quotannis conficiet, & Regi exhibebit

omni

1649

Omnibus inquilinis ab vtraque ripa Boristhenis atque inde super Viniciam, & Braclauiam, & Ianpollam vsque ad Tyram fluuium, liberum erit huic Cosaccicæ militiæ nomen dare. cuius præfecturam Rex confert ac confirmat Boguslao Chmielnicio, vna cum satrapia Czerin, ibi deinceps erit statio eius militiæ prima, ac sedes prætoria. Deinde concedit Rex veniam omnium ante actorum, & Cosaccos in fidem & gratiam recipit; Atque ij deinceps Regi & Reipublicæ obedientes erunt. Milites cæteri stipendiarij non imponentur præsidio aut hospitio ijs ciuitatibus in quibus Cosacci sunt. Neque in ijsdem Iudæi permittentur. Græcorum Religio, ecclesiæ, & bona eorum permanebunt in eo statu, in quo huc vsque fuerunt. Et Metropolita siue Archiepiscopus Kiouiensis Græcæ Ecclesiæ addictus in Comitijs Regni sessionem ac suffragium habebit. In Palatinatibus Kiouiensi, Braclauiensi, & Czernichouiensi conferet Rex omnes dignitates & munia ijs solis qui Religionem Russorum profitentur. Denique vt hæc omnia in proximis Regni comitijs confirmentur, ad quæ reliqua dissidia Religionis, & nonnulla alia postulata remissa sunt. Ita confirmata ad tempus pace Chmielnicius præstito Regi Iuramento fidelitatis exercitum suum in Voliniam vlteriorem reduxit.

Res Venetorum & Turcarum in mari Ægeo.

Fama est Cosaccis in id bellum multa Turcas auxilia promisisse, sed quo minus starent promissis seditione domestica & bello Veneto impeditos. Nam anno superiore cum interfecissent, primò magnum Vezirium, dein Imperatorem ipsum, atque in locum eius filium Mahometem sexdecim annos natum substituissent, res eorum in maximis turbis versabantur; atque eas augebat indies Sultana, primaria Imperatoris Turcici vxor, fœmina magni animi, atque ingentium spirituum. Huc accedebant curæ belli Veneti quod per id tempus infeliciter gerebatur. Cum enim Veneti toto prope anno fauces Hellespontiacas obsiderent, atque ibi vicinum omne mare infestum redderent, vt omnis prope aditus exitusque in Ægeum pelagus nauigijs Turcicis præcluderetur: Turcæ vt vires hostium distraherent, euocarunt

1649 classem Africanam, quam anno superiore maximis sumptibus instruxerant. Cuius aduentu nunciato Veneti relicto apud Hellespontum Iacobo de Riua cum aliquot nauium præsidio Africanæ classi in occursum properarunt. Quorum discessu cognito classis Constantinopolitana quæ circumvallata in faucibus Hellesponti hæserat, ventum secundum nacta non animaduertentibus Venetis erupit, & Smirnam versus vela fecit. Riua postridie vbi discessisse hostium classem intellexit, insequi eam instituit; ac primum apud Insulam Scio; deinde circa Eubœam frustra inuestigans, demum haud procul Smirna vrbe, in portu Foggiano deprehendit. distat is portus Smirna duobus passuum millibus; atque ibi se Rhodiorum aliquot triremes, & septem naues Africanæ coniunxerant. Explorata hostium statione Riua in ipso aditu portus aciem instruxit, atque ex omnibus nauigiis suis in classem Turcarum fulminauit. Quinque naues eo impetu in profundum demersæ sunt. Inter hæc autem vna longe maxima reliquarum quæ magnam vim pulueris nitrati, & globorum pyrobolariorum vehebat, ignem concepit. Quod animaduertens Nauta Venetus contempto mortis periculo, vna cum Centurione Nauali Iacobo Santorinio desiluit in mare; & ardenti nauigio per ignem & aquam adnatans anchorarios funes ascia interscindit. Illis sine incommodo renatantibus ad suos nauigium vento ac flammis impulsum in classem Turcarum fertur, & proxima quæque nauigia eodem incendio inuoluit. Ea clade tota pene Turcarum classis deleta est, magna cum strage vectorum, quos aut violentia ignis, aut dum illum fugiunt, aqua absumpsit. Pauci natando in propinquum littus eualere. Turcæ damnum illud ad vicies centena millia aureorum æstimarunt. Porro Respublica Veneta actis per omnia templa Deo solemnibus gratijs, sex millia aureorum inter pauperes distribuit. Præfectum vero Classis Iacobum de Riua, & imprimis Sanctorinium tum alios Nauarchos

pro

pro suo quemque merito insignibus donis honorauit. 1649

Obijt per idem tempus Albertus ex prosapia Dominorum de Doringh Episcopus Ratisponensis anno ætatis septuagesimo primo, quorum triginta sex in ea dignitate, inter multas molestias & varios casus cum laude expleuit. Alberto successit Franciscus Guilielmus Episcopus Osnabrugensis. In Hollandia nouæ Anglicanæ Reipublicæ Legatus Doctor Isaac Dorislaer paulo post quam Hagam aduenerat, à sex laruatis in hospitio suo interfectus est. Fuit ille ex ijs qui Regem Carolum ad mortem damnarunt. Percussores tamen ipsius, & si acriter inquisitum fuerit, deprehendi non potuère. Nunc ad annum quinquagesimum progredior.

Mors Episcopi Ratisponensis.

Cædes Legati Anglicani.

1650

Sponsa Hispanica ingressus Madritanus.

Sub eius initium filia Cæsaris Maria Anna, Spõsa Hispanica, Madritum triumphali apparatu ingressa est. Hæc anno superiore Regi Hispaniarum Viennæ desponsata feliciter tandem confecto itinere in Hispaniam appulit. Magna vbique pompa, præcipue in ditionibus Hispanicis excepta. Sed reliquorum omnium magnificentiam facile vicit maiestas aulæ Hispanicæ, quippe vbi Rex ipse præsens aderat. Igitur vbi dies ingressui destinatus illuxerat, omnes plateæ quæ ad palatium Regium ducebant aureo ac serico panno exornatæ, intertextis vbique gemmis fulgere conspiciebantur. Ad introitum ac capita platearum erectæ erant quatuor magnæ, & quadraginta minores Pyramides ex quibus quatuor Arcus Triumphales pendebant, insigni opere ac magno artificio constructi. Æstimatum hoc opus sexaginta quatuor millibus aureorum. Sponsam præcedebant Magnates Hispanici, ac tota fere aula quam Rex obuiam miserat, omnes auro argentoque fulgidi. Post hos Sponsa Regia inter Principes Matronas, & pulcherrimum chorum illustrium virginum sublimi ac generoso equo vehebatur. Eius latera stipabant duo currus exqui-

1650 exquisitissimis Musicis & Comœdis referti, quos bini Leones, ac totidem Aquilæ trahebant. Hi omni linguarum ac carminum genere Sponsæ laudes, & felix Epithalamium canebant. Hoc comitatu deductam Rex cum filia in aditu Palatij amantissime excepit. Inde dies aliquot Nuptialibus epulis traducti. Longe alia facies per idem tempus in aula Gallica fuit, quam intestini dissidij labes, & magnarum discordiarum semina in magnum aliquando malum eruptura inuaserant. Cum enim Rex adhuc sub matris tutela degeret, atque illa in gubernatione Regni externorum consilijs plurimum vteretur, indigenarum vt fit facile odium in se concitauit. Quod eo vsque processit vt tres Principes Regij sanguinis Duo Condæi fratres, & Dux Longeuillanus, cum inimicitias apertius, quam fas est apud Magnates, præferrent, iussu Regis ac Reginæ in custodiam dati sint. Ea res magnas turbas conciuit, propter clientelas & copiam amicorum, quibus illi Principes per vniuersum Regnum abundabant. Accedebat quod Condæus multis magnisque victorijs Rem Gallicam stabiliuisset, Et Longeuillanus ante biennium pacem Germanicam, tam vtilibus pro Gallia conditionibus promouerat, vt propterea non carcere sed præmio digni viderentur. Sed Regina enumeratis quæ in eos liberaliter contulisset, causam custodiæ edito in vulgus Scripto publicauit. Cuius summa hæc fuit Regis & Reipublicæ interesse, vt in acta Principum diligentius inquireretur. Nunciata Principum captiuitate, multi qui partes eorum tuebantur aulam deseruere. Inter quos Comes Turenius cum parte exercitus ad Archiducem Leopoldum concessit, postquam Stenauiam atque alia nonnulla loca in fide Principum confirmasset. Vulgo captiuitatis huius author habebatur Iulius Mazarinus Cardinalis, qui initio Februarij cum Rege & Regina in Normanniam profectus, atque ibidem Rhotomagi exquisito apparatu exceptus, prouinciam illam in fide & obsequio retinuit. Inde in Burgundiam contendens aliquot ibi oppida atque arces quæ Principum partes pertinacius tuebantur, vi atque armis ad officium compulit. Burdegala quoque acerrime re-

Turba intestina in Gallia.

mè re-

mè resistebat. Nam eo Vxor Condæi cum filio duce Anguiensi clam profugiens miserationem apud Parlamentum ac Ciues commouerat. Itaque illa in defensionem accepta arma capiunt. Erat in vrbe Dux Bullionensis, & præsidium quatuor fere millium. Contra quos Cardinalis & Mareschallus Meleraius cum exercitu progressi, transito Garumna fluuio, suburbium a S. Seuerino dictum vi capiunt. Sed ex eo iterum maiore oppidanorum vi expulsi positis prope vrbem castris consistunt. Tandem inter continuas velitationes interuentu Parlamenti Parisiensis res in has conditiones componitur. Primum data Burdegalensibus venia anteactorum, dein præfectura eius Prouinciæ non Duci Espernonio, sed fratri Regis vnico Duci Andegauensi, atque ipsius Legato Marescallo Schombergio, aut Marchioni Lucano attributa. Principi Condææ, & Duci Bullionensi permissum, vt illa cum filio Neracum; hic cum vxore & filiabus ex Parisiensi custodia dimittendis Turenium in securitatem concederent. Duci Bullionensi pro iure quod in Sedanum prætendit numerabuntur duodecies centena millia librarum, quæque cum ipso viuente Rege Ludouico XIII. acta & conuenta sunt, ad exitum deducentur. Burdegalenses arcem Regiam nuper destructam non tenebuntur reficere. Prouincia Gasconia & ciuitas Burdegala toto sexennio ab omni tributo Regio in compensationem damni hoc bello illati liberabitur. Vtque hæc conuenta firmiter obseruentur Parlamentum Parisiense, & Dux Bullionensis promittent & cauebunt. His peractis Rex & Regina mense Octobri Burdegalam ingressi Regia pompa ac magnificentia excepti sunt. 1650.

Res Germanicæ. Conuentus Norimbergensis dissolutio.

Dum hæc in Gallia fiunt Norimbergæ omnibus quæ ad pacificationis Germanicæ consummationem pertinebant, peractis, conuentus ille dissolutus est. Porro antequam legati discederent exquisitissimis epulis, & non alias vsitato triumphalium ignium apparatu, felicem pacificationis exitum celebrauere, Restituta simul loca, & pecuniæ ex pacto numeratæ. Ita tandem aliquando post triginta annorum grauissimum bellum pax postliminio reducta est, quæ vt nationi Germaniæ felix & diuturna

sit,

1650 sit, faxit is a quo omne bonum procedit Deus optimus Maximus. Quid in hoc conuentu decretum sit, post instrumenta pacis lector reperiet.

Res Suedica. Coronatio Reginæ.

Carolus Gustauus Comes Palatinus qui conuentui Norimbergensi præsens interfuerat, eo dissoluto in Sueciam profectus est; ad Coronationem Regiam quæ Stocbolmiæ in aduentum ipsius apparabatur. Venit ille in Sueciam sub finem Septembris. Et mense insequenti Coronatio Reginæ ab Archiepiscopo Vpsaliensi in generali conuentu Ordinum totius Regni magna solennitate peracta est. Post hæc Proceres de re publica deliberaruut. Imprimis vero actum de matrimonio Reginæ, in cuius spem iam diu destinabatur Carolus Gustauus Palatinus. Sed Regina cęlibatum matrimonio prętulit, atque id palam apud Ordines solenni contestatione professa est. Ita Palatino communibus Procerum suffragijs, principatus Sueciæ hæreditarius, & successio Regni delata, factumque super hac re decretum. Cui Palatinus adsēsit, addita volūtatis suæ testificatione, quę actis Regni Comitialibus inserta est, in hanc fere sententiam: Nos Carolus Gustauus, Suecorum, Gothorum, & Wandalorū electus Princeps hæreditarius, Comes Palatinus Rheni notum facimus; Cum Regina Sueciæ Christina, eiusque Regni Senatores atque ordines, nobis & liberis nostris masculis Principatū & successionē Regni huius hæreditariā publico decreto cōtulerint, necessariū duximus sūper ea re animi nostri sententiā declarare. Primum gratias agimus Reginæ pro hoc & cæteris beneficijs quæ nobis per omnē vitam liberaliter contulit. Illā pro Domina & Regina nostra agnoscimus, cuius sit imperare; nostrū autē parere & obsequi, atque ideo illi omnē debitam fidem, obseruātiā, atque obedientiā promittimus. In gubernatione Regni, cū Regina nobis promiserit, nihil se contra nostrā voluntatē, ac conditionem nobis mandaturam, promittimus vicissim nos viuente ac gubernantē Regina nihil eorū quæ ad publicam regni salutem pertinent, vt bellum, pacē fœdera atque alia eiusmodi magni momenti, & gubernationem concernentia, tractaturos aut decreturos; nisi id fiat de voluntate & consensu Reginæ, &

Car: Gust declaratur successor Regni.

næ. & cum consilio Senatorum Regni? Idque ad præscriptum & mandatum Regiæ Maiestatis. Porro ne regnum diuidatur, neque nos neque liberi nostri nunc aut deinceps quicquam ex eo postulabimus, sed quod Regina atque ordines Regni, nobis, coniugique & liberis nostris in dotē & sustentationē ex facultatibus ærarij Regij decreuerint, eo contenti erimus. Bona vero priuata si qua nobis aut liberis nostris obuenerint, ea possidebimus eo iure & libertate, qua cæteri Nobiles suis vtuntur, atque ea quæ illi titulo eorum præstant, nos quoque & liberi nostri præstabimus. Si post obitum Reginæ nobis ditio aliqua extra Regnum offeratur, eam non aliter acceptabimus quam ne extra Sueciam sedem ac domicilium transferre necesse sit. Matrimonium, cum inire decretum nobis fuerit, cum Regina & Senatoribus regni communicabimus, neque eiusmodi īnibimus, quod Reginæ aut Regno officiat. Coniugem vero nō ducemus quam quæ immutatæ Confessionis Augustanæ sit, atque in ea liberos quoque nostros educabimus. Cum ad Regni administrationem peruenerimus, illud ex Regij senatus consilio, iuxta Ius Suedicum, & Regni constitutiones gubernabimus. Omnes & singulos Regni ordines & subditos in exercitio & vsu Augustanæ confessionis tuebimur, prout illa in Vpsaliensi concilio recepta & confirmata est. Cuilibet suum ius, priuilegia, libertates sarta tecta conseruabimus, ac ne cui vis aut iniuria inferatur cauebimus. Reginam viduam Mariam Eleonoram amore omni & honore debito prosequemur, quæq; ipsi à filia Regina collata sunt, permittemus & confirmabimus. Denique præstabimus omnia quæ in testamento Regis Gustaui I. atque in vnione hæreditaria, ab hæreditarijs Principibus pro salute Regni exiguntur, quæque antecedētes Sueciæ Reges, ex iuramento & obligatione præstare obstricti fuerūt, exceptis ijs quę his comitijs immutata sunt. Postremo hæc omnia quæ nos promisimus, ac præstare parati sumus; liberi quoque nostri & hæredes deinceps promittent & præstabunt. Hæc est declaratio Palatini, quæ vigesima die Octobris Regni Ordinibus exhibita, actis comitialibus
inserta

1650 inserta fuit. Conuentus quoque post paucos dies dissolutus est.

Compositio Treuirensis. Supra diximus de Electore Treuirensi, quod ex captiuitate Viennensi redux, cum Canonicis Metropolitanis, & ordinibus Patriæ in graue dissidium inciderit, quod eo vsque processit, vt Canonici Treuiros relinquere; & se Coloniam recipere debuerint, relicto ibidem vno alteroque qui partes Principis sequebantur. Elector cum absentes edicto citasset, neque illi comparerent, excommunicat eos; præbendisque & dignitatibus suis spoliat. Illi summi Pontificis ac Cæsaris opem implorant; cæterisque Ecclesiasticis Imperij Principibus causam suam commendant. Nihilominus pergit Elector omniaque ad arbitrium suum constituit, Denique ex paucis qui remanserant; quosque ipse nominauerat nouis Canonicis coacto Capitulo Coadiutorem sibi eligi permittit Philippum Ludouicum Baronem de Reiffenbergh. Ea electione improbata cæteri Canonici adiuti aliquot copijs Cæsareis atque Hispanicis ciuitatem Treuerensem, & denique ipsam arcem, in qua erat Elector; capiunt; & Consiliarios eius præcipuos in custodiam abducunt; Cæterum vt maioribus malis occurreretur placuit Cæsari & conuentui Norimbergensi vt res sine tumultu & turbis arbitrio Imperij decideretur. Datum ergo negocium Moguntino & Coloniensi Electoribus, & deinde Episcopo Bambergensi; qui re diligenter per legatos suos examinata tandem hoc anno vigesima tertia mensis Augusti sic pronunciant: Primum vt vigore Pacificationis Monasteriensis obliuioni traditis quæ hactenus perperam ac violenter acta sunt, beneuolentia atque obseruantia inter Electorem; vt Canonicos atque Ordines patriæ renouentur. Vt restituantur omnes in eum statum in quo ante hos motus fuerunt; imprimis Elector deinde Canonici, ac tum ordines & status Patriæ; vt decretũ de non inuocando aliena auxilia Calendis Aprilis proximè factum confirmetur; vt Electori permittatur administratio atque imperium nunc & deinceps in consiliarios suos, & *Præfectos* militares, ipsosque milites & cæteros ministros qui sicut Electori, ita &

Capitu-

Capitulo Metropolitano; eodem plane iuramento fidelitatis obstricti erunt: vt omnes qui occasione horum motuum profugerunt, in pristinum locum & honorem reponantur, & captiui ex custodia dimittantur; cumprimis autem duo Electorales ministri Procancellarius Grass, & Consiliarius Moelbaum, iam è custodia liberati, si in munijs suis permansuri sunt, vt tam Electori quam Capitulo, sicut alij ministri de fide & obsequio caueant: vt electio Philippi Ludouici Baronis de Reiffenberg in Coadiutorem vtpote Paci Monasteriensi, Constitutionibus Imperij, & statutis prouincialibus contraria, Item Collatio Præposituræ Metropolitanæ, omniaque inde dependentia, vana atque irrita sint; Et ipse Reiffenbergius titulo & prætensione Coadiutoriæ deinceps abstineat, sub pæna violatæ pacis, imposito illi desuper silentio perpetuo. Vt Capitulo relinquatur ius vetus eligendi tam Archiepiscopum quam Coadiutorem & Præpositum, sicut & conferendi cæteras præbendas & dignitates. Vt aboleantur introductæ nouationes, iniuriæ, violentiæ, atque inter hæc cumprimis Satrapæ Zellensis Philippi Iacobi de Waldtech postrema captiuitas, & expressa lytri obligatio. Vt norma & Regula Electoralis obligationis, sit Capitulatio Archiepiscopalis, cuius vigore Elector teneatur, in grauibus negocijs quæ cum patriæ periculo coniuncta sint, cum Capitulo Metropolitano communicare, & sine eius consilio in huiusmodi rebus nihil statuere aut attentare. Vt reducatur forma vetus Iudiciorum aulicorum, præsertim Confluentini & Treuirensis, remotis atque abolitis nouissimè contra morem Patriæ introductis Commissionibus, Parlamentis atque alijs huiusmodi ex quibus magna iudiciorum, ac Iurisdictionum confusio, exorta est. Vt restituantur Capitulo Metropolitano, eiusque Collegis prælaturæ, dignitates, præbendæ, decimæ, pensiones, cæterique prouentus, Imprimis Pagi in Satrapia Grimburgh, Domus & Satrapia Hunolstein, Communitas Mertzigh & Sahrgavv, quæ ad Archidiæcesin spectantia Elector sine libero Capituli consensu, ad Fidei commissum Soteri- 1650

1650 cum transtulit. Vt restituantur in bona, præbendas & mobilia Ioannes Wilhelmus Husman ex Namedeij, Præpositus, Hugo Fridericus ab Eltz supremus Chori-episcopus, Wolfgangus Fridericus à Köppenstein Archidiaconus, Emmericus à Metternich, Scholasticus, & Domini à Leijen. Vt in futuris contributionibus Imperialibus, Prouincialibus & Cameralibus permittantur Ordinibus Patriæ sui conuentus, & libera in ijs suffragia, ac consuetæ dispositiones circa modum, & formam tributa colligendi, denique in iisdem conuentibus decernendi & dirigendi, iuxta morem & priuilegia Ordinibus concessa, saluo iure supremo Principis vt inter dissidentes ipse authoritatem & iudicium suum interponat. Vt noua vectigalia, vino, frumento cæterisque commercijs imposita, & extraordinaria ministeria tollantur, atque in eo subditis parcatur. Ne numerus Iudæorum contra præscriptum ordinem augeatur, receptis autem ius & iustitia, quemadmodum Christianis sine differentia administretur. Vt munimenta in ciuitate Treuirensi, & Berncassel sine consensu Capituli exstructa diruantur, atque in hunc vsum adhibita ædificia publica, viæ, atque horti antiquis possessoribus restituantur. Denique vt quibuscunque per hos motus vis atque iniuria illata est quorum nonnulli in instrumento huius pacificationis nominantur, ij omnes in pristinum locum, & possessiones antiquas reponantur, sine dolo & fraude. His ita constitutis pax inter Electorem, Capitulum, atque Ordines Patriæ confirmata est. Post hæc Canonici Metropolitani ad noui Coadiutoris Electionem processerunt, vicitque multitudine suffragiorum Carolus Casparus à Leyen, omnibus animi donis ad eam dignitatem commendatus.

Finis primæ partis.

INDEX

INDEX.

Partis Prioris.

A.

Andreas

Columna

Eduar-

F.

Hola

lenſteinio

Ioan-

K.Ko-

K.

O.

P.

T.

V.

FINIS.